

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І ТУРИЗМУ

ВІСНИК

ЛЬВІВСЬКОГО ІНСТИТУТУ
ЕКОНОМІКИ І ТУРИЗМУ

Серія: «Економічні науки»

10/2015

Львів
2015

Міністерство освіти і науки України

Львівський інститут економіки і туризму

ББК 65

В 53

Вісник Львівського інституту економіки і туризму [Текст] : зб. наук. ст. / М-во освіти і науки України. Львів. інст-т економіки і туризму ; [редкол. : І. О. Бочан та ін.]. — Львів : ЛІЕТ, 2015. — № 10. — 290 с : іл., табл. — 300 пр.

Bulletin of Lviv Institute of Economics and Tourism [Text] : collection of scientific works / Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv Institute of Economics and Tourism ; [editor-in-chief Bochan I. O.]. — Lviv : LIET, 2015. — # 10. — 290 p.

Висвітлюються актуальні питання теоретичних і прикладних аспектів економіки, розвитку туристичної індустрії в Україні і, зокрема, в Західному регіоні; аналізуються підходи до створення туристичного продукту й організації спеціальних видів туризму. Особлива увага звертається на вивчення краєзнавства, екологічного супроводу туристичної діяльності та підготовки фахівців для даної галузі.

Для фахівців туристичної галузі, науково-педагогічних працівників, аспірантів і студентів навчальних закладів туристичного профілю.

Topical issues of theoretical and practical aspects of economics of the tourist industry development in Ukraine and particularly in Western region are reflected; approaches to design of tourist product and organizing special kinds of tourism are analyzed. Special attention is given to local studies issues, ecological accompaniment of tourist activity and training specialists for the given branch.

For specialists of tourist sphere, scientific and pedagogical workers, post-graduates and students of tourist educational institutions.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. *Бочан І. О.*, д. е. н., професор — головний редактор;
2. *Паньків Н. С.*, к. б. н. — заступник головного редактора;
3. *Берест Р. Я.*, д. і. н., доцент;
4. *Білонога Ю. Л.*, д. т. н., в. о. професора;
5. *Бомба М. Я.*, д. с.-г. н., професор
6. *Буряк П. Ю.*, д. е. н., професор;
7. *Васильчак С. В.*, д. е. н., професор;
8. *Доманцевич Н. І.*, д. т. н., в. о. професора;
9. *Жук Ю. Т.*, д. т. н., професор;
10. *Задорожний І. М.*, к. т. н., професор;
11. *Лащик І. П.*, к. е. н., доцент;
12. *Лихолат С. О.*, к. е. н., доцент;
13. *Майкова С. В.*, к. т. н., доцент;
14. *Майовець Є. Й.*, д. е. н., в. о. професора;
15. *Майор О. В.*, к. е. н., доцент;
16. *Михасюк І. Р.*, д. е. н., професор;
17. *Параняк Р. П.*, д. с.-г. н., професор;
18. *Реверчук С. К.*, д. е. н., професор;
19. *Сокіл В. В.*, д. філол. н., професор;
20. *Тринько Р. І.*, д. е. н., професор, академік УААН;
21. *Стоколос-Ворончук О. О.*, к. філол. н., доцент — відповідальний секретар

Рекомендовано до друку
вченою радою Львівського інституту
економіки і туризму (протокол № 3 від 08.04.2015)

© Львівський інститут
економіки і туризму, 2015
© Автори статей, 2015

ЗМІСТ

Розділ 1. ЕКОНОМІКА І ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ

<i>Бочан І. О., Поплавський В. Г. Міжнародні фондові ринки та ринок України</i>	11
<i>Дуда Н. З. Порівняльний аналіз видатків державного бюджету розвинених країн і України</i>	15
<i>Банера Н. П. Фінансова звітність суб'єктів малого підприємництва в контексті їх розвитку в Україні</i>	19
<i>Кінаш І. П., Пстухова О. М. Діагностика стану роздрібної торгівлі та ресторанного господарства України</i>	25

Розділ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТУРИЗМОЛОГІ

<i>Поплавський В. Г., Бігус М. М. Стратегічне планування розвитку туризму: методичний аспект</i>	30
<i>Самодай В. П., Старинська В. О. Розвиток ресторанної справи на сучасному етапі в Україні</i>	36
<i>Ладик С. Р. Перспективи застосування геоінформаційних технологій для розвитку туристичної індустрії в Україні</i>	42

Розділ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ ОСНОВИ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

<i>Бочан І. О. Сучасні тенденції розвитку європейського туристичного регіону та потенційні можливості ділового туризму в Україні на прикладі країн-лідерів</i>	46
<i>Негрич О. І., Третяк Г. С. Особливості мотивацій для інвестування у туристичну сферу</i>	51
<i>Вайдович О. Б. Науковий дискурс дефініції аналізу конкурентоспроможності туристичного бізнесу: інституційний підхід</i>	56
<i>Подвірна Х. Є., Матвіїв І. Б. Напрямки організації зовнішньоекономічної діяльності підприємств на ринку туристичних послуг</i>	62
<i>Замрій О. М., Тетерко Н. Методи пошуку та реалізації інновацій в управлінні підприємств індустрії гостинності</i>	71
<i>Корнєва О. В. Оцінка географічного ландшафту та ресурсного потенціалу території при формуванні інвестиційної привабливості реконструкції історичних комплексів</i>	76
<i>Кучинська І. В., Ревкевич Н. І. Грузія і Україна на міжнародному туристичному ринку: сучасні тенденції та перспективи співпраці</i>	82

**Розділ 4. ТОВАРОЗНАВСТВО І ТОРГІВЛЯ:
ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ**

<i>Дідович І. І., Кульчицька Е. А. Аналіз стану та перспективи міжнародної торгівлі товарами та послугами між Україною та Європейським Союзом</i>	90
<i>Кокнаєва М. О. Особливості управління фінансово-економічною безпекою в торгівлі</i>	96
<i>Мяло Н. С., Войтко С. В. Особливості експорту сільськогосподарської продукції України в умовах євроінтеграції</i>	100
<i>Ковалік Я. І. Особливості проведення експертизи товарів, що переміщуються через митний кордон України</i>	105
<i>Доманова О. В., Бачинська В. О. Дослідження якості трикотажних рукавичок та пошук можливості покращення їх споживчих властивостей</i>	112
<i>Луців Н. В. Проблеми та основні тенденції розвитку українського ринку косметичних засобів для догляду за волоссям</i>	116

Розділ 5. ХАРЧОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА РЕСТОРАННИЙ СЕРВІС

<i>Івашків Л. Я., Козій І. Я., Матвіїв-Лозинська Ю. О. Інтегрований підхід до профільно-професійної підготовки фахівців-технологів харчування для галузі туризму</i>	126
<i>Джсурик Н. Р., Майструк І. М. Сучасний стан та перспективи розвитку еногастрономічного туризму у Львові</i>	134
<i>Жолинська Г. М. Значення вживання йодованої солі для зменшення проблеми йододефіциту</i>	139
<i>Ковальчук Х. І., Катрук М. І. Вплив нетрадиційних рецептурних добавок на подовження тривалості зберігання нових кексів</i>	144
<i>Турчин І. М., Білонога Ю. Л. Шляхи підвищення поживності вершкового масла</i>	149
<i>Самодай В. П., Штага О. О. Проблематика розвитку міжнародних готельних мереж в Україні</i>	153

Розділ 6. КРАЄЗНАВСТВО, КУЛЬТУРА І ТУРИЗМ

<i>Цимбала О. С. Меморіальні музеї Львова як складова туристичного продукту міста</i>	158
<i>Гаврилюк А. М. Український етнічний туризм: прикладні соціально-комунікаційні технології просування</i>	166
<i>Анісімович-Шевчук О. З., Бегеї О. І. Монастир кармелітів у Сусідовичах: історія та сучасність</i>	173

Франків І. Я. Душпастирська опіка Митрополита Андрея Шептицького над українськими емігрантами з Галичини у міжвоєнний період	179
Берест Р. Я. Поселення німецьких колоністів на Прикарпатті	187
Василишин Д. В., Василишин О. М., Василишин-Грицина Т. М. Ковток минулого: до історії створення музею історії освітньої та друкарської діяльності	195
Блажкевич Т. П., Якубовська Л. В. Потенціал та роль літературного музею в становленні туристичної індустрії Житомирщини	200

Розділ 7. РЕКРЕАЦІЙНИЙ ТУРИЗМ І РЕАБІЛІТАЦІЯ

Гальків Л. І. Репродуктивний туризм як форма лікувально-оздоровчого туризму	206
Клапчук В. М., Клапчук М. В. Оцінка природних ландшафтів і рельєфу Івано-Франківської області для рекреаційних потреб	212
Шах А. Є. Підходи удосконалення принципів лікувально-профілактичного та дієтичного харчування в Україні	220
Зінь Л. М., Шай О. К., Малинович Л. М. Сільський зелений туризм як дієвий засіб комплексної реабілітації осіб з інвалідністю	224

Розділ 8. ІНФРАСТРУКТУРА ТУРІНДУСТРІЇ ТА ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЇ

Бомба М. Я. Стежками духовних скарбниць і цілющих джерел Жовківщини	229
Кудла Н. Є. Аналіз попиту послуг сільського туризму (за матеріалами досліджуваних районів Карпатського регіону)	239
Білоцерківська Т. М., Дембіцька С. М. Сучасний стан та перспективи розвитку засобів розміщення для круїзного туризму в Україні.....	247
Паньків Н. Є. Популяція як базова категорія в дослідженнях рослинного покриву	253
Шувар Н. М., Костів Н. В., Папінко Я. М., Перетятко І. В., Гусак Б.-М. А. Оцінка завантаженості вулиць міста Львова автотранспортом, шумове забруднення та забруднення атмосферного повітря відпрацьованими газами (за концентрацією со(ii)) у листопаді 2014 р.	261

Розділ 9. АУДИТОРІЯ

Гуляк О. Б. Роль мови в особистісно-професійному становленні студентів туристичних спеціальностей	269
Миколюк С. М. Захист житлових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	273

<i>Швець І. К. Актуальність міжнародного стажування при формуванні фахівця у сфері туризму</i>	278

Розділ 10. ПОДІЛ. ІНФОРМАЦІЯ. РЕЦЕНЗІЇ

<i>Паньків Н. Є. Міжнародна науково-практична конференція «Європейська інтеграція та міжнародна безпека туризму»</i>	282
<i>Сенько Ю. В. Вплив громадської дипломатії на формування суспільної думки та образу держави на світовій арені</i>	284

TABLE OF CONTENTS

Section 1. ECONOMY AND ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

<i>Bochan I. O., Poplavskiy V. G. International stock markets and Ukrainian market</i>	11
<i>Duda N. Z. Comparative analysis of state budget in developed countries and Ukraine</i>	15
<i>Banera N. P. Financial reporting of small business subjects in context of their development in Ukraine</i>	19
<i>Kinash I. P., Petukhova O. M. Diagnosis of retail trade and restaurant business of Ukraine</i>	25

Section 2. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF TOURISM STUDIES

<i>Poplavsky V. G., Bigus M. M. Strategic planning of tourism: methodological aspects</i>	30
<i>Samoday V. P., Starinska V. O. Restaurant business development in Ukraine at the present stage</i>	36
<i>Ladyk S. R. Prospects of gis technology for development of tourism industry in Ukraine</i>	42

Section 3. SOCIAL-ECONOMIC AND MANAGEMENT FUNDAMENTALS OF TOURISM ACTIVITY

<i>Bochan I. O. Modern tendencies in European tourist region development and potential opportunities of business tourism in Ukraine according to leading countries examples</i>	46
<i>Negrych O. I., Tretiak G. S. Peculiarities of motivations for investment in touristic sphere</i>	51
<i>Vaidovych O. B. Academic discourse of tourism business competitiveness analysis definition: institutional approach</i>	56
<i>Podvirna H. Ye., Matviiv I. B. Areas of organization of international activity of enterprises in the travel services market</i>	62
<i>Zamriy O. M., Teterko N. Methods of search and innovation realization in organization management</i>	71
<i>Korneva O. V. Assessment of landscape and geographical area in resource potential investment attractiveness its reconstruction</i>	76
<i>Kuchynska I. V., Revkevich N. I. Georgia and Ukraine on the international tourism market: current trends and prospects for cooperation</i>	82

**Section 4. COMMODITY OF GOODS AND TRADE:
TENDENCIES, PROBLEMS AND APPROACHES**

<i>Didovych I. I., Kulchytska E. A. Analysis of state international goods and services trade and forming prospects between Ukraine and European Union.....</i>	90
<i>Koknayeva M. A. Features of management of financial and economic security in trade</i>	96
<i>Myalo N.S., Voitko S.V. Features of Ukrainian agricultural export in European integration terms</i>	100
<i>Kovalyk Ya. I. Features of conducting the expertise of goods crossing the customs border of Ukraine</i>	105
<i>Domanova E. V., Bachynska V. A. Investigation of quality gloves of knitted and finding opportunities to improve their properties</i>	112
<i>Lutsiv N. V. The problems and basics of progress at Ukrainian market of hair cosmetics</i>	116

**Section 5. NUTRITIONAL TECHNOLOGIES
AND RESTAURANT SERVICE**

<i>Ivashkiv L. Ya., Koziy I. Ya., Matviyiv-Lozynska Yu. O. Integrated approach to profile training of technologists of nutrition for tourism sphere</i>	126
<i>Dzhuryk N. R., Maystruk I. M. The modern state and prospects of development of winy tourism in Lviv</i>	134
<i>Zholynska G. M. Significance of iodized salt to reduce iodine deficiency problems</i>	139
<i>Kovalchuk C. I., Katruk M. I. Effect of additives on alternative prescription prolongation new storage cupcakes</i>	144
<i>Turchyn I. M., Bilonoga Y. L. Ways to improve the nutritional value of butter</i>	149
<i>Samoday V. P., Staga O. O. The problem of the development of international hotel chains in Ukraine</i>	153

Section 6. COUNTRY STUDY, CULTURE AND TOURISM

<i>Tsybala O. S. Memorial museums of lviv as constituent of tourist product of city</i>	158
<i>Havryliuk A. M. Ukrainian ethnic tourism — social and communication technologies promotion</i>	166
<i>Anisimovych-Shevchuk O. Z., Begey O. I. The carmelite monastery in Susidovychi: history and modernity</i>	173

<i>Frankiv I. Ya. Pastor guardianship of Metropolitan Andrei Sheptytskyi above Ukrainian emigrants from Halychyna in an intermilitary period</i>	179
<i>Berest R. Ya. The settlement of the german colonists in Prykarpattia</i>	187
<i>Vasylyshyn D. V., Vasylyshyn O. M., Vasylyshyn-Hrytsyna T. M. The sip of the past: history of creation of the history of educational and printing activities museum</i>	195
<i>Blazhkevych T. P., Yakubovska L. V. The potential and role of the literary museum in the formation of the tourist industry of Zhytomyr oblast.....</i>	200

Section 7. RECREATIONAL TOURISM AND REHABILITATION

<i>Halkiv L. I. The reproductive tourism as a form of medical and health tourism</i>	206
<i>Klapchuk V. M., Klapchuk M. V. Nnatural landscape and relief assessment for recreational needs of Ivano-Frankivsk region</i>	212
<i>Shakh A. Ye. Ssome aspects of improvement of organization of approaches and principles of dietology are in Ukraine</i>	220
<i>Zin L. M. Shai O. K. Malynovych L. M. Rural green tourism as an effective means of comprehensive rehabilitation of people with disabilities</i>	224

Section 8. TOURISM INDUSTRY INFRASTRUCTURE AND ECOLOGY ISSUES

<i>Bomba M. Y. Following the paths of spiritual treasures and healing springs of Zhovkva region</i>	229
<i>Kudla N. Ye. Analysis of demand for rural tourism services (based on the field studies of selected areas of the carpathian region)</i>	239
<i>Bilotserkivska T. M., Dembitska S. M. Current state and development prospects of accommodation for the cruise tourism in Ukraine</i>	247
<i>Pankiv N. Ye. Population as basic categories in the study of plant cover</i>	253
<i>Shuvar N. M., Kostiv N. V., Papinko Ya. M., Husak B.-M. A Estimation of the automobile roads congestion, sound pollution and air pollution in Lviv in november 2014</i>	261

Section 9. AUDITORIUM

<i>Hulyak O. B. Role of language in to personality professional becoming of students of tourist specialities</i>	269
<i>Mikolyuk S. M. Protection of the housing rights of children-orphans and children without parental support</i>	273
<i>Shvets I. K. Actuality of international internship in specialist formation in tourism industry</i>	278

Section 10. EVENTS. INFORMATION. REVIEWS

Pankiv N. Ye. International science-practical conference «European integration and international safety of tourism»	282
Senko Yu. V. The influence of the public diplomacy at the formation (creating) of public opinion and the image of the state on the world stage	284

Розділ 1.
ЕКОНОМІКА І ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ

УДК 648.36:783.1

Бочан І. О., Поплавський В. Г.

МІЖНАРОДНІ ФОНДОВІ РИНКИ ТА РИНОК УКРАЇНИ

Дано визначення фондового ринку. Розкрито його значення та умови успішного функціонування. Показано алгоритм перетворення фондового ринку на каталізатора науково-технічного прогресу. Наведено конкретні приклади міжнародного плану. Звертається увага на причини відсутності фондового ринку в Україні. Пропонуються рекомендації щодо активації цього ринку.

Ключові слова: фондовий ринок, цінні папери, фінансові потоки, ліквідність, банківські кредити, інтернет-технології, інвестори, емітенти, інвестиції, котирування, акціонерний капітал, банківські депозити.

Фондовий ринок, як складова фінансового — це заклад, де здійснюється емісія і де торгують (купують/продають) довгостроковими цінними паперами (деривативами, державними і муніципальними облігаціями як внутрішньої, так і зовнішньої позики, титулами власності, депозитарними розписками, борговими паперами, ваантами, свопами) і акціями. Цей ринок покликаний регулювати фінансові потоки і відображає реальний стан справ в економіці держави. Зазначені потоки, як правило, спрямовуються у ті сфери та регіони світу, де на них є найбільший попит, де є можливість одержання найвищого прибутку. Ці потоки сягають величезних розмірів, які у десятки разів перевищують операції світової торгівлі.

Крім зазначеного, фондовий ринок є досконалим механізмом у справі регулювання фінансових потоків з метою їх повнішого використання. Але ним він може стати тільки тоді, коли цінні папери на ньому матимуть високу ліквідність, тобто коли їх будуть інтенсивно купувати та продавати. Прикладом цього може бути те, що сьогоднішній банківський сектор світової економіки вже суттєво поступається роллю механізму передрозділу фінансових ресурсів на фондовому ринку. Так, банківські кредити становлять лише 25 % коштів, які залишаються бізнесом та урядами у світову економіку. Решта 75 % — це фондовий ринок, ринок довгострокових цінних паперів.

Характерною ознакою світового фінансового ринку на сучасному етапі його розвитку є й те, що у світовій економіці посилюються взаємозв'язки між традиційно фінансовими та реальними секторами економіки. Підтвердженням цієї особливості може бути те, що фондовий ринок перетворюється на потужний каталізатор науково-технічного прогресу. Це спостерігається в реальному секторі економіки і забезпечує суттєве зростання продуктивності праці, т.ч. й на фондовому ринку. Найбільший попит на цьому ринку мають акції компаній, які пов'язані з інтернет-технологіями, що розробляють сучасні засоби комунікації і програмні забезпечення інформаційних систем. Так, у США 60 % обсягу щорічних інвестицій в економіку країни вкладають компанії, які працюють у сфері інформаційних технологій.

Технологічне переозброєння фондових ринків здійснюється на основі інтернет-технологій. Як відомо, ці технології стирають національні кордони і сприяють встанов-

ленню безпосередніх зв'язків між інвесторами та емітентами незалежно від їх національності чи географічного розташування. Так, ринок цінних паперів Нью-Йорка, як і загальний фондовий ринок США, привабливий для інвесторів усього світу відсутністю оподаткування для нерезидентів США. Крім того, фондовий ринок — найдосконаліший механізм застачення приватних інвестицій. Цим користуються й вітчизняні можновладці, які свої кошти розміщують в офшорних зонах і, зокрема, на Кіпрі. В цій державі за офіційними даними, лише у 2011 р. інвестиції в Україну становили 6,4 млрд. доларів. А за останні 10 років в офшори з України було відправлено майже 90 млрд. дол. Там вони вкладалися в акції великих компаній, розташованих в країнах Європи та США, а також в державні цінні папери та нерухомість. Саме такий ринок цінних паперів, де найвища їх ліквідність, вибирає для себе інвестор.

Фондові ринки існують в усіх розвинених країнах світу, хоча правила торгівлі у них — різні. Наприклад, якщо на фондовому ринку Великобританії торгують оптовими та роздрібними цінними паперами, то на фондових ринках інших країн цього нема.

Економічне значення фондового ринку випливає з того, що котирування цінних паперів на них, тобто встановлення цінового курсу, забезпечує гарантовану можливість їхньої купівлі чи продажу. Інвестори добре знають, що на функціонуючих ринках вони завжди зможуть швидко зреалізувати свої пакети цінних паперів чи придбати нові. Взагалі, це означає, що компанії, які хочуть збільшити свій акціонерний капітал, можуть зробити це легше, швидше та спокійніше. Такий захід зумовлений тим, що за наявності ринку (місця зустрічі продавця і покупця), інвестори купують акції з менш очікуваним прибутком, ніж за ситуації, коли такого ринку нема. Це повинно привести, та й призводить до нових рівнів заощаджень. Урядові цінні папери, звичайні та привілейовані акції, облігації акціонерних компаній — всі ці та й інші цінні папери можуть вільно котируватися на цьому ринку.

Для того, щоб цінні папери були включені у лістинг, тобто котирувалися на фондовому ринку, потрібно, щоб компанії, особливо акціонерні, чи інші емітенти були дійсними та й активними членами на цьому ринку. Така процедура передбачає існування вторинного ринку цінних паперів. За допомогою цього ринку відбувається переливання капіталу, перетворення його фінансової частини в реальні гроші і створюється можливість для інвестора вкладати свої кошти зразу в декілька фірм і тим самим зменшити ризик інвестування. Крім того на вторинному фондовому ринку, на якому майнові права, створені у процесі застачення фінансів, могли б змінювати власника. Існування такої нагоди стимулює та й гарантує одержання загальновизнаних прав і можливостей надання фінансового капіталу тим, хто його потребує і може ефективно використовувати.

Причиною відсутності фондового ринку в Україні є те, що він хоч і створений, але нормально не функціонує. На ньому відсутня активність — з певного виду цінних паперів нема частих і великих угод. А відсутність прогресу в даній сфері — це брак державної волі, бажання та фахової компетенції зробити фондовий ринок одним з пріоритетів державної політики.

Водночас, ще на у XIX та й на початку XX ст. фінансові ринки в Україні мали чималу популярність та й успішно розвивалися в головних фінансових центрах — Львові, Києві, Харкові, Одесі. Там успішно функціонували товарно-фондові біржі, тобто ті фінансово-організаційні структури, які надавали можливість для здійснення торгових операцій бажаючим купити чи продати цінні папери.

Початком становлення фондового ринку незалежної України вважається прийняття Верховною Радою України законів: «Про цінні папери і фондовий ринок», «Про приватизаційні папери», «Про банки і банківську діяльність», а також постанова Верховної

Ради України «Про Концепцію функціонування і розвитку фондового ринку в Україні». Саме вони започаткували емісію українських акцій та появу перших як продавців, так і покупців цінних паперів.

Деяке пожвавлення результатів законодавчої діяльності у сфері фондового ринку відбулося після прийняття Указу Президента України «Про державну комісію з цінних паперів і фондового ринку» від 12 червня 1995 р. А вже восени наступного року, на основі зазначеного Указу був прийнятий Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів».

На основі зазначених нормативних документів уже у 2001 р. в Україні почали функціонувати 6 бірж і 2 торгово-інформаційні системи. А починаючи з наступного року в державі почали домінувати два фондові майданчики (ПФТС та УМВБ). В зазначеному (2002) році майже всі угоди (98,11 %) були укладені на цьому організованому фондовому ринку. Решта торгових секторів цінних паперів (майже 2 %) поділили між собою 6 фондових бірж.

Не дивлячись на зазначені заходи, фондовий ринок України характеризується вкрай низькою ліквідністю та низьким відсотком акцій. Про це засвідчив значний розрив між котуванням купівлі та продажу фондових активів. Так, у 2000 р. він становив в середньому по Україні 20–25 %. Іншим прикладом низької ліквідності може служити те, що у лістингу фондового майданчика ПФТС були присутні лише 150 емітентів.Хоча угоди відбулися тільки з 87. Низький відсоток акцій на фондовому ринку свідчить про те, що він практично недорозвинений та на ньому неможливо реалізувати довгострокові інвестиційні стратегії. Крім цього український фондовий ринок є більш мінливий, ніж його зарубіжні аналоги.

Стратегія розвитку економіки держави могла би бути ефективнішою в тому разі, якщо би уряд України визначив розвиток фондового ринку як пріоритет. Головним тут є те, коли стратегія, а тим більше пріоритетна, розробляється, координується і виконується під патронатом і контролем глави уряду. Іншого шляху нема.

Виходячи з набутого досвіду щодо моделі вітчизняного фондового ринку, то вона повинна базуватися на залученні великих фінансових ресурсів в економіку держави. Що ж до економіки України, то вона має принаймні п'ять внутрішніх джерел. Перше джерело — це гроші олігархів та їх найближчого оточення. Друге — кошти відомих топ-менеджерів. Третє — нагромадження середнього класу. Четверте — бюджетних платників. П'яте — зароблені кошти український мігрантів.

Для первого джерела (олігархічного), реальним фінансовим інструментом тут можуть бути акції, а також боргові зобов'язання. Для решти — банківські депозити, в найкращому їх варіанті. Зазначеним варіантом може стати інвестиційний фонд, що розміщує свої кошти на банківських депозитах. Такий захід може зменшити ризик дефолту одного банку. Подібними інструментами можуть також бути державні й корпоративні боргові зобов'язання.

Банківські депозити є основними конкурентами існуючих інструментів фондового ринку. Така ситуація дасть змогу у будь-який момент часу перетворити свої цінні папери на гроші. Це означає, що вкладати гроші в інструменти фондового ринку має бути вигідніше, ніж купити другий автомобіль чи інше помешкання. Але говорити про конкретні заходи державної ваги потрібно, виходячи з наявної рентабельності та надійності. Тільки тоді можна активізувати і розвивати ту модель фондового ринку, яка відповідає економіці України на сучасному етапі її розвитку, звичайно ж, з урахуванням її можливих перспектив.

Література

1. *Бочан І. О.* Міжнародна економіка [Текст] : навч. посіб. / І. О. Бочан, В. Г. Поплавський, М. М. Бігус. — Львів : ЛІЕТ, 2012. — 302 с. — Бібліогр. : с. 135. — 300 пр. — ISBN 978-966-322-208-0.
2. Словник сучасної економіки Макміллана [Текст]. — Видання четверте. — К. : АртЕк, 2000. — 628 с.
3. *Поплавський В. Г.* Виробничо-ресурсний потенціал України [Текст] // Вісник Національної академії наук України, 2000. — № 8. — С. 25–32.
4. *Поплавська Ж. В., Поплавський В. Г.* Економічна політика України [Текст]. — Львів, 2001. — 210 с.
5. *Поплавська Ж. В., Поплавський В. Г.* Фінансові парадокси України [Текст] // Фінанси України, 2002. — № 11. — С. 3–9.
6. *Поплавська Ж. В., Поплавський В. Г.* Інвестиційний імідж: регіональні аспекти [Текст] // Фінанси України, 2004. — № 7. — С. 47–55.

Бочан І. О., Поплавский В. Г.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ФОНДОВЫЕ РЫНКИ И РЫНОК УКРАИНЫ

Дано определение фондовым рынкам. Раскрыто их значение и условия успешного функционирования. Показан алгоритм превращения фондового рынка на катализатор научно-технического прогресса. Наводятся конкретные примеры международного масштаба. Обращается внимание на факторы отсутствия фондового рынка в Украине. Предлагаются рекомендации относительно активизации этого рынка.

Ключевые слова: фондовый рынок, ценные бумаги, финансовые потоки, ликвидность, банковские кредиты, интернет-технологии, инвесторы, эмитенты, инвестиции, котирование, акционерный капитал, банковские депозиты

Bochan I. O., Poplavskiy V. G.

INTERNATIONAL STOCK MARKETS AND UKRAINIAN MARKET

The stock market is defintited. It is revealed the meaning and subject to successful operation. It is shown conversion algorithm of Stock Market catalyst scientific and technological progress, following specific international examples. Attention is drawn to the absence of the stock market in Ukraine. Recommendations to enhance this market are proposed.

Key words: stock market, stocks, cash flow, liquidity, bank loans, online technology, investors, issuers, investment, stock, bank deposits.

УДК 336.143

Дуда Н. З.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ РОЗВИНЕНІХ КРАЇН І УКРАЇНИ

Аналізуються видатки державного бюджету розвинених країн та України за 2011—2013 роки. Порівнюються суми та ефективність від витрачених коштів державних бюджетів.

Ключові слова: державні видатки, структура видаткової частини державного бюджету.

Порівняння видатків державного бюджету України та розвинених країн дасть змогу оцінити недоліки видаткової політики держави та використати досвід розвинених країн у формуванні видатків державного бюджету.

Поміж значних наукових досліджень зарубіжних вчених з питань функціонування бюджетної системи можна виділити роботи Дж. Б'юкенена, К. Ерроу, А. Вагнера, Дж. М. Кейнса, В. Лебедєва, О. Богачової, П. Мальцева, В. Панської, І. Озерова, А. Пігу, Д. Рікардо, М. Порша, П. Самуельсона, М. Сперанського, В. Танзі, Дж. Стігліца, М. Ходоровича, А. В. Парето.

Важливу основу для здійснення досліджень в сфері формування і системи бюджетних видатків складають праці та дослідження В. Базилевича В. Гейця, О. Василика, В. Федосова, І. Чугунова, К. Павлюк та багатьох інших [2].

Метою статті є порівняльний аналіз видатків Державного бюджету України та видатків державних бюджетів окремих розвинених країн.

Видатки бюджету — це кошти, спрямовані на здійснення заходів та програм, передбачених відповідним бюджетом. Не відносять до видатків бюджету: погашення боргу; придбання цінних паперів; надання кредитів з бюджету; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування; розміщення бюджетних коштів на депозитах [1].

Видатки показують напрями і цілі бюджетних асигнувань і визначаються характером досить різноманітних функцій держави, які узагальнено об'єднують, як правило, у три великі групи: політичні, економічні та соціальні функції. Для кожної держави залежно від економічної ситуації в ній самій та світі загалом розмір видатків на ті чи інші функції може змінюватися. Так, для прикладу, в умовах світової фінансової кризи уряд Франції вів активну підтримку промисловості країни, уряд Великої Британії надавав допомогу фінансовому сектору економіки. Загалом аналізуючи видатки бюджетів розвинених країн видно, що вони дещо подібні між собою. Коштами місцевих бюджетів фінансуються видатки на функціонування органів місцевого самоврядування, програм місцевого значення, поліпшення соціальної інфраструктури та місцевої поліції. У законодавстві розвинених країн існує поділ видатків на майнові та поточні, а саме кошти місцевих бюджетів можуть бути використані і на поточні і на інвестиційні потреби. Саме з цієї причини в розвинених країнах є два види бюджету: бюджет розвитку і бюджет поточних витрат. Бюджет розвитку використовують для покриття капітальних видатків та виконання інвестиційних програм, бюджет поточних витрат — на покриття поточних витрат.

Якщо розглядати видатки держбюджетів розвинених країн, насклад Німеччини та Франції, то можна чітко побачити, що суттєвих змін у фінансуванні основних видаткових статей бюджету немає (табл. 1 та 2 [4, 6]).

Порівнямо структуру видаткової частини державного бюджету України (табл. 3 [5]).

Таблиця 1

Структура видаткової частини Державного бюджету Німеччини

Роки	2011	2012
Назва видаткової частини бюджету		
Охорона здоров'я	5,2 %	2,2 %
Інші видатки	9,7 %	9,8 %
Сім'я	2,1 %	2,0 %
Освіта та наукові дослідження	3,8%	4,3 %
Економіка та технології	2,0 %	4,2 %
Загальне фінансове управління	3,6 %	4,7 %
Транспорт, будівництво та міський розвиток	8,3 %	8,5 %
Військові витрати	10,3 %	10,4 %
Федеральний борг	12,2 %	12,5 %
Робота та соціальний сектор	42,9 %	41,3 %

Таблиця 2

Структура видаткової частини Державного бюджету Франції

Роки	2011	2012	2013
Назва видаткової частини бюджету			
Державні субсидії	0,3 %	0,3 %	0,3 %
Соціальні витрати	32,9 %	41,3 %	39,6 %
Витрати на функціонування	12,0 %	14,6 %	14,2 %
Борговий тягар держави	11,6 %	15,5 %	14,2 %
Івестиційні вкладення	3,2 %	4,1 %	3,7 %
Державне втручання	38,7 %	22,3 %	21,2 %
Витрати на фінансові операції	1,3 %	1,9 %	6,8 %

Таблиця 3

Структура видаткової частини Державного бюджету України

Роки	2011	2012	2013
Назва видаткової частини бюджету			
Загальнодержавні функції	11,8 %	11,0 %	12,5 %
Оборона	3,9 %	3,0 %	3,0 %
Громадський порядок	9,6 %	7,4 %	8,0 %
Економічна діяльність	14,6 %	12,7 %	10,3 %
Охорона навколошнього середовища	0,9 %	1 %	1 %
ЖКХ	0,1 %	1 %	1 %
Охорона здоров'я	9,0 %	11 %	12,5 %
Духовний та фізичний розвиток	1,1 %	2,8 %	2,7 %
Освіта	17 %	20 %	21,4 %
Соціальний захист	18,8 %	22 %	29,5 %

З таблиці видно різку зміну видатків кожного року. На це впливає дуже велика кількість факторів, зокрема, потреба швидкої трансформації економіки привела до динамічних, навіть хаотичних змін видаткових статей та структури бюджету вцілому. Особливою ознакою фінансової політики розвинутих країн є її виважений та стабільний характер. Суми коштів, які виділяються для фінансування видаткових програм кожного року змінюються на дуже малий відсоток, а тенденція до зміни пропорцій є прогнозованою. Зміни у податковій системі також впроваджують виважено — ставки податків коригуються на незначний відсоток, щоб попередити негативний вплив на ринкову та соціальну структуру, а також на стан державних фінансів.

Крім того, одним із основних завдань країн з розвиненою економікою є скорочення витрат держбюджету. Зокрема, Франція для зниження дефіциту бюджету від 4,5 % до ВВП до 3 % у 2012 році, прийняла бюджет, який передбачає зниження витрат на 10 мільярдів євро, скорочення 12 тисяч робочих місць в міністерствах та створення 11 тисяч робочих місць для вчителів, поліцейських та фахівців в галузі судочинства [3]. Це допомогло скоротити витрати на функціонування держави. Німеччина в свою чергу, також планує зрівняти видатки державного бюджету, податки та інші доходи до 2016 року [4].

Якщо порівнювати Україну, то в нас також найвитратнішим сектором видатків бюджету є соціальний захист населення, але в порівнянні з Францією і Німеччиною він сягає половини аналогічних показників у цих країнах. Військові витрати в нашій державі незначні, що і відбилося на складній ситуації в країні.

Багато ключових питань роботи державних фінансів залежать від розмежуванням їх між різними рівнями державного управління. Така величина, як показник централізації дає можливість порівняти пропорції розподілу функцій між рівнями фінансової системи розвинених країн. Він характеризує частку видатків центрального уряду в повному обсязі витрат бюджетної системи. Існують різні моделі централізації фінансової системи. Високий рівень централізації характерний для унітарних держав. Для федеративних країн, де фінансова система є трирівневою, дещо менший. Показник централізації в Україні знаходиться на рівні 65–70 %, для порівняння у Франції — 71 %.

Кристоф Ангольван, Партнер і глобальний експерт Roland Berger Strategy Consultants з соціальних питань вважає, що ядром країни є соціальні системи. Розвинені країни, і ті, що розвиваються в боротьбі з державною заборгованістю та соціальною нерівністю зможуть досягти значних успіхів тоді, коли будуть приділяти увагу пенсійній системі й охороні здоров'я.

Оскільки європейська спільнота для фінансової підтримки України вимагає швидких реформ то законодавчі органи повинні чітко і виважено прописувати кожну статтю як видаткової частини так і бюджету вцілому. Економіка України може частково перейняти досвіт розвинених країн у формуванні видаткових статей бюджету, але потрібно все таки створити свою систему планування витрат виходячи виключно з інтересів населення. Для досягнення Україною рівня економічного розвитку одних з найрозвиненіших держав єврозони потрібно подолати корупцію, шахрайство, посилити контроль за витрачанням державних коштів, приділити більшу увагу пенсійній системі, адже в нас основна частина пенсіонерів просто існує. Вдосконалення системи бюджетних видатків є життєво-необхідною умовою для реалізації реформ, які від України чекає європейська спільнота.

Література

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Богомолова Н. І. Проблеми формування системи видатків державного бюджету [Електронний ресурс] : стаття з електронного наукового фахового видання «Ефективна економіка». /

Наталя Іванівна Богомолова ; Державний економіко-технологічний університет транспорту. — Київ,2012. — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&>

3. Бондаренко Т. «Бойовий держбюджет» Франції: соціалісти знову підвищують податки [Електронний ресурс] : стаття з газети Deutsche Welle. — Режим доступу <http://www.dw.de/бойовий-держбюджет-франції-соціалісти-знову-підвищують-податки/a-16272034>.

4. Структура видаткової частини державного бюджету Німеччини [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://www.bundesfinanzministerium.de>

5. Структура видаткової частини державного бюджету України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>

6. Структура видаткової частини державного бюджету Франції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ufin.com.ua/index.htm>

Дуда Н. З.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ РАСХОДОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА РАЗВИТЫХ СТРАН И УКРАИНЫ

Анализируются расходы государственного бюджета развитых стран и Украины за 2011–2013 года. Сравниваются суммы и эффективность от потраченных средств государственных бюджетов.

Ключевые слова: государственные расходы, структура расходной части государственного бюджета.

Duda N. Z.

COMPARATIVE ANALYSIS OF STATE BUDGET IN DEVELOPED COUNTRIES AND UKRAINE

The charges of the state budget of the developed countries and Ukraine are analysed for the period of 2011–2013 years. Sums and efficiency are compared from the spent of money the state budgets.

Keywords: government spending, structure of expense part of the state budget.

УДК 657.3:334.7

Банера Н. П.

ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЇХ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Розглянута важливість малих підприємств в економіці України у порівнянні з розвинутими економічними системами. Виділені проблемні моменти, які заважають розширенню їх впливу на соціально-економічні сфери, зокрема, в контексті реформування законодавства з питань бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Ключові слова: малі підприємства, звітність суб'єктів малого підприємництва, фінансова звітність.

У розвиненому демократичному світі мале підприємництво розглядається переважно як суб'єкт, що забезпечує становлення і розвиток демократії та водночас спрямований на вирішення соціальної політики зайнятості. Особливість ставлення до малого бізнесу в світі та наявність окремих чітко означених державних політик як на рівні ЄС, США, так і інших провідних країн світу — підкреслюється тим фактом, що в більшості розвинених країн світу суб'єкти малого і середнього бізнесу кількісно становлять понад 90 % суб'єктів бізнесу взагалі.

У працях українських науковців відслідковується одностайність щодо важливості цього сектору для економіки країни. Питаннями функціонування малих підприємств займались такі вчені та практики: О. В. Акіншина, Н. В. Бакало, В. І. Борейко, С. Ф Голов, А. О. Касич, М. О. Слатвінська, Ю. М. Тимошенко, О. М. Шарапа та інші. Незважаючи на актуальність проблеми та наявну широку дискусію, низка питань щодо проблем організаційно-правового забезпечення розвитку суб'єктів малого підприємництва залишаються невирішеними і потребують подальших досліджень.

Мета статті — дослідження етапів становлення малого підприємництва в Україні та проблем його розвитку в контексті міжнародної інтеграції, а також обґрунтування необхідності застосування єдиних принципів формування фінансової звітності як одного з інструментів розширення можливостей залучення фінансування.

Прагнення України до світової інтеграції та вступу до СОТ вимагають впровадження міжнародних стандартів у всі сфери вітчизняної економіки. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), до 97 % в економіці країн-членів ОЕСР становлять компанії малого і середнього бізнесу, а їх частка у ВВП сягає від 40 до 60 %; вони забезпечують до 70 % робочих місць. Для країн — не членів ОЕСР ці показники ще вищі. Останнє положення чітко показує, що в розвинених країнах світу розвиток малого і середнього підприємництва менший, ніж в аграрно-промислових і країнах із перехідною економікою [3, с. 35].

Після набуття незалежності Україною зроблено багато кроків у напрямку зменшення впливу великих підприємств на економіку країни. Авторами виокремлюються етапи розвитку малого бізнесу, які пов'язані, перш за все, із формуванням державної політики та законодавчої бази [4, с. 154]:

— перший етап (1991–1995 р.р.) характеризується прийняттям Закону України «Про підприємництво» у 1991 році та Програми державної підтримки підприємництва в Україні у 1993 році, які визначали правові, економічні та соціальні засади здійснення підприємницької діяльності;

— другий етап (1996–2000 р.р.) ознаменувався прийняттям Концепції державної політики розвитку малого бізнесу, запровадженням Програми розвитку, створенням Державного Комітету України з питань розвитку підприємництва і прийняттям законо-

давчих нормативів стосовно оподаткування та фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва;

— для третього етапу (2001 р. і до теперішнього часу) характерним є уповільнення темпів росту показників малого бізнесу. У 2001 році з метою поліпшення ситуації у сфері малого бізнесу був прийнятий Закон України «Про національну Програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні», а у 2005 році — Указ «Про лібералізацію підприємницької діяльності та державну підтримку підприємництва».

Аналіз структурних показників діяльності суб'єктів господарювання в Україні надає можливість стверджувати, що в сучасних економічних умовах суб'єкти малого підприємництва так і не стали провідним фактором зростання економіки, незважаючи на те, що за абсолютними показниками кількості зареєстрованих малих підприємств Україна відповідає рівню розвинутих країн. Разом з тим, частка обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктів малого підприємництва в загальній реалізації підприємств України, як і частка малого бізнесу у ВВП України, є значно меншою, ніж в країнах членах ОЕСР [6].

Існує багато доказів того, що малі та середні підприємства відіграють ключову роль у зростанні економіки та зменшенні бідності, однак в економіці України переважають фінансово-промислові групи. Інші країни-члени ОЕСР мають більш збалансовану структуру приватного сектору, де малим і середнім підприємствам відводиться важлива роль. Висока частка великих фірм часто свідчить про надмірність нормативного регулювання. Великі підприємства використовують ефект масштабу, щоб упоратися з бюрократією, тоді як невеликі компанії уникають поборів регулюючих органів, працюючи в тіні. Згідно з даними Меморандуму Світового банку про економічний розвиток України від 2010 року, в Україні малі та середні підприємства створюють меншу кількість робочих місць, ніж в інших країнах Європи та регіону. У ньому також констатується, що коефіцієнт появи та зникнення компаній залишається низьким; поява та зникнення компаній не призводить до значного зростання продуктивності завдяки кращому розподілу ресурсів; внаслідок цього спостерігається низький рівень ефективності розподілу ресурсів. ОЕСР погоджується з оцінкою Світового банку та стверджує, що «протягом останніх чотирьох років зменшився внесок малих і середніх підприємств в економіку України. Протягом 2007–2010 р.р. знизилася кількість робочих місць, особливо на середніх підприємствах, щорічно приблизно на 10 %. Частка малих і середніх підприємств у товарообороті знизилася з 60,7 % у 2007 році до 51,2 % у 2010 році». Усі ці тенденції свідчать про низьку динаміку розвитку компаній і наявність суттєвих перешкод для появи та зникнення фірм, що заважає реструктуризації економіки та знижує ріст продуктивності [11].

Оцінюючи стан розвитку малого підприємництва в Україні, Токарева Т. О. зазначає, що у порівнянні з іншими країнами з розвинутою ринковою економікою, наша країна займає 145 місце із 180 за можливостями розвивати малий та середній бізнес [9]. Так, Бакало Н. В. стверджує, що малий бізнес створює значну кількість робочих місць; займає вагому частку у виробництві валового внутрішнього продукту; здійснює структурну перебудову економіки, характеризується швидкою окупністю витрат, свободою ринкового вибору; забезпечує насичення ринку споживчими товарами та послугами повсякденного попиту; має раціональні форми управління; сприяє послабленню монополізму та розвитку конкуренції [1].

У звіті Світового банку щодо проблем та перспективи розвитку приватного сектору в Україні, оприлюдненому на початку 2014 року стверджується, що низькі показники економічного розвитку України значною мірою зумовлені повільним розвитком приватного сектору. Результати недостатнього розвитку приватного сектору:

— застаріла структура промисловості та експорту країни, де й досі домінують традиційні галузі, зокрема, металургія, машинобудування та хімічна промисловість, рівень продуктивності яких протягом останнього десятиріччя зростав значно повільніше, ніж у сусідніх країнах;

— низький рівень залучення прямих іноземних інвестицій з високою доданою вартістю, особливо у галузях виробництва, орієнтованих на експорт;

— відносно обмежена роль малих і середніх підприємств у розвитку економіки.

Усі ці фактори свідчать про те, що в Україні ринковий процес розвитку підприємництва, інновацій і продуктивності не працює належним чином — і це підригає потенціал розвитку країни [11].

Дослідження наукової літератури дають підстави стверджувати, що авторами одностайно зазначається про необхідність розвитку малого бізнесу до рівня розвинених країн і, у зв'язку з цим, розробляються заходи.

Для цього, наприклад, пропонується знайти консенсус між владою та бізнесом щодо альтернативних систем оподаткування і відобразити основні виважені критерії у Податковому кодексі, спростити реєстрацію та ліквідацію підприємств, стимулювати розвиток малого підприємництва, створювати інвестиційні та фінансово-кредитні механізми підтримки, зменшити податковий тягар, впровадження виваженої регуляторної політики, заохочення конкуренції, встановлення прозорих правил, що надасть можливість подальшого розвитку малого підприємництва як невід'ємного сегменту ринкової економіки, а також стимулювати використання досягнень науково-технічного прогресу, ресурсозберігаючих технологій, випуск принципово нових видів продукції; посилити відповіальність органів виконавчої влади, державних службовців за виконання відповідних законів щодо розвитку підприємницької діяльності, зокрема малого бізнесу [8; 10].

В Україні останнім часом, крім термінів «мале підприємство», «малий бізнес», «суб'єкти малого підприємництва» почало набувати вжитку поняття «суб'єкти мікропідприємництва». Приналежність суб'єкта господарювання до таких підприємств в Україні визначається ст. 55 Господарського кодексу України [2]:

1. Суб'єктами мікропідприємництва є:

— фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи — підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

— юридичні особи — суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

2. Суб'єктами малого підприємництва є:

— фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи — підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

— юридичні особи — суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує

суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

На перший погляд, введення в дію норм Господарського Кодексу щодо класифікаційних ознак суб'єктів малого підприємництва мало врегулювати усі розбіжності та уніфікувати підходи у всіх сферах діяльності цих суб'єктів. Нажаль, цього досягти не вдалось через вплив Податкового Кодексу України, який також представляє класифікаційні групи і не лише для визначення системи оподаткування того чи іншого суб'єкту, а й щодо формування облікової політики суб'єктів господарювання, визначення змісту фінансової звітності.

Виникли групи суб'єктів малого підприємництва [7]:

— які складають Фінансовий звіт за формою, скороченою за показниками (Баланс ф. № 1-м та Звіт про фінансові результати ф. № 2-м);

— які мають право на складання Спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва (Баланс ф. № 1-мс та Звіт про фінансові результати ф. № 2-мс): суб'єктами малого підприємництва — юридичними особами, що відповідають критеріям, визначеним пунктом 154.6 ст. 154 розділу III Податкового кодексу України, та мають право на застосування спрощеного бухгалтерського обліку доходів і витрат. Такі підприємства мають право на особливий порядок обліку — без ведення подвійного запису, але з обов'язковою умовою відображення доходів і витрат згідно з вимогами податкового законодавства.

У зв'язку з цим, проблеми співвідношення й ефективності одночасного регулювання фінансового і податкового обліку суб'єктів малого підприємництва набули актуальності. Автори критично зауважують, що незважаючи на незаперечну позитивність можливості спрощення процедур обліку, особливого розгляду заслуговує норма П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», що була прийнята внаслідок дії Податкового кодексу. Згідно з цією нормою суб'єкти малого підприємництва, які мають право на застосування спрощеного бухгалтерського обліку доходів і витрат, визнають витрати і доходи з урахуванням вимог Податкового кодексу і відносять суми, які не визнаються Податковим кодексом витратами або доходами, безпосередньо на фінансовий результат після оподаткування. Це означає, що в Україні з метою формування показників фінансової звітності одночасно застосовуються норми національних стандартів бухгалтерського обліку, розроблені на основі міжнародних стандартів, та норми Податкового кодексу. Така ситуація поглибує рівень незіставності показників фінансової звітності. Якщо до цього часу неможливо було порівнювати показники фінансової звітності малих підприємств та середніх і великих через невідповідність за змістом, то зараз це стає неможливим навіть в межах групи «малі підприємства» [5, с. 17].

На неефективності існуючої системи бухгалтерського обліку на підприємствах, яка ускладнює розвиток малого бізнесу, наполягає і О. М. Шарапа [12, с. 143]. Адже облік повинен забезпечувати керівництво малого підприємства інформацією про доходи і витрати, яка давала б йому змогу прийняти ефективні рішення, правильно визначати результати своєї діяльності, розмір податків та інших платежів. І бажано, щоб вищезазначена інформація була подана в зручній для керівника формі та надавалася тоді, коли це необхідно. Саме для цього і призначений бухгалтерський облік.

Дана ситуація негативно впливатиме на здатність малих підприємств отримувати додаткове фінансування, яке вкрай необхідне більшості суб'єктів господарювання. Саме якісна фінансова звітність є одним з факторів можливості залучення банківських кредитів, інвестиційного капіталу як вітчизняного, а тим більше іноземного та інших джерел. У зв'язку з цим, вважаємо, що підготовка фінансової звітності всіх підприємств

повинна відбуватися у повній відповідності з принципами формування показників, визначених Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні».

Отже, враховуючи вище викладене можна стверджувати, що подальший розвиток малого підприємництва в Україні є безумовно важливим фактором її виходу з кризи. У країні назріла негайна потреба у зменшенні впливу на економіку великих підприємств, які, як правило, характеризуються низькою продуктивністю та застарілими технологіями. Очікується, що впровадження інноваційних технологій, характерна швидкість реагування на запити ринку малого підприємництва разом з природними можливостями України — вигідним географічним розташуванням, широким ресурсним та високоякісним людським потенціалом — за умови подолання політичних проблем, дозволять покращити фінансово-економічне та соціальне становище.

Література

1. *Бакало Н. В.* Управління розвитком малих підприємств під впливом факторів макросередовища [Текст] : автореф. дис. : 08.00.04 / Н. В. Бакало. — Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. — 20 с.
2. Господарський Кодекс України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print1384456420319490>
3. Зелена книга малого бізнесу України — 2012 [Текст] / Д. В. Ляпін, В. І. Дубровський, О. М. Пішуліна, О. П. Продан. — К. : Інститут власності і свободи, 2012. — 124 с. — ISBN 978-966-349-521-9.
4. *Касич А. О.* Розвиток малого бізнесу в Україні як: оподаткування, облік та аналіз діяльності [Текст] / А. О. Касич, Н. В. Черевик, К. С. Кличко // Фінансова система України : збірн. наук. праць. — Острог : Вид-во НУ «Острозька академія», 2011. — Випуск 16. — С. 152–158.
5. *Кравченко О. В.* Гармонізація податкового та бухгалтерського обліку в контексті забезпечення ефективної діяльності суб'єктів господарювання [Текст] / О. В. Кравченко, Ю.Б. Слободянік, Ю. М. Тимошенко// Вісник Хмельницького національного університету. — 2011. — № 5. — Т. 2. — С. 15–19.
6. Основні показники діяльності малих підприємств [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>.
8. *Слатвінська М. О.* Мале підприємництво в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку [Текст] / М. О. Слатвінська // Вісник соціально-економічних досліджень ОДЕУ. — 2011. — Ч. 2. — № 41. — С. 282–286.
9. *Токарєва Т. О.* Особливості спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва: вітчизняний і зарубіжний досвід [Електронний ресурс] / Т. О. Токарєва // Менеджмент. Збірник наукових праць. — 2008. — № 10. — Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Menedzhment/2008_10/tokar.htm.
10. *Труніна І. М.* Актуальні проблеми розвитку малого підприємництва в Україні [Текст] / І. М. Труніна // Управління проектами та Розвиток виробництва: Зб. наук. пр. — Луганськ : СНУ ім. В.Даля. — 2012. — № 2 (42). — С. 41–59.
11. Україна: проблеми та перспективи розвитку приватного сектору [Електронний ресурс] / The world bank. International Finance Corporation. World Bank Group / Режим доступу: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2014/01/13/000456288_20140113093144/Rendered/PDF/ACS47780UKRAINIAN00OUO090.pdf.
12. *Шарапа О. М.* Спрощений облік на малих підприємствах: переваги та недоліки [Текст] / О. М. Шарапа // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. — (Серія «Економічні науки») : збірн. наук. праць. — 2008. — № 21. — С. 143–147.

Банера Н. П.

**ФІНАНСОВАЯ ОТЧЕТНОСТЬ СУБЬЄКТОВ
МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА
В КОНТЕКСТІ ІХ РАЗВИТИЯ В УКРАЇНІ**

Рассмотрена важность малых предприятий в экономике Украины в сравнении с развитыми экономическими системами. Выделены проблемные моменты, препятствующие расширению их влияния на социально-экономические сферы, в том числе, в контексте реформирования законодательства по вопросам бухгалтерского учета и финансовой отчетности.

Ключевые слова: малые предприятия, отчетность субъектов малого предпринимательства, финансовая отчетность.

Banera N. P.

**FINANCIAL REPORTING OF SMALL BUSINESS SUBJECTS
IN CONTEXT OF THEIR DEVELOPMENT IN UKRAINE**

The importance of small enterprises in the economy of Ukraine in comparison with the developed economic systems is described. The problematic aspects that hinder the expansion of their impact on the socio-economic sphere, in particular, in the context of the legislation reforms on accounting and financial reporting, are highlighted.

Keywords: small enterprises, reporting of small business subjects, financial reporting.

УДК 338.46

Кінаш І. П., Петухова О. М.

ДІАГНОСТИКА СТАНУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ТА РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Проведено аналіз стану та тенденцій розвитку торгівлі та ресторанного господарства в Україні. Розкрито головні характерні ознаки розвитку роздрібної торгівлі та ресторанного господарства в регіональному аспекті. Узагальнено результати оцінювання інфраструктурного забезпечення даних складових соціальної сфери.

Ключові слова: заклади торгівлі, об'єкти ресторанного господарства, товарообіг, щільність, типи ринків.

Трансформація соціально-економічних відносин в Україні позначається на всіх сferах суспільного виробництва. Важливою складовою життєзабезпечення населення є роздрібна торгівля та ресторанне господарство, а їх стан є одним із індикаторів економічного розвитку держави. В сучасний період розвитку роздрібна торгівля та ресторанне господарство є найбільш кризово-стійкими галузями національної економіки. Тільки за останні п'ять років обсяг обороту роздрібної торгівлі та ресторанного господарства зросі більше, ніж в два рази. Чисельність працівників у цих сферах зросла на 17,7 %. Середньомісячна заробітна плата зросла у 1,7 рази. Надходження до державного та місцевих бюджетів від сплати податків та зборів підприємствами торгівлі та ресторанного господарства у 2011 році склало 27,2 млрд. грн., у 2012 році — 30,7 млрд. грн. [4]. Значні зміни відбуваються в інфраструктурному забезпеченні даних галузей.

Аспектами розвитку торгівлі та ресторанного господарства займалася значна кількість фахівців, серед яких: В. Антонова, Т. Булах, Е. Жильцова, В. Копитко, Г. Красневич, Н. Краснокутська, В. Куценко, О. Тараненко, Я. Остафійчук. Проте для повноцінного інформаційного забезпечення процесу управління цими галузями необхідна більш повна діагностика сучасних тенденцій їх розвитку, зокрема, на основі проведення оцінки їх інфраструктурного забезпечення.

Метою статті є діагностика сучасного стану та тенденцій розвитку торгівлі та ресторанного господарства України та представлення результатів оцінювання їх інфраструктурного забезпечення.

Важливою передумовою розвитку соціальної сфери є наявність і стан об'єктів торгівлі та ресторанного господарства. Торгівля та ресторанне господарство опосередковує обмін у товарно-грошовій формі, виступає своєрідним регулятивним фактором ефективності усіх сфер діяльності. Так, сфері торгівлі відводиться важливу роль у формуванні головної продуктивної сили суспільства через забезпечення населення товарами народного споживання. Пов'язуючи виробництво із споживанням, ресторанне господарство сприяє кращому задоволенню потреб населення країни, спонукає до розширення асортименту товарів та підвищення їх якості. Так, на початок 2014 р. в Україні функціонувало лише 24679 підприємств торгівлі та ресторанного господарства. У той час, як у 2005 р. їх кількість складала 37401, що на 35 % більше. У структурі підприємств левову частку займають підприємства, які здійснюють роздрібну торгівлю. Так, на початок 2014 р. їх частка склала 43,6 % [4, с.18]. Матеріали дослідження вказують на те, що найбільше підприємств в Україні здійснюють торгівлю продовольчими товарами у неспеціалізованих та спеціалізованих магазинах.

Аналізуючи товарообіг торгівлі та ресторанного господарства (табл. 1), ми виявили позитивну тенденцію. Так, якщо у 2007 р. товарообіг складав 336,8 млрд. грн., то вже у 2013 р. — 913,4 млрд грн., що у 2,7 рази більше. Основними підприємствами, що

здійснюють роздрібну торгівлю, є магазини. На початок 2013 р. загальна кількість останніх в Україні становила 45,5 тис. од., що на 9,8 % менше, ніж у 2007 році (табл. 2). Зазначимо, що їх торговельна площа з 6359 тис. м² у 2007 р. збільшилася у 2013 р. до 9419 тис. м², що на 3060 тис. м² більше.

Таблиця 1

Товарообіг торгівлі та ресторанного господарства [5, с. 57]

Показники	2007	2009	2010	2011	2012	2013	2013/2007, %
Обіг роздрібної торгівлі (млрд грн.)	325,1	444,3	541,5	685,7	812,1	888,8	273,4
Обіг ресторанного господарства (млрд грн.)	11,7	15,4	17,9	21,2	23,5	24,6	210,3
Роздрібний товарообіг на 1 особу, грн.	3832	5015	6123	7659	8885	9520	248,4
— у міських поселеннях	5187	6722	8154	10180	11849	12694	244,7
— у сільській місцевості	710	1238	1299	2119	2344	2479	349,2

Таблиця 2

Мережа роздрібної торгівлі в Україні [4, с. 82, 101]

Торгові підприємства	2007	2009	2010	2011	2012	2013	2013 до 2007, %
Усього магазинів у т. ч.	50480	47651	48000	48383	47234	45519	90,2
Продовольчі	26011	24639	24192	23667	22256	20788	79,9
Універсами, супермаркети	1273	11319	1422	1456	1565	1642	129,0
Гіпермаркети	169	188	202	225	261	277	163,9
Непродовольчі з них	24469	23012	23808	24716	24978	24731	101,1
Універмаги	12	13	13	21	29	34	283,3
Магазини самообслуговування	5322	5498	6161	6827	7126	7539	141,7
Кіоски	12109	10980	9818	8783	7800	6920	57,1

Це свідчить про те, що мережа продовольчих магазинів почала зростати, перш за все завдяки будівництву мегамаркетів з великою торговельною площею. Зазначені зміни формату крамниць пов'язані зі зміною купівельних переваг населення на користь нецінових факторів у купівлі споживчих товарів. Українці дедалі більше усвідомлюють вигоди закупівлі продуктів у супер- та гіпермаркетах. Одночасно з цим відбувається відлив покупців з ринків, гастрономів, невеликих крамниць. Нині практично кожен п'ятий покупець купує товар у супермаркеті. Серед них можна виділити споживачів у віці від 20 до 39 років. Багато респондентів з високим рівнем доходів, а також жителі столиці і міст з чисельністю населення понад 500 тис. осіб бажають купувати продукти харчування в торговельних об'єктах такого типу [6, с. 483]. У гіпермаркетах в Україні здійснюється до 15 % покупок. В той же час, у гіпермаркетах Чехії та Угорщині близько 30–40 % [1, с. 20].

Загалом роздрібна торгівля в Україні за останні 25 років еволюціонувала від традиційних для радянських часів гастрономів і універмагів, пройшовши через формати, характерні для часів появи елементів малого підприємництва (кіоски, крамнички, стихійні ринки), появу перших супермаркетів до сучасних форматів у вигляді торгівельних мереж для масового споживача та розвитку інтернет-торгівлі. Останніми роками

в Україні активно створюються великі торгівельні структури різної організаційно-правової форми (торгові мережі, холдинги, об'єднання), які мають найбільш динамічні темпи розвитку. Особливо дана тенденція проявляється у продовольчому сегменті ринку. щодо непродовольчого сегменту ринку, то поряд із домінуючим торговим форматом — супермаркетами, швидкими темпами збільшується частка дисконт-центрів (дискаунтерів), хоча поки що цей формат в Україні знаходиться тільки на початковій стадії розвитку.

Український ринок роздрібної торгівлі є привабливим для потужних іноземних транснаціональних компаній з точки зору виходу на нього. Серед іноземних торговельних мереж найбільш успішними є Billa, Spar, Metro Cash & Carry. Головною перевагою західних мереж є великі фінансові можливості. Вони мають досвід адаптації до ринків різних країн, а відпрацьовані роками технології полегшують процес відкриття нових магазинів. Крім цього, термін окупності проектів торговельної нерухомості у нашій країні становить лише 3–5 років. Це майже втрічі менше порівняно з іншими європейськими країнами [1, с. 15].

Оцінюючи щільність магазинів роздрібної торгівлі, ми визначили, що показник середньої щільноті в Україні складає (9,22). Вище середньоукраїнського показника він є у Львівській (13,5), Київській (9,9), Івано-Франківській (9,7) областях. Проте найдоступнішими такі інфраструктурні об'єкти є у м. Києві, де показник перевищує середній показник по Україні у 7,2 рази. Найгірша забезпеченість та доступність роздрібними магазинами у Миколаївській області (6,2) та Херсонській (6,1). Оцінюючи щільність площ роздрібних магазинів, ми визначили, що дещо вищим за середнє значення показника в Україні він є у Дніпропетровській (2,4), Одеській (2,0), Запорізькій областях (1,9). У той самий час, слід зазначити, що у м. Києві площа роздрібних магазинів у 15,4 рази перевищує середній показник. Це свідчить, що у столиці є не тільки велика кількість магазинів, але і те, що вони є великоформатними (супермаркети, гіпермаркети). Найнижча щільність площ магазинів спостерігається у Сумській (0,98) та Житомирській (0,93) областях. Таким чином, спостерігається суттєва диференціація в територіальній дислокації об'єктів роздрібної торгівлі між регіонами країни та простежується пряма залежність між доходами населення і щільністю об'єктів роздрібної торгівлі.

Формують інфраструктурне забезпечення торгівлі і ринки, послугами яких користується значна частина населення (табл. 3).

Таблиця 3
Динаміка кількості ринків з продажу споживчих товарів в Україні [3, с. 3]

Роки	Кількість ринків	Кількість торговельних місць на ринках	Спеціалізація ринків			Площа ринків, тис. кв. м	
			Продо- виль	Непро- довоиль	змішані	загальна	торгова площа
2007	2834	909498	477	712	1645	21204	14757
2008	2785	904917	425	705	1655	21164	14554
2009	2761	893572	398	689	1674	21674	14262
2010	2758	886299	407	699	1652	21471	13764
2011	2698	878987	390	667	1641	21318	13546
2012	2647	867080	368	643	1636	21251	13146
2013	2609	849735	355	634	1620	21100	13036

Впродовж 2007–2013 рр. спостерігаємо тенденцію щодо зменшення кількості ринків з продажу споживчих товарів та зменшення торговельних місць на них. Так, якщо

у 2007 р. кількість ринків в Україні становила 2,9 тис. од., то у 2013 р. — 2,6 тис. од. Кількість торговельних місць на ринках за досліджуваний період зменшилась на 60 тис. Для задоволення потреб населення, забезпечення ефективного використання часу покупців в Україні активно розвивається мережа змішаних ринків, тобто таких, де придбати як продовольчі, так і непродовольчі товари. Змішані ринки найпоширеніші на Одещині (121). На них припадає 19,2 % їх загальної кількості. Найменше таких ринків функціонує у Чернівецькій області (12). Не менш важливою для підвищення якості обслуговування населення є структура ринків з продажу споживчих товарів за часом їх діяльності, згідно з якою вони поділяються на: постійно діючі, сезонні, ранкові та вечірні. Так, у 2013 р. найбільшу частку займали постійно діючі ринки (75,4 %), ранкові (14,1 %), сезонні (2 %), вечірні (0,1 %). Слід зазначити, що вечірні ринки функціонують тільки на території Дніпропетровської, Запорізької та Одеської областей. У багатьох областях України функціонують і ринки вихідного дня. На початок 2014 р. їх кількість налічувала 220 одиниць, що становить 20,4 % від усіх діючих ринків держави.

Визначивши щільність даних об'єктів виявлено, що в середньому в Україні даний показник складає (0,51). Проте у столиці їх щільність є втричівищою. Високою щільністю ринків є на території Закарпатської (0,76), Івано-Франківської (0,74), Чернівецької (0,71), Чернігівської (0,70), Одеської (0,67) областей. Дуже мало таких об'єктів у Черкаській, Чернігівській, Херсонській, Сумській та Житомирській областях. Аналізуючи показник щільності торгової площини ринків, слід зазначити, що в Україні в середньому даний показник складає (2,58). Найвищим є цей показник у столиці (12,8), Чернівецькій (5,1), Івано-Франківській (4,1), Одеській (3,9). Результати дослідження рівня стану інфраструктурного забезпечення с торгівлі вказують на те, що найоптимальнішим воно є у столиці. За даним показником порівняно високого рівня досягли такі області України як Івано-Франківська, Одеська, Чернівецька.

В сучасних умовах розвитку економіки спостерігаємо зміни і в інфраструктурному забезпеченні ресторанного господарства. Так, якщо у 2005 р. функціонувало 4718 підприємств, у 2008 р. спостерігаємо різке збільшення (майже на 10 %), а вже у 2013 р. тільки 4147 одиниць [2, с. 104]. Не дивлячись на те, що за досліджуваний період введено в експлуатацію значну кількість місць в ідалнях, кафе, закусочних (у 2008 р. — 11,8 тис., у 2010 р. — 8,8 тис. посадкових місць), це не призупинило спадної тенденції. Найбільше місць введено в експлуатацію на Івано-Франківщині, Хмельниччині та м. Києві. Найбільше ресторанів у 2013 р. зосереджено у Львівській (409) області та в столиці (532).

Визначивши показник щільності підприємств ресторанного господарства, ми встановили, що середня щільність в Україні складає (4,4). Значно вищим даний показник є у Тернопільській (7,31), Львівській (7,0), Волинській (6,6), Хмельницькій (5,4), Вінницькій (5,4), Харківській (5,6) областях. Найдоступнішими, звісно, є такі об'єкти у столиці. Найнижча щільність об'єктів ресторанного господарства на території Херсонської (2,1) області. Визначивши рівень стану інфраструктурного забезпечення ресторанного господарства ми дійшли висновку, що порівняно високого рівня досягли такі області України як Тернопільська, Львівська, Волинська, Вінницька області. Слід зазначити, що ідеальним є розвиток інфраструктури ресторанного господарства у столиці.

Таким чином, нині роздрібна торгівля та ресторанне господарство України розвиваються та перебувають в стані кількісних і якісних перетворень. Виявлені закономірності їх розвитку та результати оцінювання інфраструктурного забезпечення вимагають подальші дослідження здійснювати в напрямі обґрунтування стратегічних пріоритетів розвитку.

Література

1. Лігоненко Л. О. Роздрібна торгівля України у дзеркалі світових тенденцій розвитку галузі [Текст] / О. Л. Лігоненко // Вісник Київського державного торговельно-економічного ун-ту. — 2005. — № 6. — С. 12–22.
2. Мережа роздрібної торгівлі та ресторанного господарства в Україні у 2013 році [Текст] : стат. зб. — К. : Держкомстат України, 2014. — 118 с.
3. Наявність та використання торгової мережі на ринках на 1 січня 2014 року [Текст] : стат. зб. — К. : Держкомстат України, 2014. — 47 с.
4. Роздрібна торгівля України у 2013 році [Текст] : стат. зб. — К. : Держкомстат України, 2014. — 179 с.
5. Статистичний щорічник України за 2013 рік [Текст] : стат. зб. — К. : ТОВ «Август Трейд», 2013. — 564 с.
6. Теорія і практика маркетингу в Україні [Текст] : моногр. / А. Ф. Павленко, А. В. Войчак, В. Я. Кардаш та ін.; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф., акад. АПН України А. Ф. Павленка. — К. : КНЕУ, 2005. — 584 с.

Кинаш І. П., Петухова О. М.

ДИАГНОСТИКА СОСТОЯНИЯ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ И РЕСТОРАННОГО ХОЗЯЙСТВА УКРАИНЫ

Проведен анализ состояния и тенденций развития торговли и ресторанных хозяйств в Украине. Раскрыты главные характерные признаки развития розничной торговли и ресторального хозяйства в региональном аспекте. Обобщены результаты оценки инфраструктурного обеспечения данных составляющих социальной сферы.

Ключевые слова: учреждения торговли, объекты ресторанных хозяйств, товарооборотом, плотность, типы рынков.

Kinash I. P., Petukhova O. M.

DIAGNOSIS OF RETAIL TRADE AND RESTAURANT BUSINESS OF UKRAINE

The analysis of the status and trends of trade and restaurant business in Ukraine. Reveals the main characteristic features of retailers and restaurants in the regional context. The results of the evaluation data infrastructure software components of the social sphere.

Keywords: objects of trade, objects of the restaurant economy, trade, density, types of markets.

Розділ 2.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТУРИЗМОЛОГІЇ

УДК 338.482:303.4

Поплавський В. Г., Бігус М. М.

**СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ:
МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ**

На основі виступу Президента України на восьмій сесії Верховної Ради України та Голови Львівської міської Ради — на Міжнародній конференції з питань туризму 27 листопада 2014 р., розроблена методика стратегічного планування розвитку туристичної сфери. окремі фрагменти цієї методики викладені у пропонованій статті.

Ключові слова: стратегічний план, економічні реформи, інтеграція, пріоритети; детерміновані, ймовірнісні та невизначені події; технічна, технологічна та інженірингова складові.

Стратегія розвитку України до 2020 р. передбачає реалізацію 60 реформ і програм, тобто тут вже прослідковуються системні заходи. Викладаючи параметри стратегічного розвитку держави, Президент України П. Порошенко наголосив, що ВВП країни при цьому подвоїться. Це добре, але стратегії подвійного зростання мала би передувати стабілізація та й потужні фінансові вливання в економіку держави. Ці вливання мають відбуватися під систему надзвичайно глибоких за своїм змістом та якістю економічних реформ. Саме вони докорінним чином повинні змінити основні параметри докризової економіки країни.

Останнім часом в економічній літературі все частіше з'являються публікації, які містять опис стратегії розвитку підприємств, регіону, держави. У працях таких вчених економістів як Г. Атаманчук, В. Кифяк, О. Любіщева, І. Мініч, А. Мокляк, О. Моран, І. Сидоренко, О. Сударкін, І. Черніна, І. Школа можна зустріти багато вагомих напрацювань в даному напрямку. Проте, поняття «Стратегічне планування», ще недостатньо конкретизоване і науково дискусія по даному питанню досі триває.

27 листопада 2014 р. на сесії Верховної Ради України восьмого скликання Президент України П. Порошенко заявив, що «У найближчі п'ять років Україна повинна стати дійсним членом Європейського Союзу». Інтеграція держави у світовий економічний простір завжди позитивно впливала та й впливає на розвиток економіки будь-якої країни. Вона сприяє підвищенню технічного й технологічного рівня виробництва, раціональному розподілу і використанню ресурсів, ліквідації дефіциту окремих груп товарів, а відтак і зростанню рівня життя населення. Але для цього потрібна велика, розумна і цілеспрямована діяльність в усіх сферах економіки, особливо у туристичному бізнесі.

Конкретизуючи зазначене Голова Львівської міської Ради Андрій Садовий на Міжнародній конференції з питань туризму 27 листопада 2014 р. наголосив, що туристична сфера це не тільки культурно-розважальна чи оздоровчо-відпочинкова складова господарської діяльності, а й вагома економічна. Вона може стати хоч нетрадиційним, але потужним джерелом наповнення бюджетів. Як зауважують фахівці, кожного року державні та місцеві бюджети можуть поповнюватися на 130–160 млрд. гривень за

рахунок вітчизняної туристично-рекреаційної індустрії. І це без потенційного ефекту для суміжних сфер. Якщо у розвинутих країнах питома вага цієї складової перевищує 10 % ВВП, то в нас лише 0,2–0,3 %. Отже, нинішня ситуація щодо рівня розвитку туристичного бізнесу на Львівщині, як і в інших областях України, вимагає нормативно-правового регламентування основних напрямів його покращення. У цьому контексті вагому роль повинно відігравати стратегічне планування. Воно хоч і не належить до нормативно-правового механізму забезпечення розвитку даного виду підприємництва, проте необхідність розробки й реалізації відповідної стратегії для підвищення ефективності цієї сфери є беззаперечною.

Стратегічний план розвитку туристичної виробничо-організаційної структури створюється для того, щоб допомогти їй у перспективі максимально використати можливості динамічного ринкового середовища, яке є надзвичайно мінливим [2, с. 135]. У цьому стратегічному плануванні повинні враховуватися як цілі, так і пріоритети організації, а також її реальні можливості. Поняття «пріоритети» передбачає вибір серед сукупності завдань та можливостей найважливіших з них, реалізація яких найбільшою мірою сприятиме досягненню поставленої мети. Вони (пріоритети) є важливим елементом при формуванні стратегії і прийнятті рішення. Водночас, при стратегічному плануванні, приймаються до уваги як внутрішні (господарсько-підприємницькі), так і зовнішні (ринкові) фактори розвитку підприємства/організації. А вони можуть бути як сприятливими, так і несприятливими [5, с. 59].

Головне завдання у побудові перспектив розвитку будь-якої виробничо-організаційної структури — це визначення її місії і стратегічних цілей. Формування коротко- і довгострокових стратегій, а також тих кроків їх дій, що будуть здійснюватися для досягнення кінцевих результатів — створює так званий стратегічний план діяльності підприємства. Стратегічний план — це коли планування здійснюється великими періодами на значний проміжок часу, бо тоді чітко видно мету. При такому плануванні можна якнайкраще формувати та розподіляти ресурси і зусилля для досягнення мети. Саме така постановка питання допомагатиме підприємству максимально використовувати можливості свого розвитку у ринковому середовищі. А воно надто нестабільне і постійно мінливе.

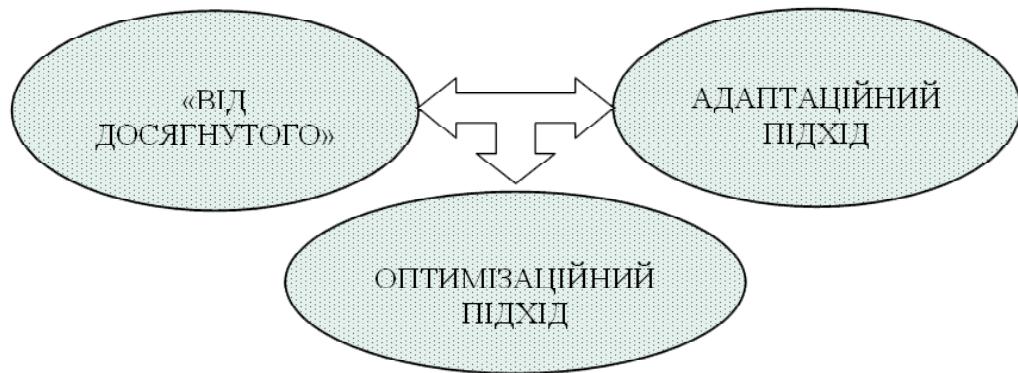

Рис. 1. Основні підходи до формування стратегічного плану.

Стратегія організації в реальному житті постає як генеральний план заходів. План передбачає найважливіші пріоритетні напрями розвитку. В свою чергу напрям розвитку має свої складові, необхідні для їх досягнення: ресурси, послідовність дій щодо їх використання і заходи, які спрямовані на мінімізацію загроз. За допомогою стратегічного плану визначаються перспективні напрямки виробничо-маркетингової діяльності

головної компанії, а також напрямки розвитку стратегій її структурно-організаційних підрозділів, секторів бізнесу чи виготовлення окремих туристичних продуктів. Рис. 1. показує основні підходи до формування стратегічного плану.

Перший підхід (від досягнутого, тобто екстраполяційний) спрямовується на досягнення низки бажаних і цілком реальних цілей. При застосуванні цього підходу мінімізуються витрати на формування і підтримку реалізації стратегічного плану. Оптимізаційний підхід стратегічного плану формується у межах раціонального плану і опирається на використанні економіко-математичних методів та моделей з метою ефективнішого залучення до виробництва і комерціалізації наявних ресурсів та інноваційних досягнень. Саме така постановка питання сприятиме максимізації прибутку і оптимізації витрат. Практична реалізація оптимізаційного підходу до формування стратегічного плану може привести до необхідності здійснення поміркованих чи навіть радикальних змін, а щоб вони були дієвими та результативними, ці заходи вимагають певних витрат. Адаптаційний підхід — це той, який зосереджений на процесі формування стратегічного плану, коли починається вивчення навколошнього середовища, проходить пізнання очікуваних подій та можливих реакцій на них. Очікувані події, як елементи формування стратегічного плану, бувають: детерміновані (тобто такі, які визначають явище, обмежуючи його певними параметрами, ставлять це явище у певні рамки, у певну залежність), ймовірнісні, невизначені.

Виокремлення детермінованих подій дає змогу завчасу передбачувати майбутні ситуаційні трансформації і спланувати свої дії у відповідь [5, с. 79]. Детермінованими подіями можуть бути, наприклад, демографічні зміни, динаміка матеріального стану населення, трансформація ринкових умов. Саме вони викликають зміни в обсягах та структурі попиту на туристичні послуги. Виділення ймовірнісних подій в адаптаційному підході до формування стратегічного плану, дає можливість спрогнозувати їх результати у вигляді певного діапазону (валютні курси, величина інфляції, терміни завершення робіт). Виокремлення невизначених подій у стратегічному плануванні дає змогу завчасно побудувати дерево-алгоритм можливого розвитку подій з їх прогнозованими наслідками.

Враховуючи вище наведене, у стратегічному плануванні повинні враховуватися як цілі, так і пріоритети організації, а також його реальні можливості, зважуватися як внутрішні (господарські) фактори розвитку, так і зовнішні (ринкові) можливості, які можуть бути як сприятливими, так і несприятливими. Звідси, стратегічне планування — це важливий захід, який повинен бути інструментом активізації та розвитку потенціалу туристичного підприємства, тобто можливостей з виготовлення продукції чи надання послуг.

Що ж до структури виробничо-маркетингового потенціалу організації, який є об'єктом стратегічного планування цієї організації, то він компонується з таких складових: технічної, технологічної, інжинірингової складової та менеджменту [4, с. 217].

Технічна складова виробничо-маркетингового потенціалу це та, що характеризує можливості використання, наприклад, місткості готельно-ресторанного господарства регіону, наявного автомобільного парку організації/підприємства, парку обладнання ремонтних чи відновлюваних майстерень, оснащення і устаткування для здійснення операцій з виготовлення продуктів чи надання послуг. Технологічна складова виробничого потенціалу підприємства регламентує послідовність і порядок здійснення конкретних операцій з виготовлення продукції чи надання послуг, узгоджуючи їх з чинними стандартами виробництва. Інжинірингова складова являє собою дуже чутливий механізм саморегулювання, який ґрунтується на маркетингових дослідженнях ринкового середовища та платоспроможному попиті споживачів. Вона (ця інжинірингова складова) передбачає проектування нових і удосконалення виготовлення існуючих видів продукції.

Усі ці процедури та послуги мають інтелектуальний характер. Саме ця складова забезпечує цільову спрямованість у прийнятті рішення. Менеджмент організації, як складова виробничо-маркетингового потенціалу, є вагомою ланкою процесу управління, тобто запорукою успішної діяльності організації в цілому.

Рис. 2. Структура стратегічного плану розвитку туризму [1, с. 85].

На етапі розробки загального стратегічного плану розвитку туризму, важливо визначити її структуру (рис. 2). Враховуючи досвід розробки національних, регіональних та підприємницьких стратегій в Україні за різними сферами життєдіяльності суспільства, пропонуємо наступну структуру стратегічного плану розвитку туризму. Особливу увагу, слід звернути на термін реалізації стратегічного плану, який повинен тривати не більше не менше 10-ти років. Такий період є досить оптимальним. Менший термін реалізації документу не дасть змогу послідовно і концептуально змінити ситуацію в туристичному бізнесі, а більш тривалий у сучасному динамічному середовищі, коли по суті кожне п'ятиліття ставить соціум перед новими викликами, є недоцільним.

Ефективність стратегії залежить не лише від того, наскільки буде правильно організований процес її розробки й реалізації. Звичайно, дуже важливо залучити до формування її проекту наукові, громадські організації, самих суб'єктів туристичного бізнесу, усіх хто приймає безпосередню участь у створенні туристичного продукту. Проте це лише базис втілення в життя управлінських рішень, задекларованих у такому нормативно-правовому документі. Враховуючи ситуацію в Україні, коли багато нормативів залишаються декларативними положеннями (особливо це стосується цільових програм і стратегій, що фінансуються частково і тоді постає питання доцільноти їх існування взагалі), надзвичайної важливості набуває етап реалізації стратегії, який передбачає постійний моніторинг ситуації з метою виявлення дієвості обраних цілей і завдань [1, с. 84].

У стратегічне планування туристичного бізнесу вкладається зміст довгострокового періоду розвитку організації, яке буде реалізоване розумними тактичними заходами. Ознайомлення із зазначеним допоможе користувачам краще зрозуміти те, яким чином фірма зирається діяти у майбутньому і успішно виконувати свою місію (завдання). При цьому потрібно зазначити, що тактика без стратегії — це просто метушня

перед поразкою. Шлях до перемоги лежить через поєднання мудрої стратегії та блискучої тактики.

Сьогодні стратегічне планування розвитку туризму — це не одноразовий акт, а постійно діючий процес, який при належному виконанні може дати добрий економічний ефект у туристичній сфері. Наприклад, якщо у 2013 р. подорожував кожен сьомий житель Землі, то цей мільярд подорожуючих залишав у країнах перебування 1,5 трлн. доларів. За прогнозами фахівців ВТО у 2020 р. кількість подорожуючих становитиме 1,5 млрд. осіб. Саме вони зможуть залишити індустрії туризму 2–3 трлн. доларів. А ще тут можливий потенційний ефект для суміжних сфер народного господарства.

Водночас у сфері туристичної конкурентоспроможності є чимало резервів. Найбільшими з них, які потребують виявлення, вивчення та подолання є: корупція, непрозоре та складне податкове регулювання, несприятливі умови для підприємництва й туристичного бізнесу, недосконалість законодавства, нестабільність державної політики та влади, неефективність державного апа-рату, перешкоди для іноземного інвестування, недостатній рівень розвитку туристичної інфраструктури, її невідповідність світовим стандартам, відсутність системи перепідготовки кадрів, а також чітких кваліфікаційних вимог. Ось — це той наближений перелік резервів та можливостей, які повинні лягти в основу стратегічного планування туристичного бізнесу і які мають бути реалізовані у найближчій перспективі, принаймні до 2020 року.

Література

1. Бігус М. М. Стратегічні орієнтири забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів туристичного бізнесу (На прикладі Львівської області) [Текс] : зб. наук. пр. / М. М. Бігус ; Львівська комерційна академія : Торгівля, комерція, підприємництво [редкол. : В. В. Апопій (голов. ред.) та ін.]. — Львів : вид-во ЛКА, 2012. — Вип. 14. — С. 82–87. — Серія ДК № 246 від 16.11.2000.
2. Бочан І. О. Міжнародна економіка [Текст] : навч. посіб. / І. О. Бочан, В. Г. Поплавський, М.М. Бігус ; М-во освіти, науки молоді та спорту України. Львів. ін-т екон. і туризму. — Львів : ЛІЕТ, 2012. — 302 с. — Бібліогр. : С. 135. — ISBN 978-966-322-208-0.
3. Поплавська Ж. В. Фінансово-організаційні аспекти туристичного бізнесу [Текс] : журнал / Ж. В. Поплавська, В. Г. Поплавський ; Фінанси України, 2006. — № 1. — С. 131–138.
4. Про стан та перспективи розвитку туризму в Україні: інформаційно-аналітичний матеріал до парламентських слухань / [авт.-упор.: Цибух В. І., Науменко Г. П., Федорченко В. К., Безукладніков Ю. О., Бриков С. О., Полякова І. В., Поляков І. В., Прилипко П. І., Савенок А. Ф.]. — К. : Вид-во КІТЕП, 2000. — 87 с.
5. Руліцька К. М. Економічна діагностика — основа форсайту: навч. посібн. / К. М. Руліцька, В. Г. Поплавський ; М-во аграрної політики та продовольства України. Львів. нац. аграрний ун-т. — Львів : Ліга-Прес, 2014. — 180 с. — Бібліогр. : С. 85. — ISBN 978-966-397-230-1.

Поплавский В. Г., Бигус М. М.

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА: МЕТОДИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

На основании выступления Президента Украины на восьмой сессии Верховного Совета Украины и Председателя Львовского городского Совета — на Международной конференции по вопросам туризма 27 ноября 2014 г., разработана методика стратегического планирования развития туристической сферы. Отдельные фрагменты этой методики изложены в предлагаемой статье.

Ключевые слова: стратегический план, экономические реформы, интеграция, приоритеты; детерминированные, вероятные, неопределенные события; техническая, технологическая, инженерная составные.

Poplavsky V. G., Bigus M. M.

STRATEGIC PLANNING OF TOURISM: METHODOLOGICAL ASPECTS

On the ground of the Ukrainian president's speech at the 8th session of the Verkhovna Rada of Ukraine and the speech of Lviv MAYOR at the International conference on tourism, that took place on the 27th of October 2014, there was worked out the methodology for strategic planning of the tourism development. Some of the fragments are reviewed in the article.

Key words: strategic plan, economic reforms, integration, priorities; determined, possible and uncertain events; technical, technological and engineering components.

УДК 640.432(477)«312»

Самодай В. П., Старинська В. О.

РОЗВИТОК РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто історичні аспекти розвитку ресторанної справи на території України, виявлено вплив розташування ресторанного господарства на клієнтські потоки та конкурентоспроможність, досліджено проблеми та перспективи розвитку ресторанної галузі в державі.

Ключові слова: ресторанна справа, ресторан, заклад громадського харчування, інтер'єр, клієнтські потоки, підприємство, конкурентоспроможність.

У наш час люди приділяють значну увагу культурі їжі, причому уподобання і смаки споживачів мають діаметрально протилежний характер. Різноманіття пріоритетів вражає, тому для пізнання всіх дарів смаку та розвитку кулінарії відкриваються нові заклади громадського харчування — ресторани, які використовують інноваційні методи у своїй діяльності.

Нині ресторанний бізнес швидко розвивається, з'являються заклади з вузькою спеціалізацією, популярності набувають нові види кулінарії, створюються ресторанні мережі по країні та за її межами, удосконалюються форми роботи та запроваджуються досягнення науково-технічного прогресу, що стимулює появу нових видів закладів із використанням напрямів ф'южн та молекулярної кухні. Поява значної кількості ресторанних закладів підвищує конкуренцію на ринку послуг, що, у свою чергу, дає поштовх до виникнення закладів, де готують висококваліфікованих працівників. Крім того, гарний сервіс та гостинне обслуговування підвищують конкурентоспроможність закладу, піднімаючи його на щабель вище від інших.

Тема ресторанної справи в Україні є досить вивченою, але через стрімку появу нових видів кулінарного мистецтва та стилів дослідження тривають. Цією темою займаються такі вітчизняні дослідники, як: В. В. Архіпов, Л. І. Нечаюк, Н. О. П'ятницька, Я. М. Сало, І. В. Сегеда, Н. О. Телеш, А. І. Усіна.

Мета статті — дослідити ресторанну справу на території України та визначити її основні характеристики.

У наш час ресторанна справа швидко набирає темпи. З'являються нові заклади ресторанного господарства, що приводить до збільшення кількості кваліфікованого персоналу та появи нових робочих місць. Цей вид бізнесу є перспективним, адже період його дії є довгостроковим, існують навіть десятилітні родинні заклади, які передаються з рук у руки. Передумовою появи перших закладів громадського харчування на українській території став указ про монополію на продаж алкогольних напоїв ще у 60-ті роки XVI століття. Згідно з цим указом відкрито спеціальні заклади для розливання міцних напоїв, надалі саме вони трансформувалися у вже звичні для нас кафе та ресторани.

Громадське харчування є галуззю, що динамічно розвивається. У зв'язку з цим це є сектор, що впливає на інтереси майже всього населення (яке проживає на цій території, а також на гостей), громадське харчування швидко реагує на потреби ринку. Раніше ресторани відвідували здебільшого дуже заможні люди, зараз таких споживачів мало, але вимоги відвідувачів із необмеженими фінансовими можливостями зросли. Не більш ніж 5 % населення України становлять заможні споживачі, а ніша елітних ресторанів вузька і вже майже заповнена.

20–25 % клієнтської бази українських ресторанів становлять іноземні туристи.

Експерти вважають, що вітчизняний ресторанний ринок розвивається дуже динамічно, але до повного насищення ще далеко. Наприклад, у США на 600–700 мешканців

припадає 1 ресторан, у Києві — це співвідношення 1 ресторан на 3,5 тис. [8]. Тому кількість ресторанів буде зростати. Водночас і конкуренція стане жорсткішою. Прогнозується бурхливий розвиток мережевих ресторанів, адже мережа стійкіша до змін ринку та запроваджує гнуучку цінову політику. У Києві функціонують чотири ресторанні мережі: Uncle Sam Group («Міміно», «Текіла Хаус»), 21 століття (клуб «Динамо-люкс», «Первак»), Аризона груп («Сан-Торі», «Едельвейс») та мережа одинадцяти ресторанів («Хуторок», «Козачок»). Можна зазначити, що ресторани середнього та високого рівнів, які не входять до мереж, із часом не витримують конкуренції і зникають із центральної частини міста.

Важливу роль у розвитку ресторанного бізнесу відіграє розташування закладу. Наприклад, якщо ресторан розміщений у центрі міста, де зазвичай знаходяться визначні пам'ятки та більший наплив споживачів, більшою мірою прибутковішим буде ресторан швидкого харчування або заклад із невисокою ціною політикою й ненав'язливим інтер'єром. Наприклад, у місті Суми його центр поєднує ділову та культурну частини міста, у ньому на 1 км² припадає понад 25 підприємств ресторанного типу, в яких витрати можуть складати від 5 грн і більше, а в середньому приблизно 50 грн. Це такі заклади, як «Нью-Йорк», що оформлені в американському стилі, з тематичними фото міста Нью-Йорка, «Шалена шкварка» — характерною ознакою закладу є українські страви та неординарна подача. Порівняно з більш віддаленою територією, де на 1 км² припадає приблизно 1–4 заклади, можна простежити, що змінюється цінова політика та наплив клієнтських потоків. Такі заклади відрізняються належним сервісом, клієнти ходять до них постійно або на свята, зазвичай це престижні ресторани для людей із середнім або високим доходом. Наприклад, ресторан «Шафран», як і спеція шафрану, містить усі елементи розкоші та найвищого сервісу або «Алаверди» — ресторан грузинської кухні, в якому клієнт може отримати насолоду від живої музики та вишуканого інтер'єру, де середній чек сягає 200–500 грн. Подалі від центру міста у спальнích районах розміщено ресторани сімейного типу, куди зазвичай ходять жителі мікрорайону.

У місті Києві — розвиненому центрі ресторанного сервісу — налічується понад 1600 ресторанних господарств (табл. 1).

Таблиця 1

Наявність мережі ресторанного господарства в розрізі районів м. Києва за 2014 рік [9]

Райони м. Києва	Кількість об'єктів, од.
Голосіївський	150
Дарницький	139
Деснянський	96
Дніпровський	176
Оболонський	140
Печерський	247
Подільський	132
Святошинський	100
Солом'янський	191
Шевченківський	321
Усього	1692

Кількість посадкових місць у ресторанних господарствах районів м. Києва можна наглядно подати у вигляді стовпчикової діаграми (рис.). Найбільшою кількістю місць забезпечені Шевченківський, Печерський та Дарницький райони. Ця величина сягає від 27,7 тис. місць до 18,9 тис. за кількості об'єктів ресторанних закладів 321 у Шевченківському районі до 139 ресторанів у Дарницькому. Найменш забезпеченим ресторанною послугою можна вважати Голосіївський район (12,6 тис. місць), хоча кількість ресторанних закладів тут становить 150 одиниць.

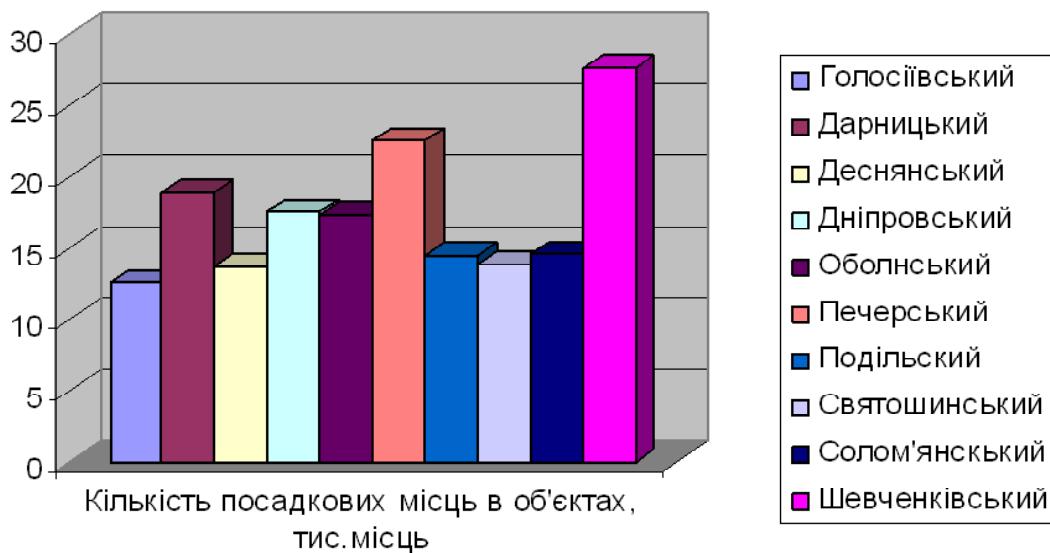

Рис. 1. Забезпеченість споживачів посадковими місцями
в ресторанних господарствах м. Києва за 2014 рік

Нині є безліч видів кухонь, які вражають різноманіттям страв, тому кухарі з усього світу прагнуть постійно вдосконювати свої навички та винаходити щось нове. З метою визначення виду кухонь, який найбільше переважає, здійснено дослідження віртуального ринку ресторанних послуг. Структура досліджуваного Інтернет-проекту засвідчила, що європейську кухню можуть запропонувати 57,1 % від усіх поданих у базі цих закладів; українську — 27,9 %; французьку — 5,6 %; американську — 4,3 %; японську — 3,9 %; китайську, мексиканську, італійську — по 3,0 %; грузинську — 2,6 %; індійську — 2,1 %; арабську та німецьку — по 1,7 % [6]. Розташування більшої частини закладів припадає на центр міста та його ділову частину. Середня кількість закладів на 1 км² становить приблизно 40.

Тенденція до розміщення ресторанних закладів у м. Сумах та Києві, де більшість ресторанів знаходиться у центрі, відрізняється від м. Львова, в якому переважна більшість закладів знаходитьться в історичних районах, де зазвичай розташовано затишні кав'яні чи тематичні кафе. У місті Львові кількість таких закладів перевищує позначку в 35 закладів на 1 км². Саме місто «Лева» багате на об'єкти культурної спадщини України, воно вражає різноманіттям кафе, в яких можна відчути всі колорити народної кухні та стати учасником театрального дійства у кнайпі.

Найпопулярнішою кнайпою в місті є «Криївка». Інтер'єр оформленний як підпільне кафе для повстанського національно-визвольного руху. Потрапити до нього можна, назвавши пароль. На стінах висить символіка, зброя і тематичний одяг.

Цікавим для відвідувача закладом може стати містичний ресторани «Дім легенд». Головною темою закладу є легенди старого міста, що використовуються в

інтер’єрі. Зали підприємства оформлено відповідно до особливостей суто львівського побуту, бруківки, бібліотеки. Атрактивністю для ресторану є майданчик на даху будівлі з літаючою машиною і фігурою сажотруса на трубі.

«Львівська майстерня шоколаду» — це одне з найпопулярніших і найвідвідуваніших місць туристичного Львова. Ще однією неповторною пам’яткою, що увійшла у список найцікавіших і найбільш відвідуваних закладів, є ресторані Галичини — «Масонська ложа». Оформлення ресторану присмно дивує розкішною таємничою атмосфорою. В оформленні використано елементи побуту масонів — впливового руху в Європі.

Чергова креативна ідея використана в переоформленні Галицької жидівської кнайпи «Під Золотою Розою», яка стала популярним закладом для любителів культури єврейського народу. У ресторані відтворено затишок їхніх осель з усіма складовими. Незвичайною особливістю є меню, у ньому немає цін, що дає можливість споживачам проявити торговельний талант і поторгуватися з офіціантами.

Найбільша кав’ярня Львова — «Львівська копальня кави» — розташувалася в центрі старого міста. Заклад ознайомлює відвідувачів із кавовими традиціями міста. Він розташований над стилізованою шахтою, в якій «видобувають» кавові зерна. «Гасова лампа» — черговий креативний ресторан Львова, ідеєю якого послугував факт винаходу гасу у Львові.

До сотні найкращих ресторанів України також потрапили заклади:

— Київ — Amici Mi, Belle-Vue, Buddha-bar, China White, Da Vinci Fish Club, Decadence House, Egoist, f-cafe'Марокана, Goodman, Grill Asia, Lale Cafe', Le Cosmopolite, Le Grand Cafe', Leo club, L'Accente, L'amour, Mare Azzuro, Marrakesh, Mille Miglia, Napule, Porto Maltese, Pulman, Single, Soho, Sumosan, Teatro, Terracotta, Tike, «Анабель», «Бельведер», «Бельмондо», «Велюр», «Дежавю», «Доверсоль», «Икра», «Казбек», «Караван», «Козачок Совки», «Колесо», «Конкорд», «Кувшин», «Курені», «Липський Особнякъ», «Марио», «Монако», «Москва», «Нирвана», «Остерія Пантагрюэль», «Панорама Клаб», «Пена», «Рішельє», «Рибний базар», «Спотыкач», «Тампопо», «Терраса», «Токио», «ТургенеФ», «Хуторок», «Царське село», «Цимес», «Шафран», «Щекавица»;

— Львів — «Вероніка», «Гармата», «Дарвин», «Кентавр»;

— Дніпропетровськ — Chateau de la mer, L'Orangerie, St. Tropez, Sun Ray, «Репортеръ», «Святой Яков»;

— Одеса — Casa Nova, Grand Prix, La Veranda, «Александровський», «Бульваръ», «Дача», «Деварана», «Квартира», «Папа Коста», «Стейкхаус. М’ясо і вино»;

— Харків — Da Vinci, Riva Park Shale, «Метрополь», «Ника’С», «Шарикoff»;

— Хмельницький — «Абажур», «Эклер»;

— Черкаси — «Хінкалі»;

— Івано-Франківськ — «Франко»; Чернівці — «Рефлекшн» [7].

Конкурентоспроможною галуззю можна вважати лише ту, яка у своїй роботі постійно буде запроваджувати інновації та діяти в конкурентному середовищі. Для того щоб підвищити рівень конкурентоспроможності, запроваджують орієнтацію на особисті потреби клієнта, споживачі отримують клієнтські картки та системи знижок, активно рекламируються послуги закладу, підтримуються зв’язки з іншими подібними закладами, проводяться тренінги персоналу та навчання щодо підвищення кваліфікації, відбувається активна співпраця з туристичними агенціями, екскурсійними бюро.

Ресторатори України є конкурентоспроможними і прагнуть вивести свої заклади на міжнародний ринок. Кращі ресторани столиці та міст-мільйонерів зараз можуть конкурувати з кращими ресторанами Європи. Високий сервіс, навчання персоналу за

кордоном, кращі кухарі світу працюють на вітчизняних кухнях країни. Це підвищує репутацію нашої держави, наявність сервісу приваблює іноземних туристів відвідати Україну, а це нові інвестиції в економіку країни. Але станом на 2015 рік ця ситуація погіршилась, через анексію Криму втрачено понад 1700 ресторанних підприємств, а після початку бойових дій на Донбасі зачинено та заморожено роботу понад 3000 закладів. Але це лише передумови для зменшення кількості ресторанів, у столиці України зачинилося близько 100 закладів. Загалом причиною цього стало підвищення орендної ставки, більші затрати на робочу силу. Узагалі станом на 2014 рік відкрито вдвічі менше закладів, ніж у 2013. Ситуація на Донбасі найгірша по всій країні, адже ресторатори зіштовхнулися з проблемою, більшість закладів устигли заморозити своє виробництво і вивезти все обладнання, і це найкращий варіант для ситуації, яка склалася, тому що значну кількість ресторанів розграбовано або вони збанкрутіли. Але на тлі всього, що відбувається, ресторатори почали шукати нові можливості для збереження бізнесу. Основним виходом із ситуації стала оптимізація витрат. Статистика останнього року засвідчує, що витрати на відвідування різних закладів українці не збільшують і у зв'язку з кризою в економіці навряд чи становище покращиться. Тому виходом із цієї ситуації буде максимальна економія та контроль за витратами.

Досвід зарубіжних колег засвідчує безліч виходів із кризових ситуацій у ресторанному бізнесі, наприклад, для того, щоб зберегти постійну клієнтуру, в найвідоміших кав'ярнях Америки Barista Brava і Starbucks, які мають свої мережі по всьому світу, намагаються тісно працювати з клієнтами, працівники закладів запам'ятають імена та уподобання клієнтів, що відіграє важливу роль, відвідувач почуває себе затишно та в нього виникне бажання прийти ще раз. Треба використовувати всі можливості Інтернету, наприклад, розсылати спеціальні пропозиції та акції на електронну пошту або надавати послугу з Інтернет-замовлення їжі, щоб, прийшовши до ресторану, гості не чекали свого замовлення, а одержували його на обумовлений час приходу. Важливо також налагодити гарячу лінію, куди можна було б зателефонувати та дізнатися про спеціальні пропозиції, як замовити столик, особливості меню та цінову політику закладу. Дуже важливо наймати на роботу кваліфікованих працівників або проводити навчання і тренінги, що допоможе знаходити мову з клієнтом та запам'ятається гарним сервісом. Тож ресторанні господарства України зараз активно використовують досвід зарубіжних колег та активно запроваджують інновації у своїх закладах для залучення нових та підтримки інтересу постійних клієнтів в умовах кризи.

Література

1. Затуливетров А. Ресторан за 180 дней : практика по открытию [Текст] / А. Затуливетров. — М. : ООО «Издательский дом "Ресторанные ведомости"», 2012. — 208 с.
2. Касенін В. Проблеми розвитку ресторанного господарства в Україні [Текст] / В. Касенін, Т. Ткаченко. — К. : Економіка України, 2011. — С. 41–46.
3. Литвиненко Т. К. Новітні технології обслуговування у сфері ресторанного бізнесу [Текст] / Т. К. Литвиненко. — К., 2011. — 215 с.
4. Мальська М. П. Готельний бізнес: теорія та практика [Текст] : навч. посіб. / М. П. Мальська, І. Г. Пандяк. — К. : Центр навч. л-ри, 2009. — 472 с.
5. П'ятницька Г. Т. Розвиток ресторанного господарства в Україні: структурні трансформації, фінансова стійкість підприємств, прогнози [Текст] / Г. Т. П'ятницька, О. М. Григоренко, В. С. Найдюк // Економіст. — 2013. — № 11. — С. 37–45.
6. Ресторанні послуги і ресторанне господарство України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://5ka.at.ua/load/pidpriemnictvo/restoranni_poslugi_i_restoranne_gospodarstvo_ukrajini_referat/47-1-0-3652.

7. 100 лучших ресторанов Украины [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://voyageua.net/interesno/interesno/top-100-restaurant-ukraine.html>.

8. Печерська районна державна адміністрація в місті Києві. Статистика внутрішньої торгівлі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pechersk.kievcity.gov.ua/news/2199.html>.

Самодай В. П., Старинская В. О.

РАЗВИТИЕ РЕСТОРАННОГО ДЕЛА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены исторические аспекты развития ресторанных дел на территории Украины, обнаружено влияние расположения ресторанных хозяйств на потоки клиентов и конкурентоспособность, исследованы проблемы и перспективы развития ресторанный отрасли в государстве.

Ключевые слова: ресторанное дело, ресторан, заведение общественного питания, интерьер, потоки клиентов, предприятие, конкурентоспособность.

Samoday V. P., Starinska V. O.

RESTAURANT BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE AT THE PRESENT STAGE

In the article examined historical aspects of restaurant business in Ukraine, and the effects of the location of restaurants on client flows and competitiveness, studied the problems and prospects of development of restaurant industry in the state.

Keywords: restaurant business, restaurant, catering, interior, client flow, enterprise competitiveness.

УДК 004.338.48

Ладик С. Р.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються перспективи застосування геоінформаційних технологій для підвищення ефективності інформаційної інфраструктури туризму. Проаналізовано основні напрямки використання геоінформаційних систем (ГІС) у сфері туризму. Обґрунтовано необхідність поглибленої підготовки фахівців сфери туризму у таких напрямках, як: геоінформаційне забезпечення туризму, організація оптимального функціонування туристичної галузі та забезпечення екологічної рівноваги довкілля.

Ключові слова: інфраструктура туризму, геоінформація технологія, геоінформаційна система, база даних, GPS-моніторинг, комп'ютерна картографія.

В останні десятиліття туризм в Україні перетворився в одну з пріоритетних галузей національної економіки та стрімко розвивається. В цих умовах більшість туристичних фірм намагаються створити конкурентні переваги на внутрішньому та міжнародному ринках, активно використовують рекламу та впроваджують сучасні інформаційні технології. Зокрема, активно використовуються програмні продукти для автоматизації діяльності туристичних фірм, готелів, ресторанів та інших складових туристичної інфраструктури, а також реклама, що сприяє просуванню туристичного продукту та базується на використанні мережі Internet та сучасних Web-технологій.

Тісно пов'язаними з Web-технологіями є геоінформаційні технології (ГІС-технології), які набули великої популярності серед закордонних туристичних фірм та лише поступово завойовують увагу в Україні. ГІС-технологія — це сучасна комп'ютерна технологія, що дозволяє поєднати модельне зображення території: електронне відображення карт, схем, космо-, аерозображень земної поверхні з інформацією табличного типу — різноманітними статистичними, економічними показниками. Ця технологія об'єднує традиційні засоби роботи з базами даних, статистичний аналіз, а також засоби візуалізації і географічного (просторового) аналізу, які надає карта.

Ефективність використання ГІС досягається використанням т. зв. атрибутивної інформації, це — власне просторової інформації, а також і будь-якої іншої інформації, що має відношення до об'єктів, розташованих у просторі. Способи подання атрибутивної інформації різні: числове значення з датчика, таблиця з бази даних (як локальної, так і віддаленої) про характеристики об'єкта, його фотографія чи або відеозображення, звуковий запис.

ГІС-технології є основою сучасних геоінформаційних систем (ГІС — geographic information system, GIS), які широко використовуються в багатьох сферах людської діяльності — для аналізу таких проблем як перенаселення, забруднення території, моніторингу екологічних ситуацій, раціонального використання природних ресурсів, для міського та регіонального планування.

Очевидно, що значний ефект може бути досягнутий і від застосування ГІС у різних сферах туристичної діяльності. Різноманітні пропозиції щодо впровадження геоінформаційних технологій у туристичній індустрії розглядаються у наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних авторів [1; 5]. Так, з використанням геоінформаційної системи ArcGIS розроблено проект збільшення туристичної привабливості водозбірного басейну ріки Дністер [5, с. 139–145]. Автори зібрали інформацію про 102 туристичних об'єкти та створено відповідну базу даних. Для точної делімітації туристичних об'єктів здійснювалося моделювання з використанням геоінформаційної системи ArcGIS.

Однак, як зазначає Мельник А. В., хоча сфера застосування ГІС у туристичній галузі надзвичайно широка, в Україні вона обмежується в основному підготовкою туристичних карт, буклетів і іншої друкованої продукції [1, с. 43]. Водночас перспективним є використання ГІС у інших напрямках — для створення кадастру туристично-рекреаційних ресурсів, моніторингу рекреаційно-туристичних територій, а також створення різноманітних ГІС туристичного призначення.

Особливо ефективним є використання ГІС у процесі створення карт, коли для цього пропонуються більш прості і гнучкі засоби, ніж у традиційних методах картографування. Створення карти за допомогою ГІС починається зі створення бази даних, яка як джерело вихідних даних може використовувати і оцифрування звичайних паперових карт. Засновані на ГІС картографічні бази даних є основою для створення карти (в електронному вигляді або як тверді копії). У будь-який час наявні в базі даних дані можна корегувати в міру необхідності, а база даних може поповнюватися новими даними. Створена топографічна база даних може використовуватися як основа іншими відділами та підрозділами, при цьому можливе швидке копіювання даних та їх пересилання по локальних і глобальних мережах.

Особливо перспективним є використання ГІС для моніторингу та планування розвитку курортних зон та рекреаційно-туристичних територій, зокрема санаторіїв та пансіонатів державного підпорядкування, а також для контролю за використанням природних заповідників та лікувальних ресурсів.

Значного ефекту можна досягти також від застосування ГІС у діяльності різних об'єктів туристичної інфраструктури, завдяки створенню туристично-орієнтованих ГІС. Це — ГІС для туристичних центрів, курортів, окремих туристичних об'єктів, маршрутів, великих міст.

Так, у Івано-Франківську нещодавно презентували ГІС-систему та мобільний додаток «Івано-Франківськ для туристів». ГІС-система включатиме генплан міста, GPS-моніторинг відображення маршрутів руху громадського транспорту, інформаційний довідник на базі карти. Мобільний додаток «Івано-Франківськ для туристів», який створено для мешканців та гостей Івано-Франківська, міститиме загальну інформацію про місто, телефони першої необхідності, інформацію про події, медичні заклади, про готелі та заклади харчування.

Окремою сферою застосування ГІС може також стати також допомога туроператорам під час розробки програми туру або екскурсії. У цьому випадку ГІС дозволяє вибрати оптимальний маршрут подорожі за способом пересування в різних видах туризму, а також допомогти у розрахунку відстаней і термінів під час розробки програми туру або екскурсії.

На сьогоднішній день в Україні на ринку програмних продуктів функціонують різні геоінформаційні системи (ГІС), які можуть бути застосовані у туристичній діяльності. Це — багатофункціональні модульні ГІС фірм Intergraph (GeoMedia), ESRI (ArcView GIS, ArcGIS), MapInfo (MapInfo Professional).

Однією з поширеніших в Україні ГІС є MapInfo Professional, розроблена фірмою MapInfo Corporation (США). Це — професійна геоінформаційна система, яка активно використовується для редагування і створення карт, а також глибокого аналізу просторової інформації. На даний час ГІС MapInfo Professional є визнаним лідером в області цифрового картографування. Okрім традиційних для СУБД функцій, MapInfo дозволяє збирати, зберігати, відображати, редагувати і обробляти картографічні дані, що зберігаються в базі даних, з урахуванням просторових розташувань об'єктів.

MapInfo Professional дозволяє проводити складний географічний аналіз, наприклад, проводити районування, встановлювати зв'язок з віддаленими базами даних, дода-

вати графічні об'єкти в інші додатки, створювати тематичні карти для наочного оформлення структури даних.

Користувач MapInfo Professional може в повному обсязі використовувати всі переваги геоінформаційного аналізу — відобразити свої дані на картах у вигляді точок, тематично розфарбованих діапазонів, кругових або стовпчастих діаграм, районів. Крім того, можна виконувати операції з географічними об'єктами, наприклад, районування, об'єднання і розділення об'єктів, а також зробити запити до власних даних і запити до віддалених баз даних. Можливості MapInfo Professional дозволяють, наприклад, визначити найчастіше відвідуваній ресторан серед найближчих, розрахувати відстань до туристичного об'єкту, розфарбувати заклади готельного типу відповідно до рівня комфорту. І всі ці дані можна наочно відобразити на електронній карті.

Популярним є також сімейство геоінформаційних програмних продуктів ArcGIS, розроблене американською компанією ESRI. Основними компонентами ArcGIS є: настільна версія ГІС (ArcGIS Desktop), до якої входять ГІС-пакети ArcInfo, ArcEditor і Arc View, серверне програмне ГІС-забезпечення (Server GIS), а також вбудовані інструментальні ГІС (Embedded GIS), представлені пакетом ArcGIS Engine [3, С. 217].

Настільна версія ГІС ArcGIS Desktop містить максимальний набір інструментів у сімействі програмних продуктів ArcGIS. Це — інтегрований набір програмних ГІС-продуктів, що надає користувачу інструменти для обробки географічних даних і управління ними, а також здійснення складного ГІС-аналізу і моделювання [4, С. 22–25].

Крім того, ArcGIS дозволяє працювати з онлайн-картами і пов'язаною з ними географічною інформацією, а також надає можливість створювати інтерактивні карти, які відображають, інтегрують і синтезують значні верстви географічної та описової інформації з різних джерел.

Таким чином, використання геоінформаційних технологій у туристичній сфері є достатньо перспективним напрямком. Сфорою застосування ГІС є оцінка ефективності використання туристичних ресурсів та привабливості територій для рекреації та оздоровлення, моніторинг розвитку курортних зон та рекреаційно-туристичних територій, створення ГІС для туристичних центрів, курортів, окремих туристичних об'єктів, маршрутів, великих міст.

Однак, хоча ГІС поступово завойовують увагу українських туристичних фірм, їх можливості використовуються ще далеко не в повній мірі. Для створення туристично-орієнтованих ГІС необхідно багато зусиль як з боку держави, так і з боку приватних туристичних компаній. Необхідно також залучати кваліфікованих фахівців у галузі інформаційних технологій для створення та постійної підтримки інформаційного контенту баз даних, а також забезпечення його актуальності та відповідності до реальних об'єктів.

Таким чином, поряд з необхідністю впровадження ГІС гостро постає проблема у підготовці фахівців туристичної галузі, які повинні володіти окрім загальних знань у туризмознавстві та туристичному менеджменті, знаннями у сфері цифрової картографії та геоінформаційного забезпечення туризму. Робота фахівців такої спеціалізації неодмінно сприятиме розвитку туристичного бізнесу в Україні, а також організації оптимального функціонування туристичної інфраструктури та забезпечення екологічної рівноваги довкілля.

Література

1. Мельник А. В. Впровадження та вдосконалення геоінформаційних технологій у туристичній діяльності [Текст] / А. В. Мельник // Науковий вісник УжНУ. Серія «Економіка». — 2009. — Вип. 28. — С. 43–44.
2. Чен Р. М. Методичні рекомендації до виконання лабораторних робіт з навчальної дисципліни «Інформаційні системи і технології в туризмі» [Текст] : для студ. спец. 8.14010301 / Р. М. Чен, К. В. Біккузін. — Х. : Вид. ХНЕУ, 2012. — 48 с.

3. Світличний О. О. Основи геоінформатики [Текст] : навч. посібн. / С. В. Плотницький. За заг. ред. О. О. Світличного. — Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. — 295 с.
4. Стародуб Ю. П. Інформаційні технології в комп’ютерному моделюванні еколого-геофізичних процесів [Текст] : посібн. / Урсуляк П. П. — Львів : ЛДУ БЖД, 2013. — 160 с.
5. Стародуб Ю. П. Проект збільшення туристичної привабливості водозбірного басейну ріки Дністер [Текст] / Ю. П. Стародуб, П. П. Урсуляк, Я. І. Федюк // Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності: зб. наук. праць. — 2013. — № 7. — С. 139–145.

Ладык С. Р.

ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИМЕНЕНИЯ ГЕОИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ИНДУСТРИИ В УКРАИНЕ

В статье рассматриваются перспективы применения геоинформационных технологий для повышения эффективности информационной инфраструктуры туризма. Проанализированы основные направления использования геоинформационных систем (ГИС) в сфере туризма. Обоснована необходимость углубленной подготовки специалистов сферы туризма в таких направлениях, как: геоинформационное обеспечение туризма, организация оптимального функционирования туристической отрасли и обеспечения экологического равновесия окружающей среды.

Ключевые слова: инфраструктура туризма, геоинформационная технология, геоинформационная система, база данных, GPS-мониторинг, компьютерная картография.

Ladyk S. R.

PROSPECTS OF GIS TECHNOLOGY FOR DEVELOPMENT OF TOURISM INDUSTRY IN UKRAINE

The article considers the prospects for the use of geographic information technologies to improve the efficiency of the information infrastructure of tourism. Analyzes the main uses of geographic information systems (GIS) in tourism. The necessity of in-depth training of tourism in areas such as: Software of tourism organization optimal functioning of the tourism industry and ensuring the ecological balance of the environment.

Keywords: tourism infrastructure, geographic information technology, geographic information system, database, GPS-monitoring, computer cartography.

Розділ 3.
**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ ОСНОВИ
ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

УДК 339.92:338.48-6:65

Бочан І. О.

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ТУРИСТИЧНОГО РЕГІОНУ ТА ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ
ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ КРАЇН-ЛІДЕРІВ**

Стаття розкриває актуальні проблеми розвитку міжнародного туризму в Європейському туристичному регіоні. Висвітлено показники туристичних прибутків і доходи від туризму у найвідвідуваніших країнах Європи. Визначено чинники розвитку міжнародного туризму. Розглянуто один із пріоритетних напрямів розвитку міжнародного туризму — діловий туризм. Показано перспективи і значення розвитку ділового туризму в Україні та місті Львові.

Ключові слова: Європейський туристичний регіон, туристичний субрегіон, туристично-привабливі країни, діловий туризм, країни-лідери ділового туризму.

Серед п'яти туристичних регіонів, виділених у світовому міжнародному туризмі UNWTO, Європейський туристичний регіон за туристичними потоками і доходами тримає лідерство. Він має чітко виражений внутрішньорегіональний характер, добре налагоджені економічні, культурні та етнічні зв'язки. В даний час на Європейський регіон припадає 52 % всіх міжнародних прибуттів, а частка доходів від туризму становить близько 42 %.

Серед 10 країн світу, які мають найбільші обсяги міжнародного туризму та отримують від нього найбільші доходи, — 7 країн Європейського регіону (Іспанія, Франція, Італія, Німеччина, Велика Британія, Росія та Туреччина), 5 з них є членами Європейського Союзу. Найвідвідуванішою туристичною країною Європи і світу є Франція. У 2013 році її відвідало близько 83 млн. іноземних туристів. Це пояснюється як природною і культурною різноманітностями країни, так і стабільним економічним і політичним становищем. Найнтенсивніше туристичний обмін здійснюється з Німеччиною та Великою Британією. Також активними постачальниками туристів у Францію є Бельгія, Італія, Швейцарія, Іспанія, Нідерланди. Європейський туристичний регіон поділяється на 4 туристичні субрегіони. Це — Південно-, Північно- та Західноєвропейський туристичні субрегіони, а також Центрально-східноєвропейський туристичний субрегіон. За даними ВТО найбільшу кількість туристичних прибуттів та доходів від туризму має Південна Європа, що становить 36 % від усього регіону. Найпривабливішими країнами тут вважаються — Іспанія, Греція, Португалія, Туреччина та Хорватія.

Найбільше зростання туристичних потоків спостерігається у Центральній та Східній Європі, в першу чергу, за рахунок збільшення туристичних потоків із Грузії, України та Білорусії. У Північній Європі найбільша частка туристів припадає на Ісландію та Норвегію, а лідерство тримають Франція, Швейцарія, Німеччина та Австрія.

Кількість міжнародних подорожей на європейському туристичному ринку у 2013 році склала близько 563 млн., а доходи від туризму — 489 млрд. дол., що становить 42 % загальносвітового показника.

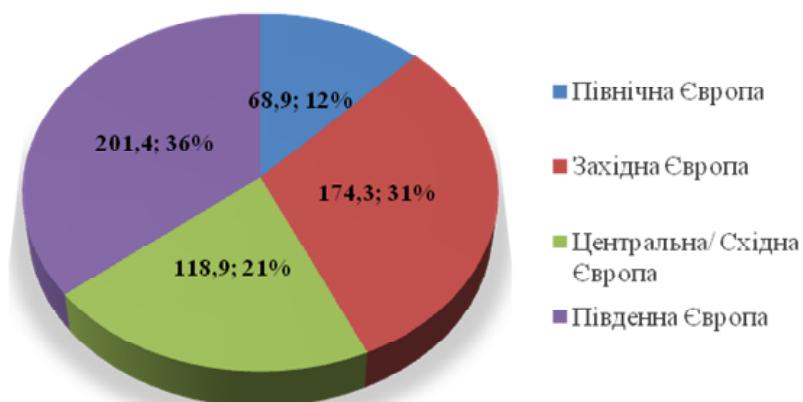

Рис. 1. Міжнародні туристичні прибууття по субрегіонах, млн. осіб [4]

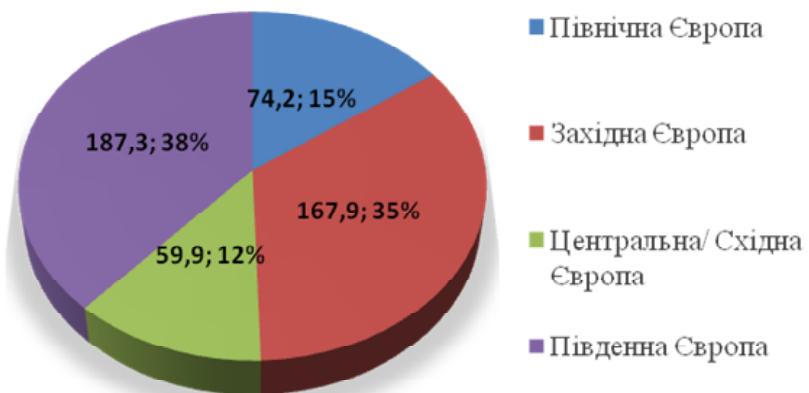

Рис. 2. Доходи від туризму у субрегіонах, млрд. дол. [4]

Темпи та динаміку можна відслідковувати з рис. 3.

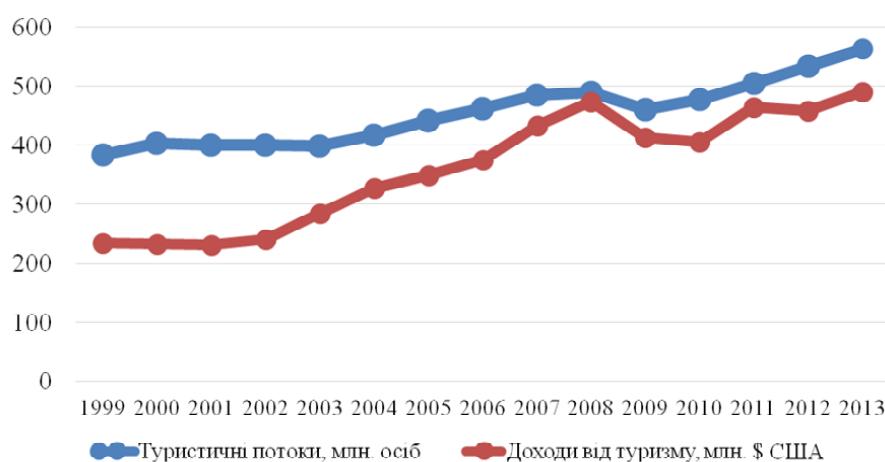

Рис. 3. Динаміка туристичних потоків (млн. осіб) та доходів від туризму (млрд. дол.) у регіоні [5]

У 2013 році темпи приросту туристичних потоків у Європі в середньому становили близько 5,2 %. Слід відзначити, що у 2009 році відбулося різке скорочення туристичних потоків у зв'язку з погіршенням економічної ситуації, але надалі спостерігається поступове зростання туристичних потоків. У 2013 році порівняно з 2012 відбулося скорочення туристичних потоків.

До позитивних чинників міжнародного туризму необхідно віднести:

- потужний і різноманітний туристичний природний і культурно-історичний потенціал;
- високий рівень економічного розвитку більшості країн регіону;
- якісна транспортна і соціальна інфраструктура;
- давні та багаті культурні традиції, релігійна й етнічна толерантність;
- відносно низький рівень злочинності і висока безпека життя;
- стабільність політичної ситуації;
- традиційно високий рівень розвитку туристичної індустрії та якості обслуговування.

Виходячи із цих та інших чинників розвитку туризму, Європейський регіон залишається провідним туристичним центром світу.

Проте останніми роками відбувається падіння конкурентоспроможності внаслідок старіння туристичних ресурсів, відповідно і туристичних продуктів. У деяких північно-європейських країнах подорожчали туристичні послуги, ці та інші фактори засвідчують тенденцію спаду туристичної галузі у Європейському регіоні, порівняно зі зростанням популярності країн Азійсько-Тихookeанського та Американського регіонів, які з недавнього часу успішно розвивають свою туристичну індустрію.

Частка Європейського туристичного регіону за нинішніх тенденцій розвитку, за прогнозами UNWTO, до 2030 року складе 41 % від світової.

Аналізуючи стан туристичних ресурсів, ми засвідчуємо об'єктивні позитивні тенденції розвитку міжнародного туризму в Україні.

Одним із пріоритетних напрямків розвитку міжнародного туризму є діловий туризм.

Діловий туризм (*business travel*) — це вид туризму, що охоплює подорожі зі службовими цілями без отримання доходів у місці відрядження. Сюди відносять поїздки з метою проведення ділових переговорів, підписання контрактів, участі у конгресах, конференціях, семінарах, ярмарках, виставках та інших заходах.

У світовій структурі ділового туризму переважають індивідуальні ділові поїздки (70,8 %), приблизно рівні частки відносяться на поїздки для участі у конференціях і семінарах (12,6 %) і відвідування виставок (10,9 %).

Приблизно по 3 % складають конгрес-тури та інтенсив-туризм.

Країнами-лідерами ділового туризму у Європейському туристичному регіоні є Німеччина, Великобританія, Іспанія, Франція, Італія, Швейцарія, Бельгія, Нідерланди.

Діловий туризм у Німеччині розвивається за трьома напрямками:

- конгресово-виставкові поїздки і відрядження;
- інсентив-туризм;
- стажування.

Тенденція ділового туризму у Німеччині є дуже позитивною. Її у 2013 році відвідало 371 млн. ділових туристів та відбулося 3 млн. різноманітних конференцій, конгресів, ярмарок, виставок. Закордонні туристи щорічно забезпечують прибуток 13,5 млрд. доларів. Найбільшими містами проведення заходів ділового туризму є: Штутгарт, Ганновер, Мюнхен, Франкфурт-на-Майні, Кельн, Берлін та інші.

Національний стенд «Magic Ukraine» розміщений серед експонентів виставки у Німеччині. На стенді України представлені як Захід, так і Схід країни і, зокрема, Одеський регіон, Донецьк, Харків, Львів, Дніпропетровськ, Тернопільська та Черкаська області, Крим, а також місто Київ. Українська експозиція у Берліні є однією з найбільш відвідуваних.

За даними Світової туристичної організації UNWTO частка України в туристичних потоках Європи становить близько 4 % та близько 0,9 % в загальноєвропейських надходженнях від туристичної діяльності. Така значна розбіжність в структурі натуральних та грошових потоків свідчить про низьку ефективність української туристичної сфери та низький рівень використання наявних туристичних ресурсів.

Незважаючи на ряд несприятливих чинників, туристична галузь в Україні динамічно розвивається. За останні 10 років середньорічний приріст в ізного туризму становить 12,6 %, а виїзного туризму — 3,8 %.

Великі потенційні можливості для розвитку міжнародного туризму має Львівщина. На Львівщині налічується понад 4000 історичних та культурних пам'яток IX–XX століть, більшість з яких (блізько 2000 пам'яток) знаходяться у Львові, а також у Золочеві, Жовкві, Белзі, Дрогобичі, Жидачеві, Самборі. Саме тут зосереджено 25 % всієї історико-культурної спадщини України [1].

Впродовж останніх років Львівська область входить до п'ятірки найпривабливіших та найпопулярніших туристично-рекреаційних регіонів України, володіє надзвичайно високим туристичним потенціалом, де ринок послуг відпочинку та оздоровлення є одним з найперспективніших в Україні. Завдяки великій кількості культурних і архітектурних пам'яток Львів внесено до списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Більшість туристів (90 %) подорожує Львівщиною з метою відпочинку та дозвілля, 7 % туристів обирає лікувальний туризм та 3 % належить до професійно-ділового і наукового туризму. Отож, великі можливості і перспективи, враховуючи європейський досвід розвитку міжнародного туризму, має, зокрема, місто Львів, котре за рейтингом видання Lonely Planet «кращих міст для юї-енду в Європі» посіло у 2013 році 2-ге місце [3]. Місто Львів активно розвиває конференц-індустрію. Володіючи всіма історичними, економічними та географічними передумовами, Львів має всі шанси стати одним з лідерів із організації та проведення наукових та ділових конференцій, форумів, виставок та симпозіумів у Східній Європі. В цьому є й економічна потреба, тому що туризм є одним із факторів наповнення бюджетів різних рівнів. Середні витрати делегатів конференції у Східній Європі - 936 євро в день (на одну особу). Гроші витрачають на проживання в готелях, трансфер, харчування, купівлю сувенірів, екскурсій. В середньому конференції у Європі тривають три–сім днів. За даними економічного аналізу dennі витрати участника міжнародної конференції у Львові — 659 гривень. Найбільш прибуткові конференції — у сферах ІТ-технологій. Там делегати можуть витратити на день 1 625 гривень. Львів має стати містом європейського рівня проведення ділових заходів. Історичні факти засвідчують, що конференц-туризм зародився у Львові ще у 1894 році. Тоді відбулася Галицька виставка крайова, яка стала однією з найвідвідуваніших. Вона тривала понад сто днів і її відвідало 1 146 329 осіб. А у 1921 році відбулися Східні торги. Тоді свою продукцію презентувало 229 компаній з 23 країн світу.

Література

1. Бочан І. О. Міжнародна економіка [Текст] : навч. посіб. / І. О. Бочан, В. Г. Поплавський, М. М. Бігус. — Львів : Укр. акад. друкарства, 2012. — 302 с.
2. Міжнародний туризм [Текст] : навч. посіб. / Алієва-Барановська В. М. — К. : Центр навчальної літератури, 2013. — 344 с.
3. Traveller's Choice' 2012. Destinations on the rise [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : www. URL.: <http://www.tripadvisor.com/TravelersChoice-DestinationsontheRise>.
4. UNWTO Annual Report, 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : www. URL. : <http://www2.unwto.org/publication/unwto-annual-report-2013>.
5. UNWTO Tourism Highlights, 2014 Edition [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу. www. URL. : http://dxttq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_highlights14_en_hr_0.pdf.

Бочан І. О.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЕВРОПЕЙСКОГО ТУРИСТИЧЕСКОГО РЕГИОНА И ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ДЕЛОВОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ НА ПРИМЕРЕ СТРАН-ЛИДЕРОВ

Статья раскрывает актуальные проблемы развития международного туризма в Европейском туристическом регионе. Отражены показатели туристических прибылей и доходы от туризма в самых посещаемых странах Европы. Определены факторы развития международного туризма. Рассмотрено одно из приоритетных направлений развития международного туризма — деловой туризм. Показаны перспективы и значения развития делового туризма в Украине и городе Львове.

Ключевые слова: Европейский туристический регион, туристический субрегион, туристические привлекательные страны, деловой туризм, страны-лидеры делового туризма.

Bochan I. O.

MODERN TENDENCIES IN EUROPEAN TOURIST REGION DEVELOPMENT AND POTENTIAL OPPORTUNITIES OF BUSINESS TOURISM IN UKRAINE ACCORDING TO LEADING COUNTRIES EXAMPLES

The actual problems of international tourism development of European tourist region are analyzed in the article. Index of tourism income in most visited European countries is highlighted. The factors of international tourism development are defined. The priority fields of international tourism are defined as business tourism. The prospective and significance of business tourism development in Ukraine and Lviv City is shown.

Key words: European tour region, touristic sub-region, countries attractive for tourism, business tourism, leading countries in business tourism.

УДК 338.246.025(477):339.727.22

Негрич О. І., Третяк Г. С.

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙ ДЛЯ ІНВЕСТУВАННЯ У ТУРИСТИЧНУ СФЕРУ

У статті проаналізовано мотивації інвесторів щодо здійснення капіталовкладень у туристичну сферу, виявлено фактори, що впливають на рішення інвесторів. На основі аналізу систематизовано основні мотиви для інвестування за класифікаційними ознаками.

Ключові слова: іноземні інвестиції, мотивації інвесторів, інвестиції в туризм, туристичний бізнес, туристичний продукт.

Інвестиційна діяльність посідає особливе місце у сучасних міжнародних економічних відносинах. В широкому розумінні іноземні інвестиції здійснюють безпосередній і довгостроковий вплив на економіку.

Інвестиції в туризм — це розміщення капіталу інвесторів у туристичній сфері. Оскільки капітал є одним із головних факторів виробництва, можливості туристичної індустрії залежать від обсягу інвестованого капіталу.

Світова економічна система постійно піддається впливу всеохоплюючого процесу глобалізації. За таких умов необхідно приймати важливі рішення як щодо правильного розміщення вільних інвестиційних ресурсів, так і щодо дієвої політики їх залучення. В такій ситуації надзвичайно важливим є повноцінне осмислення інвестиційного процесу та глибокий аналіз мотивацій потенційних інвесторів, а також проблем, з якими вони зіштовхуються.

Проблемам іноземного інвестування приділяло увагу багато науковців, серед них І. Бланк, А. Дука, А. Філіпенко, зокрема особливості інвестування у туристичну сферу вивчав О. Колесник. Попри намагання вчених визначити основну мотивацію для іноземного інвестування, неоднозначним залишається питання визначення основних мотивів іноземного інвестування у туристичну сферу та їх систематизація.

Метою статті є аналіз факторів, що впливають на мотивацію іноземних інвесторів у туристичну сферу, а також класифікація основних мотивів.

Основною ціллю будь-якої інвестиційної діяльності є отримання прибутку, тобто, всі учасники інвестиційного процесу повинні бути зацікавлені в його організації, проведенні та ефективному завершенні.

Існує багато факторів, що можуть негативно впливати на позитивні результати від інвестиційної діяльності, а саме: інфляція, екологічні зміни, проблеми споживчого ринку, поява та посилення конкуренції, нестабільність, дефіцит та обмеженість коштів і ресурсів. Ігнорування впливу вищеперелічених факторів може привести до зниження доходів, затягування строків завершення інвестиційного проекту, низької ефективності інвестицій та значних строків окупності проектів.

Саме тому, дуже важливо виявити та проаналізувати перешкоди, з якими зіштовхуються інвестори на шляху до здійснення прибуткових та економічно-корисних капіталовкладень. А також з'ясувати характер мотивів, якими керуються компанії вкладаючи кошти в туристичну сферу.

Основними видами діяльності, що забезпечують розвиток туризму є: готелі та ресторани; санаторно-курортні заклади; сфера культури та спорту, відпочинку та розваг; інші види діяльності (виробництво сувенірів, видавнича, фінансова діяльність, оренда машин та устаткування).

Основними ж мотивами для інвестування є надлишок певних ресурсів у суб'єкта господарювання та життєздатна, обґрунтована, приваблива та реалістична інвестиційна ідея.

Якщо ж зводяться разом ті, хто пропонує тимчасово вільні гроші і ті, хто має в них потребу, розпочинається інвестиційний процес щодо відповідного об'єкту вкладень [1, с. 65].

Інвестори при експорті прямих інвестицій у туристичні сфери керуються переважно тим, що основна частина прямих капіталовкладень за кордон призначається для організації виробництва туристичних послуг на місці. Існує дуже багато факторів, що впливають на вибір інвесторів, чинників, які визначають причини інвестування в ту, а не іншу країну, в те, а не інше підприємство.

При інвестуванні у туристичну сферу, звичайно ж, основним мотивом для інвестора є мальовничість території, наявність архітектурних пам'яток, цікавих ландшафтів, корисних природних ресурсів (мінеральних, термальних вод) тощо.

Ще одним мотивом для іноземних інвесторів є обсяг ринку для збути туристичних послуг та туристичного продукту.

Наявність кваліфікованих кадрів та низька вартість робочої сили має досить важливе значення для прийняття рішення про інвестування. Деякі інвестори, що шукають подальші перспективи інвестування підкреслюють, що їхні плани розширення будуть спрямовані на країни з низькою оплатою праці, зваженою виробництвом. Такі іноземні компанії мають на меті виробництво продукції і надання послуг для місцевого ринку [2].

Значна частина прямих інвестицій спрямована на створення за кордоном власної інфраструктури сучасних зовнішньоекономічних зв'язків (готелів, транспортних підприємств, банків, страхових компаній).

Разом з чинниками, які сприяють здійсненню прямих іноземних інвестицій в певну країну, існують і фактори, які стоять на заваді рішенню інвестора про здійснення інвестиційної діяльності.

Іноземні інвестори стикаються з багатьма проблемами при реалізації своїх капіталовкладень. Серед них: мінливість податкового законодавства, проблеми митно-тарифного регулювання, недисциплінованість постачальників і замовників, нерозвиненість ринкової інфраструктури.

Прибутковість капіталу після оподаткування визначається не лише законодавчо встановленою ставкою податку на прибуток підприємства, а й способом обчислення цього прибутку. Велику роль відіграють нарахування амортизації, облік запасів, віднесення процента за кредит і збитки до складу виробничих затрат. Крім того, у багатьох країнах існують різні стимули для іноземних інвесторів, суть яких полягає у зменшенні оподатковуваного прибутку на суму капітальних затрат, а також важливого значення набувають податкові інвестиційні кредити. Податкове законодавство сприймається більш негативно, ніж самі податкові органи, покликані забезпечувати його дотримання, а з митними органами все навпаки, вони розглядаються як більш серйозна проблема, ніж торгова політика як така.

Негативним чинником для здійснення іноземного інвестування у туристичну сферу може стати поганий стан екології та забруднення територій.

Значний вплив на рішення іноземних інвесторів здійснює сфера інвестування коштів. Наприклад, для консультаційних фірм дуже важливою проблемою при інвестуванні виступає недостатній захист прав власності, оскільки є загроза несвоєчасних платежів клієнтів і недосконалості системи бухгалтерського обліку. Транспортні компанії та компанії, що займаються збутом продукції підкреслюють серйозність проблем, пов'язаних з діяльністю митних органів і, можливо, внаслідок цього особливо засуджують корупцію.

Цікавим та вартим уваги є фактор наявності або відсутності у країні інших іноземних інвесторів. Присутність у країні інших інвесторів певним чином вказує на наявність прибуткового ринку і полегшує інвесторам оцінку ефективності своїх інвестиційних

проектів. Крім того, іноземні компанії часто сприймаються ними як потенційні клієнти і замовники [2].

Коли ж на ринку відсутні інші іноземні інвестори, є можливість з'явитися на ринку першим і мати з цього вигоду.

Вагомим фактором варто також вважати відносну величину внеску кожного з партнерів у статутний капітал спільного підприємства. На початковому етапі реалізації проекту більшість іноземних підприємств роблять значно більший внесок у технології виробництва, управлінні і маркетингу, ніж вітчизняні партнери. Вітчизняні партнери при цьому здебільшого роблять свій внесок в статутний капітал у вигляді знання особливостей роботи на місцевому ринку та у вигляді будівель і споруд [3, с. 82–88].

Увагу потенційних інвесторів також притягує інформація про інвестиції, що раніше здійснювалися в даному регіоні.

Можна також стверджувати, що економічний ризик відштовхує інвесторів набагато більше, ніж політичний. Якщо мікроекономічні ризики ще можуть бути прогнозовані, то негативний вплив макроекономічної кризи на підготовку та реалізацію інвестиційного проекту не завжди може бути успішно знівелеваним у найближчому майбутньому.

Існує ще таке поняття, як диверсифікація вкладу. Диверсифікація інвестицій, яка являє собою дуже ефективний та поширений засіб боротьби проти інвестиційного ризику.

Розміщуючи інвестиції у різних фірмах та компаніях, інвестор страхує себе від нестабільності ринку чи галузі. Оцінювання взаємозв'язку допоможе правильно розподілити кошти, бо завдяки такому аналізу висвітлюється, якою мірою мінливість дохідності окремих активів рухається в одному й тому самому напрямі, і за несприятливих умов вони одночасно завдають збитків [3, с. 90].

Будь-який інвестиційний інструмент передбачає певний ризик. Пропорційно цьому ризику визначається дохідність кожного конкретного виду інвестицій. Щоб мінімізувати потенційні збитки інвесторам потрібно не зосереджувати усі свої інвестиційні ресурси в одному місці (галузі чи підприємстві). В фінансовому середовищі цей принцип отримав назву «диверсифікація вкладу». Він передбачає розміщення інвестиційного капіталу між різними об'єктами з метою зниження ризику втрат. Капітал, таким чином, стає більш стійким до ринкових коливань.

Крупні інвестори часто диверсифікують свої вклади ще одним способом — розділяють їх між ринками різних країн. Цим самим вони страхують капітал від нестабільних економічних коливань та впливів в окремій країні.

Більшість інвесторів наголошує, що відносно довготривалі прямі іноземні інвестиції слугують автоматичним стабілізатором макроекономічних шоків та неочікуваних подій, і як тільки здійснюється інвестиція, компанія зміщує свою позицію на ринку.

Однак, з часом змінюється політична та економічна ситуація, змінюється сама людина, її життєві пріоритети і цілі. Крім того, той вклад, який приносив прибуток, з певних причин може призводити до збитків — і навпаки. Це означає, що необхідно час від часу проводити перегляд свого вкладу, підлаштовуючи його під вибране відношення дохідності і ризику та зміну різних ринкових обставин. В такому випадку навіть не професіоналу легше зорієнтуватися і прийняти зважене рішення.

Важливим нюансом у виробництві будь-якого товару є так звана концепція життєвого циклу продукту Раймонда Вернона. Життєвий цикл продукту починається коли компанія вводить ще новий продукт чи послугу на ринок. Спочатку продукт (послуга) користується великим попитом, а отже фірма має великі прибутки. Але згодом з'являються інші нові продукти, які можуть певним чином витіснити попередній. В такому випадку можна перенести виробництво вже не нового продукту (послуги) до іншої країни, де він ще є абсолютно новим і попит на нього буде великим, як на

початках свого виходу у інвестуючій країні. Таким чином шляхом інвестування можна дещо продовжити найприбутковішу стадію у виробництві товару [4, с. 148–153].

Проаналізувавши всі вищеперелічині мотивації іноземних інвесторів, можна визначити основні критерії їх класифікації (табл. 1).

Таблиця 1
Критерії класифікації мотивацій іноземних інвесторів

Мотиви іноземних інвесторів	Інвестиції з використанням факторів виробництва	Інвестиції задля використання дешевої/кваліфікованої робочої сили, дешевих/доступних ресурсів, інфраструктури
	Інвестиції через інституційні фактори	Інвестиції для подолання торговельних бар'єрів, через низькі податки на прибутки підприємства, ліберальні екологічні норми, сприятливе бізнес-середовище
	Інші	Інвестиції для диверсифікації вкладу, іміджу/PR, проникнення на конкурентні ринки, захисту власних ноу-хау, продовження життєвого циклу продукту

Джерело: складено автором

Туристична сфера — це одна із перспективних галузей економіки багатьох країн світу, що розвивається та йде в ногу з науково-технічним прогресом. Для кращої організації туристичної діяльності фірми намагаються впроваджувати різноманітні новинки, проте не всі туристичні фірми можуть собі це дозволити. Тому застосування коштів зарубіжних та українських інвесторів, розробка різноманітних інвестиційних проектів та програм є надзвичайно важливим і актуальним на сьогодні [5].

Враховуючи необхідність інвестування у розвиток всіх видів туристичної діяльності в Україні, було розроблено концептуальну базу довгострокової Державної програми [6]. Данна програма передбачила створення організаційно-правових та економічних засад становлення туризму та його інфраструктури як важливого засобу культурного та духовного виховання громадян України.

Національна туристична галузь, хоч і дуже повільно, але все ж починає покращувати свої показники діяльності і закріплювати позиції на внутрішньому та міжнародному ринках. Саме тому, аналіз основних мотивів іноземних інвесторів у туристичну сферу та усунення демотиваторів може мати значний вплив на сферу туризму зокрема та на майбутнє економіки України в цілому.

Література

1. Дука А. П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування [Текст] : навч. посіб. — 2-е вид. / А. П. Дука. — К. : Каравела, 2008. — 432 с. — ISBN 966-8019-66-0.
2. Мойсеєнко І. П. Інвестиційний аналіз конкурентних переваг підприємства [Текст] / І. П. Мойсеєнко // Проблеми науки, 2008. — № 1. — С. 42–49.
3. Баскова М. К. Мотивація інвестиційної діяльності [Текст] / М. К. Баскова, И. В. Анохов. — Іркутск : Ізд-во ИГЭА, 2001. — 188 с.
4. Рут Ф. Р. Міжнародна торгівля та інвестиції [Текст] / Ф. Р. Рут, А. Філіпенко. Пер. з англ. — К. : Основи, 1998. — 743 с. — ISBN 966-500-190-6.
5. Колесник О. О. Оцінка інвестиційного забезпечення розвитку туризму в Україні [Текст] / О. О. Колесник // Економіка. Управління. Інновації, 2011. — № 2 (6). — С. 52—59
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002–2010 роки» від 29.04.2002 р. № 583: за станом на 25.05.2006 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

Негрич О. І., Третяк Г. С.

ОСОБЕННОСТИ МОТИВАЦІЙ ИНВЕСТИРОВАНІЯ В ТУРИСТИЧЕСКУЮ СФЕРУ

В статье проанализировано мотивации инвесторов относительно капиталовложений в туристическую сферу, определены факторы, которые влияют на решение инвесторов. На основании анализа систематизировано основные мотивы инвестирования.

Ключевые слова: иностранные инвестиции, мотивации инвесторов, инвестиции в туризм, туристический бизнес, туристический продукт.

Negrych O. I., Tretiak G. S.

PECULIARITIES OF MOTIVATIONS FOR INVESTMENT IN TOURISTIC SPHERE

The main motives for investment in the sphere of tourism and factors that have influence on investor's decision are detected and described in the article. The fundamental classification criteria of motivations for investment are determined and formed on the bases of this analysis.

Key words: foreign investment, investor's motivations, investments in tourism, touristic business, touristic product.

УДК 338.486.3

Вайдович О. Б.

НАУКОВИЙ ДИСКУРС ДЕФІНІЦІЇ АНАЛІЗУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПІДХІД

У статті розглянуто інституційний підхід до визначення конкурентоспроможності туристичного бізнесу, визначено рівні діяльності та їх структурні одиниці.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні позиції, туристичне підприємство, туристичний бізнес, інституційні одиниці, регіональний туристичний рівень.

На сьогоднішній день розвиток туристичного бізнесу в Україні знаходиться на стадії становлення. Все частіше відкриваються туристичні фірми, які спеціалізуються на ще не розвинутих видах туризму. Маючи високий туристичний потенціал, Україна може вийти на такий рівень розвитку туризму, який конкурував би з найбільш туристично привабливими країнами світу і забезпечив значний внесок в державний та місцевий бюджети.

Показники розвитку туристичної діяльності у світі свідчать про їх стрімкий розвиток та збільшення своєї «ваги» у надходженні до бюджету країни. Наприклад, в Іспанії частка прибутків від іноземного туризму в загальній сумі надходжень від експорту товарів та послуг складає 35 %, на Кіпрі та в Панамі — понад 50 %, на Гаїті — більш як 70 % [2]. Україні конкурувати з такими країнами важко, але, як показують аналізи діяльності підприємств туристичної сфери та їх євроінтеграційний напрям розвитку- можливо.

Вагомі наукові надбання щодо конкурентоспроможності туристичної діяльності висвітлено в працях таких науковців, як: М. Г. Бойко, І. О. Бочан, М. М. Бігус, Ю. В. Зінько, В. Ф. Киляк, О. О. Любіцька, М. П. Мальська, С. В. Хлопяк, І. М. Школа, Л. М. Черчик. Результати їх наукових досліджень свідчать про суттєвий внесок у вирішення деяких проблем аналізу конкурентоспроможності туристичного бізнесу. Водночас у науковому полі вибірково висвітлені питання системного аналізу в контексті їх конкурентних позицій, не враховані факти швидких змін державних органів, які формують необхідну інформаційну базу, постійні зміни подій у світі, що призводить до змін у результатах діяльності туристичного бізнесу. Це і зумовлює дослідження та висвітлення нової інформації про інституційні одиниці конкурентні можливості у даній галузі.

Для аналізу конкурентоспроможності туристичного бізнесу вкрай важливою є наявність відповідного інформаційного забезпечення, яке б формувалось із сукупності інформації туристичного й рекреаційного характеру та становило базис для комплексного його аналізу на загальнодержавному рівні.

На регіональному рівні, здійснюючи аналіз конкурентоспроможності туристичного бізнесу можна зіткнутись з проблемою обмеженості даних офіційної статистики, які б дали змогу комплексно виявити основні проблеми, їх подолання та перспективи розвитку туристичної сфери в регіоні. Облік обслуговуваних туристів узагалі постає справжньою дилемою для профільних управління місцевих органів державної влади, через що у різних областях України навіть спостерігаються диференційовані підходи до таких оцінок [3, с. 343].

У діяльності туристичних підприємств труднощі постають на стику виявлення періодичності опублікування різного роду фінансових та статистичних даних з можливістю співставлення результатів у довгостроковій перспективі, а також низка інших проблем пов’язана з веденням фінансової та статистичної документації.

Аналіз діяльності туристичної діяльності складний, довготривалий і різномірніший процес, оскільки його здійснюють на трьох рівнях (рис. 1).

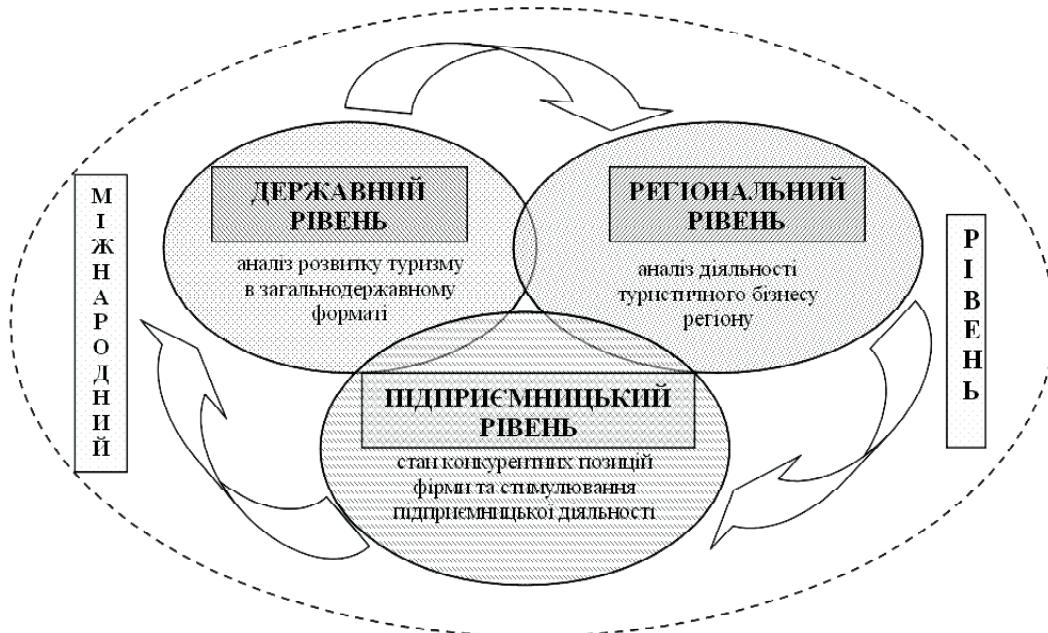

Рис. 1 Різномірний аналіз діяльності конкурентоспроможності туристичного бізнесу

Кожен з наведених рівнів має важливé значення при аналізі конкурентних позицій країни у сфері туризму. Державний рівень дозволяє здійснити порівняльний аналіз країни з іншими країнами світу, визначити позитивні та негативні моменти розвитку туристичного бізнесу для економіки, зміцнити конкурентні позиції по відношенню до світових стандартів та вийти на новий рівень розвитку за допомогою однієї з найперспективніших галузей економіки. Регіональний рівень в свою чергу дозволяє оцінити стан розвитку та діяльності туристичного бізнесу на обласному рівні. Хоча масштаби діяльності по відношенню до державного менші, однак є не менш важливими для оцінки конкурентного середовища туристичного бізнесу. Інформаційні показники підприємницького рівня (так званого мікрорівня) є первинними у формуванні інформаційної бази регіонального та державного рівнів. Підприємницький рівень характеризується роботою окремого туристичного підприємства, що дає можливість керівникам проаналізувати свої конкурентні можливості по відношенню до інших підприємств, а також певним чином оцінити місце підприємства як на регіональному, державному, так і міжнародному рівні.

На всіх рівнях збору та аналізу інформації щодо конкурентоспроможності туристичного бізнесу функціонують багато спеціалізованих інституцій, які взаємодіють одна з одною та дають можливість аналізувати стан туристичного бізнесу держави на світовій туристичній арені (рис. 2).

Робота кожної інституційної одиниці надзвичайно важка, клопотка та необхідна у формуванні інформації комплексного аналізу. Для кращого розуміння вищезазначеного коротко розглянемо зміст роботи деяких з них.

Наприклад, на держаному рівні важке місце займає діяльність Державного агентства України з туризму та курортів, яке забезпечує регулювання діяльності туристичної сфери на загальнодержавному рівні. Ще одним важливим об'єктом аналізу державного рівня є Держслужба статистики України, яка дозволяє проаналізувати роботу туропера-

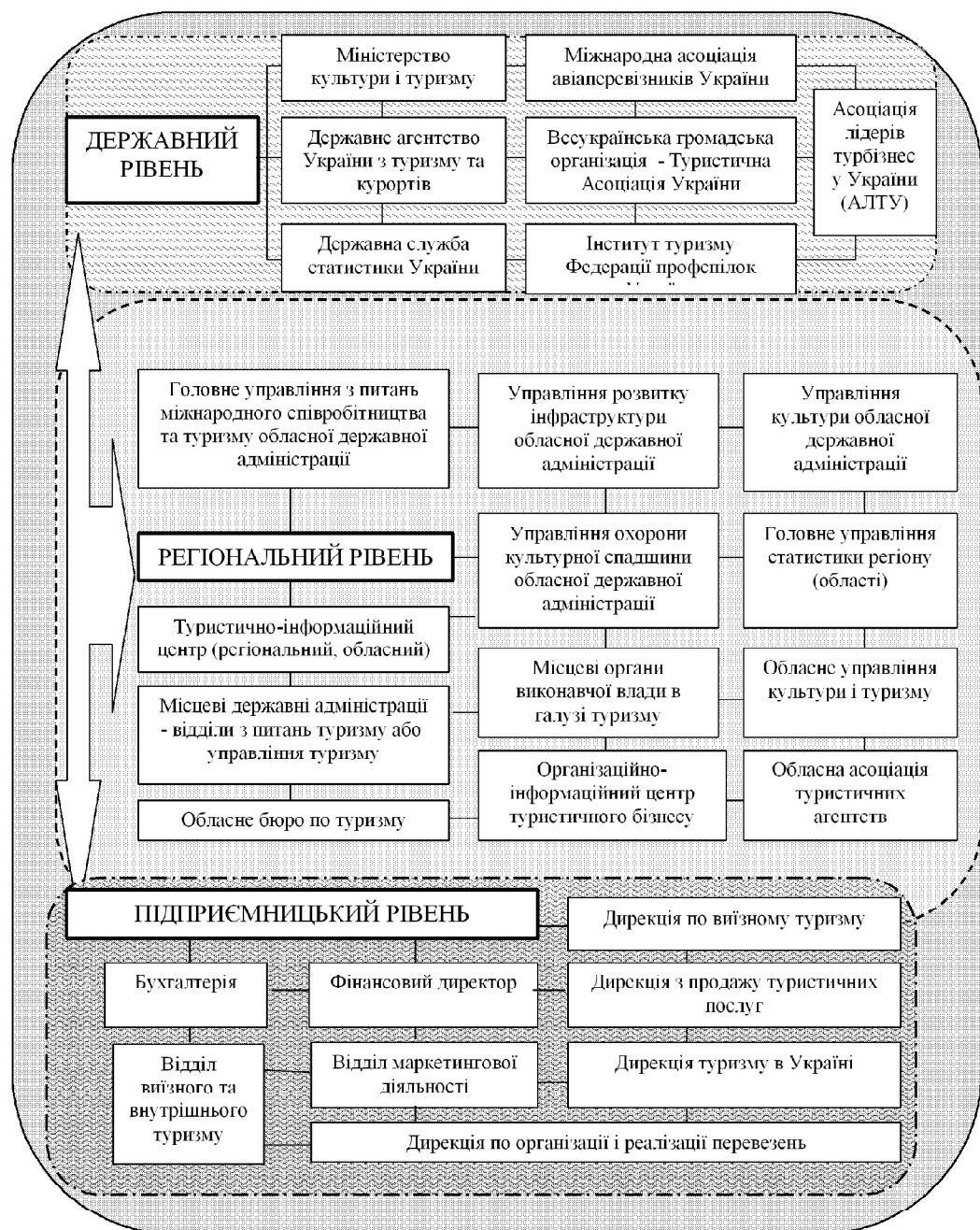

Рис. 2 Складові різновідніх інституційний одиниць

торів у статистичному форматі, що дозволяє масштабніше визначити позитивний чи негативний рівень розвитку та стан конкурентоспроможності України у порівнянні з іншими країнами.

Асоціація лідерів турбізнесу України (АЛТУ) — перше професійне об'єднання суб'єктів туристичної діяльності, створене в 2007 році провідними туроператорами України. Загальна частка членів АЛТУ на туристичному ринку України оцінюється приблизно в 70 % у військовому і понад 30 % у внутрішньому туризмі [5]. В обов'язки даної асоціації входить посилення взаємодії туроператорів України для ефективнішої

діяльності у даній сфері. Тобто, це об'єднання допомагає освоювати умови розвитку нових видів туризму та покращення вже існуючих, регулювання державного впливу та забезпечення стійкості спільніх інтересів. Відомо, що Членами асоціації було розроблено концепцію Закону про туризм, у якій говориться, що туристичний ринок повинен регулюватися загальними правилами взаємовідносин суб'єктів даної галузі.

Туристична Асоціація України (ВГО-ТАУ) — важлива ланка загальнодержавного рівня. Особливість даної організації полягає у професійному об'єднанні трудових колективів провідних підприємств туристичного бізнесу країни. Мета Асоціації — об'єднання зусиль працівників туристичної та суміжних галузей для спільних дій по захисту своїх законних прав, задоволенню професійних і соціальних інтересів, сприяння розвитку туризму в Україні [6]. Практично у всіх українських регіонах дана асоціація має свої філії, які об'єднають понад 350 підприємств, що займаються туристичною діяльністю.

Щодо регионального рівня, то варто звернути увагу на роботу місцевих державних адміністрацій. В кожному регіоні України за їхнім розпорядженням створено управління з туризму або відділи з питань туризму, які спеціалізуються на такому культурно-туристичному розвитку регіону як:

- забезпечення регіональної державної політики у галузі туризму і курортів;
- розвиток туристичної та курортно-рекреаційної індустрії;
- забезпечення маркетингової діяльності;
- розробка туристичної матеріально-технічної бази;
- облік та технічне забезпечення туристичних підприємств та організацій;
- заходи щодо сприяння організації галузевих семінарів, конференцій, ярмарок та виставок на всіх рівнях виконання;
- охорона, збереження та сприяння щодо зростання зацікавленості історико-культурною та природничою спадщиною регіону.

Функціонування туристично-інформаційного центру відіграє важоме значення для аналізу конкурентоспроможності туристичного бізнесу на регіональному рівні. Завданнями діяльності ТІЦ є:

- сприяння органам державної влади у формуванні та використанні інформаційних ресурсів про туризм;
- надання на безоплатній основі (громадянам та іншим зацікавленим особам) неупередженої та компетентної документованої туристичної інформації [1, с. 26, п. 4].

Туристично-інформаційні центри широко профільні у своїй діяльності. Вони здійснюють збір, систематизацію та обробку статистичної та інформаційної діяльності підприємств туристичної сфери, виступають інформаційним та допоміжним центром для туристів як внутрішніх, так і іноземних.

Обласне бюро по туризму функціонує в багатьох обласних центрах країни (напр., Вінницьке обласне бюро подорожей та екскурсій, Хмільницьке районне бюро подорожей та екскурсій, Миколаївське обласне бюро по туризму, Одеське обласне бюро міжнародного молодіжного туризму). З інформації, яку представляють дані бюро, проводиться аналіз щодо зміни кількості туристів з року в рік, туристичної зацікавленості тим чи іншим регіоном, що дозволяє проводити оцінку конкурентоспроможності туристичного регіону та держави в цілому.

Обласні асоціації туристичних агентств сприяють щорічному розвитку туристично-рекреаційної сфери регіону, подаючи до вищих органів державної влади інформацію щодо покращення діяльності на ринку туристичних послуг. Також такі об'єднання покращують роботу над розвитком туризму в регіоні, надаючи правову допомогу та можливість туристичним підприємствам захищати свої інтереси.

Багато суміжних регіональних інституцій також дозволяють аналізувати діяльність туристичної сфери, що в свою чергу окреслює її позиції у конкурентному середовищі. Наприклад, Управління розвитку інфраструктури обласної державної адміністрації надає інформаційний матеріал щодо забезпечення окремого регіону інфраструктурою відповідного призначення; Управління охорони культурної спадщини обласної державної адміністрації дозволяє визначити туристичне наповнення регіону культурно-історичними пам'ятками та об'єктами, що також впливає на конкурентоздатність туристичної діяльності.

Найменші масштаби діяльності, але не найменший вплив на конкурентоспроможність туристичної діяльності показує підприємницький рівень. Він в свою чергу конкретизує кожну одиницю даної сфери і показує проблеми у внутрішньому середовищі. На великих туристичних підприємствах функціонують багато відділів, які займають збором та аналізом інформації щодо діяльності фірми, роблять звіти та порівняльні аналізи. На малих тур фірмах даними завданнями займається фінансовий директор або бухгалтерія, які узагальнюють показники діяльності для подальшого оброблення. На основі даних показників обласні, регіональні та державні інституції мають можливість визначити місце туристичної діяльності в міжнародному конкурентному середовищі.

Підприємствам туристичного спрямування також важливо вивчати своє конкурентне становище на ринку, оскільки від цього залежить його розвиток та збільшення прибутку. Утворюючи відповідні Дирекції чи відділи, власник забезпечує себе інформацією, яка дозволяє йому аналізувати свої конкурентні позиції. На підприємствах функціонують Дирекції різноманітного напряму діяльності (рис. 2). Наприклад, Дирекція по виїзному туризму охоплює роботу відділів масових та індивідуальних турів, спеціалізованих та освітніх тощо; у роботі Дирекції туризму в Україні надаються послуги у відділах по роботі з резидентами та нерезидентами; відділи по організації та реалізації регулярних та короткострокових турів відносяться до аналізування Дирекції по організації і реалізації перевезень. Бухгалтерія займається складанням квартальних та річних звітів, які характеризують діяльність підприємства.

У важких сучасних умовах господарювання, коли в державі тривають військові дії говорити про належне виконання своїх обов'язківкоїної інституційної одиниці на всіх його рівня — важко. Проте, державні органи влади в силі створити належне поле діяльності, для цього потрібно лише:

- оновити законодавство України у галузі туризму щодо докладного трактування прав та обов'язків суб'єктів туризму для забезпечення безпечної пересування туристів та збільшення відповідальності за правопорушення;
 - запровадити міжнародні стандарти серії ISO 9000 та ISO 14000 у галузі туризму України;
 - розробити план фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки туризму з наданням пільгових кредитів для будівництва, державних грантів на розробку туристичного продукту, запровадженням податкових канікул та переваг для інвесторів, у тому числі іноземних; додатково слід проводити у містах та областях семінари і тренінги з підготовки фахівців з розробки інвестиційних проектів туристичної інфраструктури;
 - створити певний орган регулювання туристичної діяльності, який забезпечить координування та регулювання процесів інвестування туризму для забезпечення надійності вливання іноземних коштів;
 - для регулювання діяльності та професійної оцінки призначити відповідальних за реалізацію та відбудову туризму у країні, які будуть звітувати на сесіях та проводити конференції у галузі туризму, що забезпечить як контроль, так і підвищення кваліфікації працівників туристичного бізнесу [4, с. 150].
-

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що сучасний досвід діяльності різного роду інституційних одиниць засвідчує існування численних проблем щодо ефективності збору інформації на різних рівнях, починаючи від самого підприємницького і закінчуючи загальнодержавними органами влади. Низький рівень інституційного забезпечення туристичної діяльності в країні гальмує її розвиток, не зважаючи на достатньо високий потенціал. Тому, для забезпечення конкурентоспроможності туристичної діяльності в Україні необхідне державне сприяння галузі, створення сприятливого середовища для її розвитку та підвищення відповідальності суб'єктів туристичної діяльності.

Література

1. Модельный Закон «О туристической деятельности», утвержден Постановлением Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ № 27–15 от 16 ноября 2006 года.
2. Алексеева Ю. В. Державне регулювання розвитку туристичної галузі України в контексті досвіду Франції [Електронний ресурс] : автореф. дис. к.е.н.: 25.00.02 / Юлія Вікторівна Алексеєва; Од. рег. інст. держ. управління. — Одеса, 2005. — Режим доступу: http://tourlib.net/aref_tourism/alekseeva.htm
3. Бігус М. М. Моніторинг основних складових туристичного бізнесу в контексті забезпечення його конкурентоспроможності [Текст] : зб. наук. пр. / М. М. Бігус // Вісник Львівського ун-ту ім. І. Франка. Серія економічна; [редкол. : С. М. Панчишин (голов. ред.) та ін.]. — Львів, 2012. — Випуск 48. — С. 342–347. — ISSN 2078-6115.
4. Власова Т. Р. Інституційне середовище міжнародного туризму в Україні: сучасний стан та шляхи покращення [Текст] : зб. наук. пр. / Власова Т. Р., Циганчук О. В. // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Серія «Економічні науки»; [редкол. : І. М. Школа (голов. ред.) та ін.]. — Чернівці : ЧТЕІ КНТЕУ, 2012. — Випуск III (47). — 364 с. : рис., табл. — ISSN 2310-8185.
5. Про АЛТУ [Електронний ресурс]. — Офіційний сайт Асоціації лідерів турбізнесу України. — Режим доступу: <http://www.altu.com.ua>
6. Туристична Асоціація України [Електронний ресурс]. — Офіційний сайт Туристичної Асоціації України. — Режим доступу: <http://www.tau.org.ua>

Вайдович О. Б.

НАУЧНЫЙ ДИСКУРС ДЕФИНИЦИИ АНАЛИЗА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ТУРИСТИЧЕСКОГО БИЗНЕСА: ИНСТИТУЦИОННЫЙ ПОДХОД

Рассмотрены институциональный подход к определению конкурентоспособности туристического бизнеса, определены уровни деятельности и их структурные единицы.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентные позиции, туристическое предприятие, туристический бизнес, институциональные единицы, региональный туристический уровень.

Vaidovich O. B.

ACADEMIC DISCOURSE OF TOURISM BUSINESS COMPETITIVENESS ANALYSIS DEFINITION: INSTITUTIONAL APPROACH

The article considers the institutional approach to tourism business competitiveness definition. The activity levels and their structural units are determined.

Keywords: competitiveness, competitive positions, tourism enterprise, tourism business, institutional units, regional tourist level.

УДК 339.944+338.487

Подвірна Х. Є., Матвіїв І. Б.

НАПРЯМКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

В статті проведено загальний аналіз організаційно-правових умов зовнішньоекономічної діяльності туристичних підприємств України. Проаналізовано напрямки здійснення зовнішньоекономічної діяльності туристичних підприємств України. Здійснено порівняльну характеристику цінової політики туристичних компаній України по різних напрямках здійснення міжнародної туристичної діяльності

Ключові слова: інтеграція, туризм, бізнес, міжнародний туристичний бізнес, міжнародна туристична діяльність.

Для сучасних міжнародних економічних відносин властивим є охопленість глобалізаційних процесів всіх сфер світової економіки, в тому числі і міжнародного ринку туристичного бізнесу. В результаті цього відбувається підвищення рівня інтегрованості туристичних сфер та окремих організацій різних держав та зростання конкуренції між державами за збільшення частки туристичних потоків. Okрім цього, характерною особливістю країн з ринковою економікою є збільшення частки туризму як у структурі експорту, так і імпорту. Існування таких процесів створює загрози туристичним сферам країн із більш низчим рівнем економічного розвитку. Це стосується країн із перехідною економікою, до групи яких і входить Україна.

Аналіз процесів формування напрямків зовнішньоекономічної діяльності підприємств туристичної сфери розкривається у напрацюваннях вітчизняних (Л. І. Гонтаржевська [6], І. Пурська [16], Л. М. Шульгіна [21, с. 110], І. Ю. Голод [5], О. В. Болотна [4]) та іноземних авторів. Проблеми розвитку міжнародного та вітчизняного ринків туристичних послуг висвітлюються у наукових дослідженнях і публікаціях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких — праці українських авторів — І. Бочана [1, с. 20], В. Київська [11, с. 29], А. Міщенко [14], Ю. Гончарук, О. Пирог [7], В. Зайцева, О. Корнієнко [9].

Метою дослідження є загальний аналіз та попередня систематизація напрямків організації зовнішньоекономічної діяльності підприємств туристичної сфери України на прикладі окремих туристичних підприємств.

Економічні трансформації, які відбуваються в Україні, мають на меті поступове входження українських підприємств до системи світового бізнесу та залучення підприємців з інших держав до діяльності в Україні.

Туристична діяльність в ХХІ ст. перетворилася у одне з найбільш вагомих соціально-економічних явищ. Поряд з витратами на харчування та житло витрати на туристичні послуги займають третє місце у структурі витрат населення.

За даними ВТО, щороку у світі здійснюється понад 1 млрд. подорожей, понад 52 відсотки з яких у межах країн Європи [12, с. 400]. В країнах ЄС туризм сприяє підвищенню сукупного ВВП на 8 відсотків, економічному зростанню на 11 відсотків, а кількість робочих місць в туристичному бізнесі становить близько 12 відсотків загальної чисельності [12, с. 400].

Про значний потенціал здійснення туристичного бізнесу як однієї з найважливіших галузей зовнішньоекономічної діяльності свідчить що Україна посідає одну з перших позицій в Європі за ступенем забезпеченості природно-рекреаційними та культурними ресурсами.

Здійснення зовнішньоекономічної діяльності на підприємствах вимагає уважного опрацювання таких питань як кон'юктура ринку, потенціальні покупці і продавці, встанов-

лення ділових контактів з ними, проведених переговорів, підписання угод. Таким чином, для ефективного керівництва ЗЕД на рівні підприємства, необхідна адекватна до умов його роботи структура управління.

Зовнішньоекономічна діяльність підприємств туристичного бізнесу розглядається як вид ЗЕД, яка формує надання різних туристичних послуг та експорт та імпорт товарів туристичного характеру [6]. Важливою складовою менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств туристичного бізнесу є об'єктивна оцінка факторів її здійснення. Серед чинників, які впливають на специфіку здійснення зовнішньоекономічної діяльності туристичних підприємств, можна виділити: зовнішні (зовнішні по відношенню до туризму умови господарювання, середовище розвитку туристичного бізнесу) та внутрішні (внутрішні фактори, що безпосередньо пов'язані із туристичною діяльністю) [6].

Окрім цього, зовнішні чинники можна диференціювати на глобальні та національні (прямого й опосередкованого впливу), внутрішні — на об'єктивні та суб'єктивні. Наслідком аналізу впливу зовнішніх чинників є оцінювання сприятливості середовища ЗЕД підприємства туристичного бізнесу, внутрішніх чинників — визначення його зовнішньоекономічного потенціалу.

Для підприємств туристичної сфери нижче розглянуто шість ключових складових функціонування зовнішньоекономічної діяльності.

1. Якість наданих послуг, котра формується з аналізу якості, перевірки якості та нагляду за якістю. Основа якості закладається на етапі формування туристичного продукту і забезпечується побудовою ланцюга якості.

2. Обслуговування. Невід'єдність туристичного продукту спричинює першочерговість якості обслуговування. Тому ефективність роботи обслуговуючого персоналу підприємств туристичного бізнесу залежить від багатьох складових: вік, стать, виховання, голос, уявлення про комфорт, звички та навіть самопочуття та емоційний стан у момент прийняття послуги. [15]. Саме тому підприємствам туристичної сфери слід зважати на такий аспект як обслуговування, оскільки його не можна об'єктивно оцінити.

3. Ціни. Вона залишається вирішальним фактором для отримання туристичних послуг. Ціноутворення на туристичний продукт здійснюють туристичні оператори, а туристичні агенції є лише посередниками між клієнтом та туристичним оператором, за що останні отримують комісійну винагороду.

4. Стратегія. Прикладами введення стратегії на підприємствах туристичного бізнесу можуть бути: введення автоматизованої системи бронювання номерів; послуги додаткового технічного персоналу; навчання менеджерів всіх рівнів у сфері психології та управління; початок роботи з нових напрямків діяльності туристичного підприємства; формування менеджерів середньої ланки.

5. Реклама. Специфіка реклами, як одного з головних інструментів маркетингових технологій у сфері туризму, визначається особливостями як самої реклами, так і галузі і її товару — туристського продукту [21, с. 170].

6. Новизна. Одним із важливих аспектів успішного функціонування туристичної сфери є новизна. Сучасні туристичні підприємства можуть розвиватися у наступних напрямках: 1) лікувально-оздоровчий туризм; 2) екстремальний туризм (сплави по бурхливих річках закордоном і порогами вітчизняних водоймищ, гірсько-лижні тури; 3) дайвінг-тури [12, с. 275]; 4) освітньо-навчальні програми та програми обміну; 5) пошук меценатів та інвесторів; 6) формування єдиного туристичного порталу (ЄТП), який би включав допомогу як туристичним підприємствам, так і споживачам; 7) геокешинг — туристичні продукти, в основі яких є туристична гра із застосуванням GPS-навігатора,

яка полягає у знаходженні схову, створених іншими учасниками гри; 8) шоп-туризм — організовані подорожі за кордон за заздалегідь складеним маршрутом, в результаті яких здійснюються покупки товарів широкого споживання. Він є одним із ключових видів бізнес-туризму, що виник внаслідок економічної диспропорції в світовій економіці.

Для порівняльного аналізу формування напрямів здійснення організації зовнішньоекономічної діяльності підприємств туристичної сфери нижче наведено характеристику шляхів здійснення її на прикладі туристичних підприємств Львова та Києва (табл.1).

Таблиця 1

**Напрями організації зовнішньоекономічної діяльності
підприємств туристичного бізнесу України**

№	Туристичне підприємство	Напрямки організації ЗЕД на підприємстві
1.	«Аккорд -Тур» (Львів)	Організація автобусних турів в країни Європи (Чехія, Словаччина, Угорщина, Польща, Хорватія, Болгарія, Греція, Італія, Франція, Іспанія, Нідерланди)
		Організація дитячих турів
		Організація паломницьких турів (Ізраїль)
		Відпочинок на морі (Греція, Австрія, Грузія, Ізраїль, Італія, Словенія, Угорщина, Франція, Хорватія) [18]
		Індивідуальний відпочинок (Австрія, Бельгія, Білорусія, Болгарія, Греція, Грузія, Данія, Ізраїль, Італія, Нідерланди, Німеччина, Польща, Росія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Франція, Хорватія, Чехія, Швейцарія)
		Відвідини концертів та фестивалів (Італія, Угорщина, Швейцарія, Греція, Франція, Монако, Андорра, Чехія, Німеччина, Польща, Нідерланди)
		Лікування і СПА-процедури (Німеччина, Польща, Словенія, Угорщина, Чехія)
		Весільні подорожі (Франція, Чехія)
2.	«Дав Клаб» (Київ)	Шопінг-тури (Австрія, Словаччина, Польща)
		Фестивалі і дитячі молодіжні центри (Болгарія)
		Круїзи (Латвія, Литва, Фінляндія, Швеція, Естонія, Норвегія)
		Відпочинок на морі (Іспанія, Італія, Франція)
		Тури без доплат (Франція, Чехія, Угорщина, Німеччина, Іспанія, Польща, Швейцарія, Австрія, Андорра, Італія, Словаччина, Словенія) [17]
		Тури вихідного дня (Чехія, Німеччина, Польща, Австрія, Угорщина, Словаччина, Естонія, Швеція, Фінляндія, Латвія)
		Гірськолижні тури (Андорра, Іспанія, Польща, Болгарія)
		Організація автобусних турів в країни Європи
3.	«Алголь» (Львів)	Організація авіа-турів в країни Європи
		Бізнес-тури (Угорщина)
		Навчальні тури (Словаччина, Болгарія)
		Шоп-тури (Туреччина)
		Тури вихідного дня (Чехія, Німеччина, Польща, Австрія, Угорщина, Словаччина, Естонія, Швеція, Фінляндія, Латвія)

		Дитячі тури (Франція, Бельгія, Нідерланди, Італія, Латвія, Литва, Естонія, Чехія, Німеччина, Австрія, Польща) [19]
		Карнавали, фестивалі, «Формула 1» (Угорщина, Італія)
		Гірськолижні тури (Італія, Словаччина, Польща, Австрія)
4.	«Міст-Тур» (Львів)	Консультації по програмі Work&Travel USA [8]
		Індивідуальні та групові тури до більш ніж 50 країн світу (Австрія, Болгарія Великобританія, В'єтнам, Греція, Грузія, Домініканська Республіка, Єгипет, Ізраїль, Італія, Йорданія, Канада, Мальта, Мексика, ОАЕ, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, США, Таїланд, Туніс, Туреччина, Угорщина, Хорватія, Чехія, Чорногорія)
		Бронювання готелів та приватних апартаментів, трансфери, оренда автотранспорту, організація екскурсій, відкриття віз, морські круїзи, концерти, фестивалі. Бронювання готелів в Україні та за кордоном; бронювання й продаж авіаквитків на внутрішні та міжнародні рейси [8]
		Прийом в Україні іноземних туристів. Індивідуальні та групові тури, візова підтримка, бронювання готелів, відпочинок на Чорному морі, гірськолижні курорти, мисливські тури, екскурсійні тури по Львову та Україні
		Візові консультації
		Допомога при оформленні документів для отримання Шенгенської візи
		Формування візових пакетів на шопінгвізу, робочу національну польську візу, страхування
		Продаж авіаквитків, член Міжнародної авіатранспортної асоціації (IATA)
		Продаж автобусних і залізничних квитків по Україні і Європі
		Оренда транспорту (комфортабельні автобуси єврокласу, мікроавтобуси, легкові автомобілі)
		Імміграція в Канаду та США. Реалізація імміграційних програм з виїздом на постійне місце проживання в Канаду та США [8]
		Продаж страхових продуктів, переклади, продаж абонементів на Буковель, а також телефонних карток Travel Sim
		Організацію автотранспортного обслуговування в Україні та за кордоном. За замовленням фірма «Міст-Тур» заорендует автотранспорт будь-якого класу як в Україні так і за кордоном
		Конференц-сервіс в Україні та за кордоном (комплекс конференц-послуг, включаючи оренду залу різного класу з необхідним комплектом технічних засобів, синхронний переклад виступів, зустріч та розміщення гостей, трансфер) [8]
		Забезпечення участі (відвідування) виставок в Україні та за кордоном
		Організація індивідуальних та групових освітніх турів для бізнесменів і фахівців
		Візова підтримка для працівників компанії та іноземних партнерів Спеціалізовані тури: спортивні, музичні, релігійні, святкові — індивідуальні й групові тури [8]
		Послуги професійних гідів-перекладачів

		Оздоровчі тури та тури вихідного дня
5.	«Феєрія» (Київ)	Екзотичні тури (Мексика, Гватемала, Гондурас, Японія, Непал, В'єтнам, Таїланд, Камбоджа, Тайланд, Нова Гвінея, Ісландія, Бірма) Подієвий, спортивно-подієвий туризм (Франція, Німеччина, Ірландія, Грузія, Бразилія, Індія) Тури в безвізові країни (Албанія, Македонія, Чорногорія, Турція, Єгипет, Йорданія, Камбоджа, Мадагаскар, Малайзія, Туніс, В'єтнам, Таїланд, Туреччина, Тайланд, Грузія, Вірменія, Азербайджан, Танзанія, Уганда, Перу) [3] SPA-туризм (Чехія, Литва, Латвія)
		Продаж і оренда нерухомості в Монако і на Лазурному березі (продаж нерухомості на Лазурному Березі (індивідуальний підбір об'єкта та юридичний супровід на всіх етапах угоди); оренда нерухомості на Лазурному Березі (довгострокова і сезонна оренда апартаментів і вілл); продаж комерційної нерухомості (ресторанів, готелів, продаж бізнесу); відкриття банківських рахунків у Франції та Монако; сприяння в отриманні іпотечного кредиту у французьких банках; юридичні консультації з відкриття ЗАТ, оподаткуванню та ін; управління нерухомістю (рішення адміністративних і господарських питань) [3]
		Гастрономічні тури (Чехія, Франція, Італія, Португалія)
		Організація весільних турів (о. Балі)
		Організація яхт-турів (Греція)
		Організація автобусних екскурсійних турів (Франція, Німеччина, Бельгія, Голландія, Польща, Австрія, Чехія, Іспанія, Хорватія, Італія, Словаччина)
		Організація авіатурів (Індія, Італія, Швейцарія, Німеччина, Франція, Бельгія, Голландія, Франція, Греція, США, Японія, Непал, Мексика, Канада)
		Продаж авіаквитків
		Навчання
		Рекламні тури для турагентів (Адріатика)
		Корпоративний туризм, діловий туризм, бізнес тури [3]
6.	«Легал» (Львів)	Організація групових турів (Чорногорія, Туреччина, Болгарія, Хорватія, Польща, Сербія, Чехія, Угорщина, Таїланд, Єгипет, Туніс, ОАЕ) [20] Організація автобусних чартерів (Чорногорія, Болгарія, Крим) Організація чarterних авіарейсів (Чорногорія, Болгарія, Крим) Консалтингові послуги (імміграція до США, Канади, переклади, легалізація документів) Транспортні послуги (бронювання та продаж авіаквитків, оренда автотранспорту у співпраці з провідними фірмами-перевізниками) Страхування (особисте страхування від нещасних випадків та медичне страхування, страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів на території України та за її межами — в міжнародній системі автострахування «Зелена Кarta») [20] Послуги корпоративним клієнтам (бронювання готелів в Україні та закордоном, бронювання та продаж авіаквитків на внутрішні та міжнародні рейси) Діловий туризм по Україні та за кордоном

Важливим моментом формування конкурентних позицій вітчизняних підприємств туристичної сфери на певних сегментах зовнішніх ринків туристичних послуг є ціноутворення. Нижче подана порівняльна таблиця цінової політики різних туристичних компаній України (табл. 2).

Таблиця 2

**Порівняльна характеристика цінової політики різних туристичних компаній України
(листопад–грудень 2014 р.)**

Туроператор	Польща	Прибалтика	Хорватія
Аккорд-тур (Львів)	188–330 €	218–238 €	330 €
Дав Клаб (Київ)	3063 грн.	4008 грн.	—
Танго-Тверел (Львів)	210–285 €	157–278 €	—
Міст-Тур (Львів)	115–333 €	220 €	468€
Альєнс (Київ)	397 €	510€	—
Алголь (Львів)	245€	240€	390€
Гал круїз (Львів)	285 €	350 €	—
Моноліт (Львів)	120€	—	—
Феєрія (Київ)	199 грн.	215 грн.	495 грн.

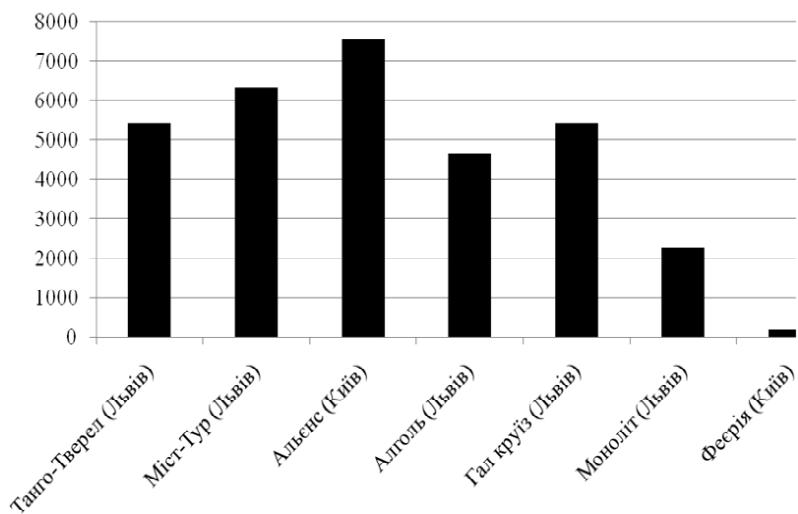

Рис. 2. Порівняльна характеристика цінової політики різних туристичних компаній України по міжнародному туризму (Польща) (листопад–грудень 2014 р.), грн.

На вказаних туристичних підприємствах ціни на новинки завжди є нижчими, вони проводять різні акції з метою привернути увагу споживачів до нових турів та подальшим підвищенням попиту на них.

Для заохочення постійних клієнтів на «Аккорд-тур» (Львів), «Дав Клаб» (Київ), «Танго-Тверел» (Львів), «Міст-Тур» (Львів), «Альєнс» (Київ), «Алголь» (Львів), «Гал-

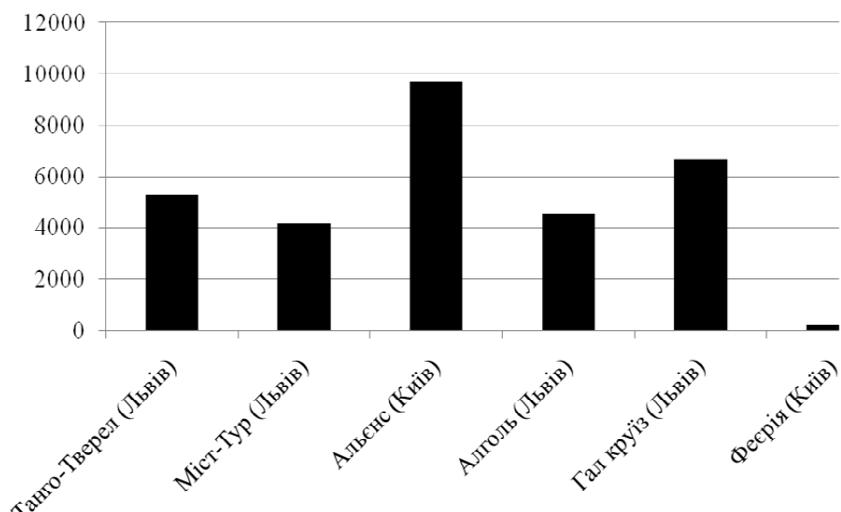

Рис. 3. Порівняльна характеристика цінової політики різних туристичних компаній України по міжнародному туризму (Прибалтика) (листопад–грудень 2014 р.), грн.

круїз» (Львів), «Моноліт» (Львів), «Феєрія» (Київ) діє система знижок, а саме:

- знижки для постійних клієнтів — це дає можливість заохочувати туристів знов і знов звертатися у фірму.
- знижки для великих груп туристів — можливість індивідуальним туристам формувати великі групи з кола своїх знайомих, родичів, колег по роботі.
- знижки для дітей до 12 років у розмірі 20 %.
- систему знижок для студентів.

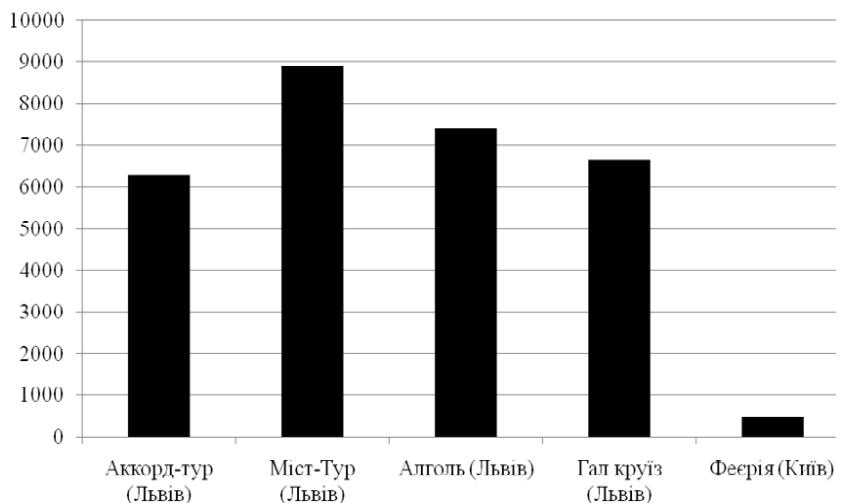

Рис. 4. Порівняльна характеристика цінової політики різних туристичних компаній України по міжнародному туризму (Хорватія) (листопад–грудень 2014 р.), грн.

Формування і впровадження вище наведеної системи знижок на туристичних підприємствах сприятиме утримуванню конкурентних позицій підприємства на ринку, тому що клієнти будуть мати можливість ними постійно користуватись.

На основі розглянутого матеріалу можна зробити висновок, що на формування зовнішньоекономічної діяльності підприємств туристичного бізнесу України впливають: недосконале реформування інституційно-організаційної структури управління туристичної

сфери в Україні; відсутність узгодженостей щодо туристичних формальностей з Європейським Союзом; недосконалість фінансового забезпечення розвитку туристичної бізнесу.

При формуванні зовнішньоекономічної діяльності підприємствам туристичного бізнесу України важливо здійснювати диверсифікацію вже існуючих напрямів функціонування, а також пошук нових. Тому сучасними перспективними напрямками удосконалення зовнішньоекономічної діяльності підприємств туристичного бізнесу України є, на нашу думку, формування та впровадження нових турів по «рентабельним» напрямам (Туреччина, Болгарія, Чорногорія, Таїланд, ОАЕ, Туніс), розширення спектру консалтингових послуг та страхування, удосконалення надання послуг корпоративним клієнтам, підвищення рівня надання конференц-сервісу та ділового туризму в Україні та закордоном.

Література

1. *Бочан І. О.* Технологія туристичної діяльності [Текст] : підруч / І. О. Бочан, М. Ф. Цимбалюк, В. М. Цимбалюк. — Львів, 2011. — 419 с.
2. Аналіз стану участі туристичної галузі Львівського регіону у міжнародному туристичному бізнесі [Текст] : зб. наук. пр. / І. І. Дідович, Х. Є. Подвірна // Науковий вісник Донецького інституту туристичного бізнесу, серія «Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому». — № 16. — 2012. — С. 58–63. — ISSN 1994-2753.
3. Автобусні тури по Європі — найкращий відпочинок для цікавих та активних! [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://feerie.com.ua/Tours.html>
4. *Болотна О. В.* Індустрія туризму в структурі зовнішньоекономічної діяльності України [Електронний ресурс] : Ефективна економіка. — 2013. — № 10 — Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2413>
5. *Голод І. Ю.* Особливості формування конкурентної стратегії підприємств на світовому ринку туристичних послуг [Електронний ресурс] : Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. — Режим доступу : <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/viewFile/450/438>.
6. *Гонтаржевська Л. І.* Зовнішньоекономічна діяльність туристичних підприємств України [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01 / Лариса Іванівна Гонтаржевська; Інститут світової економіки і міжнародних відносин. — К., 2006. — Режим доступу : http://tourlib.net/aref_tourism/gontarjevska.htm.
7. *Гончарук Ю. С., Пирог О. В.* Стратегічні напрями міжнародного співробітництва України у сфері туризму [Електронний ресурс] : Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. — 2009. — Вип. 5. — Режим доступу : http://archive.nbuvgov.ua/portal/soc_gum/Aprer/2009_5_2/03.pdf.
8. Екскурсійні тури СП «Міст-Тур» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.meest-tour.com.ua/ekskursiiini-turi.html>.
9. *Зайцева В. М., Корнієнко О. М.* Міжнародний туризм та глобалізація в сучасному світі [Електронний ресурс] : Вісник Запорізького нац. ун-ту — 2012. — Вип. № 2 (8). — Режим доступу : <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/FViS-2012-2/055-65.pdf>
10. Інтегрований туристичний концерн — сучасна форма туристичного підприємства в умовах глобалізації [Текст] : зб. наук. пр. / А. Гайдук // Регіональна економіка. — 2006. — № 2. — С. 204–211. — ISSN 1562-0905.
11. *Київ'як В. Ф.* Організація туристичної діяльності в Україні [Текст] : навч. посіб. / В. Ф. Київ'як. — Чернівці : Карпати, 2003. — 312 с. — ISBN: 966-7123-86-3.
12. *Любіцєва О. О.* Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) [Текст]. — 2-е вид., переобр. та доп. — К. : Альтерпрес, 2003. — 436 с.
13. *Мальська М. П., Худо В. В., Цибух В. І.* Основи туристичного бізнесу [Текст] : навч. посіб. — К. : Центр. навч. літератури, 2004. — 272 с.
14. *Міщенко А. Г.* Міжнародне співробітництво в сфері туризму [Електронний ресурс] : Ефективна економіка. — 2013. — № 10. — Режим доступу : http://archive.nbuvgov.ua/Portal/Soc_gum/Vmnu/2011_2/19.pdf.

15. Намуїлік Ю. А. Шляхи розвитку зовнішньоекономічної діяльності туристичних підприємств [Електронний ресурс] : Економічні науки / Зовнішньоекономічна діяльність. — Режим доступу : http://www.rusnauka.com/19_TSN_2014/Economics/2_171747.doc.htm.
16. Пурська І. Методичні засади створення оптимальної міжнародної маркетингової стратегії підприємств туристичного бізнесу [Електронний ресурс]. — Вісник Львівського університету. Серія економічна, №39. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2008. — Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/faculty/ekonom/Visnyk_Econom/2008_39/85.pdf.
17. Рекламні тури «ДАВ Клуб» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.davclub.ua>.
18. Туристична біржа «Аккорд Тур» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.akkord-tour.com.ua/index.php?id=389>.
19. Тури «Алголь» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.algol.com.ua/home>.
20. Тури «Легал» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dlab.com.ua>.
21. Шульгіна Л. М. Маркетинг підприємств туристичного бізнесу [Текст] : моногр. — К. : Київ. нац. торг.-екон.ун-т, 2005. — 597 с.

Подвірна К. Е., Матвіїв И. Б.

НАПРАВЛЕНИЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ НА РЫНКЕ ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ

В статье проведен общий анализ организационно-правовых условий внешнеэкономической деятельности туристических предприятий Украины. Проанализированы направления осуществления внешнеэкономической деятельности туристических предприятий Украины. Осуществлена сравнительная характеристика ценовой политики туристических компаний Украины по различным направлениям осуществления международной туристической деятельности.

Ключевые слова: интеграция, туризм, бизнес, международный туристический бизнес, международная туристическая деятельность.

Podvirna H. Ye., Matviiv I. B.

AREAS OF ORGANIZATION OF INTERNATIONAL ACTIVITY OF ENTERPRISES IN THE TRAVEL SERVICES MARKET

In the article the general analysis of organizational and legal conditions of foreign tourist enterprises of Ukraine is made. The analysis for the implementation of foreign economic activity of tourism enterprises of Ukraine is done. The comparative characteristics of pricing policies tourist companies in Ukraine in different directions for international tourism activities is made.

Key words: integration, tourism, business, international business travel, international tourism activity.

УДК35.072:331.103

Замрій О. М., Тетерко Н.

МЕТОДИ ПОШУКУ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВІ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Головним напрямом дослідження була висвітлена суть, особливості методів генерування нових ідей в управлінні підприємств індустрії гостинності. Розглянуто методи, які доцільно застосовувати в сучасній практиці управління підприємствами індустрії гостинності, з метою посилення конкурентних переваг на ринку послуг.

Ключові слова: творчий потенціал, креативність, інноваційне мислення, інновації, методи генерування нових ідей.

Об'єктивні зміни в процесі розвитку суспільства та його продуктивних сил визнали людський чинник як основний в процесі забезпечення успіху діяльності підприємства.

Для сучасних керівників підприємств індустрії гостинності стала надзвичайно актуальну ідея щодо сприйняття персоналу як стратегічного ресурсу. Менеджер повинен ефективно здійснювати управління цим ресурсом через максимальне використання його явного та прихованого потенціалу. Основу даного потенціалу складає не тільки професійна майстерність, а й здатність до творчості, креативного мислення та генерації нових ідей.

В умовах ринкових відносин особливого значення набувають питання застосування сучасних методів в процесі управління, які дозволяють продукувати нові, креативні ідеї. Їх практичне втілення у вигляді інновацій дасть змогу створити продукт, послугу, які матимуть цінність для споживача та задовольнити ринковий попит і підвищать конкурентоспроможність підприємства в умовах жорсткої конкуренції. Саме це зумовило актуальність теми дослідження.

Основою дослідження слугують праці як закордонних так і вітчизняних фахівців. Актуальні питання ефективного управління організаціями висвітлені у працях Джона Котлера [5], Пітера Друкера [4].

Процес продукування нових ідей та їх практичне втілення у вигляді інновацій вивчав австрійський вчений Йозеф Шумпетер. Й. Шумпетер вперше запропонував термін «інновація» трактуючи його як «зміну з метою впровадження й використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організації у промисловості» [10]. Далі дослідження у цьому напрямі продовжили А. Маслоу [6], Дж. Адаир [1], та інші науковці.

Проблеми пошуку та генерування нових ідей відображені в наукових публікаціях вітчизняних вчених, зокрема Варій М. Й. [2], М. Виноградського [3], Л. І. Скібіцької [3], Г. Л. Чайки [8]. Однак, в названих працях недостатньо висвітлена проблема ефективного використання ряду сучасних методів генерування нових ідей в управлінні підприємствами індустрії гостинності.

Основною метою статті є визначення основних характеристик сучасних методів в процесі пошуку та реалізації інновацій та обґрунтування доцільності їх застосування у роботі підприємств індустрії гостинності.

Інноваційний потенціал працівників, менеджерів, завдяки якому продукуються нові ідеї та впроваджуються інновації, є однією з найважливіших конкурентних переваг для організації. Методами генерування творчих ідей є: мозковий штурм, метод Дельфі, метод «SCAMPER», метод провокацій, рефреймінг, та багато інших.

Найбільш поширеним методом, що використовувався управлінцями до недавнього часу був метод «виклик». Суть методу: керівник формує уявну проблему, а персонал

повинен вирішити її без будь-якої допомоги. Однак, вимоги часу довели, що даний метод не достатньо продуктивний нових, креативних ідей, які б сприяли інноваційному розвитку сучасних підприємств індустрії гостинності.

Ефективним методом, який активізує творчу думку є метод «мозковий штурм» (брейстормінг). Відомий метод мозкового штурму був запропонований американським менеджером реклами Алексом Осборном. Суть методу: процес мозкового штурму проходить дві стадії: на першій пропонується якомога більше ідей, на другій — аналізуються ідеї, відбираються найкращі та найпридатніші для подальшого опрацювання.

«Метод Дельфі» — принципово інший підхід до вирішення проблем. Суть методу: анонімні експерти, створюючи комісію, незалежно один від одного формулюють свою думку із заданої проблеми. Потім на основі бальної оцінки або статистичних методів вибирається краще з альтернативних пропозицій. Відсутність спілкування дозволяє уникнути групової дії і впливу. При необхідності роботу можна організовувати в декілька «турів», послідовно наближаючись до ідеалу. Метод використовується для оцінки вірогідності настання тих або інших подій і вважається одним з найбільш кваліфікованих, оскільки враховує думку більшості.

Методи «мозковий штурм» та «метод Дельфі» успішно були використані багатьма підприємствами індустрії гостинності (зокрема, готель «Рів’єра» м. Київ). Ці методи дозволили провести інновації, що були спрямовані як на внутрішню сферу готелю — працівників, так і на зовнішню — клієнтів. Серед них можна виділити наступні: стимулювання персоналу (розроблено ефективну систему мотивування персоналу з використанням зарубіжного досвіду — формування доплат, премій, надбавок за підсумками розробленої системи індивідуального оцінювання персоналу; сервісне обслуговування клієнтів — використання електронних ключів-карток для клієнтів; запровадження «привітального» келиха шампанського; система додатково-накопичувальних знижок для постійних клієнтів; ефективне використання площі — використання літньої тераси для перегляду футбольних матчів).

Серед методів пошуку інновацій особливе місце займає «метод SCAMPER». Абревіатура від англ. Substitute Combine Adapt Modify Put Eliminate Reverse — методика творчості у формі перевірочного списку. Автором методики є Боб Еберле (1997 рік).

Використання даної методики передбачає такі модифікації — табл. 1.

Таблиця 1

Скорочення	Модифікація (англ.)	Значення
S	Substitute	Замінити щось, наприклад компоненти, матеріали, людей
C	Combine	Комбінувати, наприклад з іншими функціями, пристроями
A	Adapt	Додати щось, наприклад нові елементи, функції
M	Modify	Модифікувати, наприклад змінити розмір, форму, колір або інший атрибут
P	Put	Застосувати для чогось іншого, в іншій галузі
E	Eliminate	Видалити частини, спростити до головного
R	Reverse	Поміняти місцями, перевернути, знайти застосування у чомуусь протилежному

Рей Крок — засновник «МакДональдз» успішно скористався даним методом при відкритті свого підприємства. Компанія McDonald's Corporation заснована в 1940 році (перший ресторани відкрився в Каліфорнії). У 1948 році вперше в світі сформульовано принципи концепції «швидкого харчування».

Оцінюючи минулі події, тепер легко ідентифікувати багато його ідей, розглядаючи їх в рамках методу «SCAMPER»: продаж ресторанів та іншої нерухомості, а не тільки гамбургерів [P = (Put to other uses), інше застосування]; система передоплати — спочатку оплати, потім єж [R = (Rearrange), зміна порядку]; застосування системи самообслуговування — відпадає необхідність у офіціантах [E = (Eliminate), усунення] — і це лише деякі аспекти.

Сьогодні компанія «МакДональдз» є світовим лідером у галузі швидкого обслуговування і налічує понад 33 000 закладів у більш ніж 119 країнах світу, які щодня обслуговують близько 68 мільйонів відвідувачів.

Відповідно стратегічними пріоритетами компанії названі забезпечення стабільного зростання, бездоганне обслуговування клієнтів, заохочення розробки нових страв, інновації в обладнанні, маркетингу, організації обслуговування і технологіях.

Успішним прикладом застосування методу «СКАМПЕР» в роботі є ресторан «Золота форель», що розташований в с. Коростів, Сколівського району, Львівської області. Для того, щоб посмакувати рибку у цьому ресторані, потрібно її спочатку самому спіймати — простежується модифікація методу R [= Reverse], яка полягає в зміні звичного обслуговування, що допомогло підприємству мати постійних клієнтів — відвідувачів.

«Метод провокацій» — суть методу полягає у пошуку вигоди від незвичайних ідей. Цей метод особливо корисний, коли підприємство хоче створити абсолютно новий товар, послугу, розпочати новий бізнес.

«Метод провокацій» успішно було використано менеджерами ресторану «Dark Side», який започаткував свою діяльність у м. Києві 2011 року. Ресторан «Dark Side» — місце, де можна повечеряти без світла, де люди зрячі та незрячі зможуть перебувати в однакових умовах. Як відомо, саме в непроглядній темряві смакові і нюхові рецептори працюють сильніше.

Ще однією «фішкою» цього закладу є «стоун-гриль». По суті, це великий розігрітий камінь, на якому відвідувачі за бажанням можуть самостійно приготувати рибу чи яловичину.

Оскільки Львів відвідують тисячі туристів, серед яких є і люди з проблемами зору, то «метод провокацій» також було використано при відкритті першого закладу харчування для незрячих — кафе «Кентавр», що на площі Ринок, 34. Меню, що пропонується відвідувачам, написане шрифтом Брайля.

«Рефреймінг» — технологія була розроблена Річардом Бендлером та Джоном Гріндером в 80-х рр. ХХ століття. Цей метод використовується для вирішення важливих бізнес-проблем. Найбільш поширеною формою рефреймінгу є оцінка працівниками проблеми з точки зору людей різних професій. Керівник доручає підлеглим гррати різні ролі при критичній оцінці різних складових продукту чи послуги підприємства та вислуховує їх думку, фіксуючи нові ідеї.

Світовий досвід успішного функціонування всесвітньо відомих готельних компаній «Marriott», «Scot's Hotels Limited», «Hilton International» є доказом досягнення ними лідерських позицій на ринку завдяки активному застосуванню певних методів щодо вдосконалення управління бізнесом на основі рефреймінгу.

Надзвичайно важливим в роботі підприємств індустрії гостинності може стати використання методу інверсії.

«Метод інверсії» — суть методу полягає у пошуку раціональних рішень проблеми при аналізі протилежного завдання. За цим методом керівник ставить перед підлеглими завдання, протилежне тому, яке він хоче вирішити. В результаті можна отримати перелік дій та рішень, які не допустимі для даного продукту чи послуги і використати ці знання для їх покращення.

Цей метод дозволяє працівникам побачити те, чого б вони не помітили при прямуому формулюванні проблеми.

Припустимо, що власник має бажання відкрити новий ресторан, однак йому важко придумати оригінальні ідеї. Щоб ініціювати ідеї, він спробував наступні інверсії:

— перерахував всі свої припущення на дану тему. Деякі звичайні припущення про ресторан: у ресторанах є меню — письмові, усні; у ресторанах за їжу платять гроши; у ресторанах подають їжу.

— змінив кожне припущення на прямо протилежне. Яка протилежність цьому припущення? Протилежні припущення були б наступними: У ресторанах немає ніяких меню. У ресторанах годують безкоштовно. У ресторанах не подають ніякої їжі.

— запитав себе як реалізувати кожну інверсію. Як ми можемо відкрити ресторан, в якому немає ніякого меню та все ж це підприємство життезадатне?

A. Ресторан без меню.

Ідея: кухар повідомляє кожного клієнта, що саме він купив в той день на м'ясному, рибному та овочевому ринках. Він просить клієнта вибрати продукти, які йому подобаються, і готує з них страву спеціально для цього клієнта.

B. Ресторан, який роздає їжу.

Ідея: вуличне кафе, де клієнти платять за час, а не за їжу. Відзначайте час і беріть плату за кожну хвилину. Обрані страви і напої безкоштовні або продаються за собівартістю.

C. Ресторан, в якому не подають їжу.

Ідея: створіть ресторан з унікальною обстановкою в екзотичному оточенні і здавайте це місце в оренду. Люди будуть приносити свої продукти і напої (корзини для пікніка) і платити за надання місця;

— вибрав із інверсій і здійснив її в реалістичну ідею.

Цей метод було використано при відкритті ресторану «Bloody Mary's» на острові Бора-Бора, місто Вайтапе, який користується зараз великою популярністю і вважається одним з місць, які відвідують постійні туристи.

Прагнення до успішного виконання поставлених цілей спонукають керівників організацій до пошуку серед персоналу творчих, креативних ідей. Ці ідеї повинні бути не тільки знайдені, але й перетворені у реальність.

Для відбору кращих творчих ідей можуть використовуватись різні методи і підходи. На наш погляд, у сфері індустрії гостинності, є доцільними для використання такі інноваційні методи як : мозковий штурм, метод Дельфі, метод «SCAMPER», метод провокацій, рефреймінг.

Запропоновані методи в управлінні підприємствами сфери гостинності дозволяють привернути увагу клієнтів до роботи цих закладів та отримати переваги перед конкурентами. Підприємства індустрії гостинності перебувають у постійному розвитку, що змушує теоретиків та практиків здійснювати пошук нових методів пошуку інновацій. Це буде темою наступних досліджень та публікацій.

Література

1. Адаир Д. Эффективная мотивация как добиться максимальной отдачи от себя и других [Текст] / Д. Адаир ; пер. Ю. Гольдберг. — М. : Эксмо, 2003. — 254 с. — (Гуру менеджмента). — ISBN 5-699-03756-X
2. Варій М. Й. Психологія особистості [Текст] : навч. посібник / М. Й. Варій ; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. — К. : Центр учебової літератури, 2008. — 592 с. — Бібліогр. : в кінці розділів. — ISBN 978-966-364-562-9.
3. Виноградський М. Д. Організація праціменеджера [Текст] : навч. посіб. / М. Д. Виноградський [и др.] ; Київський економічний ін-т менеджменту. — К. : Кондор, 2002. — 518 с. — Бібліогр. : С. 510–512. — ISBN 966-8251-00-8.
4. Друкер П. Ф. Задачи менеджмента в ХХІвеке [Текст] / П. Ф. Друкер ; пер. с англ. и ред. Н. М. Макарова. — М. ; СПб. ; К. : Изд. дом «Вильямс», 2004. — 270 с. — ISBN 5-8459-0127-8 (рус.). — ISBN 0-7506-4456-7 (англ.).
5. Коэн Д. С. Суть перемен. Путеводитель. Инструменты и тактика руководства преобразованиями в компании [Текст] / Д. С. Коэн ; пер. с англ. — М. : Изд-во «Олимп-Бизнес», 2007. — 320 с. — ISBN 5-9693-0052-7, 1-59139775-8.
6. Маслоу А. Психология бытия [Текст] / А. Маслоу. — М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 1997. — 304 с. — (Актуальная психология). — ISBN 5-87983-027-6.
7. Скібіцька Л. І. Організація праці менеджера [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Скібіцька. — К. : Центр учебової літератури, 2010. — 360 с. : іл. — Бібліогр. : С. 356–359. — ISBN 978-966-364-971-9.
8. Чайка Г. Л. Самоменеджмент менеджера [Текст] : навч. посібник / Г. Л. Чайка. — К. : Знання, 2014. — 422 с. — На укр. яз. — ISBN 978-617-07-0136-7.
9. Швальбе Б. Личность, карьера, успех: психология бизнеса [Текст] : пер. с нем. / Б. Швальбе, Х. Швальбе. — 4-е изд., доп. — М. : Прогресс, 1993. — 240 с. — ISBN 5-01-004054-9.
10. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития [Текст] / Й. А. Шумпетер ; пер. с нем., англ. В. С. Автономов [и др.]. — М. : Эксмо, 2008. — 863 с. — (Серия «Антология экономической мысли»). — ISBN 978-5-699-19290-8.

Замрий О. М., Тетерко Н.

МЕТОДЫ ПОИСКА И РЕАЛИЗАЦИИ ИННОВАЦИЙ В УПРАВЛЕНИИ ОРГАНИЗАЦИЕЙ

Главным направлением исследования была освещена сущность, особенности методов поиска, генерации новых идей в процессе управления предприятий индустрии гостеприимства. Рассмотрены методы и их преимущества, которые успешно могут быть применены в современной практике управления предприятиями индустрии гостеприимства с целью усиления конкурирующих преимуществ на рынке услуг.

Ключевые слова: творческий потенциал, креативность, инновационное мышление, инновации, методы генерации новых идей.

Zamriy O. M., Teterko N.

METHODS OF SEARCH AND INNOVATION REALIZATION IN ORGANIZATION MANAGEMENT

The main area of study was chosen theessence, features of the methods for generating new ideas in the management of the enterprises hospitality industry. The methods appropriate to apply in the modern management practices in the hospitality industry enterprises, to enhance competitive advantage in the service market.

Keywords: creative potential, creativity, innovative thinking, innovations, methods of generating newideas.

УДК 338.24-338.48(477:75)

Корнєва О. В.

ОЦІНКА ГЕОГРАФІЧНОГО ЛАНДШАФТУ ТА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ ПРИ ФОРМУВАННІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕКОНСТРУКЦІЇ ІСТОРИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ

Дається оцінка географічного ландшафту та рекреаційно-ресурсного потенціалу території як одного з факторів формування інвестиційної привабливості при реконструкції історичного комплексу та яка в подальшому враховується при стратегічному плануванні соціально-економічного розвитку регіону. Розглянута методика ландшафтного підходу та подальший аналіз територіального розташування історичного комплексу на основі карт ландшафтної диференціації.

Ключові слова: рекреація, функціональна структура природно-ресурсного потенціалу території, реконструкція історичного комплексу, ландшафтний підхід, інвестиційна привабливість.

Метод оцінки ресурсів території направлений на інтегральну оцінку всіх соціально-економічних ресурсів району та вибір переважаючих напрямків їх подальшого використання та інвестування. Це одночасно дає змогу чітко визначити напрямки перспективного розвитку бізнесу (реконструкції історичних комплексів та розвитку прилеглих територій) для інвестора.

Рекреаційно-ресурсний потенціал (РРП) території — це сукупна продуктивність її рекреаційних ресурсів. Певна рекреаційна територія може надати рекреаційні послуги лише певній кількості рекреантів, які здатні задоволити власні рекреаційні потреби. Це залежить від багатьох чинників, головним з яких є наявність запасів рекреаційних ресурсів.

Територіальний розподіл природно-ресурсного потенціалу нерівномірний, що позначається на галузевій і територіальній структурі регіонів.

Структура природних ресурсів, розміри їх запасів, якість, ступінь вивченості і напрями господарського освоєння безпосередньо впливають на економічний потенціал регіону. Наявність багатих та ефективних природних ресурсів сприяє економічному розвитку та враховується при стратегічному плануванні соціально-економічного розвитку регіону.

Виділяють компонентну, територіальну, функціональну і організаційну структури природно-ресурсного потенціалу. Компонентна структура характеризує внутрішньота міжвидові співвідношення природних ресурсів (земельних, водних, лісових тощо); територіальна — різні форми просторової дислокації природно-ресурсних комплексів; організаційна — можливості відтворення та ефективної експлуатації природних ресурсів.

Функціональна структура природно-ресурсного потенціалу відображає вплив природних ресурсів на формування спеціалізації територій та функціональне спрямування об'єктів, розташованих на цій території. Оцінка територіального розташування природних ресурсів має різні цілі залежно від розміру території і структури господарства регіонів. В умовах метарегіонів (країна, автономна республіка, економічні райони) оцінка територіального розташування природних ресурсів дозволяє виокремити головні напрями вдосконалення використання природного комплексу метарегіону і з обліком ефективності територіального сполучення природних ресурсів, що впливає на виробничий обмін між метарегіонами. У мікрорегіонах (області, райони) об'єктивне наукове обґрунтування використання територіального сполучення природних ресурсів, що склалося, або нового дозволяє найповніше використовувати територіальний природний комплекс для задоволення потреб регіональної економіки і зростання її ефективності. Таким чином, ефективність економіки регіонів багато в чому залежить від правильного використання всього комплексу природних ресурсів у межах певної території.

Найважливішими аспектами вдосконалення управління природно-ресурсним потенціалом на регіональному рівні необхідно вважати:

- формування комплексного кадастру природних ресурсів;
- запровадження обов'язкової процедури оформлення ресурсно-рекреаційний паспорт території, тобто посвідчення певного просторового об'єкту, що розкриває наявність, структуру, спеціалізацію, використання природних, природно-антропогенних, соціальних, біосоціальних рекреаційних ресурсів в його межах; зведення кількісних і якісних показників і характеристик, що розкривають ереаційно-туристську спеціалізацію певної територіальної одиниці (держави, окремої адміністративно-територіальної одиниці міста).
- ліцензування окремих видів діяльності в сфері природокористування;
- організація системи аудиту природокористування;
- закріплення економіко-правового регулювання і контролю за природокористуванням;
- підвищення екологічної культури населення;
- планування податкового потенціалу і оптимізація ресурсних платежів у дохідній частині бюджету;
- здійснення робіт з екологічної паспортизації та сертифікації з впровадженням комплексної системи моніторингу;

Важливою задачею соціально-містобудівельного планування і відповідно розвитку територій при здійсненні певних реконструктивних дій являється співставлення цінності ресурсів до ефективності їх використання у різних напрямках. Нормування використання ресурсів території є одним з важливих соціально-економічних завдань територіального планування та містобудівного проектування, а також являється інструментом контролю за інтенсивністю їх освоєння. Необхідно враховувати закономірність: чим більша соціально-економічна цінність ресурсів території, тим більше має бути ефект від їх використання. Дане ствердження відображає ціль залучення інвестицій та ефективного функціонування об'єктів реконструкції. Тобто раціональне використання (вибір функціонального напрямку історичного об'єкту після реконструкції) території та її покращень, в основі якого лежить принцип помірної інтенсивності освоєння ресурсного потенціалу, підвищую її «соціальну ємність», потенціал її розвитку та відповідної інвестиційну привабливість.

Характеристика історичного комплексу з точки зору місця його положення та навколоишнього географічного ландшафту дає можливість оцінити його рекреаційний потенціал та перспективи розвитку міжнародного туризму різного виду (пізнавального, спортивного, «сентиментального»). Його розвиток обумовлений спільністю історичної спадщини, природного середовища, що представляє інтерес для населення та потребує планувальної організації.

При формуванні інвестиційної привабливості історичного комплексу слід застосовувати ландшафтний підхід для оцінки територій, яка в подальшому та може бути використана при розробці схем територіального планування областей та районів.

Ландшафтний підхід базується на розгляді території та відповідно історичного комплексу як сукупності природно-територіальних складових. Але даний підхід дозволяє на тільки створити об'єктивний образ регіону розташування історичного комплексу. Він також передбачає аналіз ландшафтної структури території та її динаміки, оцінку стійкості до різних видів впливу, а також вибір пріоритетних напрямків використання та розвитку різних типів природних комплексів. Методика застосування ландшафтного підходу передбачає складання карти географічного ландшафту та наступний аналіз території розташування історичного комплексу на основі ландшафтної диференціації. Карта географічного ландшафту служить базовою для створення в майбутньому ряду

тематичних карт та схем, що відображають сучасний стан та тенденції розвитку природних процесів та явищ в середині досліджуваного регіону. При її складанні виявляються типові та унікальні для території природні комплекси, закладається база для оцінки інженерно-будівельних умов, ландшафтно-рекреаційних ресурсів, розробки природно-екологічного каркасу території (рис. 1).

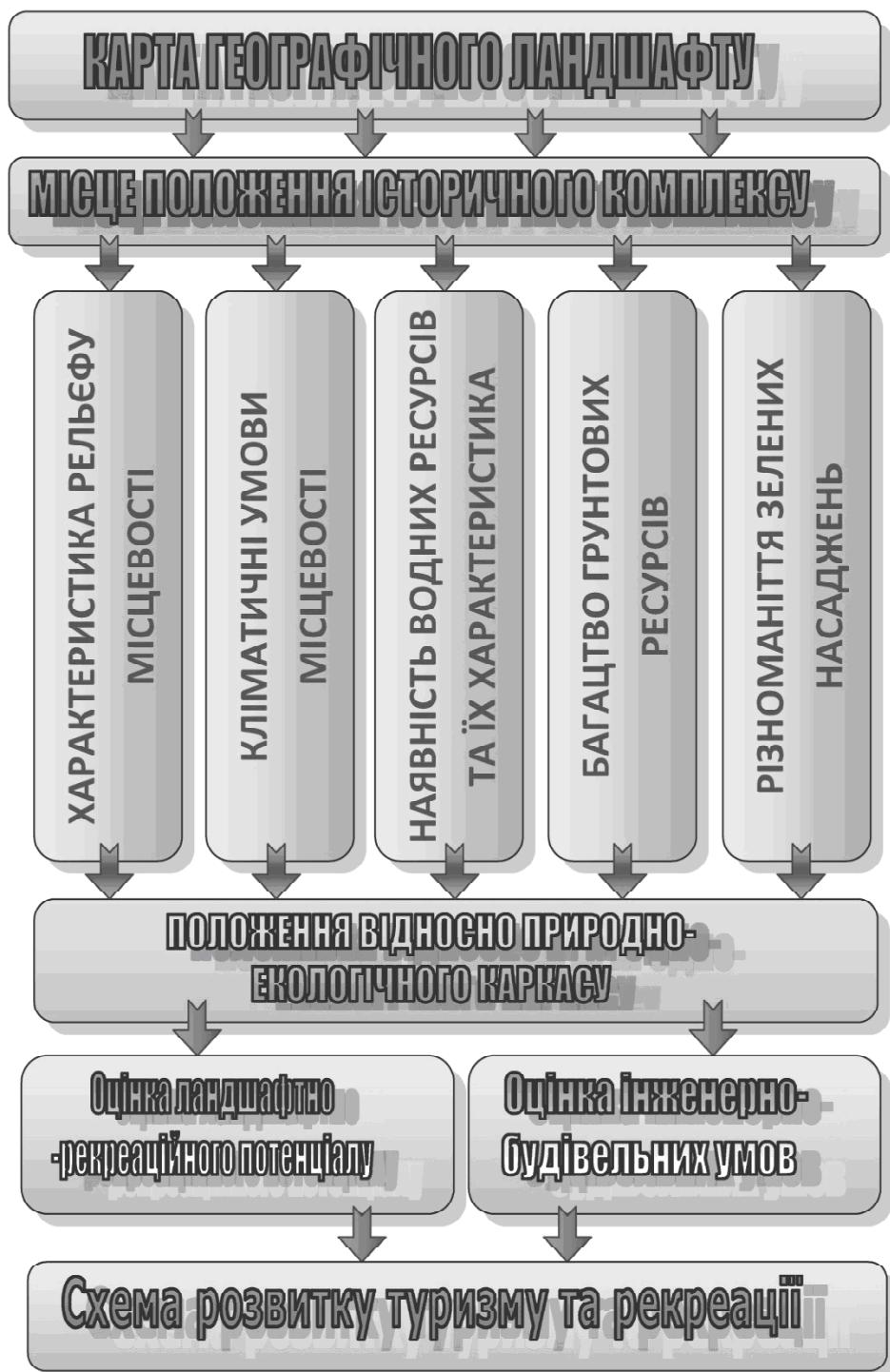

Рис. 1. Схема порядку складання та подальшого використання карти географічного ландшафту

Дана інформація є стратегічною при формуванні інвестиційної привабливості реконструкції історичних комплексів, оскільки після отримання даних дослідження певної території розташування історичного об'єкту, робиться висновок про її рекреаційний потенціал, який в свою чергу, і буде визначати вид відпочинку.

Сукупність естетичних та функціональних якостей ландшафтів, їх пейзажна виразність, стійкість до рекреаційних навантажень, а також оцінка розвитку елементів інфраструктури повинні бути покладені в основу створення в майбутньому карт рекреаційної придатності та загальної схеми розвитку рекреації та туризму.

Категорія «ландшафт» є важливою при аналізі просторових взаємозв'язків між соціально-економічними та природними компонентами у межах окремих територій, що є важливим при оцінці інвестиційної привабливості реконструкції історичних комплексів. Ландшафти можуть бути придатні, потенційно-придатні для рекреаційного використання такі, що на даному етапі соціально-економічного розвитку не мають рекреаційного значення, тобто не придатні. Індекс рекреаційності ландшафтів (Ir) — частка ландшафтів певного регіону, придатна для рекреаційного використання, що визначається за формулою:

$$Ir = \frac{S_1 + S_2}{S},$$

де S_1 — площа ландшафтів придатних для рекреаційного використання;

S_2 — площа ландшафтів потенційно придатних для рекреаційного використання;

S — загальна площа регіону чи території, яка розглядається в проекті реконструкції.

Застосування формалізованого підходу дозволяє диференціювати територію за ступенем його сприятливості для організації рекреаційної діяльності.

Для врахування характерних особливостей певного ландшафту проводиться його оцінка за певними параметрами згідно табл. 1.

Таблиця 1

Характерні параметри при оцінці географічного ландшафту

№ п/п	Оцінюваній параметр. (Rn)	Характеристика оцінюваного параметру	Кількість балів
1.	Ресурсний потенціал території з точки зору подальшого використання або ступінь сучасного освоєння ресурсів території ($R1$)	Перспективні території (з неосвоєними ресурсами)	1
		Неперспективні території (із значним рівнем освоєння ресурсів)	0
2.	Ресурсний потенціал території з точки зору відповідності ресурсів ($R2$)	Відновлювальні ресурси	1
		Не відновлювальні ресурси	0
3.	рельєф місцевості — різноманітність рельєфних форм ($R3$)	Гірська місцевість	1
		Рівнина	0
4.	Водні ресурси ($R4$)		
		наявні	1
		відсутні	0
		природне походження	1
		штучно створені	0,5
		на відстані пішохідної доступності від історичного комплексу	1
		загального користування	1
		обмеженого користування	0
5.	гідромінеральні (мінеральні води, лікувальні грязі) та соляні природні лікувальні ресурси ($R5$):	Наявність мінеральних вод	1
		Наявність гірських джерел води	1
		Наявність лікувальних грязей	1
		Наявність соляних печер, копалень, шахт	
6.	Різноманіття зелених насаджень ($R6$):	звичайні видовий склад	0,5
		присутні екзотичні види	1
		присутні види з лікувальними властивостями	1

Фактор оцінки існуючого географічного ландшафту та інтенсивності освоєння ресурсного потенціалу території (K), на якій проводиться реконструкція історичного комплексу визначається за формулою:

$$K = Ir (R_1 + R_2 + R_3 + R_4 + R_5 + R_6)$$

Після проведеного розрахунку на основі отриманих даних розробляється карта географічного ландшафту та ресурсного потенціалу досліджуваної території, яка показує найпривабливіші ділянки для рекреаційного використання та подальшого інвестування в їх розвиток.

Застосування ландшафтного підходу для оцінки територій при реконструкції історичного комплексу дозволяє отримати інформацію, необхідну при розробці схем територіального планування областей та районів.

Ландшафтний підхід передбачає аналіз ландшафтної структури території та її динаміки, оцінку стійкості до різних видів впливу, а також вибір пріоритетних напрямків використання та розвитку різних типів природних комплексів. Як наслідок складаються карти географічного ландшафту з наступний аналізом розташування історичного комплексу на основі територіальної диференціації.

Карта географічного ландшафту є основою для створення в майбутньому ряду тематичних карт та схем, що відображають сучасний стан та тенденції розвитку природних процесів та явищ в середині досліджуваного регіону.

Тобто досліжується процес вдосконалення управління природно-ресурсним потенціалом при стратегічному плануванні соціально-економічного розвитку регіону на різних рівнях для підвищення ефективності економіки регіонів.

Література

1. Черникова А. А. Методология стратегического развития региональных территориально-промышленных комплексов и механизмы активизации инвестиционного обеспечения [Текст] / А. А. Черникова . Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук. — Орел, 2008. — 43 с.
2. Колесов В. П. Территориальное управление экономикой [Текст] : словарь-справочник / В. П. Колесов, В. М. Шулиро. — М. : Экономический факультет, ТЕИС, 2001. — С. 177–179.
3. ДБН 360-92** Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень. — Київ : Міністерство України у справах будівництва і архітектури (Мінбудархітектури України) (вид-во «Укрархбудінформ»), 1993. — 107 с.
4. Агеев С. А. Сохранение локальных исторических комплексов методами градостроительного регулирования [Текст] / С. А. Агеев дисертація, кафедра «Основы теории градостроительства» Московского архитектурного института (Государственной академии), 2005. — 364 с.
5. Щенков А. С. Современные проблемы консервации, реставрации и воссоздания объектов культурного наследия [Текст] / А. С. Щенков. — М. : Архитектура и строительство. — 2004. — № 1. — 24 с.
6. Ройzman A. Комплексная оценка инвестиционной привлекательности и инвестиционной активности российских регионов: методика определения и анализ взаимосвязей [Текст] / А. Ройzman, И. Гришина, И. Шахназаров. — М. : Инвестиции в России. — 2001. — № 4. — 28 с.

Корнева О. В.

ОЦЕНКА ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ЛАНДШАФТА И РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА ТЕРРИТОРИИ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ РЕКОНСТРУКЦИИ ИСТОРИЧЕСКИХ КОМПЛЕКСОВ

Дается оценка географического ландшафта и рекреационно-ресурсного потенциала территории как одного из факторов формирования инвестиционной привлекательности при ре-

конструкции исторического комплекса и которая в дальнейшем учитывается при стратегическом планировании социально-экономического развития региона. Рассмотрена методика ландшафтного подхода и дальнейший анализ территориального расположения исторического комплекса на основе карт ландшафтной дифференциации.

Ключевые слова: рекреация, функциональная структура природно-ресурсного потенциала территории, реконструкция исторического комплекса, ландшафтной подход, инвестиционная привлекательность.

Korneva O. V.

ASSESSMENT OF LANDSCAPE AND GEOGRAPHICAL AREA IN RESOURCE POTENTIAL INVESTMENT ATTRACTIVENESS ITS RECONSTRUCTION

Assesses the geographical landscape and resource potential of the area as one of the factors of investment attractiveness in its reconstruction and which is subsequently measured at strategic planning of socio-economic development of the region. The technique of the landscape approach and further analysis of geographic location of the historical complex on the basis of maps landscape differentiation.

Keywords: recreation, the functional structure of the natural resource potential of the area, the reconstruction of the historic complex landscape approach, investment attractiveness.

УДК 338.48.(477+479.22)

Кучинська І. В., Ревкевич Н. І.

ГРУЗІЯ І УКРАЇНА НА МІЖНАРОДНОМУ ТУРИСТИЧНОМУ РИНКУ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ

В статті здійснено порівняльний аналіз сучасних тенденцій розвитку туристичної індустрії Грузії та України. Проаналізовано динаміку кількості міжнародних туристичних прибуттів за 10 років, досліджено географію в їхніх туристичних потоків. Порівнюються основні економічні індикатори розвитку туризму, а також місце обох країн у світових рейтингах. Обговорюються перспективи співпраці Грузії та України в галузі туризму.

Ключові слова: міжнародний туризм, дестинація, туристичні потоки, міжнародні туристичні прибуття, конкурентоспроможність, економічні індикатори, інфраструктура, Грузія, Україна

Сучасна індустрія туризму є однією з найбільш прибуткових та перспективних галузей економіки. За даними Всесвітньої туристичної організації, обсяги міжнародних туристичних потоків в 2014 році досягли 1 138 млн. осіб, що на 4,7 % перевищує аналогічний показник за 2013 рік. Дослідження Всесвітньої ради подорожей та туризму (WTTC) показують, що загальний внесок туризму в 2014 році склав майже 10 % світового ВВП і близько 6 % світового експорту. В туристичній галузі зайнятий кожен одинадцятий працівник в світі [8].

Одною з перспективних дестинацій міжнародного туризму, яка в останні роки демонструє стабільно високі показники зростання туристичної галузі, є Грузія. В цій країні туризм став однією з основних статей доходів до національного бюджету, важливим фактором її економічного піднесення та лідерства в регіоні [3, с. 166]. Вивчення позитивного досвіду та ключових тенденцій розвитку туристичної галузі Грузії є надзвичайно важливим з огляду на можливість його використання в Україні, яка має схожі вихідні передумови та рекреаційно-туристичний потенціал. Дослідженням цих важливих питань присвячена низка публікацій як вітчизняних, так і грузинських науковців, зокрема Н. Коцан, М. Ткешелашвілі, Л. Корганашвілі [2–4]. Однак більшість із них оперують статистичними даними до 2010 року включно, тому не повністю відображають сучасні тенденції.

Метою даної роботи є здійснення порівняльного аналізу розвитку туристичної галузі Грузії та Україні, виявлення основних тенденцій та відмінностей, а також пошук перспектив подальшої співпраці обох країн в цій галузі. Для досягнення мети нами проаналізовано найважливіші статистичні показники туристичної діяльності на основі даних Державної служби статистики України та Національної туристичної адміністрації Грузії, а також звітів та рейтингів міжнародних організацій (UNWTO, WTTC, WEF).

Україна і Грузія мають схожі передумови для розвитку туризму: зручне географічне розташування, чорноморське узбережжя, сприятливий клімат, багатий природно-рекреаційний потенціал та історико-культурна спадщина, давні традиції виноробства, спрощений режим перетинання кордону тощо [1, с. 145]. Схожою є і туристична спеціалізація обох країн — купально-пляжний, лікувально-оздоровчий, гірськолижний, культурно-пізнавальний, релігійний, гастрономічний (винний) туризм. Однак, динаміка та темпи зростання найважливіших показників розвитку туристичної галузі обох країн суттєво відрізняються. В першу чергу, це стосується кількості міжнародних туристичних прибуттів, доходів від міжнародного туризму, частки туризму у ВВП країни, кількості зайнятих у туристичній сфері тощо.

Для Грузії протягом останніх 10 років характерна тенденція до постійного зростання в'їзного туризму, який починаючи з 2011 року переважає над виїзним (рис. 1а). За даними Національної туристичної адміністрації Грузії [7], за 2014 р. країну відвідало

близько 5,5 млн. осіб, тоді як кількість власних громадян, які виїхали за кордон, становила всього 2,35 млн. осіб (майже в 2,5 рази менше). За період з 2004 по 2014 роки кількість міжнародних туристичних прибуттів зросла в 10 разів. Максимальні темпи зростання спостерігались в 2011 р. (38,9 %) та 2012 р. (56,9 %) (рис. 2а). За даними UNWTO, в ці роки Грузія продемонструвала один із найвищих показників росту в'їзного туризму у Європейському регіоні. Цей показник залишався позитивним навіть у 2009 році на фоні загальномісцевого спаду, пов'язаного із світовою економічною кризою. Не позначився на збільшенні кількості іноземних туристів і військовий конфлікт з Росією у 2008 році. Однак у 2014 році темп зростання суттєво знизився і склав всього 1,9%.

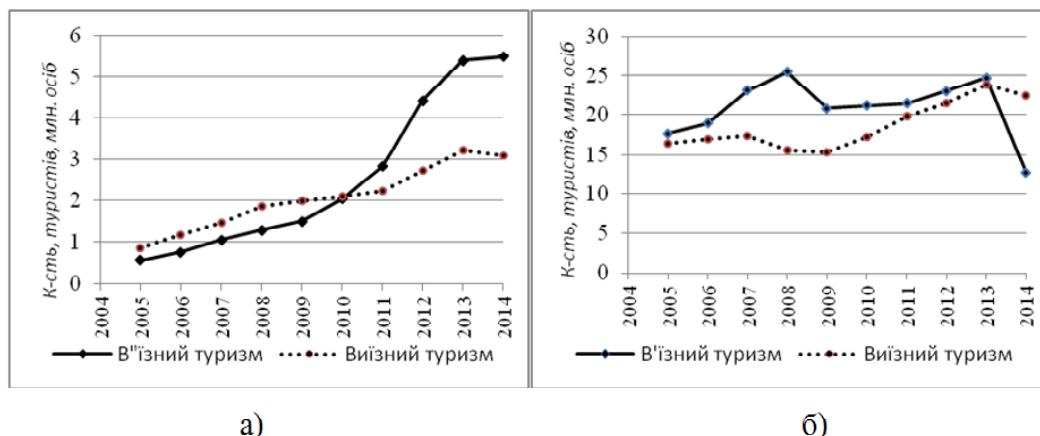

Рис. 1. Динаміка туристичних потоків в Грузії та Україні у 2005–2014 pp.: а — Грузія, б — Україна (*складено на основі даних [1, 7])

Рис. 2. Темпи зростання кількості міжнародних туристичних прибуттів в Грузії та Україні у 2005–2014 pp. (*складено на основі даних [1, 7])

Зовсім по-іншому виглядає динаміка міжнародних туристичних прибуттів в Україні (рис. 1б, 2б). За даними Адміністрації Державної прикордонної служби, у 2013 році кількість іноземних туристів, що відвідали Україну, становила 24,7 млн. осіб, тоді як за кордон виїхало близько 23,8 млн. осіб [1]. За абсолютним значенням кількість іноземних туристів в Україні майже у 5 разів перевищувала таку для Грузії, але в перерахунку на одного мешканця країни в Грузії цей показник був у 2,3 рази вищий (1,25 проти 0,54). Незважаючи на загальну позитивну тенденцію, яка спостерігалася до 2014 року, темпи зростання завжди були суттєво нижчими, ніж в Грузії, і максимального значення досягли у 2007 році (22,1 %), а в 2009 році спостерігався значний спад (-18,3 %). 2014

рік в Україні став справжньою катастрофою для в'їзного туризму. Складна економічна і політична ситуація, анексія Криму та військовий конфлікт на сході країни спричинили до падіння кількості іноземних туристів практично вдвічі (до 12,7 млн. осіб).

Як в Грузії, так і в Україні, основними постачальниками іноземних туристів є країни-сусіди (табл. 1). У Грузію майже 74 % туристів прибуває з Туреччини, Вірменії та Азербайджану, на четвертому місці знаходиться Росія (14,7 %). Україна замикає топ-5 і є єдиною країною у цьому переліку, яка не має з Грузією спільного кордону. Частка українських туристів в загальному обсягу туристичних прибуттів за 2014 рік становить 2,6 % (143,2 тис. осіб), і цей показник постійно зростає. За даними ж Адміністрації Державної прикордонної служби України, кількість громадян, що виїхали в Грузію, у цьому році складає 90,5 тис. осіб (рис. 3). Причина таких розбіжностей у показниках наразі незрозуміла.

В Україні перелік топ-5 країн-постачальників туристів у всі роки очолювала Росія, і лише у 2014 році вона майже вдвічі поступилася Молдові (табл. 2). Серед інших країн традиційно лідирують Білорусь, Польща та Угорщина, які мають з Україною спільні кордони. Грузія за кількістю туристів, що відвідали Україну (понад 35 тис. осіб), знаходиться аж на 21 місці, поступившись Туреччині, Азербайджану та Вірменії. Таким чином, туристичний потік з Грузії в Україну є в 3–4 рази меншим, ніж у зворотному напрямку (рис. 3).

Таблиця 1
Топ 5 країн-постачальників іноземних туристів у Грузії та в Україні в 2014 р.*

Грузія		Україна	
Країни	% у загальному потоці	Країни	% у загальному потоці
1. Туреччина	26,1	1. Молдова	34,4
2. Вірменія	24,1	2. Росія	18,6
3. Азербайджан	23,3	3. Білорусь	12,5
4. Росія	14,7	4. Польща	8,8
5. Україна	2,6	5. Угорщина	6,9

*складено на основі даних [1, 7]

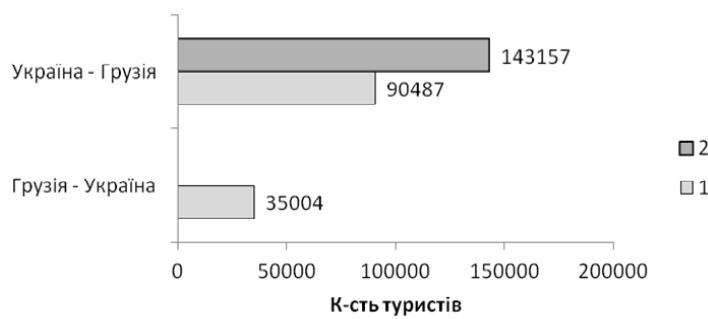

Рис. 3. Туристичні потоки між Грузією та Україною у 2014 р.
(1 — за даними Адміністрації Держприкордонслужби України [1]; 2 — за даними Інформаційно-аналітичного відділу Міністерства закордонних справ Грузії [7])

За даними Національної туристичної адміністрації Грузії [7], переважна більшість іноземних туристів прибуває в країну автотранспортом (86,3 %), на другому місці — повітряний транспорт (11,7 %), а водний і залізничний становлять в сумі лише 2,1 %. В сполученні з Україною найважливішу роль відіграє авіатранспорт (61,3 %), що пов'язано із значними відстанями та відсутністю спільного кордону. Рідше використовується

автотранспорт (32,8 %) та морський транспорт (5 %). Сьогодні пряме регулярне авіасполучення існує лише між Києвом та Тбілісі (щоденні рейси здійснюють авіакомпанія МАУ). Влітку цього року вона планує 2 додаткові рейси за маршрутом Київ–Батумі та Харків–Батумі. Відкриття нових рейсів до Грузії в цьому році анонсували ще 3 авіакомпанії: «Дніпроавіа» (Дніпропетровськ–Тбілісі, Дніпропетровськ–Батумі), YanAir (Київ–Тбілісі, Київ–Батумі, Одеса–Батумі) та AtlasJet (Київ–Тбілісі). З іншого боку, з 20 квітня 2015 р. року скасовано авіарейси за маршрутом Київ–Кутаїсі, які виконувались авіакомпанією «Wizzair». Покращення повітряного сполучення між Україною та Грузією є важливою передумовою збільшення інтенсивності туристичних потоків.

Розподіл іноземних туристів у Грузії за видами транспорту

Таблиця 2

Вид транспорту	Всього		З України	
	к-сть осіб	%	к-сть осіб	%
Повітряний	643 088	11,7	87 847	61,2
Автомобільний	4 757 264	86,3	47 088	32,8
Залізничний	71 515	1,3	999	0,7
Водний	43 692	0,8	7 587	5,3

Порівняльний аналіз основних індикаторів розвитку туристичної галузі обох країн у 2013 році переконливо свідчить, що за всіма показниками Грузія суттєво випереджає Україну (табл. 3). Незважаючи на те, що в абсолютному вимірі доходи від міжнародного туризму в Грузії були майже втричі менші, ніж в Україні (1,98 млрд. \$ США проти 5,83 млрд.), частка туризму у загальному експорті товарів і послуг, за даними Всесвітньої Ради з подорожей та туризму, склала 32,1 %, тоді як в Україні — лише 7,1 % [10]. Прямий внесок туризму у ВВП Грузії склав понад 6 %, що у 2,7 рази перевищує цей показник в Україні. Подібне співвідношення спостерігається і стосовно частки зайнятих у сфері туризму: у Грузії безпосередньо в туристичній індустрії створюється кожне 20-те робоче місце, тоді як в Україні — лише кожне 50-те.

Основні індикатори розвитку міжнародного туризму в Грузії та Україні у 2013 р.*

Таблиця 3

Основні індикатори розвитку туризму	Грузія	Україна
К-сть міжнародних туристичних прибуттів, млн. осіб	5,392	24,67
в. т. ч. на 1 місцевого жителя	1,25	0,54
К-сть громадян країни що виїхали за кордон, млн. осіб	3,219	23,76
Доходи від в'їзного туризму (експорт туристичних послуг), млрд. \$	1,98	5,83
Частка від загального експорту, %	32,1	7,1
Частка зайнятих у сфері туризму (від загальної к-сті робочих місць), %	5,1	2
Прямий внесок туризму у ВВП країни, %	6,2	2,3
Прямі інвестиції в туристичну галузь (від загального обсягу інвестицій), %	3,4	2,2

* складено на основі даних [1, 7, 10]

У 2015 році в Грузії очікується ще більше зростання в'їзного туристичного потоку. За даними Національної адміністрації туризму Грузії, в 2015 році країна прийматиме три масштабні заходи, а саме: Європейський молодіжний олімпійський фестиваль, Суперкубок УЄФА і щорічні збори Європейського банку реконструкції і розвитку(ЄБРР). Очікується, що вказані заходи сприяють залученню в Грузію великого числа туристів. Зокрема, очікується, що у рамках Олімпійського фестивалю країну відвідає більше 10 тис. осіб, а на Суперкубок УЄФА приїде більше 11 тис. футбольних фанатів з країн Європи [5].

Одним із важливих чинників стрімкого розвитку туристичної індустрії в Грузії є потужна державна підтримка. Держава розглядає туризм як одну з пріоритетних галузей економіки не лише на рівні декларацій та програмних документів, але й вкладає значні кошти в просуванні Грузії як перспективної туристичної дестинації на міжнародних ринках. Впродовж 2015 року Національна адміністрація туризму витратить на рекламну кампанію Грузії за кордоном 7,8 млн. лари (блізько 3,4 млн. доларів США), що майже вдвічі більше, ніж в 2014 році. Незважаючи на економічну і політичну ситуацію, Росія і Україна, як і раніше, залишаються головними цільовими ринками для залучення туристів. Рекламна кампанія також планується в Азербайджані, Туреччині, Білорусії, Ізраїлі, Казахстані, Угорщині. Ці країни були відібрані в якості пріоритетних через наявність прямих авіарейсів в Грузію [5].

Незважаючи на значні позитивні зрушення, в Грузії, як і в Україні, сьогодні існує низка проблем, які перешкоджають успішному розвитку туризму. Зокрема, до них можна віднести недосконалій стан транспортної та розважальної інфраструктури, порівняно низький рівень обслуговування та постійне зростання цін на послуги [2, с. 145]. У рейтингу Світового економічного форуму за конкурентоспроможністю сфери подорожей і туризму Грузія зайняла 66 місце, а Україна — 76 місце серед 140 країн світу [9]. За останні кілька років обидві країни дещо покращили свої позиції (для порівняння, у 2011 році Грузія знаходилась на 73, а Україна — на 85 місці). Згаданий індекс включає в себе цілий комплекс критеріїв, об'єднаних у 3 основні групи (табл. 4).

Як видно з таблиці, місце обох країн в рейтингу за різними критеріями суттєво відрізняється. Зокрема, Грузія суттєво випереджає Україну за показниками, що відносяться до групи «Законодавчо-регуляторна база туризму» і, в першу чергу, за швидкістю початку нового бізнесу та пріоритетністю туризму для держави, а також за групою критеріїв, що стосуються людських ресурсів (зокрема, наявністю кваліфікованих кадрів). Натомість вона відстає за рівнем розвитку інфраструктури (зокрема, повітряного транспорту) та групою критеріїв, що стосуються природних ресурсів (в першу чергу, через відсутність природних об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО). Україна демонструє конкурентні переваги за критерієм здоров'я та гігієни (зокрема, за кількістю лікарняних ліжок на 10 тис. населення), характеризується трохи вищими показниками розвитку інфраструктури (за винятком якості доріг), однак суттєво поступається Грузії за такими групами, як «Політичні норми і правила», «Екологічна стабільність», «Цінова конкурентоспроможність туристичної індустрії».

Швидкому розвитку туризму в Грузії та притоку іноземних інвестицій значною мірою сприяє якість бізнес-середовища, зокрема, швидкість і прозорість процедур для започаткування та здійснення підприємницької діяльності. За цими критеріями між Грузією та Україною спостерігається найбільш значча відмінність. Так, за результатами щорічного рейтингу Світового банку «Ведення бізнесу» (Doing business), у 2015 році Грузія знаходиться на 17, а Україна — на 96 місці серед 189 країн світу (для порівняння, у 2013 році ці показники складали відповідно 12 і 137) [6].

Таким чином, завдяки вдалій туристичній політиці, проведенню ефективних реформ та активному позиціонуванню країни на міжнародних ринках в Грузії створені

Таблиця 4

Місце Грузії та України в рейтингу конкурентоспроможності сфери подорожей і туризму (The Travel & Tourism Competitiveness) у 2013 році [9]

Складові індексу туристичної конкурентоспроможності	Грузія	Україна
Підіндекс А		
Законодавчо-регуляторна база туризму	30	60
1. Політичні норми і правила	40	114
2. Екологічна сталість	74	92
3. Безпека і захищеність	51	77
4. Здоров'я і гігієна	37	8
5. Пріоритетність туризму	17	84
Підіндекс В		
Середовище для бізнесу та інфраструктура	80	71
1. Інфраструктура авіатранспорту	101	78
2. Наземна транспортна інфраструктура	61	73
3. Туристична інфраструктура	82	50
4. Інфраструктура зв'язку	75	70
5. Цінова конкурентоспроможність туристичної індустрії	52	110
Підіндекс С		
Людські, культурні та природні ресурси туризму	91	99
1. Людські ресурси	40	65
2. Прихильність до туризму і подорожей	53	101
3. Природні ресурси	119	102
4. Культурні ресурси	84	80
Загальний індекс	66	76

всі належні умови для стрімкого розвитку туристичної галузі. Запорукою досягнення успіху у цій сфері, на нашу думку, стали наступні фактори:

- потужна державна підтримка галузі на всіх рівнях;
- простота та прозорість регуляторних механізмів, усунення бюрократичних бар'єрів;
- залучення висококваліфікованих фахівців (в т. ч. іноземних);
- наявність чіткої і ефективної системи статистичної звітності;
- активна реклама туристичних можливостей країни.

Ефективна реалізація цих заходів дозволила Грузії забезпечити стійке зростання туристичної галузі навіть після військового конфлікту з Росією, в умовах політичної нестабільності та постійної загрози з боку самопроголошених республік на її північних кордонах. Цей досвід сьогодні, як ніколи, актуальний для України у контексті подолання кризових явищ, які спостерігаються в туристичній сфері протягом 2014 року.

Грузія і Україна мають хороші перспективи для співробітництва в туристичній сфері. У першу чергу, цьому сприяють тривалі економічно, культурні і історичні зв'язки між обома країнами, а також підписана в 1997 році міжурядова угода про співпрацю в галузі туризму. Перспективними напрямками співпраці України і Грузії можуть бути: [2, с. 147]:

- активізація видів туризму, які мають попит на туристичних ринках обох країн (круїзи по Чорному морю, релігійні і паломницькі тури до християнських святинь, гірсько-лижній, спортивно-оздоровчий, лікувальний, винний та ін.);
- створення туристичних продуктів, пов'язаних із спільним історичним минулім Грузії та України, життям і діяльністю видатних людей обох країн;
- обмін досвідом у сфері підготовки кадрів для індустрії туризму;

- реалізації інвестиційних проектів і створення спільних підприємств в галузі туризму;
- вдосконалення транспортного сполучення між обома країнами.

З огляду на виражений європейський вектор зовнішньої політики обох країн, надзвичайно важливим є поглиблення співпраці між Грузією і Україною, в тому числі і в туристичній галузі, з метою підвищення ефективності її функціонування та приведення у відповідність до світових та європейських стандартів.

Література

1. Державна служба статистики України. Статистична інформація [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. *Корганашивили Л. Д.* Сотрудничество Грузии и Украины в области туризма [Електронный ресурс] / Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Ч. III. Сборник научных трудов. — Донецк, 2011. — Режим доступу: http://www.nbuvgov.ua/portal/soc_gum/Prvs/2011_2/tom2/144.pdf.
3. *Коцан Н. Н.* Основні особливості сучасного розвитку туризму в Грузії [Текст] / Н. Н. Коцан, О. А. Курило // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: Н. Н. Коцан та ін.]. — Луцьк, 2012. — № 18 (243) : Географічні науки. — С. 165–170.
4. *Ткешелашвілі М. Л.* Основні аспекти дослідження динаміки розвитку суб'єктів туристичної діяльності України та Грузії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11954/1/81.pdf>.
5. Business Грузия [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bizzone.info/tourism/2015/1425324296.php>.
6. Doing Business 2015: Going Beyond Efficiency. A World Bank Group Flagship Report 12th edition [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2015>.
7. Georgian National Tourism Administration. Statistics [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://gnta.ge/statistics>.
8. UNWTO World Tourism Barometer. January 2015. Volume 13 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unwto.org/facts/menu.html>.
9. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TT_Competitiveness_Report_2013.pdf.
10. World Travel & Tourism Council. Economic Impact Report 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://wttc-infographic.or>.

Кучинская И. В., Ревкевич Н. И.

ГРУЗИЯ И УКРАИНА НА МЕЖДУНАРОДНОМ ТУРИСТИЧЕСКОМ РЫНКЕ: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА

В статье осуществлен сравнительный анализ современных тенденций развития туристической индустрии Грузии и Украины. Проанализирована динамика количества международных туристических прибытий за 10 лет, исследована география въездных туристических потоков. Сравниваются основные экономические индикаторы развития туризма, а также место обеих стран в мировых рейтингах. Обсуждаются перспективы сотрудничества Грузии и Украины в области туризма.

Ключевые слова: международный туризм, дестинация, туристические потоки, международные туристические прибытия, конкурентоспособность, экономические индикаторы, инфраструктура, Грузия, Украина

Kuchynska I. V., Revkevich N. I.

GEORGIA AND UKRAINE ON THE INTERNATIONAL TOURISM MARKET: CURRENT TRENDS AND PROSPECTS FOR COOPERATION

The paper contain a comparative analysis of current trends in the tourism industry of Georgia and Ukraine. The dynamics of inbound tourist flows during 10 years and their distribution by country of origin are analysed. Main economic indicators of international tourism development in both countries and their place in the world tourist rankings are compared. The prospects of Georgia and Ukraine cooperation in the tourism sphere are discussed.

Key words: international tourism, destination, tourist flows, international tourist arrivals, economic indicators, competitiveness, infrastructure, Georgia, Ukraine.

Розділ 4.
**ТОВАРОЗНАВСТВО І ТОРГІВЛЯ:
ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ**

УДК 339.5

Дідович І. І., Кульчицька Е. А.

**АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВІ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ
ТОВАРАМИ ТА ПОСЛУГАМИ МІЖ УКРАЇНОЮ
ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ**

У статті розглянуто стан міжнародної торгівлі товарами та послугами між Україною та Європейським Союзом. Проаналізовано динаміку зовнішньоторговельного обороту, міжнародної торгівлі товарами та послугами між Україною та ЄС. Визначено стан та перспективи подальшої співпраці між ЄС та Україною у сфері зовнішньоторговельної діяльності.

Ключові слова: міжнародна торгівля, міжнародна торгівля товарами, міжнародна торгівля послугами, експорт, імпорт.

Важливою складовою міжнародних економічних відносин є міжнародні торговельні відносини між суб'єктами світового господарства в галузі обміну товарами та послугами. Міжнародна торгівля товарами та послугами має важливé значення для будь-якої країни світу, а окремі держави отримують левову частку доходів завдяки експорту товарів та послуг. Ринок товарів та послуг країн ЄС є найбільшим за обсягами у світі, адже їхнє ВВП становить понад 20 % від усіх товарів та послуг, які вироблені у світі. Україна завжди володіла досить високим експортним потенціалом, і на даний час є всі можливості для покращення її позицій як на світовій, так і на європейській господарській арені. Виходячи з цього, важливими є дослідження стану та динаміки міжнародної торгівлі товарами та послугами.

Дослідження зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі міжнародної торгівлі, присвячено чимало публікацій. Зокрема, це праці таких науковців як П. Беленький, М. Долішній, О. Гребельник, А. Мазаракі, О. Жулканич, Н. Мікула, О. Чмир та інших. Аналіз співробітництва України та Європейського Союзу в сфері міжнародних торговельних відносин знайшов своє відображення у працях вітчизняних науковців, а саме: Вірбулевської О. В., Покришки Д. С. [3], Приходько І. [4], Сакал Н. І. [5], Чириченко Ю. В. [6]. Кожен із них використав власний підхід до дослідження. Проте зовнішні геополітичні та геоекономічні умови постійно змінюються, змінюються потреби, створюються нові послуги та товари, що призводить до зміни кон'юнктури європейського ринку. В контексті цього виникають різні суб'єктивні та об'єктивні умови розвитку міжнародної торгівлі між Україною та ЄС.

Відповідно потребує більш детального аналізу динаміка та перспективи міжнародної торгівлі товарами та послугами між Україною та ЄС, особливо у контексті імплементації Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, а саме виділення та аналіз сучасних тенденцій та перспектив між Україною та ЄС, яким присвячується означена стаття.

Цілі статті — провести статистичне дослідження міжнародної торгівлі товарами та послугами за 2008–2013 роки між Україною та ЄС, виявити основні тенденції, характерні риси, проблеми та перспективи розвитку зовнішньоторговельних відносин між ЄС та Україною.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2012 році Україна посіла 22-е місце серед найбільших торговельних партнерів Європейського Союзу і 19-е місце серед країн-імпортерів з ЄС (1,4 % експорту ЄС), в той час, як за обсягом експорту до країн ЄС Україна зайняла 24 місце [5].

Європейський Союз є одним із основних торговельних партнерів України. У табл. 1 наведено показники, які характеризують динаміку зовнішньоторговельного обороту України та ЄС. Стан зовнішньої торгівлі характеризується низкою показників, серед яких основними є її обсяг, динаміка експорту та імпорту, товарна та географічна структура. Для характеристики обсягів зовнішньої торгівлі за певний період (місяць, квартал, рік), окрім вартості експорту та імпорту, використовують:

- зовнішньоторговельний оборот, що визначають як суму експорту та імпорту;
- сальдо торговельного балансу (експорт мінус імпорт), при додатному сальдо торговельний баланс називають активним, при від'ємному — пасивним;
- коефіцієнт покриття експортом імпорту (відношення експорту до імпорту), за допомогою якого оцінюється ступінь збалансованості зовнішньої торгівлі — у разі активного сальдо торговельного балансу $K > 1$, у разі пасивного — $K < 1$.

Таблиця 1
Динаміка зовнішньоторговельного обороту України та ЄС [1, 2]

Показник	Роки					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Експорт, млн. дол.	22384,5	12538,8	16280,1	21638,8	20970,4	20445,51
у % до попереднього року	131,6	56,0	129,8	132,9	96,9	97,5
Імпорт млн. дол.	32782,6	18487,6	22180,8	29209,5	29947,0	31289,8
у % до попереднього року	131,8	56,4	120,8	131,7	102,5	104,5
Зовнішньоторгівельний оборот	55167	31026,4	38461	50848	50917	51735
у % до попереднього року	52,7	56,2	124,0	132,2	100,1	101,6
Сальдо, млн. дол.	-10398,1	-5948,8	-5900,7	-7570,7	-8976,6	-10844,3
Коефіцієнт покриття експортом імпорту	0,68	0,68	0,73	0,74	0,70	0,65

Виходячи з даних, наведених у табл. 1, слід зазначити, що продовж дослідженого періоду відбулося падіння як експорту, так і імпорту. Крім того сальдо продовж 2008–2012 років залишається від'ємним.

Зниження економічної активності як в Україні, так і в країнах ЄС, спричинене світовою фінансово-економічною кризою, а також зміною умов торгівлі, в цілому негативно вплинуло на показники торгівлі товарами та послугами між Україною та ЄС і зумовило різке падіння її обсягів. Як наслідок, у 2009 році відбулося різке падіння не лише обсягів експорту товарів та послуг, а й зменшення попиту вітчизняних споживачів на європейську продукцію.

Динаміка зовнішньої торгівлі починаючи з 2010 року свідчить про відновлення докризових тенденцій. Графічна ілюстрація динаміки експортно-імпортних операцій з країнами ЄС наведена на рис. 1.

Слід зазначити, що об'єми імпорту переважають об'єми експорту продовж 2008–2013 років. Після різкого зменшення об'ємів експорту 2009 році відбулося зростання у 2010–2011 роках та не значний спад у 2012–2013 роках. Об'єми імпорту теж різко зменшилися у 2009 році і поступово зростають у наступних роках.

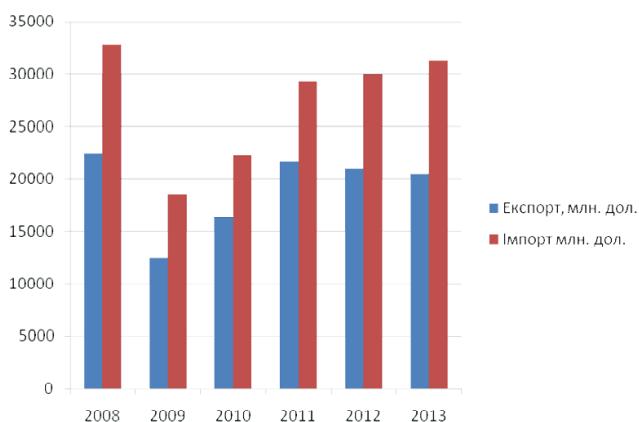

Рис. 1. Динаміка експортно-імпортних операцій з країнами ЄС

Проаналізуємо окремо динаміку торгівлі товарами та послугами між Україною та ЄС за 2008–2013 роки. У табл. 2 наведено статистичні дані, які характеризують динаміку міжнародної торгівлі товарами між Україною та ЄС. Спостерігається суттєве зменшення як експорту так і імпорту у 2009 році, суттєвий ріст у 2010 та 2011 роках (більше як на 37 %) експорту, з наступним несуттєвим зменшенням у межах 2–5 %. Що стосується імпорту, то після різкого обвалу до 53,4 % у 2009 році відслідковується чітка тенденція зростання швидкими темпами продовж 2010–2011 років. Сальдо продовж 2008–2012 років залишається від'ємним.

Таблиця 2

Динаміка міжнародної торгівлі товарами між Україною та ЄС [2]

Показник	Роки					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Експорт, млн. дол.	18265,7	9514,3	13085,3	18021,5	17123,7	16758,6
у % до попереднього року	130,3	52,1	137,5	137,7	95,0	97,9
Імпорт млн. дол.	28928,6	15438,5	19151,4	25805,8	26237,2	27046,5
у % до попереднього року	129,9	53,4	124,0	134,7	101,7	103,1
Сальдо, млн. дол.	−10662,9	−5924,2	−6066,1	−7784,3	−9113,5	−10287,9
Коефіцієнт покриття експортом імпорту	0,63	0,62	0,68	0,70	0,65	0,62

Позитивні тенденції відслідковуються в міжнародній торгівлі послугами між Україною та ЄС. Згідно даних, наведених у табл. 3 видно, що сальдо крім 2009 року є позитивним, і починаючи з 2010 року спостерігається поступовий ріст обсягів експорту послуг з кожним роком.

Таблиця 3

Динаміка міжнародної торгівлі послугами між Україною та ЄС [2]

Показник	Роки					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Експорт, млн. дол.	4118,8	3024,5	3194,8	3617,3	3846,7	4297,1
у % до попереднього року	138,6	73,4	105,6	113,2	106,3	111,7
Імпорт млн. дол.	3854,0	3049,1	3029,4	3403,7	3709,8	4252,6
у % до попереднього року	145,0	79,1	99,4	112,4	109,0	114,6
Сальдо, млн. дол.	264,8	−24,6	165,4	213,6	136,9	44,5
Коефіцієнт покриття експортом імпорту	1,07	0,99	1,05	1,06	1,04	1,01

Як зазначалося вище, одним із основних показників, що характеризують стан зовнішньоторговельної діяльності є коефіцієнт покриття експортом імпорту. На рис. 2. яскраво виражена динаміка коливання даного коефіцієнта.

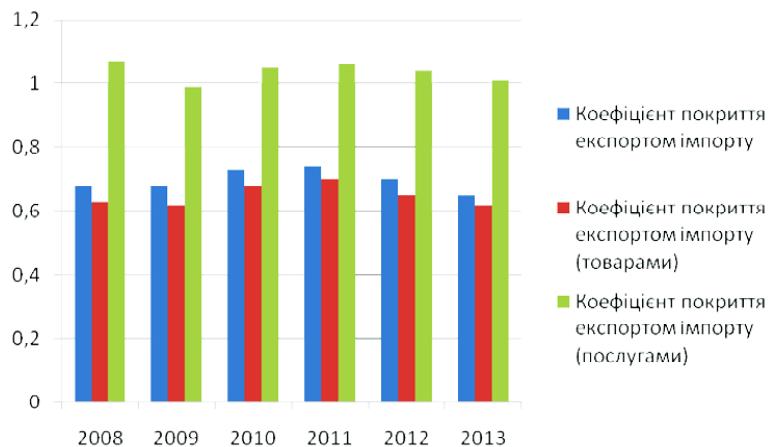

Рис. 2. Коефіцієнт покриття експортом імпорту

Коефіцієнт покриття експортом імпорту поступово зростав продовж 2010–2011 років, у наступному періоді спостерігається його незначна зменшення. Аналогічна динаміка коефіцієнта покриття експортом імпорту за товарами. Їх значення є меншими 1, тобто частина товарного імпорту не забезпечується експортом, відповідно для покриття дефіциту необхідно залучати інші ресурси. Значення коефіцієнта покриття експортом імпорту в сфері міжнародних послуг є вищим від 1 (за винятком 2009 року). Разом з тим, питома вага як експорту так і імпорту послуг є суттєво нижчою загальному експорту та імпорті.

Від'ємне сальдо (значення коефіцієнта покриття експортом імпорту менше 1) і відповідно погіршення зовнішньоторговельного балансу в цілому відображає вузьку експортну базу економіки України, підкреслює її структурну недосконалість, свідчить, що в ній не акумульовано достатнього адаптаційного потенціалу, що призводить до перевищення темпів приросту імпорту над експортом. Відповідно, первинними обмеженнями, що стримують поглиблення торговельних взаємозв'язків України з ЄС, є чинники, які стосуються як структурних так і технологічних аспектів розвитку української економіки. Вони полягають у повільноті необхідних структурних перетворень, повільному зростанні рівня інноваційно-технологічної конкурентоспроможності як вітчизняних виробників, так і країни в цілому, часткової або повної невідповідності продукції європейським стандартам. Низький рівень дієвості економічної політики держави щодо усунення цих чинників і зумовлює низькі темпи нарощування конкурентних позицій України на ринках країн ЄС.

Слід звернути увагу на чинники, що ускладнюють торгівлю України з країнами ЄС [4]:

- низька конкурентоспроможність українських товарів і послуг на ринках ЄС;
- висока собівартість експортної продукції;
- кількісні обмеження торгівлі певними товарами;
- високі європейські стандарти та технічні регламенти (сертифікація, санітарні, фітосанітарні норми, екологічні вимоги);
- труднощі, пов'язані із забезпеченням національного режиму та формальностями, пов'язаними з імпортом і експортом, митною оцінкою, захистом інтелектуальної власності.

Водночас, незважаючи на низку перепон для розвитку торговельних відносин між Україною та ЄС, слід відзначити, що з точки зору експорту ринки Євросоюзу

потенційно привабливі, оскільки є найбільшими ринками країн-сусідів України як за кількістю населення, так і за розмірами ВВП. Крім того, ці ринки є вимогливішими з точки зору якості та технологічності товарів, тому зростання частки експорту на них означатиме задоволення дуже високих стандартів попиту, що вимагатиме вдосконалення технологічної та виробничої бази вітчизняної економіки, пошуку механізмів її інноваційного забезпечення [6].

З 1 листопада 2014 р. вступило в силу тимчасове застосування Угоди про Асоціацію з ЄС. Це стосується розділи договору про безпеку, юстицію, боротьбу проти шахрайства, гармонізацію стандартів, низки протоколів та ін. Тобто, всіх розділів крім IV, який стосується Зони вільної торгівлі, її відклали до 1 січня 2016 р. Однією з особливостей є те, що ЄС продовжив режим автономних преференцій України до 31 грудня 2015 р. Такі преференції дозволяють скасувати мита на українські товари в країнах ЄС, натомість для Євросоюзу зберігаються старі митні правила.

Отже, дослідивши та проаналізувавши зовнішньоторговельні відносини між Україною та ЄС впродовж 2008–2013 років, слід зазначити, що вітчизняні підприємства не повністю використовують експортний потенціал. Виходячи з даних, наведених у табл. 1–3, слід зазначити, що продовж досліджуваного періоду в Україні відбулося падіння як експорту, так і імпорту. Крім того, сальдо продовж 2008–2012 років залишається від’ємним. Зниження економічної активності як в Україні, так і в країнах ЄС, спричинене світовою фінансово-економічною кризою, а також зміною умов торгівлі, в цілому негативно вплинуло на показники торгівлі товарами та послугами між Україною та ЄС і зумовило різке падіння її обсягів. Як наслідок, у 2009 році відбулося різке падіння не лише обсягів експорту товарів та послуг, а й зменшення попиту вітчизняних споживачів на європейську продукцію.

Подальшому зростанню зовнішньоторговельного обороту буде сприяти створення зони вільної торгівлі у рамках інтеграції України до ЄС. Успішний процес інтеграції України до європейського простору має суттєві економічні переваги, а саме: макроекономічна стабільність, збільшення продуктивності економіки, збільшення обсягів торгівлі між Україною та країнами ЄС, забезпечення вільного руху факторів виробництва, гарантований захист прав виробників та споживачів.

Література

1. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Співробітництво між Україною та ЄС у 2013 році [Текст] : стат. збірн. / Відповідальний за випуск Фризоренко А. О. — К. : Державна служба статистики, 2014. — 206 с.
3. Покришика Д. С. Торговельні відносини України з Європейським Союзом в умовах глобальної невизначеності [Електронний ресурс]. — Фахове видання з економічних, філософських, політичних наук та державного управління. Стратегічні пріоритети. — 2012. — № 1. — С. 18–31. — Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/Str_prioritetu/SP_1_2012.pdf.
4. Приходько І. Особливості взаємної торгівлі України та країн ЄС [Електронний ресурс] : зб. наук. пр. / М-во осв. і наук. України, Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносин. — 2012. — Випуск 31. — С. 231–237. — ISSN 2078-4333. — Режим доступу : [file:///D:/elektronka/VLNU_Mv_2012_31_27%20\(3\).pdf](file:///D:/elektronka/VLNU_Mv_2012_31_27%20(3).pdf).
5. Сакал Н. І. Оцінка розширення торгівельних відносин України з ЄС [Електронний ресурс]. — Ефективна економіка. — № 4, 2012. — Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1088>.
6. Чиріченко Ю. В. Розвиток міжнародної торгівлі: визначення сучасної проблематики для України [Електронний ресурс] : Вісник Академії митної служби України. Серія: «Економіка». — № 1 (49), 2013. — Режим доступу : file:///D:/elektronka/vamsue_2012_2_8.pdf.

Дидовych I. I., Кульчицька Э. А.

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВЛИ ТОВАРАМИ И УСЛУГАМИ МЕЖДУ УКРАИНОЙ И ЕВРОПЕЙСКИМ СОЮЗОМ

В статье рассмотрено состояние участия международной торговли товарами и услугами между Украиной и Европейским Союзом. Проанализирована динамика внешнеторгового оборота, международной торговли товарами и услугами между Украиной и ЕС. Определено состояние и перспективы дальнейшего сотрудничества между ЕС и Украиной в сфере внешнеторговой деятельности.

Ключевые слова: международная торговля, международная торговля товарами, международная торговля услугами, экспорт, импорт.

Didovych I. I., Kulchytska E. A.

ANALYSIS OF STATE INTERNATIONAL GOODS AND SERVICES TRADE AND FORMING PROSPECTS BETWEEN UKRAINE AND EUROPEAN UNION

The article contains an analysis of the participation of international trade in goods and services between Ukraine and the European Union, analysis of the dynamics of foreign trade, international trade in goods and services between Ukraine and the EU. Status and prospects for future cooperation between the EU and Ukraine in the field of foreign trade investigated.

Keywords: international trade, international merchandise trade, international trade in services, , export, import.

УДК 65.012.8:061.5+005

Кокнаєва М. О.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ В ТОРГІВЛІ

У статті розглянуто зміст, сутність та особливості управління фінансово-економічною безпекою в підприємствах торгівлі, а також виокремлено її основні якісні характеристики.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, торговельне підприємство, особливості управління, змістові характеристики.

Сучасний етап соціально-економічного розвитку України та функціонування вітчизняних суб'єктів господарювання характеризується зміною ціннісних зasad прийняття рішень щодо управління господарчими процесами. Так, перед кожним підприємством, поряд із проблемою зміщення лідерських позицій в конкурентній боротьбі та отримання прибутку, гостро постають питання економічної та фінансової безпеки, що потребують розробки та імплементації високоефективних систем управління фінансово-економічною безпекою. Зазначене вимагає вироблення організаційно-економічних зasad управління фінансово-економічною безпекою торговельних підприємств.

Дослідження проблем управління фінансово-економічної безпеки підприємств торгівлі висвітлені у працях таких учених, як В. Апопій, О. Бакунов, Т. Васильців, С. Гринкевич, В. Єлейко, Б. Кліяnenko, Д. Ковалев, А. Козаченко, О. Копилюк, О. Ляшенко, Б. Мізюк, І. Мойсеєнко, О. Мних, Р. Папехін, І. Сараєва, А. Старостіна, Г. Чернова, М. Флейчук, Т. Хлевицька та ін.

Таким чином, теоретичний базис управління в системі фінансово-економічної безпеки тільки формується. Потребують вирішення гострі теоретичні і науково-практичні проблеми змісту фінансово-економічної безпеки і структури управління із урахуванням особливостей функціонування спеціалізованих підприємств торгівлі, ідентифікації загроз, оцінювання рівня безпеки і впровадження ефективних методів стратегічного управління.

З огляду на зазначене, метою дослідження є визначення сутності поняття «фінансово-економічна безпека» та виокремлення особливостей управління фінансово-економічною безпекою в підприємствах торгівлі.

Фінансово-економічна безпека — явище, яке притаманне будь-якому суб'єкту суспільства — від індивіда до держави та глобальної світогосподарської системи, оскільки кожен з них функціонує в умовах високодинамічних змін, позитивних і негативних впливів різноманітних чинників, постійно зростаючої взаємопов'язаності усіх господарських, фінансових, соціальних процесів в економіці. Проблематика фінансово-економічної безпеки суб'єктів економіки актуалізується на сучасному етапі розвитку України з огляду на становлення ринкового механізму господарювання, поглиблення глобалізаційно-інтеграційних процесів, необхідність подолання спадних тенденцій в економіці країни та переходу до етапу стійкого економічного зростання.

Значна вага процесу забезпечення фінансово-економічної безпеки держави лежить на макрорівні, адже саме підприємства формують основу економіки будь-якої держави. Так, станом на 1.03.2013 року в Україні функціонувало близько 1 млн. 346 тис. підприємств, серед яких кожне четверте підприємство (загалом 324 тис. підприємств) займається торгівлею [4]. Зазначене доводить необхідність і доцільність дослідження системи чинників, які порушують стійкість господарської діяльності підприємств, поглиблення теоретико-методичних засад управління фінансово-економічною безпекою на макрорівні, розробки практичних механізмів формування фінансово-економічної спроможності українських підприємств у сучасних умовах зниження економічної активності.

Торгівля в сучасних умовах характеризується високою мобільністю ринкової структури, яка дозволяє формувати торговельний процес відповідно до динамічних вимог споживачів. Функціонування торговельних підприємств спрямоване на виявленням споживачів і задоволення їх запитів: покупці прагнуть придбати товари і послуги в широкому асортименті та високої якості за мінімальною ціною, надаючи перевагу тим підприємствам, де, на їх думку, можуть найбільш повно задовольнити їхні потреби [2].

На думку М. В. Чорної, зважаючи на функції, які покладені на торгівлю, її необхідно розглядати з різних позицій, а саме як [3]:

- частину товарного обігу, що опосередковує обмін продуктами праці за допомогою грошей. Споживач під час обміну прагне придбати необхідний йому товар високої якості;
- самостійну галузь економіки, представлену посередниками між виробництвом і споживачем на різних ринках товарів та послуг;
- індикатор стану товарних ринків й економіки країни загалом;
- специфічну форму економічної діяльності. Саме торгівля забезпечує просування товарів від виробника до кінцевого споживача. За допомогою організації товарообороту одержує суспільне визнання вартість і споживча вартість частини суспільного продукту.

Отже, необхідною умовою досягнення мети статті є дослідження фінансово-економічної безпеки у світлі особливостей, які властиві торгівлі. До таких особливостей відносяться:

- обмежений перелік номенклатурних позицій необоротних активів, а також їх вартість, яка є набагато нижчою порівняно з промисловим устаткуванням, зумовлює відносно невеликі капіталовкладення, що разом з можливістю їх швидкої окупності значно приваблюють підприємців;
- формування кінцевих результатів фінансово-господарської діяльності підприємств торгівлі залежить від місткості споживчого ринку і його кон'юнктури, зміни яких спричиняють характерні для торговельних підприємств коливання в часі і витрат і доходів;
- існування певного проміжку часу між надходженнями товарів і їх реалізацією призводить до виникнення додаткової потреби в оборотних коштах, які утворюються, головним чином, за рахунок кредитів та кредиторської заборгованості, що в свою чергу, зменшує рівень фінансово-економічної безпеки підприємств;
- наявність великої кількості постачальників. Інтенсивність конкуренції сприяє зменшенню купівельної вартості товарів, що за умов відповідної закупівельної та фінансової політики призводить до зменшення рівня ризику. На основі аналізу теоретичних засад фінансово-економічної безпеки торговельного підприємства виокремлено її основні якісні характеристики, які зображені на рис. 1.

Отже, фінансово-економічна безпека торговельного підприємства — це такий стан, що характеризується як найповнішим використанням ресурсів підприємства, здатністю до саморозвитку, захищеністю від дії факторів дестабілізації, міцністю взаємозв'язків структурних підсистем підприємства, що дозволяє йому ефективно функціонувати в межах національного інституційного середовища та досягати стратегічних цілей розвитку. Управління фінансово-економічною безпекою торговельного підприємства тісно взаємопов'язане з досягненням таких його характеристик, як фінансово-економічна стійкість, фінансово-економічна гнучкість, фінансово-економічна стабільність, фінансово-економічна рівновага. Незважаючи на значну взаємообумовленість цих категорій, кожна має свою специфіку.

Сучасний етап соціально-економічного розвитку в Україні, як і попередні, теж накладає свій відбиток на розвиток системи фінансово-економічної безпеки торговельних підприємств. Оцінка особливостей її розвитку дозволяє дійти висновку, що становлення системи забезпечення фінансово-економічної безпеки торговельних

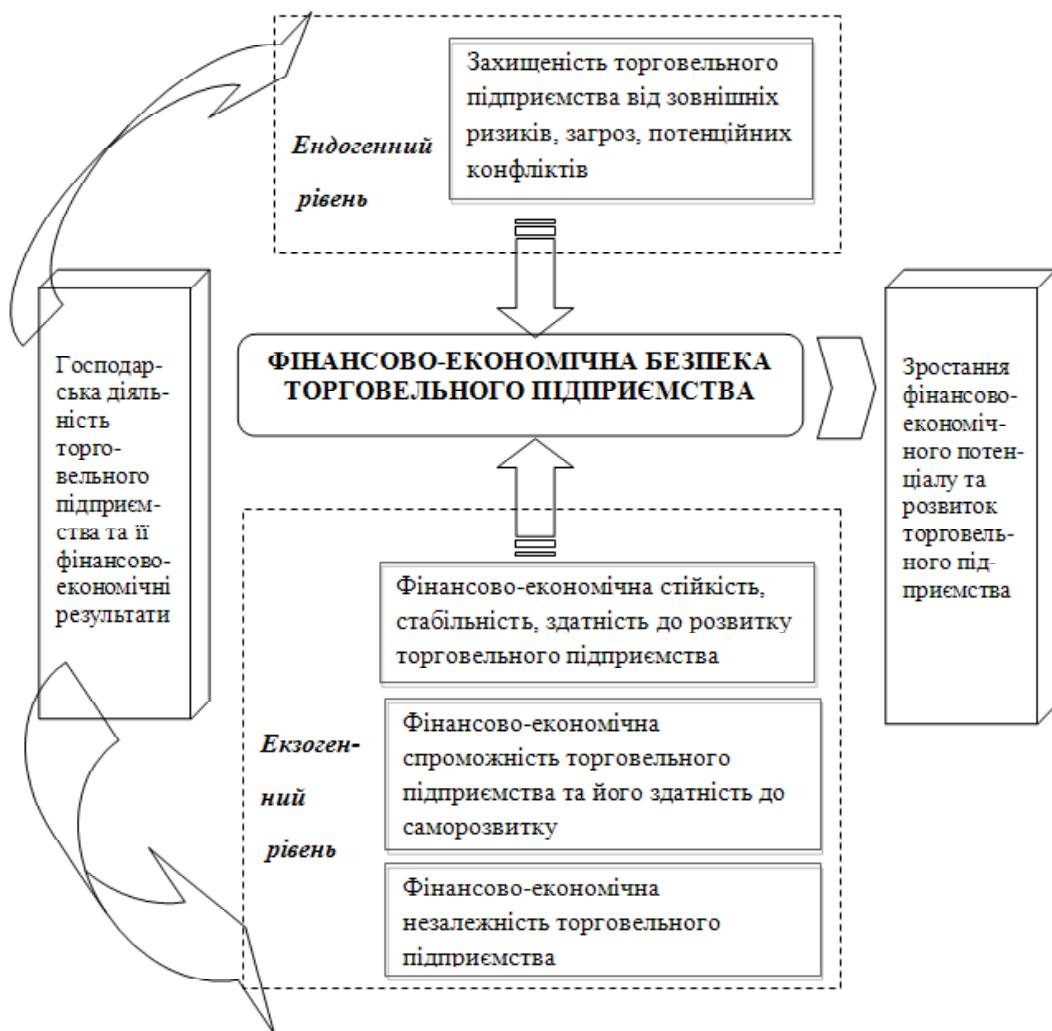

Рис. 1. Змістові характеристики фінансово-економічної безпеки торговельних підприємств (розроблено автором)

підприємств відбувалася на основі однієї (чи декількох) змістової визначальної характеристики, що призводило до виникнення деструктивних факторів впливу на збалансованість господарської діяльності та умов функціонування суб'єктів господарювання в Україні. Формування механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки з урахуванням усіх змістових визначальних характеристик фінансово-економічної безпеки підприємства сприятиме досягненню цільових орієнтирів, досягненню безпечної розвитку для підприємств, зростанню його потенціалу розвитку.

Література

1. Ляшенко О. Ю. Особливості розвитку ринку товарів та послуг у сучасному конкурентному середовищі [Електронний ресурс] / О. Ю. Ляшенко // Ефективна економіка. — 2011. — № 7 (26). — Режим доступу : http://www.nbuvgov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2011_7/225.pdf.
2. Тарнавська Н. П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика [Текст] : моногр. / Н. П. Тарнавська. — Тернопіль : Економічна думка, 2008. — 506 с.
3. Чорна М. В. Управління конкурентоспроможністю підприємств роздрібної торгівлі: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій [Текст] : моногр. / М. В. Чорна. — Х. : ХДУХТ, 2010. — 426 с.

4. В Україні кількість підприємств перевишила 1,346 млн [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ukrinform.ua/ukr/news/v_ukraiini_kilkist_pidprie_mstv_perevishchila_1346_mln__dergstat_1805848.

Кокнаева М. А.

ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЮ БЕЗОПАСНОСТЬЮ В ТОРГОВЛЕ

В статье рассмотрено содержание, сущность и особенности управления финансово-экономической безопасностью на предприятиях торговли, а также выделены ее основные качественные характеристики.

Ключевые слова: финансово-экономическая безопасность, торговое предприятие, особенности управления, содержательные характеристики.

Koknayeva M. A.

FEATURES OF MANAGEMENT OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY IN TRADE

In the article the content, nature and characteristics of management of financial and economic security in the trade, and highlighted its main quality characteristics.

Keywords: financial and economic security, commercial establishment, management features, content features.

УДК 339.56:631.1.016

Мяло Н. С., Войтко С. В.

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Розглянуто особливості розвитку агропромислового комплексу України в умовах європейської інтеграції. Досліджено товарну та географічну структуру експорту сільськогосподарської продукції. Виокремлено перспективи та чинники подальшого успішного розвитку експортного потенціалу сільського господарства України.

Ключові слова: експорт, сільськогосподарська продукція, Європейський Союз, структура експорту, сальдо, зовнішньоторговельний оборот.

Інтеграційні процеси потребують від окремої держави визначення певних перспектив і загроз кожного з можливих напрямів інтеграції. Україна обрала напрям європейської інтеграції, що було підкріплено підписанням Угоди про асоціацію. При цьому важливим є оцінка тих економічних ефектів, які отримає Україна у довгостроковій перспективі, і чи зможуть вони забезпечити ефективне зростання національної економіки. Проблеми міжнародної економічної інтеграції тісно пов'язані із міжнародною торгівлею, яка є невід'ємною частиною світової глобалізації, оскільки можуть суттєво впливати на географічну та товарну структуру експорту та імпорту. Внаслідок зростання показників відкритості ринків з'являються нові вимоги до якості товарів і послуг національних виробників, а особливо виробників сільськогосподарської продукції. Розвиток експортного потенціалу сільськогосподарської продукції стає запорукою зростання економіки в цілому, що передбачає, у тому числі, підвищення кваліфікації персоналу та якісну зміну системи менеджменту.

Питання розвитку експорту сільськогосподарської продукції України та визначення рівня впливу інтеграційних процесів на міжнародну торгівлю продукцією агропромислового комплексу розглянуто в наукових працях таких вітчизняних вчених: Л. Л. Антонюка, Д. Г. Лук'яненка, А. М. Поручника, Н. В. Волченка, Ф. В. Зінов'єва, П. М. Макаренка, О. В. Шкільова, О. М. Шпичака, О. Ю. Юрченка. Однак, недостатньо приділено уваги саме товарній та географічній структурі експорту продукції АПК та новим можливостям для України в умовах євроінтеграції.

Мета роботи — проведення аналізу стану експорту сільськогосподарської продукції України до країн світу та розгляд перспектив розвитку АПК в умовах європейської інтеграції.

Сільське господарство в Україні є однією з провідних галузей економіки і має значний потенціал. Площа сільськогосподарських угідь України становить понад 20 % площи угідь у 28 країнах-членах Європейського Союзу. З розрахунку на одного мешканця України припадає 0,8 га сільськогосподарських угідь, у тому числі 0,67 га ріллі, тоді як у середньому по країнах ЄС ці показники становлять відповідно 0,38 та 0,22 га. Частка ріллі у загальносвітових обсягах становить 2,3 % [6]. У цьому джерелі вказано про те, що Україна є однією з найбільш землезабезпечених країн світу. Даний факт визначає переважання продукції рослинництва над тваринництвом у структурі експорту сільськогосподарської продукції.

У 2013 р. агропромисловий комплекс зайняв найбільшу частку в сумарному показнику експорту. Україна експортувала агропродовольчої продукції на загальну суму 17 млрд дол. За період з 2007 р. по 2013 р. кількість країн-імпортерів української сільськогосподарської продукції збільшилася майже в два рази — з 60 до 115.

У регіональній структурі експорту продукції АПК України у 2012–2013 рр. найбільша частка зовнішньоторговельних операцій припадає на країни Азії та країни ЄС (табл. 1).

Таблиця 1
Регіональна структура експорту сільськогосподарської продукції України
у 2012–2013 роках*

Група країн	2012	2013	Відхилення
Країни Азії	30,3 %	34,3 %	+4,0
Країни ЄС	27,9 %	27,4 %	-0,5
Країни СНД	20,3 %	21,4 %	+1,1
Африканські країни	19,2 %	14,6 %	-4,6
США	0,1 %	0,2 %	+0,1
Інші країни	2,1 %	2,1 %	0,0

*Джерело: складено авторами на основі [5]

При цьому з табл. 1 видно, що відбулися зміни у структурі експорту в цілому у 2013 р. порівняно з 2012 р., а саме: збільшення експорту до країн Азії, що пов’язано із відставанням темпів внутрішнього виробництва даних країн і постійним приростом населення. Іншою причиною є відкриття офіційного доступу на китайський ринок. Україна отримала дозвіл на постачання зернових до КНР і, за підрахунками експертів, підсумки постачання кукурудзи у 2013 р. становлять близько 800 млн дол. У той же час, майже на 5 % зменшився експорт у країни Африки. Трійка країн, на які припадає значна частка експорту сільськогосподарської продукції у 2013 р. виглядає так: Російська Федерація — 11 % від загального обсягу експорту, Єгипет — 9 %, Індія — 6 %.

Варто зазначити, що тенденції у наступні роки, на нашу думку, будуть дещо іншими, оскільки після підписання Угоди про асоціацію з ЄС вихід українських товарів на європейські ринки буде простішим внаслідок скасування мита для 83,1 % товарних позицій сільськогосподарських товарів. 2 % сільськогосподарської продукції підпадає під нульові тарифні квоти, які будуть знижуватися протягом 10 років, а саме: яловичина, свинина, м’ясо птиці, яйця, молоко, пшениця, ячмінь. На решту 14,9 % товарів ЄС встановлює тарифні квоти.

Сумарний ефект від підписання Угоди та скасування митних тарифів на експорт сільськогосподарської продукції оцінюється у 383 млн євро на рік і прогнозується подальше зростання цієї суми. Тому українським аграріям варто звернути особливу увагу на нові можливості та максимально докласти зусиль для досягнення значних економічних вигод.

Для підтвердження вищесказаного порівнямо зовнішньоторговельний оборот сільськогосподарською продукцією з ЄС та світом загалом (рис. 1).

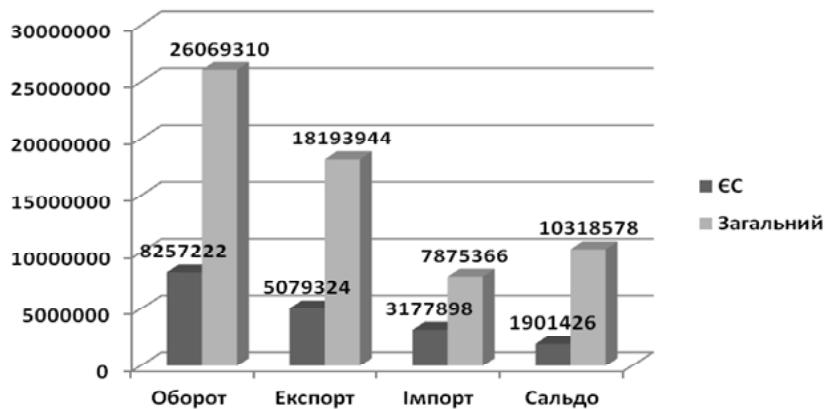

Рис. 1. Стан торгівлі сільськогосподарською продукцією з ЄС за 2013 рік, тис. дол. [5]

За аналізом рис. 1 маємо, що частка зовнішньоторговельного обороту з ЄС у 2013 р. складає 31 % від загального обороту. Сальдо є позитивним і складає 1,4 млрд дол США, що свідчить про сприятливий стан. Проте така ситуація була не завжди і для прогнозування стану на майбутні роки доцільно розглянути дане явище в динаміці, що представлено на рис. 2.

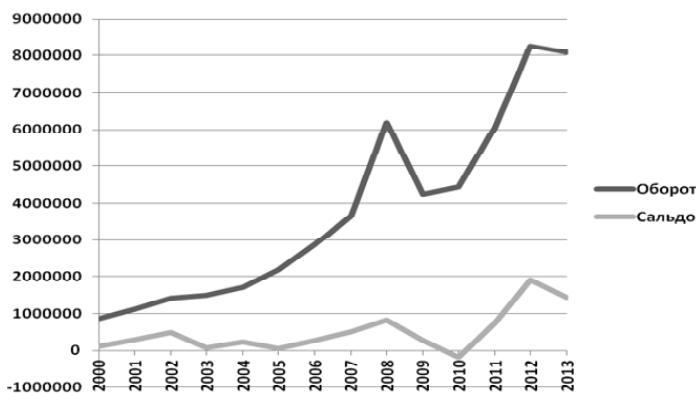

Рис. 2. Динаміка торгівлі сільськогосподарською продукцією з ЄС за 2000–2012 рр., тис. дол.
(побудовано за даними [5])

Проаналізувавши рис. 2, відзначимо те, що до 2008 р. обидва показники мали стійку тенденцію до зростання, проте внаслідок кризових явищ у світовій економіці спостерігається різке падіння у 2009 р. Сальдо зовнішньої торгівлі товарами у 2010 р. було від'ємним, але надалі ситуація покращилася. У 2013 р. відбулося зниження показників, при чому сальдо зменшилося більшою мірою, ніж оборот, за рахунок зростання обсягу імпорту товарів.

Важливим аспектом при дослідженні експорту сільськогосподарської продукції до ЄС є його товарна структура (рис. 3).

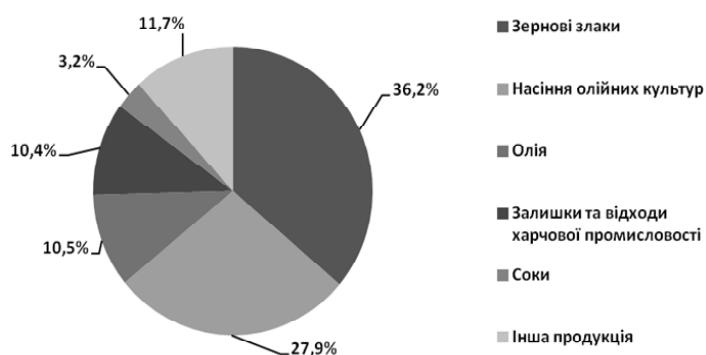

Рис. 3. Структура експорту сільськогосподарської продукції з України до ЄС за 2013 р. [5]

Найбільша питома вага експорту сільськогосподарської продукції припадає на зернові злаки, серед яких основні місця посідають кукурудза, пшениця і ячмінь. Наступні позиції посідають насіння олійних культур, в основному насіння ріпаку, яке в Європі успішно переробляється на біопаливо та реалізується на зовнішніх ринках. Майже однакову частку в структурі експорту займають: соняшникова олія, залишки та відходи харчової промисловості. Зазначені частки становлять відповідно 10,5 % і 10,4 %. Завдяки збільшенню виробництва плодів, ягід та винограду, а також розширенню ринків збути вітчизняних компаній та розвитку переробної галузі всередині країни, в 2013 р. зросі обсяг експорту соків.

Однак, варто відзначити те, що дві третини експорту агропродовольчих товарів є товарами з низькою доданою вартістю, тому Україні необхідно диверсифікувати структуру експорту та реалізовувати вже готову, перероблену продукцію, переходячи, таким чином, на новий рівень партнерських відносин з ЄС.

Висновки. На підставі здійсненого дослідження експорту сільськогосподарських товарів з України, визначено його особливості, а саме: зростання ролі АПК в національній економіці, переважання в товарній структурі товарів з низькою доданою вартістю, європейський вектор інтеграції. Доведено, що підписання Угоди про асоціацію є лише початковим етапом глобальних і кардинальних змін в економіці України. Оскільки, для того, щоб продукція сільського господарства України була конкурентоспроможною на ринку ЄС доцільне переоснащення виробництва, яке може буде досить затратним. До того ж виробництво більш якісної продукції є позитивним з метою подальшого нарощування обсягів експорту до ЄС. Проведений аналіз товарної та географічної структури експорту продукції агропромислового комплексу свідчить про певні проблеми в цій сфері, які потребують посиленої уваги з боку держави. Складовими вирішенням цих проблем і подальшого підвищення експортного потенціалу сільського господарства України за умов євроінтеграції є:

- створення і підтримання сприятливого інвестиційного клімату для сільського господарства;
- перерозподіл структури експорту продукції агропромислового комплексу до збільшення частки продуктів із вищою доданою вартістю її переробки;
- впровадження в практику діяльності підприємств агропромислового комплексу з виробництва продуктів харчування принципів міжнародної системи технічного регулювання, безпечності харчових продуктів (HACCP);
- кадрове забезпечення підприємств агропромислового комплексу;
- підвищення якості менеджменту.

Напрямом подальших досліджень є аналіз альтернативних міжнародних ринків, їхніх позитивних та негативних сторін стосовно можливості експорту національної сільськогосподарської продукції, а також дослідження готовності підприємств експортувати не сировину, а перероблену продукцію агропромислового комплексу.

Література

1. Волченко Н. В. Вплив інтеграційних праґнень України на її участь у міжнародній торгівлі сільськогосподарською продукцією [Текст] / Н. В. Волченко // Культура народов Причорномор'я. — 2008. — № 147. — С. 51–55.
2. Донець К. І. Перспективи розвитку експорту сільського господарства України [Текст] / К. І. Донець // Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ. Серія: Економічні науки. — 2014. — № 1 (6). — С. 295–301.
3. Кваша К. С. Тарифні квоти та мита на аграрну продукцію при формуванні зони вільної торгівлі між Європейським Союзом та Україною [Текст] / К. С. Кваша // Економіка АПК. — 2013. — № 11. — С. 99–106.
4. Клименко І. В. Спільна аграрна політика Європейського Союзу: можливості та виклики для України [Текст] / І. В. Клименко, М. Г. Бугрій, І. В. Ус. — К. : НІСД, 2011. — 19 с.
5. Можливості експорту української сільськогосподарської продукції до країн ЄС в рамках автономних торговельних преференцій [Електронний ресурс] // Міністерство аграрної політики та продовольства України. — Миколаїв, 2014. — Режим доступу : www.oda.te.gov.ua/data/upload/publication/zborivska/ua/17091/3.ppt.
6. Юрченко О. Ю. Особливості розвитку АПК України в умовах глобалізації [Текст] / О. Ю. Юрченко // Вісник Хмельницького національного університету. — 2011. — № 2. — Т. 3. — С. 151–153.

Мяло Н. С., Войтко С. В.

ОСОБЕННОСТИ ЭКСПОРТА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Рассмотрено особенности развития агропромышленного комплекса Украины в условиях европейской интеграции. Исследовано товарную и географическую структуру экспорта сельскохозяйственной продукции. Выделены перспективы и факторы дальнейшего успешного развития экспортного потенциала сельского хозяйства Украины.

Ключевые слова: экспорт, сельскохозяйственная продукция, Европейский Союз, структура экспорта, сальдо, внешнеторговый оборот.

Myalo N.S., Voitko S.V.

FEATURES OF UKRAINIAN AGRICULTURAL EXPORT IN EUROPEAN INTEGRATION TERMS

The features of development of the Ukrainian agroindustrial complex in the conditions of European integration are examined. The commodity and geographical structure of exports of agricultural products are investigated. Prospects and factors of the future development of export potential of agriculture of Ukraine are determined.

Key words: export, agricultural products, European Union, structure of export, balance, foreign trade turnover.

УДК: 340.6:658.62:336.247

Ковалик Я. І.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ТОВАРІВ, ЩО ПЕРЕМІЩУЮТЬСЯ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню питань, пов'язаних з порядком організації та проведенням експертиз проб, зразків товарів, що переміщуються через митний кордон України.

Ключові слова: спеціалізована лабораторія з питань експертизи та досліджень, експертиза, дослідження, управління, сектор, відбір проб і зразків товарів, товари, запит, висновок.

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності в сучасних умовах має чітку тенденцію щодо інтеграції України до європейської та світової спільноти, характеризується збільшенням експортно-імпортних операцій.

Державна митна політика спрямована на захист митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи. Зростає роль Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та досліджень Державної фіiscalної служби (ДФС) та її відокремлених управлінь, які в процесі проведення експертиз проб, зразків товарів, що переміщуються через митний кордон України, визначають багаточисленні різновиди порушень митних правил щодо неправильного декларування товарів, маніпулювання хімічним складом, різними характеристиками та призначенням товарів.

Питання даного дослідження розглядалися в працях як українських вчених так і вчених зарубіжних країн (Г. Л. Карпенка, Б. М. Габричидзе, Е. В. Додіна, Е. В. Жиряєвої, В. Г. Драганова).

Метою даної роботи є дослідження питань, пов'язаних з проведенням експертиз проб, зразків товарів, що переміщуються через митний кордон України.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної фіiscalної служби» від 21.05.2014 р. № 160 прийнято рішення про утворення Державної фіiscalної служби як центрального органу виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України, реорганізувавши Міністерство доходів і зборів шляхом перетворення [3]. Постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. «Про Державну фіiscalну службу України» затверджено Положення про Державну фіiscalну службу. Одним із завдань, покладених на Державну фіiscalну службу, є проведення досліджень і експертної діяльності у податковій та митній сферах [4]. Ці питання вирішують Спеціалізована лабораторія з питань експертизи та досліджень, її відокремлені територіальні управління та сектор, які входять до структури Державної фіiscalної служби.

До структури Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та досліджень входять: 3 управління експертиз та досліджень: хімічної та промислової продукції; харчової продукції, алкогольних напоїв, фармацевтичних препаратів та наркотичних засобів; товарознавчої, інженерно-технічної та криміналістичної експертизи, розташовані в м. Києві; 6 управління і один сектор з питань експертизи та досліджень, дислоковані в містах: Дніпропетровську, Донецьку, Львові, Одесі, Харкові, Северодонецьку, а також в с. Великі Лази Ужгородського району (рис. 1).

Зоною діяльності трьох Управлінь експертиз і досліджень Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та досліджень ДФС, розміщених у м. Києві, є: м. Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області.

Зоною діяльності Дніпропетровського відділення з питань експертизи та досліджень є: Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська області. Вказане відділення здійснює

Рис. 1. Структура Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та досліджень ДФС [1]

дослідження, відповідно до Галузі атестації на проведення вимірювань показників об'єктів: неорганічних речовин та металів (руд, шлаків, сплавів, виробів з чорних та кольорових металів), товарів харчового призначення.

Зоною діяльності Донецького управління з питань експертизи та досліджень є Донецька область. Відділення здійснює дослідження, відповідно до Галузі атестації на проведення вимірювань показників об'єктів: металів, сплавів, руд, шлаків, керамічних виробів, органічних речовин (фарб, полімерів). Зоною діяльності Львівського управління з питань експертизи та досліджень є: Волинська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська області. Вказане відділення здійснює дослідження, відповідно до Галузі атестації на проведення вимірювань показників об'єктів: лакофарбової продукції, полімерів, плит ДВП, експертизу на наявність наркотичних і психотропних речовин, прекурсорів, дослідження товарів харчового призначення, товарів для годівлі тварин, криміналістичну експертизу (автомобільних документів, зброй) тощо.

Зоною діяльності Одеського управління з питань експертизи та досліджень є: Миколаївська, Одеська, Херсонська області. Управління здійснює дослідження, відповідно до Галузі атестації на проведення вимірювань показників об'єктів: тканин, текстилю, одягу, алкогольних напоїв (вина та виноматеріалів, коньячного спирту), металів, сплавів, ювелірних виробів, фармацевтичних препаратів.

Ужгородське управління з питань експертизи та досліджень діє в Закарпатській області. Воно проводить дослідження, відповідно до Галузі атестації на проведення вимірювань показників об'єктів: контрафактної продукції (компакт-дисків), деревини, експертизу на наявність наркотичних і психотропних речовин, прекурсорів, дослідження харчових продуктів, криміналістичну експертизу (автомобільні документи, зброя).

Зоною діяльності Харківського управління з питань експертизи й досліджень є: Полтавська, Сумська та Харківська області. Вказане управління здійснює дослідження, відповідно до Галузі атестації на проведення вимірювань показників об'єктів: ювелірних виробів, органічних речовин (лаків, фарб, паперу, картону), лікарських препаратів, субстанцій, тканин, текстилю.

Зоною діяльності Луганського сектора з питань експертизи та досліджень є Луганська область. Сектор здійснює дослідження, відповідно до Галузі атестації на проведення вимірювань показників об'єктів: металів, сплавів, товарів хімічної промисловості, нафтопродуктів.

Правовий статус Спеціалізованої лабораторії визначається Митним кодексом України, Положенням про Спеціалізовану лабораторію з питань експертизи та досліджень ДФС та іншими нормативно-правовими актами України. Спеціалізована лабораторія:

- організовує роботу щодо проведення досліджень, експертиз у податковій та митній сферах;

- проводить дослідження, експертизи проб, зразків товарів у рамках процедур податкового, митного контролю та оформлення з метою встановлення характеристик, визначальних для: класифікації товарів згідно з УКТ ЗЕД; перевірки задекларованої митної вартості товарів; ідентифікації (визначення складу, фізичних, фізико-хімічних характеристик); встановлення країни походження товарів; встановлення належності товарів до таких, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги, прекурсори, сильнодіючі та отруйні речовини тощо [5].

Для проведення експертизи митниці ДФС вправі відбирати проби, зразки товарів [2, ст. 356]. Під пробою розуміється оптимально необхідна частина зразка товару, тотожна за складом і властивостями всьому об'єкту дослідження.

Зразок товару — одиниця продукції, що є тотожною за структурою, складом і властивостями усій партії товару.

Товари, згідно Митного кодексу України — це будь-які рухомі речі, у тому числі ті, на які законом поширено режим нерухомої речі (крім транспортних засобів комерційного призначення), валютні цінності, культурні цінності, а також електроенергія, що переміщується лініями електропередачі [2, ч. 57 ст. 4].

Проби, зразки товарів, крім великовагових і технічно складних (машини, технологічні лінії, промислові конструкції), беруться в мінімальній кількості у двох примірниках (досліджуваний та контрольний) уповноваженими посадовими особами митного органу на підставі вмотивованого письмового рішення керівника цього митного органу або особи, яка виконує його обов'язки [2, ст. 356]. Якщо огляд і переогляд ручної поклажі та багажу проводиться за відсутності громадянина чи уповноваженої ним особи відбір проб, зразків повинен здійснюватися у присутності двох понятіх.

З дозволу митного органу для проведення експертизи можуть також братися проби, зразки товарів, що зберігаються на митному складі, складі тимчасового зберігання.

При вивезенні товарів з митної території України відбір проб, зразків товарів може здійснюватися тільки в митниці відправлення. При цьому проби, зразки можуть братися до завантаження товарів у транспортний засіб, за умови забезпечення надійної ідентифікації всіх товарів, призначених для завантаження.

Відбір проб і зразків товарів, що перебувають під митним контролем, посадовими особами інших державних органів, а також декларантами або уповноваженими ними особами здійснюється спільно з посадовими особами відповідного митного органу [2, ст. 356]. Якщо з об'єктивних причин не видається можливим відбір контрольних проб і зразків товарів (одиничний товар, обмежена кількість, вміст поштового відправлення

тощо), проби і зразки товарів беруться в одному примірнику (досліджуваному). Про відбір проб і зразків товарів складається акт. На кожну обрану пробу (зразок) накладається окреме митне забезпечення.

Митне забезпечення — одноразові номерні запірно-пломбові пристрої, печатки, штампи, голографічні мітки, засоби електронного цифрового підпису та інші засоби ідентифікації, що використовуються митними органами для відображення та закріplення результатів митного контролю та митного оформлення [2, ч. 22 ст. 4].

Митний контроль — сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм Митного кодексу України, законів та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку

Митне оформлення — виконання митних формальностей, необхідних для випуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення [2, ч. 23 ст. 4].

Відбір проб і зразків товарів здійснюється з обов'язковим додержанням правил техніки безпеки та пожежної безпеки.

Експертизи в митних органах проводяться на основі норм та положень Митного кодексу України, Положення про Спеціалізовану лабораторію з питань експертизи та досліджень ДФС, інших законодавчих і нормативно-правових актів [2–7]. Спеціалізована лабораторія, її відокремлені управління та сектор проводять експертизи та дослідження за запитами митних органів. Направлення запитів щодо проведення експертизи до експертних підрозділів Спеціалізованої лабораторії проводиться митними органами при здійсненні ними митного контролю та митного оформлення товарів, якщо виникла потреба в спеціальних знаннях з різних галузей науки, техніки, мистецтвознавства або у використанні спеціального обладнання і техніки. У своєму запиті митний орган повинен надати обґрунтування та чітко визначити мету його направлення і завдання для проведення дослідження, тобто зазначити склад, властивості, іншу інформацію про товар, що доцільно перевірити або встановити.

При направлений запитів митним органом надаються проби, зразки товарів під митним забезпеченням разом з оригіналом акта про взяття проб, зразків товарів; копіями акта про проведення огляду (переогляду) товарів, транспортних засобів, ручної поклажі та багажу у разі його проведення; митною декларацією або іншими документами, що надаються митному органу для митного контролю; зовнішньоекономічними договором (контрактом); інвойсом (рахунком-фактурою, накладною); сертифікатами якості; техніко-технологічною документацією та документами і відомостями, необхідними для ідентифікації товарів, завіреними посадовою особою митного органу в установленаому порядку [7].

Запит митного органу разом із супровідними документами доставляється до експертного підрозділу Спеціалізованої лабораторії посадовою особою митного органу або поштою [2, ч. 1, ст. 357].

Наявність запиту митного органу є підставою для Спеціалізованої лабораторії, її відокремлених управлінь, сектора для проведення експертизи. Митна експертиза передбачає:

- ознайомлення з супровідною документацією на товари;
- підбір та вивчення (у разі потреби) додаткової довідкової, науково-технічної, нормативної літератури з цього питання;
- визначення переліку необхідних видів лабораторних досліджень, які слід провести відповідно до завдань, окреслених запитом митного органу;
- підготовку наданих проб, зразків товару для їх фізико-хімічних досліджень;
- проведення фізико-хімічних досліджень проб і зразків товарів з використанням методів кількісного і якісного хімічних аналізів.

Відповідно до ст. 357 Митного кодексу України експертиза проб, зразків проводиться протягом 10 днів після їх надходження до спеціалізованого органу з питань експертизи та досліджень ДФС чи його відокремленого підрозділу або іншої експертної установи (організації). У разі потреби цей строк може бути продовжено за рішенням керівника Спеціалізованого органу з питань експертизи та досліджень ДФС, керівника відокремленого управління, сектора зазначеного органу або керівника відповідної експертної установи (організації), але не більше ніж на 20 днів [2, ст. 357].

Експертизи, що здійснюються експертами Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та досліджень ДФС, її відокремлених управлінь, сектора проводяться з метою забезпечення здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, вони не є судовими експертизами оскільки закон України «Про судову експертизу» не розглядає митні експертні підрозділи як органи судової експертизи.

Експертиза (від лат. «*expertus*» — досвідчений знавець) — це розгляд, дослідження експертом-фахівцем якихось справ, питань, що потребують спеціальних знань. Призначення експертизи в інших установах (організаціях) допускається у разі неможливості проведення експертизи Спеціалізованою лабораторією, чи її відокремленим управлінням, сектором або за заявою декларанта чи уповноваженої ним особи для підтвердження чи спростування результатів проведеної експертизи [2, ст. 357]. Експертизи проб, зразків товарів, які швидко псуються або мають обмежений строк зберігання, проводяться невідкладно.

У разі наявності клопотання експерта перед митним органом, який призначив експертизу, про надання йому додаткових матеріалів, строк проведення експертизи призупиняється. Додаткові матеріали повинні бути надані у строк, що не перевищує 10 днів з дня отримання такого клопотання [2, ст. 357].

У випадку ненадання додаткових матеріалів у зазначені строки керівник Спеціалізованої лабораторії, керівник відокремленого управління зазначеної лабораторії або керівник відповідної експертної установи (організації) приймає рішення про проведення часткової експертизи або про відмову у її проведенні.

У разі порушення вищевказаних строків проведення експертиз чи у разі неможливості їх проведення митний орган зобов'язаний повідомити про це декларанта або уповноважену ним особу. Збитки, завдані декларанту або уповноваженій ним особі внаслідок порушення вищезгаданих строків проведення експертиз, відшкодовуються митними органами в установленому законом порядку [2, ст. 357]. За результатами проведеної експертизи експертом складається висновок. Висновок експерта — це вихідний документ Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та досліджень ДФС, її відокремлених управлінь, сектора за результатами проведених експертиз на запит митного органу. В ньому міститься відповідні на поставлені митним органом запитання. Спеціалізованої лабораторії, її відокремленого управління, сектора передається митному органу, який надсилає запит, для остаточного прийняття рішення з питань державної митної справи. Якщо висновок є необґрунтованим або у разі виникнення сумнівів у його правильності може бути призначена повторна експертиза, проведення якої доручається іншому експерту на загальних підставах.

Товари, проби (зразки) яких взяті для проведення експертизи, за бажанням декларанта або уповноваженої ним особи, можуть бути випущені митним органом до одержання результатів відповідних експертиз, за умови забезпечення сплати митних платежів відповідно до обраного митного режиму, якщо вони не підпадають під дію встановлених законодавством України заборон та/або обмежень щодо переміщення через митний кордон України [2, ч. 21, ст. 357].

Згідно з частиною 14 статті 357 Митного кодексу України контрольні проби і зразки, а також залишки дослідженіх проб та пошкоджені під час проведення експертиз зразки зберігаються у Спеціалізованій лабораторії, її відокремлених управліннях, секторі протягом 60 днів з дня їх надходження.

Проби і зразки товарів, що швидко псуються або мають обмежений строк зберігання, зберігаються протягом строку зберігання.

Проби і зразки товарів, взяті в одному примірнику, а також проби і зразки товарів, у складі яких в процесі експертизи виявлено наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори, сильнодіючі або отруйні речовини, одразу після проведення експертизи та надання висновку передаються митному органу, який призначив таку експертизу, за актом. На письмову вимогу декларанта або уповноваженої ним особи проби, зразки товарів, після закінчення експертизи, можуть бути їм повернуті протягом 60 днів з дня їх надходження з оформленням відповідного акта.

Проби, зразки товарів, не одержані власником або уповноваженою ним особою протягом встановленого строку зберігання, знищуються з оформленням відповідного акта. Вартість зазначених проб, зразків товарів власникові або уповноваженій ним особі не відшкодовується. При цьому техніко-технологічна документація та інші документи з інформацією про характеристики товару, проби і зразки якого відбиралися для проведення експертиз, повертаються власнику товарів або уповноваженій ним особі після закінчення митного оформлення цих товарів або після надання митному органу засвідчених в установленому порядку копій зазначених документів, які залишаються у справах митного органу [2, ст. 357].

Оплата за проведені експертизи здійснюється за рахунок коштів державного бюджету. На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що порядок проведення експертизи проб, зразків товарів, що переміщаються через митний кордон України, належним чином визначений законодавчими та нормативно-правовими актами. Врегульована співпраця зі структурними підрозділами ДФС в частині досліджень і експертної роботи у податковій сфері.

Література

1. Павлишин М. Л. Актуалізація питань експертного забезпечення у митній та податковій сферах [Текст] / М. Л. Павлишин, Я. І. Ковалик, Є. І. Бурак / Вісник Львівського інституту економіки і туризму. — Вип. 9. — 2014.
2. Митний кодекс України [Текст] // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 44—48. — С. 552.
3. Положення Про Державну фіiscalну службу України [Текст] / Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 р. — № 236.
4. Про утворення Державної фіiscalної служби [Текст] / Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 р.
5. Про утворення територіальних органів Державної фіiscalної служби та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України [Текст] / Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. — № 311.
6. Порядок взаємодії митних органів із Центральним митним управлінням лабораторних досліджень та експертної роботи при проведенні митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів [Текст] / Наказ Міністерства фінансів від 31 травня 2012 р. — № 654.
7. Про судову експертизу [Текст] / Закон України від 25.02.1994 р. — № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 28. — С. 232.

Ковалік Я. І.

ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ ЭКСПЕРТИЗЫ ТОВАРОВ, ПЕРЕМЕЩАЕМЫХ ЧЕРЕЗ ТАМОЖЕННУЮ ГРАНИЦУ УКРАИНЫ

Статья посвящена исследованию вопросов, связанных с порядком организации и проведением экспертизы проб, образцов товаров, перемещаемых через таможенную границу Украины.

Ключевые слова: специализированная лаборатория по вопросам экспертизы и исследований, экспертиза, исследования, управления, сектор, отбор проб и образцов товаров, товары, запрос, вывод.

Kovalyk Ya. I.

FEATURES OF CONDUCTING THE EXPERTISE OF GOODS CROSSING THE CUSTOMS BORDER OF UKRAINE

The article investigates the issues related to the organization and conducting the expertise of the samples, samples of goods crossing the customs border of Ukraine.

Key words: specialized laboratory in expertise and research, expertise, research, management, sector; sampling the standards and samples of goods, products, inquiry, conclusion.

УДК 685.46

Доманова О. В., Бачинська В. О.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ ТРИКОТАЖНИХ РУКАВИЧОК ТА ПОШУК МОЖЛИВОСТІ ПОКРАЩЕННЯ ЇХ СПОЖИВЧИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ

Представлені результати товарознавчої оцінки якості сучасного асортименту трикотажних жіночих рукавичок. Запропоновано можливість покращення споживчих властивостей напіввовняних жіночих рукавичок за рахунок використання водних екстрактів рослин в якості барвників.

Ключові слова: трикотажні рукавички, споживчі властивості, якість, водні екстракти рослин, барвники.

На сьогоднішній час трикотажна галузь розвивається високими темпами, вона має значні технологічні потужності й асортиментні можливості для постійного розширення й оновлення продукції, відповідно до зміни моди та кон'юнктури ринку. Асортимент трикотажних жіночих рукавичок, не виняток, за останні роки він значно розширився.

Формування оптимальної структури асортименту трикотажних жіночих рукавичок уже сьогодні вимагає застосування досконаліших підходів у підборі сировини та високоефективних технологій, зокрема фарбування. Тому цікавим є проведення комплексної товарознавчої оцінки сучасного асортименту трикотажних рукавичок, та пошук можливості покращення їх споживчих властивостей за рахунок використання природних барвників.

Аналізуючи дані науково-технічної літератури слід зазначити, що на сьогодні інформація щодо використання рослинних екстрактів з метою фарбування трикотажних виробів, зокрема рукавичок, відсутня.

Але такі науковці, як С. Т. Дацко, А. В. Добровольська, О. М. Гущак займаються розробкою нових технологічних схем екстрагування барвних речовин з різних видів рослин, покращенням світлостабілізації колоранта, вивчають експлуатаційні властивості текстильних матеріалів пофарбованих природними барвниками [1; 2; 3].

Зробити висновки щодо якості сучасного асортименту трикотажних рукавичок на основі комплексної товарознавчої оцінки та здійснити пошук можливостей покращення споживчих властивостей жіночих напіввовняних рукавичок за рахунок використання водних екстрактів рослин в якості барвників.

Жіночі трикотажні рукавички повинні мати гарні теплозахисні властивості, високі естетичні властивості та бути безпечними для жіночих рук.

В якості об'єктів дослідження були обрані жіночі трикотажні рукавички, що реалізуються на ринку м. Харкова, а саме: зразок 1 — ТМ «SHENG» (Румунія), зразок 2 — ТМ «SNUG» (Китай), зразок 3 — ТМ «Jia ting Glove» (Китай), зразок 4 — ТМ «Lain Xin» (Китай), зразок 5 — Невідома марка, зразок 6 — ТМ «Марія», зразок 7 — ТМ «Ірина» (Москва).

При огляді пакування та маркування, було визначено, що жоден із зразків не відповідає ГОСТу 10581-91. Тільки чотири зразки мали поліестіленову упаковку (ТМ «SHENG», ТМ «Марія», невідома марка, ТМ «Ірина»). Найбільш повна інформація про маркування була у зразка ТМ «SHENG», але не вистачало номера моделі, НД, артикула, сорту. Зразки ТМ «Jia ting Glove», ТМ «Lain Xin» мали маркування, але китайською мовою. Трикотажні рукавички невідомої марки зовсім не мали маркування. Це свідчить про те, що виробники порушують права споживача щодо інформації про товар та його виробника.

Під час дослідження органолептичних та фізичних характеристик було встановлено, що зразки ТМ «SHENG», ТМ «Lain Xin», ТМ «Марія», ТМ «Ірина» та зразок невідомої торгової марки не мають дефектів, відхилення лінійних розмірів знаходяться

у межах допустимих для 1-ого сорту, тому ці зразки відносимо до 1-го сорту. Зразок ТМ «SNUG» за кількістю допустимих дефектів відноситься до 2-го сорту. Зразок ТМ «Jia ting Glove» має значні відхилення лінійних розмірів, тому взагалі відноситься до браку.

Вологість — це здатність виробу поглинати вологу у нормальніх атмосферних умовах (тиск 760 мм рт. ст., температура 18–20 °C і відносна вологість повітря 55–60 %). Результати дослідження вологості досліджуваних зразків рукавичок представлені на рис. 1.

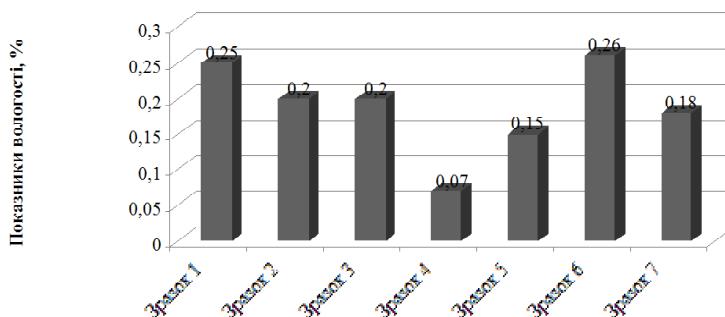

Рис. 1. Діаграма вологості в дослідних зразках рукавичок

З рис. 1. бачимо, що усі зразки мають вологість менше ніж 1 %. Найвища вологість мають рукавички ТМ «Марія» — 0,26 %, що вказує на велику кількість синтетичного волокна. Але незначний показник вологості може бути за рахунок обробки апратами. Найменшу вологість має зразок ТМ «Lain Xin» — 0,07 %, це свідчить, що рукавички зроблені з синтетичної пряжі. Знаючи, що вологість чисто вовняних виробів становить 13 %, можемо зробити висновок, що всі досліджені зразки рукавичок, переважно виготовлені із синтетичних волокон. Це свідчить про низькі гігієнічні властивості та гіршу можливість зберігати температурний режим, ніж вовняні вироби.

Водопоглинання — здатність матеріалу вбирати крапельно-рідку вологу. Результати дослідження цього показника представлені на рис. 2.

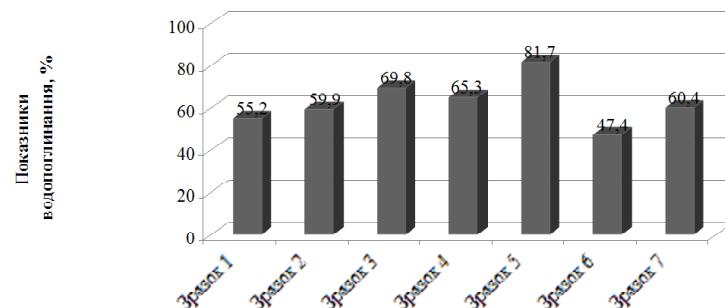

Рис. 2. Діаграма результатів водопоглинання рукавичок

Аналізуючи дані водопоглинання рукавичок розуміємо, що крім сировини також велике значення має структура переплетення. Чим вища капілярність полотна, тим більше воно затримує вологу.

Як бачимо з рис. 2 усі зразки мають високі показники водопоглинання, які знаходяться у межах 47,4–81,7 %. Але спостерігається зміна динаміки порівняно з показниками вологості. Це свідчить про те, що трикотажні рукавички мають об’ємну пряжу, рихлу структуру переплетення, а також можемо стверджувати, що при заключній обробці жіночі рукавички піддавали ап retуванню, яке запобігає проникненню вологи у нормальніх умовах.

Отже, теплозахисні властивості трикотажних рукавичок залежать від пористості, товщини, структури пряжі та виду волокна.

Гігроскопічність — це здатність виробу поглинати з навколошнього середовища вологу й віддавати її. Усі полотна, крім синтетичних, володіють високою гігроскопічністю. Результати досліджень представлені на рис. 3.

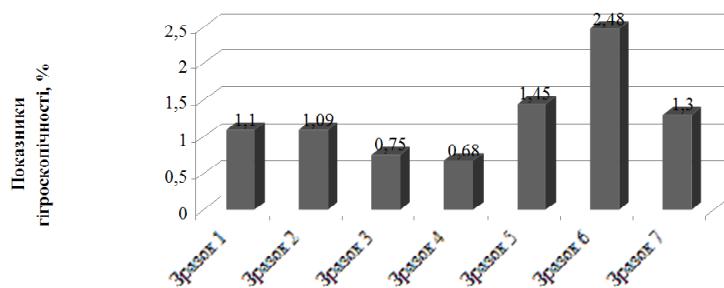

Рис. 3. Діаграма показників гігроскопічності рукавичок

Аналізуючи результати, які представлені на рис. 3, бачимо, що найвищий показник гігроскопічності має зразок ТМ «Марія», який складає 2,48 % — це вказує на наявність натуральних волокон, посередній вплив щільної структури полотна та обробку апратами. Зразок ТМ «Lain Xin» має найменшу гігроскопічність — 0,68 %. У цьому зразку переважно синтетичні волокна.

Отже, порівнюючи динаміку показників вологості та гігроскопічності ми можемо стверджувати, що до складу досліджених жіночих рукавичок, крім вовни, входить значна кількість синтетичних волокон.

Забарвлення трикотажних виробів — це досить складний технологічний процес, пов’язаний з нанесенням на трикотажне полотно барвника, в результаті чого барвник вбирається, а полотно набуває необхідного кольору [4; 5]. Найбільша стійкість барвників у зразка ТМ «JIA TING GLOVE», яка має оцінку 4 бали. Трикотажні рукавички ТМ «SHENG», ТМ «Lain Xin», ТМ «Марія», ТМ «Ірина» після прання втратили стійкість кольору. Шість зразків трикотажних рукавичок в процесі експлуатації можуть залишати фарбу на руці людини, крім зразка ТМ «Jia ting Glove2.

Всі зразки мають перевищення показника pH (7,8–8,15), що впливає на гігієнічні властивості рукавичок. Таке значення показника pH може залежати від великої кількості барвників, порушення технології обробки закріплювачами та апратами. Таким чином, pH трикотажних рукавичках є високо лужним, що може викликати подразнення шкіри під час довготривалого використання. Лужне середовище сприяє збільшенню кислотночутливих бактерій. Підсумовуючи, можна зазначити, що деякі виробники використовують не тільки низькоякісну сировину, але і не дотримуються гігієнічних норм та екологічності виробництва.

Існує низка споживачів, які бажають носити натуральні, безпечні вироби, що можна досягнути завдяки використанню натуральної сировини та природних барвників, а саме водних екстрактів звіробою, калини, кореня морени.

За результатами комплексної товарознавчої оцінки сучасного асортименту жіночих трикотажних рукавичок можна говорити про низьку якість виробів, а також про низькі споживчі властивості, зокрема гігієнічні та безпечність. З метою покращення споживчих властивостей напіввовняніх трикотажних жіночих рукавичок пропонується в якості барвників використовувати водні екстракти звіробою, калини, кореня морени.

Враховуючи ту кількість рослин, що розповсюджені на території України, нами продовжується пошук природних барвників.

Література

1. Дацко О. І. Обґрунтування напрямів використання екстракту кореня щавлю кінського для фарбування текстильних матеріалів [Текст] / І.О. Дацко // Вісник Львівського інституту економіки і туризму. — Львів : ЛІЕТ, 2011. — № 12. — С. 53–50.
2. Добровольська А. В. Оцінка перспектив використання природних барвників для надання комплексу споживчих властивостей текстильних матеріалів [текст] / А. В. Добровольська, О. П. Сумська // Вісник Хмельницького нац. ун-ту. — Хмельницьк : ХНУ, 2006. — С. 71–78.
3. Гущак О. М. Вплив виду проправлювача та тривалості сонячного опромінення на зміну колористичних характеристик і світлостійкість вовняних тканин, пофарбованих екстрактом сухого листя черемхи [Текст] / О. М. Гущак // Вісник Львівського інституту економіки і туризму. — Львів : ЛІЕТ, 2011. — № 12. — С. 87–90.
4. Семак З. М. Фарбування текстильних матеріалів рослинними барвниками [Текст] : навч. посібн. / З. М. Семак, Б. Б. Семак. — Львів : Світ, 2005. — 336 с.
5. Калинников Ю. А. Природные красители и вспомогательные вещества в химико-текстильных технологиях — реальный путь повышения экологической чистоты и эффективности производства текстильных материалов [Текст] / Ю. А. Калинников, И. О. Вашурин // Российский химический журнал. — Россия : XLVI, № 1, 2002. — С. 77–87.

Доманова Е. В., Бачинская В. А.

ИССЛЕДОВАНИЯ КАЧЕСТВА ТРИКОТАЖНЫХ ПЕРЧАТОК И ПОИСК ВОЗМОЖНОСТИ УЛУЧШЕНИЯ ИХ ПОТРЕБИТЕЛЬСКИХ СВОЙСТВ

Представлены результаты товароведной оценки качества современного ассортимента трикотажных женских перчаток. Предложена возможность улучшения потребительских свойств полуверстяных женских перчаток за счет использования водных экстрактов растений в качестве красителей.

Ключевые слова: трикотажные перчатки, потребительские свойства, качество, водные экстракты растений, красители.

Domanova E. V., Bachynska V. A.

INVESTIGATION OF QUALITY GLOVES OF KNITTED AND FINDING OPPORTUNITIES TO IMPROVE THEIR PROPERTIES

Presents the results of evaluation of the quality of modern merchandising assortment of women's knitted gloves. Offered the possibility to improve consumer properties of wool blend gloves women through the use of aquatic plant extracts as dyes.

Tags: knitted gloves, consumer properties, quality, aquatic plant extracts, dyes.

УДК 665.585

Луців Н. В.

ПРОБЛЕМИ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ КОСМЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ДОГЛЯДУ ЗА ВОЛОССЯМ

У статті досліджено особливості та проблеми розвитку сучасного ринку косметичних засобів для догляду за волоссям в Україні, розглянуто динаміку виробництва, продажу, експорту та імпорту цих засобів, окреслено основні проблеми щодо асортименту і якості засобів для догляду за волоссям українських виробників.

Ключові слова: засоби для догляду за волоссям, шампунь, бальзам, маска для волосся, натуральна косметика, ринок, імпорт, експорт, виробництво.

Люди завжди прагнуть мати гарне волосся, яке не тільки прикрашає, а й захищає голову від шкідливого впливу зовнішнього середовища — сонячного випромінювання, вітру, пилу та холоду. Підтримувати волосся в гарному стані допоможе правильний догляд з використанням різних гігієнічних та лікувально-профілактических косметичних засобів. Сьогодні на українському ринку є велика кількість засобів для догляду за волоссям різного функціонального призначення — для миття волосся, для зміцнення та росту волосся, для укладання, завивки та збереження зачіски, для фарбування волосся.

Проблемами дослідження асортименту і якості косметичних товарів для догляду за волоссям займались такі українські вчені: Л. В. Пешук, Л. І. Бавіка, І. М. Демідов, Н. Анненкова. Проте публікації, що містять аналіз вітчизняного субринку косметичних засобів для догляду за волоссям, практично відсутні. Таким чином, постає необхідність здійснення актуальних досліджень ринку косметичних товарів для догляду за волоссям в Україні.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану та визначення основних напрямів розвитку вітчизняного ринку косметичних товарів для догляду за волоссям.

Предметом дослідження є проблеми формування та розвитку ринку косметичних товарів для догляду за волоссям в Україні.

Український ринок парфумерно-косметичної продукції — це привабливий ринок збути. За останні декілька років він демонстрував стабільний ріст: в кількісному вираженні в середньому близько 20 %, в грошовому — не менше 25 % щорічно. Ця тенденція відображенна на рис. 1.

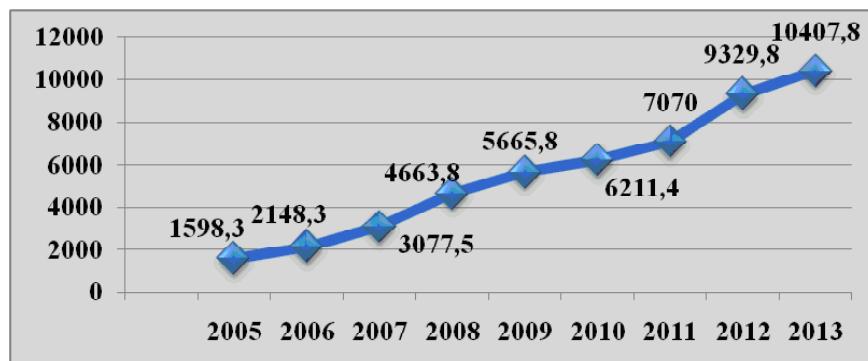

Рис. 1. Динаміка роздрібного товарообороту парфумерно-косметичних товарів в Україні в 2005–2013 роках, млн. грн. [5, с. 265]

Разом з тим, наведені на рис. 1 дані Держкомстату України дещо розходяться з даними Euromonitor, відповідно до яких обсяг косметичного ринку України в 2013 році склав 21 млрд. гривень, збільшившись на 3,2 % порівняно з попереднім роком. В

2012–2013 роках в країні інфляція перебувала на мінімальному рівні, тому ринок збільшувався за рахунок зростання обсягів продажів у натуральному вираженні.

Найбільший вплив на зростання всього ринку справила категорія засобів для догляду за волоссям. Незважаючи на відносно невеликий рівень зростання — 2,7 %, — питома вага цієї категорії на ринку є настільки великою (20 %), що її динаміка була визначальною [7].

Якщо подивитися на структуру світового косметичного ринку, то вона суттєво відрізняється від української (рис. 2).

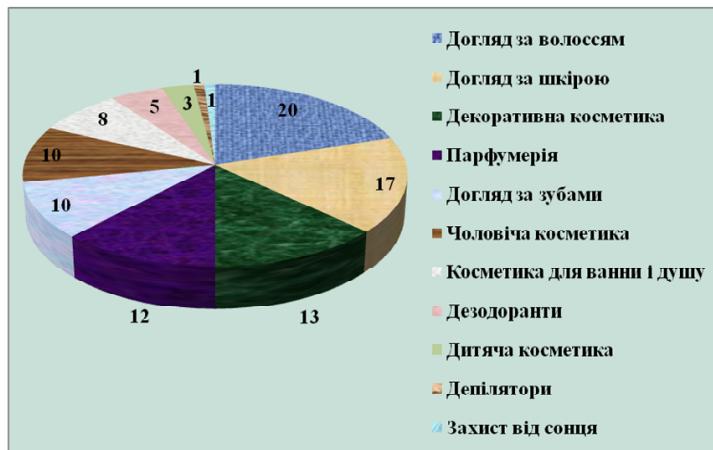

Рис. 2. Структура попиту на парфумерно-косметичні товари в Україні в 2013 році, % [7]

В світі найбільшою на парфумерно-косметичному ринку є частка засобів для догляду за шкірою (24 %), а в Україні найбільшим попитом користуються засоби для догляду за волоссям (20 %). Східна Європа виділяється високим попитом на фарби для волосся — у нас багато брюнеток, які хочуть бути блондинками. В Україні високий, порівняно зі світовим, попит на засоби для догляду за волоссям «два в одному» — тут відіграє роль бажання зекономити.

Український косметичний ринок — це все ще ринок масового сегменту. Співвідношення мас-маркет і преміум становить на ринку засобів для догляду за волоссям 98 % і 2 % на користь мас-маркету.

Слід відмітити, що субринок засобів для догляду за волоссям складає левову частку ринку косметичних засобів в Україні — 44 % виробництва, половину споживання та імпорту, 45 % експорту (рис. 3).

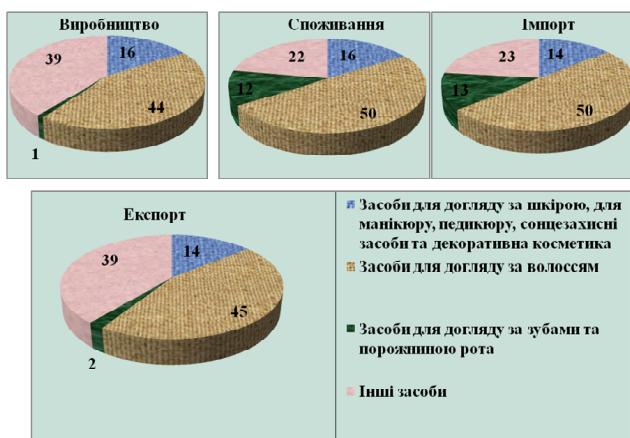

Рис. 3. Структура виробництва косметичних засобів в Україні в 2012 році, % [8]

Близько 85 % засобів для догляду за волоссям на українському ринку є імпортними і тільки 15 % — виробляється вітчизняними виробниками.

На рис. 4 наведено динаміку виробництва засобів для догляду за волоссям в Україні за останні 10 років.

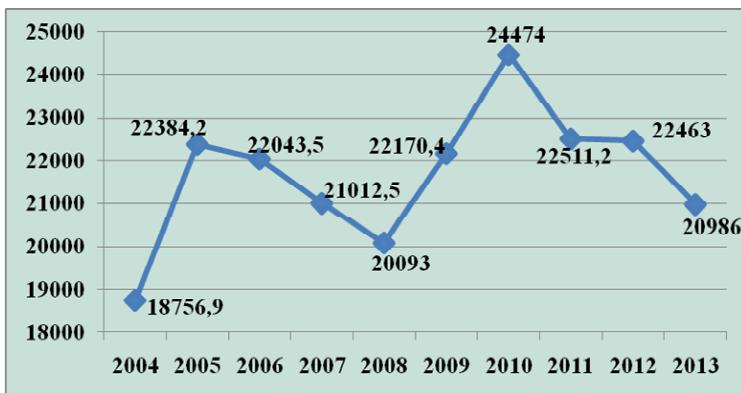

Рис. 4. Динаміка виробництва засобів для догляду за волоссям в Україні в 2004–2013 роках, т [8]

Основну частину питомої ваги — 79 % серед засобів догляду за волоссям складають шампуни. Структура виробництва засобів для догляду за волоссям в Україні наведена в табл. 1.

Таблиця 1

**Структура виробництва засобів для догляду за волоссям в Україні
в 2004–2013 роках, т [7; 2, с. 74; 3, с. 74]**

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	11 міс. 2014 р.
Шампуні	19437	18676	17804	16173	17294	20086	15918	18525	16038	15587
Лаки для волосся	—	461	447	422	688	564	361	—	—	—
Засоби для волосся інші	2948	2906	2761	3498	4188	3824	3958	3938	4132	3817

З кожним роком на українському ринку з'являється все більше і більше марок косметичних засобів для догляду за волоссям, серед яких є не тільки зарубіжні, а й вітчизняні виробники. Радує, що українська косметика не поступається закордонній за якістю, так як виробники працюють переважно з сировиною від іноземних постачальників, а весь виробничий процес виконується відповідно до декларацій ЄС щодо фармацевтичної промисловості на території України.

Серед провідних виробників засобів для догляду за волоссям в Україні слід відзначити ПрАТ «Ельфа», ТзОВ «Лабораторія Ірен Букур», ПП «Альянс краси», НВО «Біокон», ТзОВ «Чойс» (ТМ «White Mandarin») та ін.

Група компаній «Ельфа» розпочала свою діяльність з 1997 року і сьогодні є одним з провідних вітчизняних виробників косметичних засобів. Це одна з небагатьох компаній на косметичному ринку України, що охоплюють повний цикл виробництва і дистрибуції косметичних засобів. Серед стратегічних пріоритетів групи — постійне розширення асортиментного ряду компанії, використання інноваційних технологій у виробництві, вдосконалення бізнес-процесів, розвиток нових напрямів діяльності, серед яких вихід на міжнародні ринки. У портфелі брендів компанії представлені понад 16 торгових марок, — близько 1000 найменувань продукції. Асортиментний ряд компанії постійно розширюється, поповнюючись новими брендами і товарами. Засоби для догляду за

волоссям цього виробника представлена засобами 8 торгових марок — «Зелена аптека», «Dr. Sante», «Домашній доктор», «Магія трав», «Cool men», «Pink Elephant», «Salon Professional», «Фармацевтична фабрика "Ельфа"».

Бренд «Зелена аптека» заснований на теорії, що на людину найактивніше діють рослини, які виростили в одній з нею кліматичній смузі (генетична схильність). Поєднання «рідних» і «чужих» рослин (у домінанті мають бути «свої») дає прекрасний ефект. Основи рецептів розроблені класичною радянською школою косметології. До асортиментної лінійки засобів для догляду за волоссям ТМ «Зелена аптека» входить 6 різновидів шампунів для різних типів волосся, 4 різновиди бальзамів-масок для волосся, 3 різновиди олії для миття волосся та 2 різновиди трав'яних настоїв для волосся.

Лінійка профілактичних косметичних засобів ТМ «Домашній доктор» характеризується доступною ціною та високою якістю засобів, в основу якої покладено використання високоякісної європейської рослинної сировини і новітні технології виробництва. Засоби для догляду за волоссям ТМ «Домашній доктор» представлені 11 різновидами шампунів, 5 різновидами бальзамів-масок для волосся, 2 різновидами масок для волосся, 2 різновидами бальзамів для волосся, крем-пастою проти лупи, 3 різновидами рег'яжової олії для волосся, 1 сироваткою проти випадіння волосся, мультивітамінним спреєм для частого миття волосся та 3 різновидами настоїв для волосся.

В основу усіх рецептів засобів для догляду за волоссям ТМ «Магія трав» покладена традиційна німецька фітотерапія травами баварських Альп, адже співавтором розроблених продуктів є німецька лабораторія «KAi Kosmetik». Високий вміст екстрактів лікарських трав — до 95 % натуральних компонентів — робить продукти максимально м'якими і ефективними. Результат дії цих засобів проявляється поступово, але закріплюється на тривалий час. Засоби для догляду за волоссям ТМ «Магія трав» представлені на ринку 2 різновидами бальзамів-ополіскувачів для волосся.

Високі технології покладені в основу засобів для догляду за волоссям ТМ «Dr. Sante». Індивідуальний підхід до різних типів шкіри та волосся дозволив створити широкий асортимент для задоволення найвимогливіших клієнтів. Доступна ціна є ще однією позитивною стороною серії цієї марки. Лінійка засобів для догляду за волоссям ТМ «Dr. Sante» представлена наступними серіями:

- 0 процентів — це поєднання збалансованих сучасних формул і високоякісної рослинної сировини. Гіпоалергенна формула засобів, розроблена з урахуванням новітніх косметичних тенденцій, не містить SLES, SLS, пропіленгліколю, мінеральних олій, вазеліну, парабенів, барвників, ароматів. Ця серія представлена шампунем, маскою та спреєм для волосся;

- Aloe Vera — колекція засобів проти випадіння волосся. В основі марки — гель Алое Вера, активні компоненти якого проникають глибоко в структуру волосся, насичують її поживними речовинами та реставрують пошкоджену поверхню волоса, створюючи захисну плівку. Ця серія представлена 10 різновидами шампунів, 4 різновидами масок для волосся, сироваткою проти випадіння волосся, відновлюючим бальзамом-ополіскувачем, засобом для посічених кінчиків волосся, 2 різновидами спреїв для волосся, а також косметичним набором для догляду за волоссям «Сила росту»;

- «Рідкий шовк» — інноваційна формула засобів для догляду за волоссям ґрунтуючись на комплексній відновлюючій дії протеїнів шовку, які зберігають природний гідро-ліпідний баланс волосяного стержня, попереджають його пересихання і ламкість, забезпечують пружність і блиск. Природні компоненти доповнюють і посилюють цю дію. Ця серія представлена 7 різновидами шампунів, 6 різновидами масок для волосся, сироваткою для росту волосся, 2 флюїдами для волосся, 5 різновидами бальзамів-

ополіскувачів для волосся, 4 різновидами спреїв для волосся, а також 4 різновидами косметичних наборів для догляду за волоссям;

— «Рідкий шовк Style» — засоби для надійної фіксації і еластичності, зміцнення структури волосся і блиску, збереження зачіски впродовж дня. Ця серія представлена 4 різновидами мусів і 4 різновидами лаків для укладки волосся;

— Реп'яхова серія — представлена шампунем проти випадіння волосся та маскою, бальзамом-концентратом, сироваткою для волосся, а також олією реп'яховою натуральною.

ТМ «Cool men» — це серія спеціальних засобів для чоловіків. В основі марки — екстракти гуарани та кофеїну. Засоби для догляду за волоссям ТМ «Cool men» представлені 3 різновидами шампунів.

Дитяча косметика ТМ «Pink Elephant» розроблена спеціально для дітей від 3 років з урахуванням особливостей дитячої ніжної шкіри за участю дерматологів. Продукти серії не містять SLS (Sodium Lauryl Sulfate), що сприяє дуже ніжному очищенню і не подразнюють шкіру дитини. Засоби для догляду за волоссям ТМ «Pink Elephant» представлені шампунем та шампунем-кондиціонером.

Засоби для догляду за волоссям ТМ «Salon Professional» призначені для вирішення проблем відновлення і зміцнення волосся, властивих усім типам волосся. Ці засоби створені за інноваційними технологіями і містять плаценту. До складу лінійки засобів для догляду за волоссям ТМ «Salon Professional» входить 8 різновидів шампунів, 8 різновидів масок для волосся, 3 різновиди спреїв-кондиціонерів для волосся та 6 різновидів кондиціонерів для волосся.

В основу косметичних засобів ТМ «Фармацевтична фабрика "Ельфа"» покладено комплексність та яскраво виражену лікувально-профілактичну дію. Лінійка засобів для догляду за волоссям «Фармацевтична фабрика "Ельфа"» представлена наступними серіями:

— «7 олій» — засоби, що забезпечують збалансований догляд за волоссям, роблять його сильнішим і здоровішим. До складу продуктів входить комплекс з 7-ми спеціально підібраних олій і інноваційний комплекс Vital Hair Aktive, що містить протеїни і аргінін, завдяки яким активізується доставка корисних речовин до фолікулів волосся, живлення і зміцнення коренів. Ця серія представлена шампунем, інтенсивною маскою для волосся, сироваткою для волосся та олією для волосся «7 в 1»;

— «Baby Вогні» — косметичні засоби, виготовлені на основі м'яких компонентів рослинного походження, забезпечують дбайливий догляд за шкірою та волоссям малюка. Засоби для догляду за волоссям цієї серії представлені шампунем та пінкою-шампунем для купання немовлят;

— Кетоконазол + Zn — засоби проти лупи, що не містять соляної кислоти, яку вводять інші виробники, щоб розчинити кетоконазол. Вони не мають системного впливу на організм людини, оскільки не всмоктуються в кров. Засоби для догляду за волоссям цієї серії представлені 2 різновидами шампунів та пастою для шкіри голови проти лупи, а також косметичним подарунковим набором;

— Реп'яхова серія, що містить активний комплекс Bh intensiv і призначена для комплексного вирішення проблем випадіння волосся. Препарати серії не містять спирту, завдяки чому не викликають пересушування, свербіж і лупу. Адаптовані для усіх типів волосся. Засоби для догляду за волоссям цієї серії представлені 2 різновидами шампунів, активним укріплюючим комплексом проти випадіння волосся, відновлюючою бальзам-маскою, реп'яховою олією, 2 різновидами сироватки проти випадіння волосся, а також косметичним набором для комплексної терапії випадіння волосся.

ПП «Альянс краси» розпочало свою діяльність в 2000 році. Сьогодні підприємство має власне виробництво, оснащене відповідно до світових стандартів та випускає

більше 200 найменувань продукції. Компанія спеціалізується на випуску натуральної косметики. Засоби для догляду за волоссям цього виробника випускаються 5 торгових марок — «Чиста лінія» («Клініка здоров'я»), «Біо фарма», «Смачні секрети», «Мій каприз», «7:0 Victor».

Асортимент засобів для догляду за волоссям ТМ «Чиста лінія» включає 7 різновидів шампунів-бальзамів на основі природних екстрактів.

Bio Pharma Laboratory (Біо фарма) — це якісні косметичні продукти, що створені на основі природних компонентів, і допомагають ефективно боротися з низкою проблем, зокрема, проблемою випадіння волосся. Асортимент засобів для догляду за волоссям ТМ «Біо фарма» включає 2 різновиди відварів цілющих трав для ополіскування волосся, 2 різновиди відварів цілющих трав у вигляді спрейів, 3 різновиди бальзаму-маски для волосся, 4 різновиди шампунів, реп'яхову біо-сироватку, реп'яхову олію.

Засоби для догляду за волоссям ТМ «Смачні секрети» дбайливо відносяться до волосся та шкіри, оскільки містять екстракти різних фруктів і трав. До асортиментної лінійки входить 4 різновиди шампунів.

Засоби догляду за волоссям ТМ «Мій каприз» випускаються із застосуванням інноваційних формул та технологій виробництва, що дозволяють зберегти і донести до споживача всю «природність» інгредієнтів. До асортиментної лінійки засобів для догляду за волоссям ТМ «Мій каприз» входить 6 різновидів засобів «шампунь-кондиціонер+бальзам», 4 різновиди засобів «кондиціонер–ополіскувач–бальзам», 5 різновидів шампунів для дорослих та 3 різновиди шампунів для дітей.

ТМ «7:0 Victor» — це серія косметичних засобів для чоловіків, до складу якої входить 2 різновиди шампунів, засіб 3 в 1 «гель для душу–шампунь–гель для гоління» та засіб 2 в 1 «гель для душу–шампунь».

Історія медичного науково-виробничого об'єднання «Біокон» почалася в 1991 році. Сьогодні «Біокон» — один з лідерів косметичного ринку України. Головною родзинкою косметики «Біокон» є наявність у складі унікального натурального компонента — екстракту медичної п'явки Hirudo Medicinalis officinalis. Засоби для догляду за волоссям «Біокон» представлені в косметичній лінії «Сила волосся» 4 серій:

- «Проти випадіння волосся», в якій застосовується комплекс біологічно активних речовин на основі медичної п'явки для забезпечення комфорного стану волосяної цибулини, поліпшення росту волосся і продовження періоду життя волосся. До складу цієї серії входить шампунь, спрей, бальзам та кондиціонер проти випадіння волосся;

- «Зміцнення коренів волосся» з реп'яховою олією та фітопрепаратами (настойка червоного стручкового перцю, відвари кропиви та шишок хмеля, екстракт шавлії, олія макадамії, протейни шовку). До складу цієї серії входить шампунь, бальзам-ополіскувач, маска та реп'яхова олія для зміцнення коренів волосся;

- «Для сухого і ламкого волосся» з аргановою олією, кератином та активними компонентами рослинного походження (цераміди, аргінін, алое, протейни шовку). До складу цієї серії входить шампунь, бальзам-ополіскувач, маска та сироватка для сухого і ламкого волосся;

- «Проти лупи» з кетоконазолом та олією чайного дерева. До складу цієї серії входить шампунь та маска проти лупи.

ТзОВ «Лабораторія Ірен Букур» — це молода компанія повного циклу: діяльність здійснюється від моменту розробки рецептури — до моменту вручення продукту покупцеві. Жива косметика Iren Bukur випускається за вищими європейськими стандартами, проходить усі необхідні лабораторні дослідження і клінічні випробування, що підтверджують її високу якість і ефективність. В 2009 році були випущені перші

косметичні продукти, сьогодні випускається понад 40 найменувань натуральних косметичних засобів, серед яких 12 різновидів засобів догляду за волоссям. Кожен продукт бренду містить не менше 75–80 % свіжих високо-концентрованих екстрактів і олій, мінімальну кількість консервантів, і має лікувально-профілактичне призначення. ТзОВ «Лабораторія Ірен Букур» використовує виключно органічну сировину, вирощену в екологічно чистих куточках України, де збереглися природні заповідники з унікальною флорою, а також на спеціальних плантаціях, створених за принципом органічного землеробства. Продукція випускається маленькими партіями і має малий термін зберігання — від 6 до 12 місяців. Вся косметика Iren Bukur піддається 4-ступінчастому контролю під час виробництва і клінічним випробуванням готової продукції.

Засоби для догляду за волоссям ТМ «Ірен Букур» випускаються трьох серій:

- «Від випадіння волосся», до якої входить шампунь, бальзам, фіто-концентрат та маска для волосся;
- «Для пошкодженого волосся», до якої входить 3 різновиди шампуню, бальзам, маска для волосся, трав'яний збір та сироватка для волосся;
- «Від лупи», до якої входить шампунь та маска для волосся.

«White Mandarin» є новою торговою маркою (на ринку з 2004 року) натуральної косметики українського виробника продуктів здорового харчування ТзОВ «Чойс». Косметичні засоби «White Mandarin» виробляються з природних компонентів, у їх складі немає небезпечних хімічних речовин. Родзинкою косметичних засобів «White Mandarin» є серія на основі пророслих зерен злаків пшениці, жита, вівса, кукурудзи, ячменю. Розробка і виробництво натуральної косметики «White Mandarin» в Україні дозволило випускати безпечні і ефективні натуральні косметичні засоби за доступними цінами. Асортимент засобів для догляду за волоссям ТМ «White Mandarin» складається з 5 різновидів шампунів, 2 різновидів бальзамів та маски для волосся.

Таким чином, проаналізувавши асортимент засобів для догляду за волоссям вітчизняних виробників, слід відзначити, що українські виробники випускають сучасний асортимент засобів різного призначення, з використанням інноваційних технологій та натуральної сировини. Практично всі провідні виробники косметичних засобів — відносно молоді підприємства, засновані після розпаду Радянського Союзу. Незважаючи на труднощі, вітчизняні виробники все ж намагаються йти в ногу з часом і наслідувати у своїй роботі останні тенденції ринку.

Так, останніми роками спостерігається значна активність вітчизняних виробників відносно розширення лінійок. Все частіше до найбільш затребуваних шампунів почали додавати бальзами, маски для волосся, спеціальні спреї. Практика створення додаткових продуктів до лінійки шампунів була привнесена до нашої країни закордонними компаніями, але тепер такий підхід є звичним і для українських виробників.

Досить перспективною на сьогодні є тенденція до випуску засобів для догляду за волоссям в контексті тренду «природа». Більшість існуючої на ринку вітчизняної продукції можна сміливо віднести до цього тренду — виконані у світлих тонах туби шампунів, стилізовані етикетки у вигляді квітів і трав, що входять до складу самого продукту і, природно, сам склад — екстракт кропиви, чистотілу, обліпихи, яєчних жовтків. Однак, на ринку є «натуральні» засоби різних цінових діапазонів, іноді різниця в ціні окремих засобів складає 10 разів. Тому в переважній більшості випадків, «натуральність» засобів для догляду за волоссям — всього лише маркетинговий хід, який дозволяє збільшувати обсяги продажу цих засобів. Особливо це стосується шампунів, основна функція яких — очищати волосся та шкіру голови. Та й інші види засобів для догляду за волоссям часто містять шкідливі для організму людини речовини. Так, під

час аналізу складових, заявлених на маркуванні бальзамів-ополіскувачів ТМ «Зелена Аптека», «Чиста лінія» та ін., виявлено, що ці бальзами містять шкідливі речовини (Paraffinum Liquidum, Cyclomethicone (масляна основа; Diazolidinyl Urea, 2-bromo-2-nitropropane-1,3-diol, Methylisothia-zolinone, DMDM Hydantoin, Propylparaben (консерванти), Dimethicone (мінеральна олія)), які негативно впливають на роботу ендокринної та статевої систем, подразнюють шкіру й очі, провокують алергії і виникнення раку. Задля справедливості слід відзначити, що ці речовини виявлено і в бальзамах-ополіскувачах для волосся закордонних ТМ Pantene Pro-v, Garnier, L'Oreal. [1, с. 174] Тим не менше, ця ніша є досить перспективною на сьогодні, саме тому впродовж останніх років і транснаціональні компанії все частіше використовують цей тренд.

Також очевидною є однomanітність асортименту вітчизняних засобів для догляду за волоссям — це переважно шампуни, бальзами, маски, ополіскувачі і т.п. Засоби для укладки волосся серед проаналізованих виробників є в асортименті лише одного виробника — ПрАТ «Ельфа» (серія «Рідкий шовк Style» ТМ «Dr. Sante»), а фарби для волосся українського виробництва практично відсутні.

Як уже зазначалося, переважну частину засобів для догляду за волоссям на українському ринку складають імпортні засоби. На рис. 5 наведено динаміку імпорту та експорту засобів для догляду за волоссям в Україні в 2005–2013 роках.

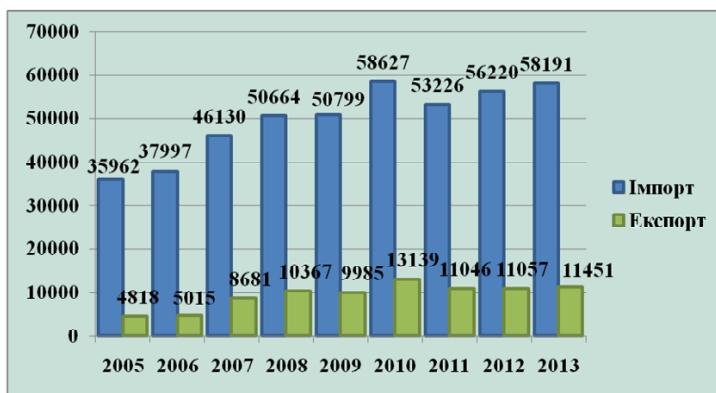

Рис. 5. Зовнішня торгівля косметичними засобами для догляду за волоссям в Україні в 2005–2013 роках, т [6]

В 2013 році в Україну було імпортовано 58 191 т косметичних засобів для догляду за волоссям на суму 227 057 тис. доларів США. Разом з тим, в 2013 році було експортовано з України 11451 т засобів для догляду за волоссям на суму 55 209 тис. доларів США. Таким чином, середня ціна на імпортну продукцію склала 3,9 дол./кг, а на експортувану — 4,82 дол./кг. Ціна експорту перевищує ціну імпорту. Причому така тенденція спостерігається з 2007 року [7]. Це ще один факт, який відрізняє дану групу товарів від інших груп косметичних засобів.

Основними постачальниками косметичних засобів для догляду за волоссям в Україні є Бельгія, Білорусь та Болгарія (табл. 2).

Українські засоби для догляду за волоссям в найбільших обсягах в 2013 році експортувалися до Білорусі, Грузії, Азербайджану, Вірменії (табл. 3).

Порівняно з попереднім роком в 2013 році ситуація щодо зовнішньої торгівлі засобами для догляду за волоссям значно змінилася — в 2012 році найбільшим імпортером та експортером цих засобів була Російська Федерація.

Таким чином, ринок засобів для догляду за волоссям в Україні є перспективним і навіть в кризові роки показував позитивну динаміку. Адже найпопулярніший засіб —

Таблиця 2
Основні країни-імпортери засобів для догляду за волоссям в Україну в 2013 [6]

Країна	Вартість, тис. дол. США	Вага нетто, т	Ціна, дол./кг
Бельгія	11277	1470	7,7
Білорусь	3673	1935	1,9
Болгарія	2330	1045	2,2
Греція	531	103	5,2
Данія	110	12	9,2
Австрія	38	7	5,4

Таблиця 3
Основні країни-експортери засобів для догляду за волоссям з України в 2013 році [6]

Країна	Вартість, тис. дол. США	Вага нетто, т	Ціна, дол./кг
Білорусь	10427	1963	5,3
Грузія	5025	927	5,4
Азербайджан	4433	568	7,8
Вірменія	2312	412	5,6
Болгарія	32	5	6,4

шампунь — є предметом першої необхідності і входить до переліку базових косметичних продуктів, які люди будуть купувати, незважаючи на труднощі. На другому місці за популярністю серед засобів для догляду за волоссям йдуть фарби для волосся. Тут слід узяти до уваги lipstick effect. Так називають особливість попиту, зазначену в США ще кілька десятків років тому: коли у зв'язку з кризовими явищами в економіці країни у людей знижувалася купівельна спроможність, здавалося б, на косметиці повинні економити, але обсяги продажу помади показували стійке зростання. В Україні lipstick effect можна віднести до категорії фарб для волосся. Тобто, загалом зростання ринку може сповільнюватися, люди починають купувати менше товарів не першої необхідності, але попит на фарби для волосся залишається стабільно високим.

Враховуючи поточну безprecedентну ситуацію в Україні, важко прогнозувати, як буде розвиватися ринок засобів для догляду за волоссям в Україні. Треба враховувати і той факт, що значна частина рослинної сировини для їх виробництва мала кримське походження, а окремі підприємства розміщені в східних регіонах України (напр., НВО «Біокон» в м. Донецьку).

На нашу думку, в 2015 році в сформованих обставинах хорошим результатом було б збереження обсягів ринку косметичних засобів для догляду за волоссям на рівні попередніх років. Це в значній мірі залежатиме від стратегії, яку оберуть найбільші компанії — учасники ринку. В умовах значної девальвації національної валюти кожній з них потрібно вирішити, що для них важливіше — рентабельність чи частка ринку. Це визначить тенденцію ринку в 2015 році. Якщо основні гравці у своїй стратегії виберуть рентабельність і будуть значно підвищувати ціни, то в натуральному обсязі на ринку буде спостерігатися негативна динаміка.

Загалом, динаміка ринку косметичних засобів для догляду за волоссям, як і інших ринків, в 2015 році залежатиме від того, наскільки стабільними будуть ситуація в країні в цілому і курс гривні зокрема.

Література

1. Анненкова Н. Удосконалення рецептури бальзамів-ополіскувачів для волосся [Текст] // Товари і ринки. — 2011. — № 2. — С. 173–180.

2. Виробництво промислової продукції за видами в Україні за січень–грудень 2013 року [Електронний ресурс] // Статистичний бюллетень Державного комітету статистики України. — К., 2014. — 226 с. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Виробництво промислової продукції за видами в Україні за січень–листопад 2014 року [Електронний ресурс] // Статистичний бюллетень Державного комітету статистики України. — К., 2014. — 223 с. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Пешик Л. В. Технологія парфумерно-косметичних продуктів [Текст] / Л. В. Пашук, Л. І. Бавіка, І. М. Демідов. — К. : Центр учебової літератури, 2007. — 376 с.
5. Статистичний щорічник України за 2013 рік [Текст] / Ред. Осауленко О. — К. : Державна служба статистики України, 2014. — 534 с.
6. Сумарний обсяг імпорту та експорту окремих підгруп товарів за кодами ТНЗЕД за період з 01.01.2013 по 31.12.2013 [Електронний ресурс] / Державна митна служба України. — Режим доступу: <http://arc.customs.gov.ua/dmsu/control/cstat/f11a/showstat>.
7. Таковенко К. Як косметичний ринок реагує на кризу [Електронний ресурс] // Forbes Україна. — Режим доступу: <http://forbes.ua/ua/opinions/1372753-yak-kosmetichniy-rinok-reague-na-krizu>.
8. Український ринок парфумерно-косметичної продукції [Електронний ресурс] // Асоціація «Парфумерія та косметика України». — Режим доступу: <http://apsu.ua/rinkovi-doslidzhennya-ta-statistichni-dani/parfumerno-kosmetichniy-rinok-ukraini.htm>.

Луцив Н. В.

ПРОБЛЕМЫ И ГЛАВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РОЗВИТИЯ УКРАИНСКОГО РИНКА КОСМЕТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ ПО УХОДУ ЗА ВОЛОСАМИ

В статье исследованы особенности и проблемы развития современного рынка косметических средств по уходу за волосами в Украине, рассмотрена динамика производства, продажи, экспорта и импорта этих средств, очерчены основные проблемы относительно ассортимента и качества средств по уходу за волосами украинских производителей.

Ключевые слова: средства по уходу за волосами, шампунь, бальзам, маска для волос, натуральная косметика, рынок, импорт, экспорт, производство.

Lutsiv N. V.

THE PROBLEMS AND BASICS OF PROGRESS AT UKRAINIAN MARKET OF HAIR COSMETICS

In this article were investigated features and problems of development at modern market of hair cosmetics in Ukraine, the dynamics of production, sales, export and import of this products, features of demand and sales, outlined basic problems in relation to an assortment and quality of cosmetics for hair of Ukrainian producers.

Keywords: hair cosmetics, shampoo, balsam, hair mask, natural cosmetics, market, import, export, production.

Розділ 5.
ХАРЧОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА РЕСТОРАННИЙ СЕРВІС

УДК 378.14

Івашиків Л. Я., Козій І. Я., Матвіїв-Лозинська Ю. О.

**ІНТЕГРОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФІЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ-ТЕХНОЛОГІВ ХАРЧУВАННЯ ДЛЯ ГАЛУЗІ
ТУРИЗМУ**

Узагальнено досвід використання інтегрованих форм навчання у навчальному процесі. Обговорюються результати практичної апробації запропонованого підходу.

Ключові слова: інтеграція знань, міждисциплінарні зв'язки, інтегровані заняття, вища школа.

У сучасному освітньому просторі виникла необхідність реформування вищої освіти, її удосконалення, оновлення змісту та форм організації навчально-виховного процесу з метою підвищення рівня якості підготовки професіонально компетентних, соціально активних і конкурентоспроможних спеціалістів, готових забезпечити суспільству стійкий, безпечний і успішний розвиток.

Триває пошук нових педагогічних технологій пов'язаних із відмовою від традиційних форм навчання та виховання, впровадженням інноваційних навчальних технологій, орієнтованих на вивчення інтегрованого змісту спеціальності, формування позитивних умов для індивідуального розвитку особистості, її соціалізації та самореалізації у цьому світі. Найпоширенішими є такі засоби удосконалення якості освітніх послуг, як:

- використання мультимедійних засобів навчання, інформаційно-комунікаційних технологій та Інтернет-ресурсів в освіті;
- впровадження дистанційних форм навчання та інтерактивних технологій навчання;
- перебудова учебових планів і програм на основі навчального проектування, інтеграції знань, умінь та навичок.

Особливо актуальними на сьогодні є ідеї інтегрованого навчання, що передбачають створення принципово нової учбової інформації з відповідним змістом учебового матеріалу, навчально-методичним забезпеченням, новими технологіями.

Дослідженню проблем інтеграції знань, міждисциплінарних зв'язків у навчанні приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як: С. У. Гончаренко, Р. С. Гуревич, І. А. Зязюн, І. Д. Зверев, І. М. Козловська, В. М. Коротов, А. М. Коломієць, В. Н. Максимова, В. Е. Медведев. Зокрема, інтеграції у практиці вищої освіти присвятили праці А. А. Глушенко, В. А. Семиличенко, В. А. Козаков, Д. І. Коломієць, С. М. Рибак, І. П. Яковлєва. Багато уваги приділялось вченими-педагогами розробленню концепції інтеграції у середній школі, які знайшли своє втілення у відповідних інтегрованих курсах, методичних засобах і методиках. Проте ще недостатньо дослідженими є питання практичної реалізації інтеграційних процесів у вищій школі.

Поняття «інтеграція», «інтегроване навчання», «міждисциплінарна інтеграція» у педагогічному процесі мають найрізноманітніше роз'яснення, пов'язані в першу чергу з метою навчання у вищій школі. І. М. Козловська визначає поняття інтеграції як

процес пристосування і об'єднання розрізнених елементів в єдине ціле при умові їх цільової та функціональної однотипності [4, с. 16].

Останнім часом актуальними стали ідеї міждисциплінарної (міжпредметної) інтеграції, яка розглядається науковцями яквищий прояв міжпредметних зв'язків. О. С. Бессмельцева під міжпредметною інтеграцією розуміє «основоположний методичний принцип», що сприяє зближенню різних навчальних дисциплін [1, с. 107]. Використання міждисциплінарної інтеграції у навчальному процесі дає змогу об'єднати знання, уміння, і практичні навички з різних дисциплін на всіх етапах підготовки фахівця в цілісну систему, синтезувати усі форми заняття відносно кожної конкретної освітньої мети.

Процес інтеграції, як один із найперспективніших напрямів сучасної освіти, знаходиться в експериментальній стадії і потребує глибокого теоретичного обґрунтування його методологічних, психолого-педагогічних і змістовних аспектів [2, с. 31].

Самойленко П. І. та Сергєєв А. В. зазначають, що втілення ідеї міжпредметних зв'язків через інтеграцію різнопредметних знань здійснюється декількома напрямами: викладанням синтезованих курсів; комплексним викладанням за методом проектів, що припускає самостійний відбір предметних знань студентами; реалізацією принципу навчання (міжпредметність у навчанні здійснюється різними засобами залежно від змісту); комплексним підходом до постановки і рішення учебово-виховних завдань; у змісті матеріалу, що вивчається, у вигляді окремих елементів (так, семінарське заняття з міждисциплінарними зв'язками може бути назване «фрагментарним»); викладач, керуючись принципом міждисциплінарності, спеціально організовує лекції-узагальнення, що об'єднують знання з різних дисциплін (це синтезовані лекції з міждисциплінарними зв'язками) [14].

Коломієць Д. І. визначив такі шляхи продуктивної інтеграції знань, як:

- розв'язування міжпредметних задач;
- виконання комплексних практичних завдань;
- проведення навчально-дослідних спостережень;
- проведення інтегративних лекцій та практичних занять;
- застосування проблемних ситуацій з одного предмета на заняттях з іншого;
- включення виробничих ситуацій та задач із виробничим змістом у програми заняття з природничо-математичних дисциплін;
- підготовка майбутніх учителів до впровадження інтеграції знань у школах [5].

Мета статті полягає в узагальненні методики впровадження інтегрованих форм навчання в освітній процес при підготовці спеціалістів-технологів харчування в Львівському інституті економіки та туризму.

У Львівському інституті економіки та туризму (ЛІЕТ) завдяки інноваційним розробкам науково-педагогічних працівників поступово стає традиційним впровадження інтегрованих занять з ключових фахових дисциплін для студентів старших курсів.

З метою підвищення рівня якості професійних знань студентів нами протягом 2010–2014 рр. проводились розробки методик проведення інтегрованих занять для підготовки фахівців за напрямом «Харчові технології та інженерія» і здійснювалась їх реалізація.

Спираючись на зазначені вище положення, теоретичні засади інтеграції і специфіку нашого навчального закладу ми на кожному занятті інтегрували знання декількох фахових дисциплін, що формують профільно-професійні компетенції. Це завжди було поєднання дисциплін технологічного спрямування, таких як «Новітні технології харчування», «Основи конструювання оздоровчих харчових продуктів», «Екологія та технологія продуктів оздоровчого і профілактичного призначення» із однією дисципліною за вибором: «Економіка підприємств ресторанного господарства», «Іноземні мови за професійним спрямуванням», «Інформаційні системи і технології в закладах ресторанного господарства».

Такий вибір дисциплін обумовлений тим, що фахове володіння іноземними мовами, інноваційними комп’ютерними технологіями у готельно-ресторанній та туристичній сферах відображають специфіку їх професійної діяльності. Вивчення цих дисциплін на старших курсах у ЛІЕТ є більш поглибленим та профільно-орієнтованим.

Так, під час проведення практичних занять з інформаційних дисциплін у ЛІЕТ використовують сімейство програм «1С:Підприємство», спеціальні прикладні рішення вітчизняної платформи «Парус–Підприємство», ПЗ «Оверія». Зокрема, при вивчені курсів «Інформаційні системи і технології в закладах ресторанного господарства», «Інформаційні системи і технології в готельно-ресторанній справі» застосовується програмний продукт для автоматизації роботи закладів ресторанного бізнесу (ресторанів, кафе, барів, клубів) — «Парус–Ресторан», що дозволяє повністю автоматизувати бізнес-процеси по обслуговуванню клієнтів, вести фінансово-господарський, податковий і складський облік. Перевагами інформаційної системи «Парус–Підприємство» є її функціональні можливості, дружній для користувача інтерфейс, модульна будова, український виробник, можливості сервісного обслуговування, інтеграція із широко вживаним редактором таблиць Microsoft Excel для виведення на друк усіх звітів.

Студенти ЛІЕТ на практичних заняттях створюють віртуальний навчально-тренінговий ресторан на базі програмного продукту «Парус–Ресторан» та отримують навички роботи із проведення господарсько-фінансових операцій та виконання службових обов’язків на окремих робочих місцях імітаційного підприємства сфери ресторанного бізнесу, що потрібні їм вже під час професійної діяльності.

Таким чином, вивчення сучасних інформаційних систем і технологій у поєднанні з фаховими дисциплінами, надає можливість для ефективної підготовки фахівців у галузі готельно-ресторанного та туристичного бізнесу з досвідом роботи на певному програмному забезпеченні, що в майбутньому підвищить їх цінність для роботодавця.

Формування комунікативної компетенції фахівця має надзвичайно важливе значення для тих професій, у яких має місце міжкультурне спілкування, зокрема, сфери туризму. Оскільки іноземна мова у вищому навчальному закладі туристичного профілю виступає дисципліною, яка є відкритою для міждисциплінарних зв’язків та легко застосовується для поєднання різноманітних фахових дисциплін, тому повноту підготовки та високу якість навчання майбутніх фахівців можливо забезпечити за допомогою їх інтеграції.

Знання з фаху у супроводі іноземної мови професійного спрямування можливо застосовувати у різних сферах економіки, адже ми живемо у час інтеграції нашої держави в європейське та світове співтовариство, де діалог культур народів світу — неминуче явище. У ЛІЕТ застосування технологій інтегрованого навчання здійснюється на старших курсах, оскільки майбутні фахівці вже мають певні знання з фахових предметів, усвідомлюють значущість іноземної мови для їх майбутньої професії та можуть застосувати набуті знання у професійних ситуаціях. Доцільним є проведення такого типу занять зі студентами, що працюють над дипломними роботами, адже вони досліджують певну тематику з фаху, використовують праці зарубіжних дослідників іноземними мовами, подають презентації результатів дослідження іноземною мовою та відповідають на запитання зацікавленої аудиторії.

Таким чином, застосування технологій інтегрованого навчання вдало поєднати елементи іноземної мови, комп’ютерних технологій та фахових дисциплін, що дозволяє майбутньому фахівцю краще засвоїти поданий матеріал та застосовувати його на практиці не лише на вітчизняних, а й на міжнародних ринках праці, де іноземна мова є щонайменше засобом комунікації та запорукою успіху майбутнього фахівця туристичної галузі.

У таблиці 1 представлено зміст та форми розроблених нами інтегрованих занять.

Таблиця 1

Зміст та форми інтегрованих занять

Форми навчання	Теми інтегрованих занять
Лекція-бесіда	Технологічні та економічні аспекти використання харчових добавок у новітніх технологіях харчування
Практичне заняття	Інноваційні підходи до розробки креативних страв оздоровчої спрямованості
Лекція-конференція	Науково-практичні та методологічні підходи до збагачення та конструювання харчових продуктів та страв в індустрії здорового харчування
Семінар-дискусія Практичне заняття	Інноваційні технології харчових продуктів та страв оздоровчого призначення Пріоритетні напрями у технологіях розробки страв оздоровчої спрямованості
Спецсемінар прес-конференція	Порівняльний аналіз технологій і харчової цінності традиційної і нової продукції оздоровчого харчування
Практичне заняття	Покращення послуг раціонального харчування населення в санаторно-курортних комплексах із врахуванням їх нутріціологічної оцінки

Під час підбору тематики та змісту учебового матеріалу, форм навчального процесу враховували такі вимоги, щоб:

- інтегрувати раніше отримані знання, вміння та практичні навички студентів на основі міждисциплінарних зв'язків;
- зміст занять відповідав темі, змісту майбутньої професії, реалізувався через практичну діяльність студентів, виконання ними науково-дослідних завдань (результатів дипломних робіт, участі у наукових конференціях, семінарах, написання тез доповідей на конференції та наукових статей);
- використовувати інноваційні форми навчання та методи інтерактивних і проблемних педагогічних технологій;
- закріплювати навички ефективного використання інформаційних технологій у профільній майбутній підприємницькій діяльності та фахового володіння іноземними мовами;
- навчання сприяло розвитку творчих здібностей особистості, здатності реалізувати свій потенціал у професійній діяльності при наданні якісних послуг харчування у туристичній галузі.

У таблиці 2 представлено узагальнену методику організації підготовки та проведення нами інтегрованих занять (ІЗ).

Як видно з таблиці 2, етап організації «Конструювання змісту заняття» включає детальну роботу над змістом. При цьому кожен викладач підбирає матеріал за своєю дисципліною, готує методичне забезпечення (роздатковий матеріал, інструкційні картки, перелік рекомендованої літератури та питання для самоконтролю знань; тести для виявлення ступеня оволодіння студентами необхідними теоретичними положеннями; мультимедійні презентації, аудіо- та відеоматеріали). Творча група викладачів усе це розглядає та відбирає усе найнеобхідніше для заняття, продумує його структуру в певних часових інтервалах, щоб створити цілісну картину без чітких меж між інтегрованими частинами. Доцільно залучати при проведенні семінарських та практичних занять студентів, даючи їм конкретні завдання.

Тому під час підготовки до інтегрованих занять викладачі дають студентам конкретні комплексні проблемні завдання, які у більшості випадків узгоджуються із

Таблиця 2

Методика організації підготовки та проведення інтегрованих занять

Етапи організації ІЗ	Характеристика діяльності кожного етапу
Організація творчої групи	Формування команди викладачів для проведення інтегрованих занять. Для успішного партнерства між викладачами слід працювати злагоджено із доброзичливим ставленням один до одного
Аналіз і планування	Порівняльний аналіз змісту робочих програм, підручників чи посібників із дисциплін, за якими передбачається здійснити інтеграцію. Складання календарно-тематичного планування з педагогами-партнерами (визначення близьких тем окремих дисциплін, кількості і тематики інтегрованих занять)
Конструювання змісту заняття	Складання програми проведення інтегрованого заняття із визначеним мети (методичної, дидактичної і виховної), виду та типу заняття, форм та методів його проведення, міждисциплінарних зв'язків, методичного забезпечення. Робота над змістом
Перевірка підготовки до заняття	На цьому етапі уточнюється структура заняття (послідовність його етапів, хронометраж). Доцільно здійснити попередню перевірку виконання індивідуальних завдань та самостійної роботи студентами
Виконавський	Проведення інтегрованих занять. Кожне заняття містить загально-прийняту структуру: організаційну частину, актуалізацію опорних знань із попередньо вивчених тем для різних дисциплін; основну частину та підсумкову. Використовуються різні форми (див. табл. 1) та методи проведення заняття, наприклад: методи інтерактивного навчання (евристична бесіда, групова дискусія, «мозкова атака», конкурс мультимедійних презентацій із їхнім обговоренням, взаємоопитування, обговорення в підгрупах), використання комп’ютерних засобів навчання – програми Microsoft Excel для проведення розрахунків харчової цінності продуктів, спеціалізованої системи для автоматизації роботи підприємств ресторанного господарства «Парус–Ресторан». Для контролю знань також використовували такі методи і прийоми: тестування, вирішування проблемних завдань, експрес-опитування; на іноземній мові – виконання вправ, обговорення, складання діалогів. У процесі підведення підсумків заняття й виставлення оцінок доцільно подавати роз'яснення викладачами виконання домашнього завдання (завдань для виконання самостійної, індивідуальних науково-дослідних завдань за попередньо вивченими темами дисциплін)
Підсумковий	Системно-інтеграційний аналіз і самоаналіз заняття, обмін думками учасників інтегрованих занять про способи удосконалення методики їх проведення

певними завданнями виконуваних ними дипломних робіт у галузі харчових технологій. Певною мірою ці завдання є прикладом використання проектних технологій у навчанні.

У основі проектного методу покладено ідеї Дж. Дьюї (проект — це «навчання через роботу»), В. Х. Кілпатрика, Э. Торндейка та інших американських учених. У зарубіжній педагогіці цей метод активно використовували у межах альтернативної освіти, а на сучасному етапі він став інтегрованою компонентою структурованої системи освіти. Проект є складною роботою, що складається з принципово різних видів діяльності: складання плану, роботи з інформацією, аналізом отриманих матеріалів, практичної діяльності, складання рекомендацій. Кожен підвід проектної діяльності є окремою частиною роботи та усі ці складові частини об’єднані в цілісну систему.

Таким чином, студенти мають право вибрати собі дослідження відповідно до теми власної дипломної роботи, що дає їм змогу: інтегрувати інструментальні засоби та методи, отримані в учебній аудиторії для набуття профільно-професійних компетенцій, удосконалити вміння збору та аналізу інформації, оволодіти навичками організації та керування проекту, здійснити детальну розробку проблеми (технології), що має завершитися реальним, практичним результатом, оформленним тим або іншим чином, отримати реальний досвід представлення та захисту своєї дослідницької роботи й зробити практичні рекомендації щодо використання власних досліджень та розробок.

Іноді завдання виконують у кооперації групи із двох осіб, а викладач виступає як консультант. Таким чином, завдяки впровадженню інтегрованого навчання у ЛПЕТ студенти п'ятих курсів мають змогу виконати три або більше проектних завдань на протязі академічного року. Результати виконаних завдань повинні бути оформлені у друкованому вигляді та мати мультимедійне представлення.

Під час проведення виконавського етапу інтегрованого заняття способи спільної роботи викладачів можуть бути такими:

- адитивний — викладачі працюють послідовно, змінюючи один одного через певні проміжки часу;
- адитивний з доповненнями — один викладач загалом веде заняття, інший його доповнює, включаючись у взаємодію при потребі;
- інтегрований — паралельна робота декількох викладачів;
- інтегрований з розподілом ролей та відповідальності. При цьому способі викладачі працюють одночасно, проте кожен з них тримає в полі уваги свій тематичний зміст та роботу з групою. Наприклад, один може бути зосереджений на теоретичному матеріалі, а інший — на практичному процесі, на підтримці контакту з аудиторією (діалоги іноземною мовою).

Практика проведення інтегрованих занять дала змогу вдосконалити алгоритм їхньої організації, додавши до традиційних етапів організації ще й підсумковий - для спільногого аналізу результатів проведення інтегрованих занять, під час яких обговорюються нові творчі плани, помилки та пропозиції для наступних взаємодій між викладачами та студентами.

Ю. В. Чічко зауважує, що засвоюючи метод інтеграції в учебному процесі, викладач поза сумнівом проходить складний шлях. Причиною перешкод у реалізації міждисциплінарних зв'язків можна вважати недостатнє знання студентами змісту учебних дисциплін, відсутність методичних рекомендацій за конкретними темами, здатності студентів оперативно реагувати на отримання значного блоку інформації [15].

Слід зауважити, що у вищій школі США також функціонує «інтегрована» система навчання. Під цим терміном розуміється органічне поєднання теоретичних занять у ВНЗ із виробничою діяльністю студентів на підприємствах та закладах за обраною спеціальністю. На відміну від короткотривалих виробничих практик у звичайних ВНЗ, така виробнича діяльність студентів є більш тривалішою та іноді становить до 50 % загального терміну навчання. Зрозуміло, що й за змістом вона значно відрізняється від традиційної практики студентів своїм раціональним характером [3].

У зв'язку з цим ми прийшли до висновку, що більшу увагу слід приділяти саме на інтеграцію семінарських і практичних занять. Ще Н. І. Піrogov писав у своїх спогадах про студентське життя: «Що ж я віз з собою в Дерпт? Як видно, дуже нікчемний запас відомостей, і відомостей більше книжних, а не наочних, не придбаних під керівництвом досвіду і спостереження» [13, с. 307]. Згодом Н. І. Піrogov, професор Дерптского, а потім Петербурзького університетів, приділяв багато уваги практичним заняттям студентів, він заклав основи семінарських занять в університетах.

Для поширення педагогічного досвіду роботи нами розроблено методичні рекомендації до проведення інтегрованих занять для студентів п'ятого курсу за напрямом підготовки «Харчові технології та інженерія» за різними формами навчання, із якими можна ознайомитись на кафедрах оздоровчого харчування, екології і безпеки туризму; харчових технологій та ресторанної справи; природничо-математичних дисциплін; іноземних мов і в бібліотеці ЛІЕТ [6–12].

Апробація інтеграційного підходу у навчанні показала його позитивний вплив на педагогічний процес, високу теоретичну та практичну значимість, що сприяє інтеграції особистісних та профільно-професійних компетенцій студентів-технологів харчування; допомагає їм у формуванні самооцінки і забезпечує підвищення якості підготовки фахівців у галузі туризму. Студенти вважають інтегровану систему навчання доцільною для професійної підготовки, оскільки вона допомагає набути власного досвіду самостійної роботи для майбутньої професійної діяльності, зокрема, ефективного використання інформаційних технологій у профільній майбутній підприємницькій діяльності та навичок фахового володіння іноземними мовами. Проводиться подальша робота для вдосконалення набутого досвіду.

Література

1. Бессмельцева Е. С. Межпредметная интеграция в обучении студентов неязыковых факультетов иностранному языку [Текст] / Е. С. Бессмельцева // Изв. РГПУ им. А. И. Герцена. — 2007. — № 8. — С. 106–109.
2. Булanova-Топоркова М. В. Педагогика и психология высшей школы [Текст] : учебное пособие / М. В. Булanova-Топоркова. — Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. — 544 с.
3. Вебб М. Европейские университеты в контексте перемен XXI века [Текст] / Вебб М. // Вестник высшей школы. — 2002. — № 4. — С. 12–15.
4. Козловська І. М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дидактичні основи [Текст] : монографія / За ред. С. У. Гончаренка / І. М. Козловська. — Львів : Світ, 1999. — 302 с.
5. Коломієць Д. І. Інтеграція знань з природничо-математичних і спеціальних дисциплін у професійній підготовці учителя трудового навчання [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Д. І. Коломієць; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. — К., 2001. — Режим доступу : <http://disser.com.ua/contents/16877.html>.
6. Методичні рекомендації до проведення інтегрованої лекції на тему «Технологічні та економічні аспекти використання харчових добавок у новітніх технологіях харчування» з дисциплін «Новітні технології харчування», «Екологія та технологія продуктів оздоровчого і профілактичного призначення», «Економіка підприємств ресторанного господарства», «Польська мова» [Текст] / Уклад. Сливка Н. Б., Івашків Л. Я., Білоцерківська Т. М., Філь О. М. — Львів : ЛІЕТ, 2010. — 112 с.
7. Методичні рекомендації до проведення інтегрованого практичного заняття на тему «Інноваційні підходи до розробки креативних страв оздоровчої спрямованості» з дисциплін «Новітні технології харчування», «Екологія та технологія продуктів оздоровчого і профілактичного призначення», «Основи конструювання оздоровчих харчових продуктів», «Спецкурс польської мови» [Текст] / Уклад. Івашків Л. Я., Сливка Н. Б., Філь О. М. — Львів : ЛІЕТ, 2012. — 48 с.
8. Методичні рекомендації до проведення інтегрованої лекції на тему «Науково-практичні та методологічні підходи до збагачення та конструювання харчових продуктів та страв в індустрії здорового харчування» з дисциплін «Основи конструювання оздоровчих харчових продуктів», «Екологія та технологія продуктів оздоровчого і профілактичного призначення», «Новітні технології харчування», «Польська мова». — Львів : ЛІЕТ, 2013. — 64 с.
9. Методичні рекомендації до проведення інтегрованого семінару-дискусії на тему «Інноваційні технології харчових продуктів та страв оздоровчого призначення» з дисциплін «Екологія та технологія продуктів оздоровчого і профілактичного призначення», «Основи конструювання оздоровчих харчових продуктів», «Новітні технології харчування» [Текст]. / Уклад. Івашків Л. Я., Сливка Н. Б. — Львів : ЛІЕТ, 2013. — 56 с.

10. Методичні рекомендації до проведення інтегрованого практичного заняття на тему «Пріоритетні напрями у технологіях розробки страв оздоровчої спрямованості» з дисциплін «Екологія та технологія продуктів оздоровчого і профілактичного призначення», «Основи конструювання оздоровчих харчових продуктів», «Новітні технології харчування», «Інформаційні технології і системи в ресторанному господарстві» [Текст] / Уклад. Івашків Л. Я., Сливка Н. Б., Козій І. Я. — Львів : ЛІЕТ, 2013. — 48 с.
11. Методичні рекомендації до проведення інтегрованого спецсемінару прес-конференції на тему «Порівняльний аналіз технологій і харчової цінності традиційної і нової продукції оздоровчого харчування» [Текст] / Уклад. Івашків Л. Я., Сливка Н. Б., Матвіїв-Лозинська Ю. О. — Львів : ЛІЕТ, 2014. — 72 с.
12. Методичні рекомендації до проведення інтегрованого практичного заняття на тему «Покращення послуг раціонального харчування населення в санаторно-курортних комплексах із врахуванням їх нутріціологічної оцінки» з дисциплін «Нутріціологія», «Інформаційні системи і технології в закладах ресторанного господарства», «Ділова іноземна мова (англійська)» [Текст] / Уклад. Івашків Л. Я., Козій І. Я., Матвіїв-Лозинська Ю. О. — Львів : ЛІЕТ, 2014. — 45 с.
13. Пирогов Н. И. Севастопольские письма и воспоминания [Текст] / Н. И. Пирогов. — М. : АН СССР, 1950. — С. 307.
14. Самойленко П. И. Интегративная функция обучения основам наук [Текст] / П. И. Самойленко, А. В. Сергеев // Специалист. — 1995. — № 5–7. — С. 36–39.
15. Чичко Ю. В. Интегрированное занятие как активный метод обучения в образовательном процессе [Текст] / Ю. В. Чичко // Историческая и социально-образовательная мысль. — 2011. — № 5 (10). — С. 124–126.

Івашків Л. Я., Козій І. Я., Матвієв-Лозинська Ю. А.
**ИНТЕГРИРОВАННЫЙ ПОДХОД К ПРОФИЛЬНО-
 ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ-
 ТЕХНОЛОГОВ ПИТАНИЯ ДЛЯ ОТРАСЛИ ТУРИЗМА**

*Обобщен опыт использования интегрированных форм обучения в учебном процессе.
 Обсуждаются результаты практической апробации предложенного подхода.*

Ключевые слова: интеграция знаний, межпредметные связи, интегрированные занятия, высшая школа.

Ivashkiv L. Ya., Koziy I. Ya., Matviyiv-Lozynska Yu. O.
**INTEGRATED APPROACH TO PROFILE TRAINING OF
 TECHNOLOGISTS OF NUTRITION FOR TOURISM SPHERE**

The experience of integrated forms using in training is generalized in an educational process. The results of the practical approbation of the given approach are discussed.

Key words: integration of knowledge, interdisciplinary connections, integrated classes, high school.

УДК 338.484.6 :663.21

Джурик Н. Р., Майструк І. М.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕНОГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ У ЛЬВОВІ

У статті досліджено сучасний стан еногастрономічного туризму у Львові та визначено інновації, що посприяють його подальшому розвитку.

Ключові слова: еногастрономічний туризм, винні тури, підприємства ресторанного господарства, інновації.

В останні роки в усьому світі в якості альтернативного всім вже звичного відпочинку починає набувати популярності еногастрономічний туризм.

Еногастрономічний туризм — спеціалізований вид туризму, що має на меті degustaciu, споживання, купівлю вина безпосередньо у виробника. Винний туризм включає відвідування плантацій виноградників, дегустаційних залів та підвалів, ресторанів, винних фестивалів та інших спеціалізованих заходів.

Еногастрономічний тур може тривати від декількох днів додекількох тижнів. Під час подорожі можливі відвідини тематичних винних фестивалів, народних свят і місцевих культурних пам'яток. Існують спеціалізовані винні отелі, винні SPA-комплекси.

Еногастрономічний туризм в тому вигляді, як він склався з початку ХХ-го століття в Італії, Франції та інших країнах, має низку дуже важливих особливостей це: спеціальні поїздки організованих груп любителів або професіоналів (виноторговців, власників ресторанів); пляжний або гірськолижний сезон, який зручний і для виноробів, і для туристичних фірм; організація маршрутів у просторі та часі (система сільських свят, дуже недорогих за культурною програмою).

Україна входить до п'ятірки країн Європи, де винний туризм має величезні перспективи. Український винний туризм — всесезонний, а також, на відміну від Європейського, дешевий: вартість винного туру до Європи складає від 650 євро, а по Україні — від 90 євро. В підтвердження того, що еногастрономічний туризм є перспективним напрямком розвитку туризму в Україні є проведення у квітні 2014 р. Міжнародного науково-практичного семінару «Практика і перспективи розвитку еногастрономічного туризму: світовий досвід для України», участь у якому взяли науковці з України та Італії. Учасники семінару мали на меті розроблення пропозицій до Національної програми розвитку винного туризму в Україні, популяризацію культури споживання вина та підтримку місцевих товаровиробників. Науковці розглянули: стан і перспективи розвитку виноробної галузі України в сучасних умовах; роль міжнародного співробітництва у розвитку еногастрономічного туризму в Україні; розвиток винно-гастрономічного туризму у векторі лінгвістично-культурної компетенції; новий туристичний бренд України: концепція, символіка, просування; роль Торгово-промислової палати України у просуванні туристичного продукту нашої держави; туристичні продукти для України: актуальні тренди, напрями, пропозиції; конкурси вин як інструмент формування національних споживчих вподобань; маркетингові дослідження винного туризму.

Особливості організації винних турів та становлення еногастрономічного туризму висвітлювались у публікаціях Соколової М. В., Андрєєвої М., Пендерецького О. В. [1, 8, 9, 12].

Аналіз публікацій показує, що на відміну від виноробних регіонів України, еногастрономічний туризм у Львові лише починається.

Метою нашого дослідження є аналіз сучасного стану еногастрономічного туризму у Львові, а також виявлення інновацій, що можуть бути перспективними для його подальшого розвитку.

Зважаючи на кулінарні традиції Львова, на звичаї та галицьку кухню, близькість Закарпатського регіону із його віковою традицією виноробства, розвиток гастрономічного туризму у місті одним із перспективних напрямків розвитку туристичної галузі у м. Львові. Даний вид туризму здатен стати одним з популярних напрямків за підтримки з боку держави, вітчизняним та іноземним інвестиціям, якісній реклами, участі туристичних підприємств у процесі його становлення та розвитку.

У рамках Міжнародного форуму Ради Європи, що відбувся у Львові в червні 2011 р. визначені нові підходи та ідеї щодо популяризації винних маршрутів в Україні. Львів має стати об'єднуочим елементом для винних маршрутів усієї Європи, як одне з найпрогресивніших українських туристичних міст, що розвиватиме цей напрямок до європейських стандартів [4]. Важливо відзначити, що львів'ян із сиром та вином поєднувало з давніх-давен його розташування та кліматичні умови. Відомо, що чотири століття тому клімат у Львові був настільки теплим, що виноградники на південних схилах Високого Замку, Личакова та на пагорбах Кайзервальду, аж до Винників, давали львів'янам щорічно більше сотні бочок вина. Крім цього, львів'яни насолоджувались вишуканими італійськими, крітськими, іспанськими та угорськими винами, оскільки Львів був великим торговим центром.

Львів, відомий своєю традицією споживання кави, яка є традиційним елементом культури міста. З впевненістю можна відзначити, що європейські традиції споживання вина. Однією з основних проблем для більшості туристичних міст є так званий «низький сезон». У Львові його початок припадає на кінець осені. Тому з метою заłatwлення туристів у цей період у Львові в жовтні проводять фестиваль «Вина і сиру». В 2014 році відбувся уже в п'яте з представленням продукції двох взаємно доповнюючих продуктів великих виробників України (Закарпаття, Львівщина, Одеські, Криму) та імпортерів (понад 50 видів вина і сиру). В рамках фестивалю проводились стилізовані розважальні програми під час яких відвідувачі могли ознайомитись і придбати продукцію різних виробників; ознайомитись з культурою сироваріння, традиціями виноробства та культурою споживання вина та сиру у Львові, Україні, Світі [10].

З метою популяризації еногастрономічного туризму у місті складена винна карта Львова, до якої увійшли такі підприємства ресторанного господарства як винотека «Кафе-1», магазин-кафе «Вина Криму», винотека «Вінтаж Бутік Готелю», ресторан «Пструг, хліб і вино», винотека-закусочна «Хліб і вино», винний погріб «Закарпатське вино від Ковача», винарня «Фабрика винних корків», мережа «Букет вина» [2].

У підприємствах ресторанного господарства, які увійшли до винної карти Львова, пропонуються широкий асортимент різноманітних вин: бутильовані із різних країн (України, Франції, Італії, Чілі та ін.), вина на розлив, а також молоді закарпатські (винарня «Фабрика винних корків», винний погріб «Закарпатське вино від Ковача»), одеські і кримські вина (мережа «Букет вина»), домашнє італійське вино (винотека-закусочна «Хліб і вино»), молоде італійське, французьке (ресторан «Пструг, хліб і вино»). Крім цього, у цих закладах до вина пропонуються автентичні страви, приготовані за старовинними рецептами. У ресторані «Пструг, хліб і вино», який відноситься до концептуальних ресторанів і є найбільш популярним серед туристів, подають свіжо спечений хліб з різними намазанками та карпатську форель (пструг по-гутульськи) [6]. У винному погребі «Закарпатське вино від Ковача» автентичні страви закарпатської кухні — пікніцю, сири селиської сироварні, сирні булочки (погача), сосиски з барабанини та інші [3].

Про розвиток еногастрономічного туризму у Львові свідчить розроблений екскурсійною студією «Плей» «Винний тур Львовом», який складається з екскурсії містом та дегустації вин у винотеці «Кафе-1» і «Вінтаж Бутік Отель» та винотеці-закусочній

«Хліб і вино». Програма екскурсії передбачає знайомство з легендами про виноробів та винні традиції у Львові, їх вплив на архітектуру міста; традиціями дегустації вина у місті; відомими видами місцевих і привізних вин; способами транспортування та зберігання; видатними виноторговцями і знаменитими винарнями.

Слід зазначити, що сьогодні еногастрономічний туризм у Львові лише розвивається, тоді як великою популярністю користуються гастрономічні тури на тему «Пиво та смаколики», яких налічується не менше 8, «Кава та солодощі» — не менше 7.

Це пояснюється тим, що Львів добре відомий серед туристів, як виробник якісного пива, кави, шоколаду і туристи не асоціюють Львів із вином, що пов'язано із сформованою під впливом культурних, історичних, економічних та національних традицій культурою споживання алкогольної продукції у Львові, для якого більш характерне вживання пива (як і для всієї центральної Європи). Вину ж віддають перевагу південні країни Європи — Італія, Греція, Іспанія, Франція і еногастрономічний туризм у цих країнах найбільш розвинений [13].

Аналізуючи винні тури по Італії, Франції, Португалії, можна відмітити, що найбільш цікавими є тури, в яких еногастрономічний туризм поєднується із гастрономічним, екскурсійним і туристичним.

На західній Україні вже існує подібний тур — це «Сиро-Винний тур Закарпаттям + 2 дні у Львові», який знайомить із історією, звичаями, культурою та релігією п'ятьох етносів Закарпаття, дозволяє спробувати найкращі страви бойківської, угорської, лемківської кухонь, відвідати найвидатніші історичні пам'ятки краю, покупатись в термальному басейні міста Берегово, продегустувати екологічно чисті сирі Селиської сироварні та найкращі марочні вина Закарпаття у стародавніх винних підвалах та на завершення ознайомитись із найцікавішими легендами міста Лева [5].

Популяризації еногастрономічного туризму у Львові та зростанню культури споживання вина у місті може слугувати використання інноваційних підходів, які використовуються у світовій практиці підприємствами ресторанного господарства [6, 11]. Інноваційні підходи полягають у використанні інноваційного обладнання, BTL-реклами (непряма реклама) для зміцнення іміджу бренду, зростання інтересу до торгової марки і підвищення її відомості, поліпшення знань про торгову марку та збільшення продажів, а також інноваційних кулінарних напрямів (табл. 1).

Як видно із табл. 1, використання інноваційних підходів у закладах ресторанного господарства дозволить реалізовувати вино різної цінової категорії зі стравами європейської кухні, особливо французької та італійської, у яких трапеза згідно кулінарних традицій завжди супроводжується вином та стравами національною кухні. Цілеспрямована діяльність закладів ресторанного господарства по впливу на споживача в момент прийняття рішення про покупку, що включає в себе проведення дегустацій, еногастрономічних вечерів та сетів, збільшення пропозиції вина на розлив і надання знижок дає більше можливостей для продажу вин, формує у гостей культуру споживання вина і значно підвищує прибуток ресторану.

Враховуючи все вище сказане, можна зробити висновок, що сьогодні у Львові з метою підвищення туристичної привабливості міста та популяризації еногастрономічного туризму створено концептуальні винні ресторани, розроблено винні карти Львова та еногастрономічні тури, проводяться винні фестивалі. Однак за відсутності виробництва вина у Львові, перспективним напрямком подальшого розвитку еногастрономічного туризму вбачаємо у формуванні європейської культури споживання вина та поєданні його з іншими існуючими видами туризму, такими як туристичним, екскурсійним, ностальгійним, гастрономічним і одним із перспективних напрямів у сфері туризму

Таблиця 1

Види інновацій винної тематики у підприємствах ресторанного господарства

Інновація	Зміст інновації	Ймовірні переваги від впровадження
Інноваційне обладнання в закладах ресторанного господарства		
Диспенсери або системи зберігання відкоркованого вина «Enomatic» і «Winekeeper»	Дозволяють продажу в підприємствах ресторанного господарства вин в келихах	Збереження органолептических властивостей червоного і білого вина протягом 4 тижнів в диспенсерах, що дає можливість подовжити тривалість зберігання дорогих вин після відкорковування
Використання аксесуарів для захисту вина від окиснення «l'ami du Vin» і «Wine Protector»	Дозволяють продажу в підприємствах ресторанного господарства вин в келихах	Дають можливість зекономити на системах для зберігання відкупорених вин
Інноваційний пристрій WineSceptre (Винний Скіптер) з крапле вловлювачем	Попередньо охолоджений «Скіпстер» опускається в пляшку з вином і, якщо це не обхідно, протягом 2-х год. утримує температуру вина на потрібному рівні	Підвищує рівень якості обслуговування завдяки професійному і елегантному сервіруванню стола та подачі вина до столу
Інноваційні методи просування		
Винні дні	У винні дні пропонуються келихами вина, які зазвичай продаються пляшками	Можливість швидшої реалізації вин, які є у великій кількості
Дегустація	Професіонали знайомлять з історією торгової марки (бренду), розказують про виготовлення вина і його смакові особливості	Підвищує культуру споживання вина та реалізацію вин
Винні сети	Винний сет — це набір, що, як правило, складається з 3 видів вина по 50 мл кожного	Формує пізнавальну функцію у гостей щодо різноманіття вин, їх відмінних особливостей та надає можливість придбати вино після дегустації на 30 % дешевше
Еногастрономічні вечери	Основним правилом еногастрономічної вечері є вибір сірав та вина, які відповідають виноробному регіону, що відображає всю яскравість і самобутність краю	Формує пізнавальну функцію у гостей щодо особливостей певного виноробного регіону, його прославленими винами і стравами, що відображають всю яскравість і самобутність краю. Підвищує культуру споживання вина та реалізацію вин
Еногастрономічні сети	Участь гостей закладу у приготуванні на вибір страв європейської кухні під керівництвом шеф-кухаря та поєднання продуктів і страв з винами винних регіонів Франції, Італії, Іспанії, Нового Світу та Японії	Кожен заклад може запропонувати власне меню з стравами української кухні та стравами галицької кухні і, відповідно, підібрати до них кращі вітчизняні вина та вина винних регіонів інших країн
Інноваційні кулінарні напрями		
Напрям «ф'южн»	Різновид «креативного» напряму, що передбачає при виробництві страв змішування традиційних елементів різних кухонь світу з метою отримання продукції з новими смаковими якостями.	Унікальність пропозиції, можливість задоволення потреби у куштуванні чогось нового та незвичного. Для прикладу, при змішуванні страв галицької, української кухні з французькими чи італійськими стравами, дозволить, з однієї сторони, знайомити з національною кухнею, а, з другої сторони, створювати страви, які добре поєднуються із вином

за оцінками Всесвітньої Туристичної Організації подієвим або івент-туризмом. Подія, як туристичний ресурс, стимулює розвиток інфраструктури регіону та надходження прибутку від туризму.

Література

1. Андреєва М. Тоскана. Погляд з середини [Текст] / Андреєва М. // Подорожі натуралистів. Осінь. — 2002. — № 2 (2). — С. 26.
2. Винна карта Львова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [www.URL: http://lviv-online.com/ua/articles/vynna-karta-lvova](http://lviv-online.com/ua/articles/vynna-karta-lvova).
3. Дегустації влаштовують у винних погребах [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [www.URL: http://gazeta.ua/articles/money-newspaper/_degustaciyi-vlashtovuyut-u-vinnih-pogrebah/199533?mobile=true](http://gazeta.ua/articles/money-newspaper/_degustaciyi-vlashtovuyut-u-vinnih-pogrebah/199533?mobile=true).
4. Європа хоче розвивати в Україні винний туризм [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ua.comments.ua/money/152523-yevropa-hoche-rozvivati-v-ukraini.html>.
5. Закарпатський винний шлях [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [www.URL: http://zakarpattyachko.com.ua/vynni-pidvaly/vynnyj-shljax](http://zakarpattyachko.com.ua/vynni-pidvaly/vynnyj-shljax).
6. Інноваційні підходи до підвищення культури споживання алкоголю в російських ресторанах [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [www.URL: http://infotour.in.ua/cukanova.htm](http://infotour.in.ua/cukanova.htm).
7. Концептуальні ресторани Львова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [www.URL: http://www.autotravel.ua/.../konceptualni-restorany-lvova](http://www.autotravel.ua/.../konceptualni-restorany-lvova).
8. Пендерецький О. В. Винні промисли як об'єкти промислового туризму: Географія та туризм [Текст] : наук. зб. / О. В. Пендерецький. — К. : Альтерпрес, 2012. — Вип. 20. — 13 с.
9. Пендерецький О. В. Промисловий туризм в Україні: стан, перспективи розвитку: Український географічний журнал [Текст] : наук.-теорет. журн. / Пендерецький О. В. — 2010. — № 3. — С. 48–51.
10. П'яте свято сиру і вина у Львові [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [www.URL: http://cultureandtourism.lviv.ua/uk/calendar/cheeseandwine/#.VHITj2ezFqw](http://cultureandtourism.lviv.ua/uk/calendar/cheeseandwine/#.VHITj2ezFqw).
11. П'ятницька Г. Т. Інноваційні ресторанні технології: основи теорії [Текст] : навч. посіб. для виш. навч. закл. / Г. Т. П'ятницька, Н. О. П'ятницька. — К. : Кондор, 2013. — 250 с.
12. Соколова М. В. Істория туризма [Текст] : учеб. пособие. / М. В. Соколова. — М. : Мастерство, 2002. — 352 с.
13. Як відрізняється культура споживання алкоголю в різних країнах [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [www.URL: http://howws.com/uk/3077-kak-otlichaetsya-kultura-potrebleniya-alkogolya-v-raznyh-stranah.html](http://howws.com/uk/3077-kak-otlichaetsya-kultura-potrebleniya-alkogolya-v-raznyh-stranah.html).

Джсурик Н. Р., Майструк И. Н.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭНОГАСТРОНОМИЧЕСКОГО ТУРИЗМА ВО ЛЬВОВЕ

В статье исследовано современное состояние эногастрономического туризма во Львове и определены инновации, которые посодействуют его дальнейшему развитию.

Ключевые слова: эногастрономический туризм, винные туры, предприятия ресторанныго хозяйства, инновации.

Dzhuryk N. R., Maystruk I. M.

THE MODERN STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF WINY TOURISM IN LVIV

In the article the modern state of winy tourism is investigational in Lviv and innovations which will assist him to further development are certain.

Keywords: winy tourism, winy turns, enterprises of restaurant economy, innovation.

УДК 664.41:613.2

Жолинська Г. М.

ЗНАЧЕННЯ ВЖИВАННЯ ЙОДОВАНОЇ СОЛІ ДЛЯ ЗМЕНШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЙОДODEФІЦИТУ

У статті висвітлюється роль кухонної йодованої солі для запобігання проблем йододефіциту людини.

Ключові слова: повноцінне харчування, йодована сіль, йододефіцит, здоров'я, продукти харчування, якість, технологія виробництва

Харчування — основна функція організму, для забезпечення життєвих процесів. Для нормального розвитку організму людини необхідні повноцінне харчування, разом з іншими оптимальними умовами середовища, які сприяють її фізичній і розумовій працездатності, витривалості та забезпечують найкращі адаптаційні можливості. Нерациональне та неповноцінне харчування знижує опірність людського організму до шкідливих впливів, порушуються обмінні процеси, що може викликати розлади підшлункової, щитовидної залоз, захворювання крові, печінки, інших органів і спричинює передчасне старіння організму людини [3].

Основними зasadами здоров'я є дотримання умов правильного повноцінного харчування, що не є складним завданням. Щитовидна залоза виробляє гормони, які активно задіяні в процесі обміну речовин, керує всім організмом, але для її безперебійної роботи необхідною умовою є правильно підібране харчування і вилучення деяких продуктів з раціону. До функцій щитовидної залози належать: підтримування маси тіла людини в оптимальних межах, зміцнення серцевого м'язу, підвищення статевого потягу, покращення настрою, значне зменшення дратівливості.

Щитовидною залозою виробляються гормони тироксин і трийодтиронін, що забезпечують її нормальнє функціонування. Нестача цих гормонів у людини викликає депресивний стан, швидку втомлюваність, порушення сну, відчуття слабкості. Окрім того, людина починає швидко, в основному, безпричинно набирати вагу, виникають порушення у роботі серцево-судинної системи, погіршення стану шкіри. Для уникнення проблем, з продуктами харчування багатими йодом в людський організм повинна постійно надходити достатня кількість цієї мінеральної речовини [6].

Багато людей не підозрює про наявність проблеми йододефіциту, бо вона не має зовнішніх проявів. Це пояснюється тим, що в організм людини поступає з продуктів харчування близько 90 % від загального вмісту цього мікроелементу в, а з води і повітря надходять 10 % [1].

Окрім того, сучасні принципи харчування значно відрізняються від рационального харчування, через що білкову їжу переважає вуглеводна у багато разів, через високу ціну морепродукти стали делікатесними продуктами, менше споживаються молочні продукти. Результат — організм великої кількості мешканців, які живуть в країнах з розвиненою промисловістю мають проблему йододифіциту. Більш ймовірне виникнення цього захворювання у мешканців мегаполісів, ніж у сільських — причина цього — промислове забруднення і несприятлива екологічна ситуація, при якій в кілька разів швидше йод виводиться з організму.

Здоров'я щитовидної залози не ґрунтуються виключно на раціоні харчування, мають вплив ще й інші фактори, такі як стан навколишнього природного середовища, наявність хронічних захворювань, ультрафіолетове випромінювання, стресові ситуації [2]. Але в більшості випадків ендокринні захворювання є наслідком дефіциту йоду. Рациональне харчування є найкращими ліками: дотримання повноцінного харчування

необхідне для відновлення клітин і тканин організму, поповнення енергії, підтримує обмінні процеси, це призводить до стійкого гормонального фону.

Йод — важлива складова організму людини, відноситься до мікроелементів, і не зважаючи на те, що його кількість мізерна, не більше 20–30 мг, йод є незамінним учасником утворення тиреоїдних гормонів (гормони щитовидної залози). Потребу в цих гормонах мають всі органи і системи організму. Також значний їхній вплив на обмін речовин: білковий, жировий, вуглеводний та терморегуляцію організму. При достатній кількості йоду людина отримує достатню кількість енергії, як для фізичної, так і для розумової активності; йод сприяє росту, розвитку організму і відновленню клітин. При достатній кількості йоду, людина бадьора, повна життєвих сил, здорована і життерадісна.

Недостатнє споживання йоду (медіана йодурії менше 100 мкг/л) відзначається більш ніж у третини населення нашої планети (Iodine status worldwide, WHO, 2004) [7]. Це ставить йододефіцит в один ряд з найбільш серйозними медико-соціальними проблемами сучасного суспільства, які вимагають застосування активних і невідкладних заходів. Ще в 90-х роках минулого століття ВООЗ прийняла рішення в найближчі роки в більшості країн-учасників ліквідувати йододефіцитні захворювання, рекомендували в якості основної стратегії для досягнення цієї мети універсальне йодування солі. І хоча у вересні 2002 р Кабінетом Міністрів України нарешті затверджена Державна програма профілактики йодної недостатності у населення, наша країна, на жаль, ще далека від вирішення цієї проблеми.

Основним чинником, що зумовлює йододефіцит організму людини, є низький вміст цього мікроелементу в ґрунті, ґрутових водах і продуктах харчування. Патологічний вплив йодної недостатності посилюється цілим рядом додаткових чинників, таких як паління, забруднення навколошнього середовища, дефіцитом білків у раціоні (порушується транспортування йоду в щитовидну залозу), недостатнє очищення питної води (бактеріальне забруднення), використанням добрив, інсектицидів, пестицидів, екологічно недосконалих систем очищення нафти в автомобільному транспорти.

Існує особливість прояву йододефіциту залежно від віку. Для плоду та новонародженого малюка характерні висока смертність, вроджені вади розвитку, вроджений гіпотиреоз — як результат йододефіциту, а при важкому дефіциті йоду — ендемічний кретинізм (поєдання розумової відсталості, глухонімоти і косоокості). У дітей і підлітків спостерігається затримка фізичного розвитку, юнацький гіпотиреоз, погіршення інтелектуальних здібностей, висока захворюваність і схильність до хронічних захворювань, у дівчаток-підлітків порушення в становленні репродуктивної системи.

В дорослому віці йододефіцит може проявлятися характерними ознаками, зниженням фізичної та інтелектуальної активності, прогресуванням атеросклерозу, ризиком народити дитину з ендемічним кретинізмом. Жінкам репродуктивного віку загрожують мимовільні аборти, мертвонародження, безпліддя, важкий перебіг вагітності або не виношування плоду, анемія.

Дефіцит йоду зумовлює зниження інтелектуального потенціалу суспільства. Йододефіцитні території є на всіх континентах планети. Йододефіцитні захворювання — це найбільш актуальна проблема охорони здоров'я у більш ніж 140 країнах світу. Майже 30 % населення планети — це загальна чисельність, яка проживає в регіонах з дефіцитом йоду [4].

У світі розумова відсталість різного ступеня, котра зумовлена нестачею йоду, спостерігається у 42 млн. осіб. При цьому більш ніж у 11 млн. відзначається явний кретинізм, а у мільйонів людей наявні психомоторні порушення легкого ступеню. Згідно з даними 19 зарубіжних досліджень, які проводили в регіонах з йодною недостатністю, було виявлено зниження IQ в середньому на 13,5 бали [1].

В Україні завжди існувала проблема йододефіциту, особливо у населення, яке живе далеко від моря. Аварія на Чорнобильській АЕС лише посилила її і дала поштовх розвитку багатьох проблем з функціонування щитовидної залози.

З огляду на це дослідженю забезпечення повноцінного харчування, збагачення раціону йодом, має важливe значення. В розвинених країнах на державному рівні розробляються і запроваджуються програми ліквідації захворювань, пов'язаних з йододефіцитом. Координаторами та виконавцями цих програм є Всесвітня організація охорони здоров'я, Міжнародна рада з контролю за йододефіцитними захворюваннями, Міжнародний дитячий фонд, відповідні національні комітети. Програми з профілактики та ліквідації йододефіциту вже впроваджені у 118 країнах світу, як позитивний наслідок — ліквідація цієї проблеми в багатьох з них.

Тільки в Україні серед країн Європи проблема профілактики йододефіциту залишається на дуже низькому рівні. І це в той самий час, коли в Україні налічується майже 1,5 млн. хворих зобом та іншою тиреоїдною патологією (серед них 500 тис. дітей), ще більше людей страждає на вторинну патологію, зумовлену тиреоїдною недостатністю [5]. А згідно з критеріями ВООЗ за класифікацією зоба та оцінці важкості йододефіциту, зоб діагностується у 5 % українських дітей, що свідчить про наявність в країні зобової ендемії, яка зумовлена недостатнім надходженням йоду в організм [6].

Проведені в останньому десятилітті субнаціональні дослідження в Україні та національне репрезентативне дослідження 2002 року підсумували: в значній більшості регіонів нашої держави має місце йододефіцит легкого ступеню. Безумовно, в ситуації, що склалася актуальним є питання йодної профілактики — масової (йодування основних продуктів харчування — солі, хліба, води), групової (групи ризику) та індивідуальної.

За оцінками експертів, економічні втрати в Україні внаслідок йодного дефіциту становлять мінімум 43,8 млн. дол. США щорічно. Інвестування в програму йодної профілактики та ліквідація цієї проблеми сприяють поверненню в бюджет України до 80 % коштів, втрачених через зниження продуктивності, — близько 35 млн. дол. США.

Таким чином, потенційна користь від ліквідації йододефіциту у вигляді доходів від підвищення економічної продуктивності в 40 разів перевищує можливі витрати на впровадження програм йодної профілактики. На кожну гривню, вкладену у вирішення йододефіцитної проблеми, припадає від 19 до 63 грн. прибутку [1].

Основним заходом йодної профілактики в світі є йодована харчова сіль. Однак навіть споживання продуктів із йодованою сіллю не може повністю забезпечити надходження необхідної кількості йоду в організм. Справа у тому, що щитовидна залоза не може засвоювати йод при дефіциті в організмі ще одного мікроелемента — селену.

Кухонна йодована сіль — містить близько 45 мкг йоду у вигляді йодиду калію, йодиду натрію або йодату калію в одному грамі солі, і є одним із небагатьох харчових продуктів, який вживається всюди, незалежно від регіону проживання, віку та стану фінансового забезпечення.

Окрім того, людина вживає сіль протягом усього року. Учені всього світу дійшли висновку, що саме цей продукт є оптимальним для його йодування, тим більше що з технологічної точки зору йодування солі — дуже проста операція. У процесі йодування солі не відбувається побічних хімічних реакцій, які б шкодили вживанню.

Йодована сіль майже не відрізняється від не йодованої — ні запахом, ні смаком, ні кольором, і не призводить до змін споживчих якостей традиційної їжі. Сучасні технології йодування солі гарантують неможливість передозування йоду. Сьогодні йодування солі в Україні відбувається тим самим способом, що і в усьому світі — на основі реагенту трийодату калію, стійкого в навколошньому середовищі і при приготуванні харчових

продуктів. Це принципова різниця між способом виробництва йодованої солі до 1986 року в Союзі, і тією системою, яка впроваджена в Україні зараз.

Таким чином, в Україні є всі можливості для здійснення широкомасштабних заходів із застосуванням йодованої солі, споживання йодованої води та продуктів харчування.

Важливо зазначити, що йодована сіль не має протипоказів, її неможливо передозувати. Її використання у промисловому виробництві харчових продуктів та домашньому приготуванню страв на 90 % вирішить проблему. Показовий досвід Швейцарії — країни, де вперше в 1922 році почали йодувати сіль і масово її вживати. За даними міжнародних організацій, уже через кілька років тут почали закриватися і перепрофілюватися заклади для розумово відсталих, а сьогодні Швейцарія посідає 10 місце за розумовим потенціалом у світі.

Потрібно відзначити, що споживання йодованої солі вимагає знань деяких правил [7]. Для запобігання йододефіциту, достатньо кожен день споживати з їжею п'ять — шість грамів йодованої солі. Слід враховувати, що йод швидко випаровується, тому термін використання такої солі не більше трьох місяців (в протермінованих продуктах йод відсутній). По-друге, сіль запаковують у фольгу або непрозорий поліетиленовий пакет, зберігають її щільно запакованою.

По-третє, йод при високих температурах швидко вивірюється, тому солити їжу потрібно після її приготування. Не потрібно нагадувати і про те, що необхідно споживати продукти багаті йодом: це морська риба, морепродукти, морська капуста, хурма, солодкий перець і фейхоа. Але необхідно дотримуватись правил приготування. Наприклад, рибу краще варити, а не смажити. А от споживання капусти і редьки впливають на обмін йоду в організмі.

Отже, завдання ліквідації йододефіцитних захворювань у всьому світі є актуальним в медичному і соціально-економічному аспектах, адже ця проблема пов'язана зі станом здоров'я населення, інтелектуальним, освітнім та професійним потенціалом суспільства. Вже зараз провідним спеціалістам необхідно прогнозувати — яким буде здоров'я української нації через 10–15 років. Все залежить від багатьох факторів — починаючи з особистого ставлення до здоров'я і закінчуєчи політикою держави в необхідності створення національної програми подолання наслідків йодного дефіциту.

Література

1. Зелинская Н. Б. Йододефицитные заболевания в Украине: современное состояние проблемы и возможные пути ее решения [Електронний ресурс] // Н. Б. Зелинская, М. Е. Масенко. — Режим доступу : aysit.ucoz.ru.
2. Йододефицит — основной неусвоенный урок Чернобыля [Електронний ресурс] / Миколюк Оксана, «День», № 59 (2011). — Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua>.
3. Йододефицит — глобальная проблема современности и вызов для Украины [Електронный ресурс] / База эндокринологов Украины. — Режим доступа: <http://thugo.info>.
4. Раціональне харчування — шлях до здорового способу життя / [Електронний ресурс] / Рубрика: Здоровий спосіб життя. February 5th, 2013. — Режим доступу: <http://chromosome2009.org>.
5. Селівончик І. За здоров'я нації [Текст] / І. Селівончик, В. Водоп'янов // Харчова і переробна промисловість. — К., 2002. — № 10. — С. 11.
6. Чим небезпечний йододифіцит? [Текст] Медичний портал України. — Режим доступу : <http://zdorov-info.com.ua>.
7. Щитовидная железа: тайный страж нашего организма [Електронный ресурс]. — Режим доступа: zheleza.ru.

Жолинська Г. М.

ЗНАЧЕНИЕ УПОТРЕБЛЕНИЯ ЙОДИРОВАННОЙ СОЛИ ДЛЯ УМЕНЬШЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ ЙОДОДЕФІЦІТА

В статье освещается роль поваренной йодированной соли для предотвращения проблем йододефицита человека

Ключевые слова: полноценное питание, йодированная соль, йододефицит, здоровье, продукты питания, качество, технология производства

Zholynska G. M.

SIGNIFICANCE OF IODIZED SALT TO REDUCE IODINE DEFICIENCY PROBLEMS

The article highlights the role of table iodized salt to prevent iodine deficiency problems of human

Keywords: nutrition, iodized salt, iodine deficiency, health, food, quality, production technology.

УДК 664.6+665:664.8/.9

Ковальчук Х. І., Катрук М. І.

ВПЛИВ НЕТРАДИЦІЙНИХ РЕЦЕПТУРНИХ ДОБАВОК НА ПОДОВЖЕННЯ ТРИВАЛОСТІ ЗБЕРІГАННЯ НОВИХ КЕКСІВ

Обґрунтовано вплив нетрадиційних добавок на жирову основу нових кексів та збільшення тривалості їх зберігання завдяки використанню добавок з антиоксидантними властивостями.

Ключові слова: антиоксидантні властивості, фенольні сполуки, флавоноїди, пероксидне число, кислотне число, бензидинове число.

Аналіз літературних джерел показав, що за останні роки зростає інтерес науковців до пошуку нетрадиційних джерел біологічно цінних компонентів, що є перспективним для створення нових функціональних харчових продуктів. Особливу увагу приділяють вмісту у сировині антиоксидантів, що здатні попереджувати вільнорадикальне окислення біологічних структур організму, уповільнюючи процеси старіння та подовжити тривалість зберігання продуктів.

Найкращими джерелами антиоксидантів є рослини, в тому числі лікарські, які містять їх у вигляді споріднених сполук (фенольні сполуки, флавоноїди, флавоноли, катехіни), вітаміни С, Е, каротини, мінеральні речовини [1].

Сучасний напрям наукових досліджень борошновмісних харчових продуктів передбачає дослідження шляхів подовження терміну зберігання та підвищення рівня їх споживчих властивостей. Дане питання досліджували Соболєва М. І., Салавеліс А. Д., Дорохович А. М., Оболкіна В. І., Матвеєва Т. В., Магомедов Г. О., Тертична Т. Н., Сирохман І. В., Лозова Т. М.

Кекси містять значний вміст жиру, тому в них під час зберігання інтенсивно відбуваються процеси окислення ліпідної фракції, що призводить до погіршення органолептичних показників, та зниження якості кексів в цілому [2].

У виробах відбувається окислення жирів до різного ступеня, внаслідок цього нагромаджуються перекисні сполуки, альдегіди, кетони, які негативно впливають на організм. При незначному окисленні погіршуються органолептичні показники, а при глибокому — фізичні і хімічні властивості жирів. Дія більшості антиокислювачів заснована на їх здатності реагувати з вільними радикалами з утворенням малоактивних сполук.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває використання у виробництві кексів нетрадиційних натуральних добавок, які б збагачували вироби біологічно активними сполуками, поліпшували їх споживчі властивості та сповільнювали процеси окислення, подовжуючи таким чином термін зберігання.

Об'єктами дослідження були контрольний зразок кексу «Столичний» і розроблені нові кекси з нетрадиційною сировиною і натуральними добавками.

Нами було досліджено наступні показники:

— пероксидне число у кексах — визначали йодометричним методом — обробленням дослідної проби, розчиненої у суміші оцтової кислоти та ізооктану, розчином йодиду калію. Йод, що виділився, титрували стандартним волюметричним розчином тіосульфату натрію [3];

— кислотне число — методом титрування [4];

— бензидинове число — за кольоровою реакцією бензидину з карбонільними сполуками, які є продуктами окислення жиру. Цей показник характеризує вміст нелеткіх карбонільних сполук з високою молекулярною масою [5].

В рамках виконання поставлених цілей проведено пошук добавок рослинного походження з відповідним вмістом сполук, які сповільнюють окислювальні та гідролітичні процеси у жирах.

Для виготовлення кексу «Столичний» використано борошно пшеничне вищого сорту, цукор білий кристалічний, яйця курячі, маргарин, виноград сушений, сіль кухонну, солі вуглеамонійні харчові та ванільний цукор. Розроблені кекси виготовляють із заміною частини борошна на нетрадиційну сировину та натуральні добавки: «Медок» з включенням борошна кукурудзяного, порошку квітів липи серцелистої, порошку квіткового пилку, сироватки молочної сухої та «Елітний» — борошна вівсяного, порошку листя м'яти, порошку з квасолі, порошку прополісу, сироватки молочної сухої.

Цвіт липи серцелистої (*Tilia cordata* Mill) включає ефірну олію (0,05 %), флавоноли, флавонони (глікозиди гесперидин і тиліацін), кумарин, сапоніни, дубильні речовини, каротин, аскорбінову кислоту, полісахариди, вільні цукри, фітонциди та інші сполуки. Саме таке поєднання біологічно активних речовин пояснює його використання при підвищенному нервовому збудженні, для активізації виділення шлункового соку, як потогінний, бактерицидний засіб, для лікування захворювань дихальних шляхів та запалення нирок [6].

Квасоля (*Phascolus vulgaris* L.) містить білок (20–30 %), вуглеводи (50–60 %), жири (до 3,6 %), клітковину, бетаїн, аргінін, лізин, триптофан, треонін, тирозин, лейцин, аспарагін, холін, геміцеплюзозу (45–50 %) та мінеральні елементи (К — 1100 мг/100 г, Ca — 150 мг/100 г, Mg — 103 мг/100 г, P — 480 мг/100 г, Fe — 5940 мг/100 г, Na — 40 мг/100 г, S — 159 мг/100 г, J — 12,1 мкг/100 г, Cu — 580 мкг/100 г, Co — 18,7 мкг/100 г, Ni — 3210 мкг/100 г, Se — 24,9 мкг/100 г), вітаміни групи В, С, А, Е, PP [7].

До складу прополісу входять: рослинні смоли, що складаються з суміші органічних кислот (55 %); бальзами, які містять дубильні речовини (8 %), ефірні олії (8 %), ароматичні альдегіди, фенолокислоти; віск (22 %); квітковий пилок (5–11 %); зольні елементи (кальцій, калій, марганець, цинк, алюміній, натрій, фосфор, залізо, магній, мідь, кобальт); вітаміни (В1, В2, PP, С, Е, провітамін А). Прополіс позитивно впливає на організм людини: виявляє противіробну, противірусну, протизапальну, ранозагоувальну, знеболювальну активність.

Порошок квіткового пилку містить цінні харчові та біологічно активні речовини. До його складу входять білки, вуглеводи (фруктоза, глукоза, сахароза, крохмаль та ін.), ліпіди (представлені в основному тригліцеридами і фосфоліпідами), фітостерини (0,5–1,5 %), нуклеїнові кислоти, мінеральні елементи (калій, кальцій, фосфор, магній, залізо, цинк, мідь, фосфор, марганець та ін.), фітогормони, каротиноїди, різні вітаміни (вітаміни групи В, С, Е, Р) та ін. [8, 9]. Пилок-обніжжя підвищує гемоглобін крові; знижує вміст холестерину; рекомендовано при інсультах, гіпертонії, ішемічній хворобі серця; покращує апетит, розумову і фізичну працездатність [10].

Досліджено зміни органолептичних показників нових кексів з нетрадиційними добавками у процесі зберігання. Під час дослідження органолептичних показників розроблених кексів, що зберігали за стандартних умов протягом гарантійного строку придатності (7 діб), не виявлено жодних змін якості цих виробів. На 14 добу у контролльному зразку виявлено незначні відхилення в консистенції. Нові вироби зберігали свіжість, проте спостерігалась незначна втрата м'якості консистенції. На 21 добу якість нових зразків поступалась початковій за вираженістю аромату й смаку, інтенсивності кольору та м'якості консистенції, а на 28 добу за органолептичними показниками контроль визнано непридатним до споживання.

Нами досліджено зміни пероксидного, кислотного та бензидинового чисел жиру кексів без начинки та з начинкою під час зберігання.

На рис. 1 наведена зміна пероксидного числа жиру нових кексів з начинкою протягом дослідного терміну зберігання.

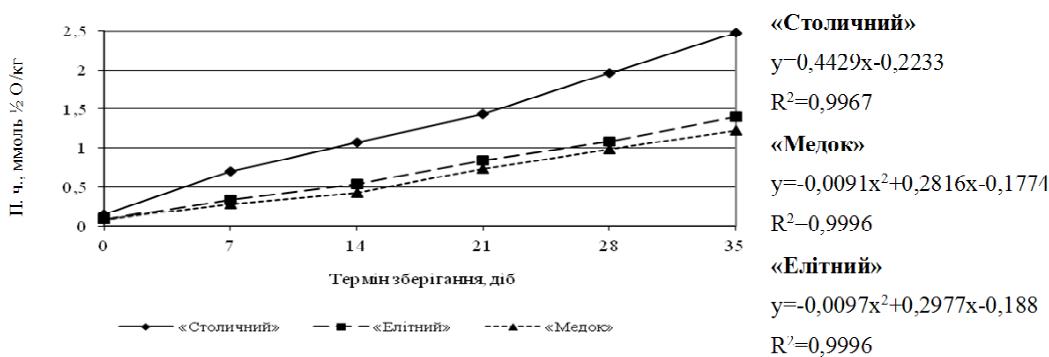

Рис. 1. Динаміка зміни пероксидного числа жиру нових кексів з начинкою, під час зберігання в ящиках з гофрованого картону за стандартних умов ($n = 3$, $p \leq 0,05$)

У складі кексу «Елітний» міститься порошок квасолевий і прополіс. Пероксидне число жиру цього кексу на 7 добу зберігання було у 2,0 рази нижчим, а після 35 діб — в 1,8 рази меншим порівняно із контролем. Найвищі антиоксидантні властивості на жирі кексу «Медок» проявили сполуки квітів липи серцелистої та квіткового пилку, з якими зменшено накопичення пероксидів у 2,0–2,35 рази.

У розріблених кексах пероксидне число у чотири рази нижче за гранично допустиме значення цього показника — 10 ммоль $\frac{1}{2}$ О /кг [11].

У жирі нових кексів у процесі дослідного зберігання, крім первинних продуктів окислення, накопичувалися також продукти гідролізу. Динаміка зміни кислотного числа наведена на рис. 2.

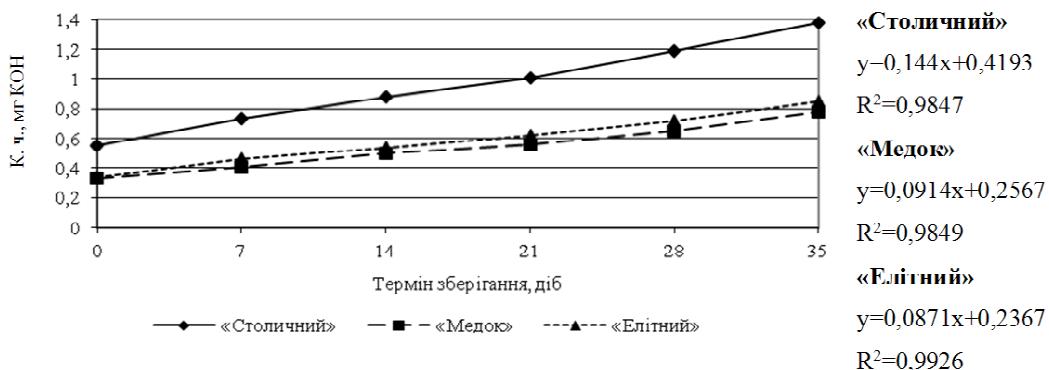

Рис. 2. Динаміка зміни кислотного числа жиру нових кексів з начинкою, під час зберігання в ящиках з гофрованого картону за стандартних умов ($n = 3$, $p \leq 0,05$)

Особливості рецептурного складу кексу «Елітний» обумовили зниження інтенсивності накопичення продуктів гідролізу у жирі протягом усього терміну зберігання в 1,6 рази у порівнянні з контролем.

Кількість вільних жирних кислот у жирі кексу «Медок» на 7 добу зберігання була в 1,7 рази, на 14 добу — в 1,8, на 21 — в 1,65 і на 28 та 35 доби нижчою в 1,7 рази порівняно із контролем.

У процесі зберігання кексів у жировій основі утворюються також карбонільні сполуки, які реагують з бензидином (табл. 1).

У кексі з начинкою «Елітний» спостерігали сповільнення зростання цього показника в 1,7 рази у порівнянні з контролем, а на кінець зберігання це співвідношення становило 1,6 рази. Кекс «Медок» у рецептурі якого добавки з вираженими антиоксидантними

властивостями, характеризувався найнижчими показниками бензидинового числа, який виявився в 1,8 рази нижчим порівняно з контрольним зразком.

Отже, результати проведених досліджень засвідчили, що зміни у рецептурному складі нових кексів «Медок» та «Елітний» (додавання порошків цвіту липи серцелистої, квасолі, прополісу, квіткового пилку) зумовлюють подовження терміну їх зберігання порівняно з гарантійним терміном зберігання в 1,6–2,3 рази. Не достатньо вирішеним і перспективним для подальшого вивчення та проведення експериментальних досліджень залишається питання пошуку шляхів подовження терміну зберігання та підвищення рівня споживних властивостей борошняних кондитерських виробів.

Література

1. Сирохман И. В. Кондитерские изделия из нетрадиционного сырья [Текст] : моногр. / И. В. Сирохман. — К. : Техніка, 1987. — 197 с.
2. Лозова Т. М. Наукові основи формування споживних властивостей і зберігання якості борошняних кондитерських виробів [Текст] : моногр. / Т. М. Лозова, И. В. Сирохман. — Львів : Львів. комерц. акад., 2009. — 456 с.
3. Жири і олії тваринні і рослинні. Визначення пероксидного числа (ISO 3960:1998, IDT): ДСТУ ISO 3960-2001 [Текст]. — Чинний від 2003-01-01. — К. : Держспоживстандарт України, 2003. — 11 с. — (Національний стандарт України).
4. Олії. Методи визначення кислотного числа (ISO 660:1996, NEQ): ДСТУ 4350:2004 [Текст]. — Чинний від 2005-10-01. — К. : Держспоживстандарт України, 2005. — 12 с. — (Національний стандарт України).
5. Арутюнян Н. С. Лабораторний практикум по химии жиров [Текст] / Н. С. Арутюнян, Е. П. Корнена, Е. В. Мартовщук и др. / Под ред. проф. Н. С. Арутюяна и проф. Е. П. Корненой. — 2-е изд., перераб и доп. — СПб. : ГИОРД, 2004. — 264 с.
6. Товстуха Е. С. Новітня фітотерапія [Текст]. — 4. вид., доп. і перероб. — К. : Українська академія оригінальних ідей, 2003. — 479 с.
7. Чижикова О. Г. Возможность повышения биологической ценности пшеничного хлеба с помощью использования семян фасоли [Текст] / О. Г. Чижикова, Т. К. Каленик, Е. С. Смертина, О. В. Павлова // Хранение и переработка сельхозсырья. — 2009. — № 5. — С. 67–69.
8. Романов А. С. Технологические предпосылки использования цветочной пыльцы в производстве мучных кондитерских изделий [Текст] / А. С. Романов, А. С. Лоцманов, Г. И. Назимова, А. С. Марков // Кондитерское производство. — 2011. — № 5. — С. 16–19.
9. Новые прогрессивные технологии биологически активных добавок из цветочной пыльцы и растительного сырья [Текст] : моногр. / Р. Ю. Павлюк и др. — Харковская госуд. акад. технологии и организац. питания, Укр. госуд. ун-т пищевых технологий. — Харьков ; Киев, 2000. — 132 с.
10. Пилок квітковий (бджолина обніжка) в клінічній та експериментальній медицині [Текст] : моногр. / Волошин О. І., Пішак О. В., Мещишен І. Ф. Буковинська держ. медична академія. — Чернівці, 1998. — 191 с.
11. Радзієвська І. Г. Комбіновані жирові продукти: дослідження споживних властивостей при використанні для виготовлення кондитерських виробів [Текст] / І. Г. Радзієвська // Продукты& Ингредиенты. — 2012. — № 2. — С. 30–31.

Ковальчук К. И., Катрук М. И.

ВЛИЯНИЕ НЕТРАДИЦИОННЫХ РЕЦЕПТУРНЫХ ДОБАВОК НА УВЕЛИЧЕНИЕ ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТИ ХРАНЕНИЯ НОВЫХ КЕКСОВ

Обосновано влияние нетрадиционных добавок на жировую основу новых кексов и увеличения длительности их хранения благодаря использованию добавок с антиоксидантными свойствами.

Ключевые слова: антиоксидантные свойства, фенольные соединения, флавоноиды, перекисное число, кислотное число, бензидиновое число.

Kovalchuk C. I., Katruk M. I.

**EFFECT OF ADDITIVES ON ALTERNATIVE PRESCRIPTION
PROLONGATION NEW STORAGE CUPCAKES**

Influence of unconventional additions is reasonable on fatty basis of new cakes and increase duration of their storage due the use of additions with antioxidant properties.

Keywords: antioxidant properties, phenic connections, flavonoids, peroxid number, acid number, benzidine number.

УДК 664 (075.8)

Turchin I. M., Білонога Ю. Л.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПОЖИВНОСТІ ВЕРШКОВОГО МАСЛА

Дослідним шляхом встановлено, що масло вершкове із бджолиними продуктами (із медом акацієвим, гречаним, липовим, маточним молочком та квітковим пилком) характеризується доброю органолептикою, підвищеною поживною цінністю та функціональними властивостями.

Ключові слова: молоко, технологія, вершки, вершкове масло, мед, бджолині продукти.

Для зменшення впливу негативних екологічних, соціально-економічних та інших факторів на здоров'я людини, на її самопочуття, застосовується функціональне харчування. В Україні процес формування концепції здорового (функціонального) харчування тільки розпочався. Одним з важелів впливу на продовження тривалості життя, покращення здоров'я населення є функціональне харчування.

Про масло вершкове знали ще в Древній Греції і Римі, проте використовували його переважно для медичних цілей (приготування мазей і ліків та ін.). Основу вершкового масла складає молочний жир [1; 4].

Масло вершкове немає конкуренції, воно універсальне за сферами використання (у дитячому і дієтичному харчуванні тощо) завдяки поєднаності зі всіма продуктами, привабливістю зовнішнього вигляду, смаковим букетом та високою засвоюваністю.

Вершкове масло — продукт, що входить до щоденного раціону людей різної вікової категорії. Вершкове масло — цінний харчовий продукт, в якому сконцентрований молочний жир. Okрім жиру в масло частково переходят всі складові компоненти вершків — вода, фосфоліпіди, білки, молочний цукор. Масло володіє високою калорійністю (блізько 7800 кал/кг), доброю засвоюваністю (97 %), містить жиророзчинні А і Е, і водорозчинні В1, В2 і С вітаміни [2; 4].

З метою підвищення поживності масла вершкового та надання йому дієтичних, функціональних властивостей нами було розроблено технологію масла вершкового із продуктами бджільництва (медом, маточним молочком, квітковим пилком).

Бджолиний мед — це натуральний продукт, збагачений цінними компонентами та може компенсувати будь-яку нестачу корисних речовин в щоденному раціоні людини. В ньому міститься біля 60 речовин, які благотворно впливають на обмінні процеси в організмі. Крім цього мед володіє вираженими лікувальними властивостями, містить вітаміни, амінокислоти, різні мікроелементи.

Не менш високими якостями володіють і інші продукти бджільництва — маточне молочко, квітковий пилок. Вони є біологічно активними речовинами, які діють як біогенні стимулятори і володіють значними лікувальними властивостями. Вони абсолютно нешкідливі для організму, так як не мають побічних ефектів, сприяють виведенню отруйних речовин, солей важких металів [5].

Абсолютно всі продукти бджільництва підвищують працездатність і витривалість, незамінні в екстремальних ситуаціях, зміцнюють імунну систему. Продукти бджільництва добре поєднуються з різними харчовими продуктами, підвищуючи їх смакові, поживні та лікувальні властивості.

При виробництві експериментальних зразків масла використовували акаційний, гречаний, липовий мед. Маточне молочко вносили у консервованому, акаціевим медом, вигляді. Перед внесенням у високожирні вершки квітковий пилок подрібнювали на лабораторному млинку. З метою кращого розчинення квіткового пилку та рівномірного розподілення у маслі його вносили також у поєднанні із медом.

Органолептичну оцінку масла проводили відповідно до вимог ДСТУ 4399:2005 «Масло вершкове. Технічні умови», а також «Інструкції про порядок проведення оцінки якості м'ясо-молочних продуктів» [6; 7].

Визначення органолептичних показників (консистенції, кольору, смаку та запаху) проводиться за температури продукту в межах +10–14 °C. Консистенція масла з наповнювачами повинна бути м'якою, однорідною. Поверхня в розрізі — слабкобліскуча, суха, з наявністю однорідних дрібних краплин вологи.

Масло вершкове із продуктами бджільництва виготовляли у літній період року шляхом перетворення високожирних вершків.

При виробництві масла способом перетворення високожирних вершків концентрування молочного жиру досягається подвійним сепаруванням молока. Масло, отримано перетворенням високожирних вершків, характеризується досить великими кристалами тригліцидерів жиру, рівномірним і тонким розподіленням плазми [2].

В структурі масла переважають фазові контакти (кристалізаційно-коагуляційна структура).

При виробництві експериментальних зразків масла десертного вносили маточне молочко, квітковий пилок та різні види меду в кількості 25 %, 30 %, 35 % та 40 %.

Дослідження показали, що внесення різних видів меду в кількості 25–30 % позитивно відображались на органолептичній характеристиці масла (табл. 1).

Таблиця 1
Органолептичні показники масла вершкового з різними видами меду

Найменування показника	Масло вершкове із різними видами меду		
	Акацієвий	Гречаний	Липовий
Колір	Світло-жовтий з бурштиновим відтінком однорідним по всій масі	Світло-жовтий з коричневим відтінком однорідним по всій масі	Світло-жовтий з бурштиновим відтінком однорідним по всій масі
Сmak і запах	Солодкуватий зі приємним, ніжним ароматом і смаком квітів акації	Солодкуватий із дуже вираженим специфічним ароматом гречаного меду	Солодкуватий із вираженим приємним ароматом липового меду, специфічний приємний запах
Консистенція і зовнішній вигляд	Однорідна, пластична, поверхня масла на розрізі слабкобліскуча з наявністю поодиноких дрібних крапель вологи		

Масло характеризувалось в міру солодким смаком із присмаком певного виду меду, а також вираженим медовим ароматом; слід відзначити, що масло не втрачало вершкового присмаку.

Експериментальні зразки масла характеризувались пластиичною консистенцією.

Внесення меду (акацієвого, гречаного та липового) в кількості 35–40 % призводило до втрати вершкового смаку масла. Сmak змінювався від виражено солодкого до надто солодкого, відзначалось погіршення консистенції масла.

Акацієвий мед надавав маслу вершковому найніжніший смак та аромат в порівнянні із іншими видами меду, тому нами було вирішено використати його для внесення маточного молочка та квіткового пилку.

Виходячи із результатів попередніх досліджень представлених в табл. 1, внесення маточного молока із акацієвим медом та квіткового пилку із акацієвим медом здійснювали у кількості 25–30 % (табл. 2).

Таблиця 2

Органолептичні показники масла вершкового із бджолиними продуктами

Показник	Масло вершкове із бджолиними продуктами	
	Маточне молочко із акацієвим медом	Квітковий пилок із акацієвим медом
Колір	Світло-жовтий з бурштиновим відтінком однорідним по всій масі	Світло-жовтий з бурштиновим відтінком із дрібнодиспергованими частинками пилку
Смак і запах	Солодкуватий із вираженим присмішним ароматом меду	Солодкуватий із вираженим приємним ароматом меду та квіткового пилку
Консистенція і зовнішній вигляд	Однорідна, м'яка, пластична, поверхня масла на розрізі слабобліскуча з наявністю поодиноких дрібних крапель вологи	Однорідна, м'яка, пластична, поверхня масла на розрізі слабобліскуча з наявністю поодиноких дрібних крапель вологи та частинок квіткового пилку

Дослідження зразків масла вершкового показали, що використання бджолиних продуктів: меду акацієвого, гречаного, липового, а також маточного молочка та квіткового пилку у кількості 25–30 % позитивно відображались на їх смакі, запасі, консистенції та кольорі.

Запропонована технологія дозволяє отримати масло десертне функціонального призначення.

Література

- Горбатова К. К. Химия и физика молока [Текст] : учеб. для вузов / К. К. Горбатова. — Спб. : ГИОРД, 2003. — С. 10.
- Грищенко А. Д. Сливочное масло [Текст] : учебн. для вузов / А. Д. Грищенко. — М. : Лег. и пищ. пром-сть, 1983. — 294 с.
- Елисеев С. А. Поверхностно-активные вещества и биотехнология [Текст] : учебн. для вузов / С. А. Елисеев, Р. В. Кучер. — К. : Науч. мысль, 1992. — 114 с.
- Шишкін Н. Молоко. Состав. Химические свойства органических компонентов [Текст] : учебн. для вузов / Н. Шишкін. — Казань, 2000. — С. 27–29.
- Лавренов В. К. Мед, пыльца, маточное молочко - помощник вашего здоровья [Текст] : навч. посіб. / В. К. Лавренов. — Донецк : Сталкер, 2006. — 239 с.
- Інструкція про порядок проведення оцінки якості м'ясо-молочних продуктів [Текст]. — Введ. вперше. ; Введ. 2006-04-25. — К. : Держспоживстандарт України, 2006. — 11 с.
- ДСТУ 4399:2005 Масло вершкове. Технічні умови [Текст]. — Введ. вперше; Введ. 2005-07-01. — К. : Держспоживстандарт України, 2005. — 37 с.

Turchin I. M., Билонога Ю. Л.

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ПИТАТЕЛЬНОСТИ СЛИВОЧНОГО МАСЛА

Сливочное масло не имеет конкуренции, оно универсально по сферам использования, привлекательностью внешнего вида и вкусовым букетам, высокой усвоемостью. Опытным путем установлено, что масло сливочное с пчелиными продуктами (медом акациевым, гречишным, липовым, а также маточным молочком и цветочной пыльцой) характеризуется хорошей органолептикой, повышенной питательной ценностью и функциональными свойствами.

Ключевые слова: молоко, технология, сливки, сливочное масло, мед, пчелиные продукты.

Turchyn I. M., Bilonoga Y. L.

WAYS TO IMPROVE THE NUTRITIONAL VALUE OF BUTTER

Butter is no competition, it is universal for the field of use, attractive appearance and taste bouquet, high digestibility and usability. Empirically found that butter with bee products (honey acacia, buckwheat, lime and royal jelly and pollen) is characterized by good organoleptic, high nutritional value and functional properties.

Keywords: milk, technology, cream, butter, honey, bee products.

УДК 640.43:334.726(477)

Самодай В. П., Штага О. О.

ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ГОТЕЛЬНИХ МЕРЕЖ В УКРАЇНІ

У статті досліджено формування готельних мереж на національному ринку готельної індустрії, визначено проблематику розвитку міжнародних ланцюгів, виділено шляхи подолання недоліків у зазначеному напрямі.

Ключові слова: готельні ланцюги, готельна індустрія, бренд, оптимізація.

Актуальність дослідження перспектив розвитку готельних мереж та проблем, що цьому перешкоджають, пояснюється тим, що роль міжнародних готельних мереж, безсумнівно, дуже важлива для розвитку туризму й індустрії гостинності та економіки України взагалі. Саме система структурного управління готельними ланцюгами створює низку переваг, які дають змогу туристичним підприємствам більшою мірою підвищувати якість реалізованого туристичного продукту, диверсифікувати послуги, що пропонуються в межах сегмента ринку, збільшувати індивідуалізацію обслуговування споживачів.

Дослідженням міжнародних готельних мереж, стану та перспектив їх розвитку в сучасному глобалізованому світі присвячено праці таких учених, як А. Ю. Александров, В. С. Катькало, В. Н. Мукба, Є. Л. Путіліна, П. Р. Пущентейло, Х. Й. Роглев, Дж. Уокер, Р. Фірат, Р. Харріс та інші.

Мета статті — дати характеристику основних міжнародних готельних ланцюгів, що функціонують на українському ринку; дослідити проблеми розвитку готельних мереж в Україні та перспективи запровадження ланцюгів на національному рівні.

У сучасній індустрії гостинності важливу роль відіграють міжнародні готельні ланцюги, завдяки яким на світовому туристичному ринку діють високі стандарти обслуговування, які є гарантією конкурентоспроможності підприємств готельної сфери. Високі стандарти обслуговування досягаються через висококваліфікованих спеціалістів та надійну матеріально-технічну базу готелю, що охоплює оформлення інтер'єрів, якість будівель, споруд й оснащення [7]. Завдяки готельним мережам є можливість досягти високої економічної ефективності за рахунок гарантованого і стабільного завантаження номерів, що, у свою чергу, резервує витрати на маркетингові дослідження, підготовку і тренінги персоналу, удосконалення управлінської та організаційної структури готельних підприємств.

Об'єднання готельних підприємств колективного бізнесу в так званий готельний ланцюг має єдине керівництво, у межах єдиної концепції просування продукту має спільну торгову марку. На сучасному етапі характерними для українського ринку готельної індустрії є такі міжнародні бренди (табл. 1). Функціонування міжнародних готельних брендів найбільш поширене в м. Києві [4]. Це здебільшого 5-зіркові та 4-зіркові готельні підприємства, що задовольняють найвибагливішого споживача готельної послуги. Це єдина система бронювання номерного фонду для всіх підприємств певного ланцюга; бренд, що є гарантією залучення та збереження постійної клієнтури, високої якості готельних послуг, виключає додаткові витрати на просування і розвиток нового бренда мережі; порівняно з незалежними готелями економія витрат на придбання матеріалів, обслуговування підприємства, діяльність спеціалістів-декораторів, рекламу готелю, дослідження готельного ринку послуг. Впливове значення на гостей справляє також стандартизація готельного продукту ланцюгових систем, яка забезпечує однотипність і стабільність надання послуг, у такий спосіб впливаючи на завантаженість номерного фонду і тим самим підвищуючи рентабельність діяльності підприємств мережі.

Таблиця 1
Міжнародні бренди в готельній індустрії України [4]

Оператор, бренд	Кількість зірок	Кількість номерів	Місце розташування
Rixos, PRYKARPATTA	5	769	м. Трускавець
ING, Inter Continental Kiev	5	272	м. Київ
Hyatt, Hyatt Regency Kiev	5	234	м. Київ
Rezidor, Radisson Blu Kiev	4	255	м. Київ
Rezidor, Radisson Blu Resort Bukovel	4	252	Івано-Франківська область
Accor, IBIS	3	212	м. Київ
Wyndham Hotel Group, Ramada Lviv	3	103	м. Львів
Wyndham Hotel Group, Ramada Encore Kiev	3	264	м. Київ
ING, Holiday Inn Kiev	4	208	м. Київ
Rezidor, Radisson Blu Hotel Kiev Podil	4	164	м. Київ
Fairmont Raffles Hotels International, Fairmont Grand Hotel Kiev	5	258	м. Київ
Four Points by Sheraton, Starwood Hotel Group	4	164	м. Запоріжжя

Так, номерний фонд Rixos, PRYKARPATTA становить 769 номерів [4], тобто 25 % від загальної забезпеченості номерним фондом міжнародних брендів на території України. Друге місце посідає Rezidor, Radisson Blu (22 %), кількість номерів 671, із них 419 знаходяться в м. Києві та 252 номери в Івано-Франківській області. Найменший номерний фонд із міжнародних брендів готельної індустрії — у м. Запоріжжі. Він становить 5 % від загального номерного фонду і нараховує 164 номери (рис. 1).

Рис. 1. Забезпеченість номерним фондом від міжнародних брендів готельної індустрії, які функціонують в Україні

На сучасному етапі розвитку ринку готельних послуг України міжнародні готельні мережі працюють винятково на умовах контрактного управління, що має забезпечувати оптимальне використання готелю, дотримання корпоративних стандартів, наявність та координацію єдиної маркетингової політики, єдність стилю.

Серед проблем, що перешкоджають розвитку бізнесу готельної сфери в Україні, є такі:

— довготривалий процес отримання земельних ділянок під будівництво, що дає змогу більш активно розвиватися торговельно-комерційним установам, тому що термін окупності інвестицій у ці об'єкти можна вважати більш вигідним, тоді як термін окупності туристичних об'єктів та готелів становить близько 10–15 років;

- необхідність отримання різних дозволів, бюрократичні процедури, що є перепоновою на шляху якнайшвидшого відкриття готелю, зависокий податковий тиск;
- трансакційні видатки, які в деяких випадках становлять 50 % капіталовкладень;
- політична та економічна нестабільність у країні, що призводить до рівня ризику вкладених інвестицій.

Особливу увагу в системі оподаткування потрібно звернути на такі чинники, як:

- звільнити від податку на додану вартість майнові внески у статутному фонду підприємств, що функціонують, у вигляді устаткування;
- скасувати податок на грошові внески акціонерного капіталу в іноземній валюті. Для інвестора, який готовий вести бізнес у державі з нестабільною місцевою валютою, податок на гроші є неприпустимим.

Усе це насамперед перешкоджає: розвитку готельного господарства, появі на вітчизняному ринку відомих готельних операторів, створенню готельних мереж для забезпечення належного рівня послуг для вимогливих споживачів цього продукту [6].

Потоку іноземного капіталу часто заважали й різні складнощі, які були перепоною для входження світової мережі в український ринок. Однією з найголовніших причин, яка неодмінно постає на шляху зарубіжного оператора, є процедура відведення під будівництво об'єктів та постійна нестабільність у ціні цих ділянок. Гальмувала розвиток також і процедура узгодження проектів, яка іноді в нашій країні триває до двох років порівняно з розвинутими державами Європи, де цей термін скорочується до двох місяців.

Іноді існує система видачі дозволів, коли можлива така ситуація: будівельний проект уже близький до завершення і готовий функціонувати, але відповідно до документації його тільки починають будувати.

Можна виокремити й інші труднощі, з якими зіштовхуються іноземні партнери, які співпрацюють з українськими. Фундамент співпраці закладається на тривалий період часу, тому ті вимоги й умови, які компанії регламентують одна одній, загалом завищені. Якщо вірити словам девелоперів, то існують приклади, коли готель часто змінював бренд майже кожного року.

Працюючи самостійно, деякі вітчизняні оператори не вважають за потрібне приєднуватися до певної мережі. У тих регіонах, де попит на готельну послугу перевищує пропозицію, допускається відсутність мережевих операторів [5]. Така ситуація простежується на прикладі готелів «Президент готель», «Імпресса», «Прем'єр Палац», «Дніпро», «Домус».

У найближчому майбутньому ринок готельної послуги України пожвавлять іноземні оператори, стануть неконкурентоспроможними навіть ті, які досить непогано працюють у готельному бізнесі сьогодні. Десять через п'ять років очікується активізація конкуренції в сегменті п'ятизіркових готелів, боротьбу за сфери впливу іноземці вестимуть не лише з українськими готельєрами, а й між собою. Головне, що приваблює іноземні компанії готельного бізнесу до України, — це збільшення попиту на високосервісні готельні послуги та низький рівень насичення. Ринок України знаходить лише на початку розвитку, і за цих умов конкурентна боротьба не настільки жорстка і розвернеться ще не скоро.

Однак як зарубіжні, так і місцеві інвестори очікують на створення оптимального механізму сприяння будівництву готелів та їх реконструкції, який б діяв у дійсності.

Але таких реалій поки що немає. Існують лише деякі митні пільги на устаткування для готельно-ресторанних комплексів, яке ввозилося в Україну, і регламентується пільгове кредитування на будівництво житлових будівель для сільського «зеленого» туризму [2]. У разі неможливості створення в національній економіці та законодавчій базі режиму активізації найбільшого сприяння для інвесторів готельної сфери вони вкладатимуть свої кошти в ті країни, де механізм розвитку та функціонування готельного бізнесу давно працює й успішно вдосконалюється.

Зараз ринок готельного бізнесу України насичений збитковими готелями, які не вкладають необхідних коштів у розвиток власних підприємств і вдосконалення матеріально-технічної бази готелів. Подібні заклади із статусом державної або комунальної власності доцільно передати новим господарям, які можуть, не змінюючи профіль підприємства, розвивати діяльність готелю.

Щоб знайти вихід на український готельний ринок, в іноземних компаній є кілька варіантів. Один із них — це спорудження нового готельного комплексу. Цей шлях для іноземних компаній-забудовників дає можливість повною мірою досягти того успіху для втілення свого проекту та привернути міжнародних операторів відомих брендів до управління готелем [6].

Зазвичай компанія-забудовник, погоджуючи проект готелю з майбутнім оператором, забезпечує стопроцентну відповідність архітектурного стилю будівлі готельного підприємства вимогам оператора. Однак у цьому варіанті іноді виникають труднощі та є низка недоліків. Виникає потреба в пошуку та отриманні майданчика під будівництво. Щодо юридичного аспекту, то це забезпечення прав на земельну ділянку й отримання всіх дозволів і погоджень. Інколи це призводить до зупинки будівництва та майбутніх інвестицій.

Інший шлях, який теж є привабливим, можливо, дещо меншою мірою для компаній-забудовників, — це придбання вже існуючого готелю. Але в цьому випадку постає питання щодо реконструкції і переобладнання будівлі готельного підприємства і внутрішніх приміщень під ті вимоги, які ставить перед ними сучасні умови обслуговування, праці та відпочинку. Найбільша складність у цьому варіанті полягає в бажанні придбати земельну ділянку, на якій побудовано такий готель в Україні, у власність іноземною компанією або її українською дочірньою компанією.

Для готельної сфери України дослідження закономірностей формування ланцюгових систем організації та ведення готельного бізнесу з використанням інноваційних стратегій розвитку є надзвичайно актуальним на сучасному етапі кризової ситуації в національній економіці та конкретно вираженої проблематики в готельній індустрії.

Так, визначено низку проблем, пов'язаних з уведенням готельних мереж у національну готельну індустрію. Ці проблеми потрібно вирішувати, оскільки перспектива запровадження і розвитку готельних мереж є ефективною як для національної готельної сфери, так і для економіки країни.

Зосередження уваги на проблематиці є першим етапом на шляху вирішення проблем, що виникають у готельній індустрії відповідно до запровадження мережевих систем організації в готельному бізнесі України. Для активізації цього аспекту необхідно створювати спеціальні апарати моніторингу ринку послуг, що дають змогу мобільно реагувати на зміни в національній готельній індустрії. Таким чином це дасть можливість створити середовище для формування певної готельної мережі.

Література

1. Александрова А. Ю. Международный туризм : учеб. пособие [Электронный ресурс] / А. Ю. Александрова. — М.: Аспект Пресс, 2002. — 470 с. — Режим доступа : http://tourlib.net/books_tourism/aleks.htm.
2. Білан М. О. Готельні ланцюги: стан і перспективи розвитку [Електронний ресурс] / М. О. Білан. — Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/bilan.htm.
3. Катькало В. С. Международные гостиничные сети: специфика организации и типология стратегий развития. — [Электронный ресурс] / В. С. Катькало, В. Н. Мукба // Продажа недвижимости: информационный портал. — Режим доступа : <http://ros-nedvigimost.ru/publikaciya-polnaya/534>.
4. Міжнародні готельні мережі України. Стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kiev-diplom.com/128-mizhnarodni-goteli-merezhi-ukrayini-stan-ta.html>.
5. Самарцев Є. Усі пропори в гості до нас: для постійного завантаження розбудованої готельної мережі потрібно перетворити міста, які приймають Євро-2012, на потужні туристичні центри [Текст] / Є. Самарцев // Урядовий кур'єр. — 2012. — № 36, 24 лютого. — С. 3.
6. Тырский С. 15 лет Ассоциации гостиниц и гостиничных объединений городов Украины [Текст] / С. Тырский // Гостиничный и ресторанный бизнес. — 2005. — № 23. — С. 40–41.
7. Уокер Джон Р. Управление гостеприимством [Текст] : учебник / Джон Р. Уокер. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. — 880 с.

Самодай В. П., Штага О. О.

ПРОБЛЕМАТИКА РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ГОСТИНИЧНЫХ СЕТЕЙ В УКРАИНЕ

В статье исследовано формирование гостиничных сетей на национальном рынке гостиничной индустрии, определена проблематика развития международных цепей, выделены пути преодоления недостатков в указанном направлении.

Ключевые слова: гостиничные цепи, гостиничная индустрия, бренд, оптимизация.

Samoday V. P., Staga O. O.

THE PROBLEM OF THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL HOTEL CHAINS IN UKRAINE

In the article we investigate the formation of chains in the national market of hotel industry, defined the development dimension of international chains and the way to overcome weaknesses in the specified direction.

Keywords: hotel chains, hotel industry, brand, optimization.

Розділ 6.
КРАЕЗНАВСТВО, КУЛЬТУРА І ТУРИЗМ

УДК 338.483.12:069(477.8)

Цимбала О. С.

**МЕМОРІАЛЬНІ МУЗЕЇ ЛЬВОВА
ЯК СКЛАДОВА ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ МІСТА**

The place of museums in the tourist infrastructure of Lviv is outlined in the article. Essence and features of museums of memorial type are analysed. Basic memorial museums which work in Lviv are described.

Keywords: museum, memorial museum, tourism, tourist product, museum product, exposition, exhibition.

Туристична інфраструктура країни, регіону чи міста формується сукупністю закладів, діяльність яких спрямована на задоволення потреб туристів та місцевого населення. Невід'ємною складовою туристичного бізнесу є не лише організація перевезення, розміщення, харчування туристів, а й включення до програми туру знайомства з природою та історією, архітектурними пам'ятками, культурними особливостями регіону, міста чи села. Заклади культури та мистецтва виступають вагомою складовою туристичної інфраструктури, мають значний вплив на формування привабливості туристичного центру. У цьому контексті особливу роль відводять музеям — важливим об'єктам культурно-пізнавального туризму.

Львів є одним із найбільш привабливих туристичних центрів України саме завдяки великій кількості культурно-історичних пам'яток. Музеї міста користуються попитом серед туристів, що сприяє активізації їх діяльності. Так, у 2014 р. Інститут міста на замовлення Управління туризму Департаменту розвитку Львівської міської ради провів соціологічне опитування серед туристів міста [6]. За результатами цього дослідження було виділено п'ять основних напрямків, які формують дозвілля туристів у Львові. Вподобання респондентів представлено на рис. 1. Це дослідження яскраво демонструє, що поряд із екскурсіями містом, відвідуванням сакральних пам'яток та походами до кав'ярень, кафе, ресторанів, більше як половини туристів міста (60 %) відвідують музеї, галереї, що, закономірно, робить ці об'єкти важливими для розвитку туризму у Львові.

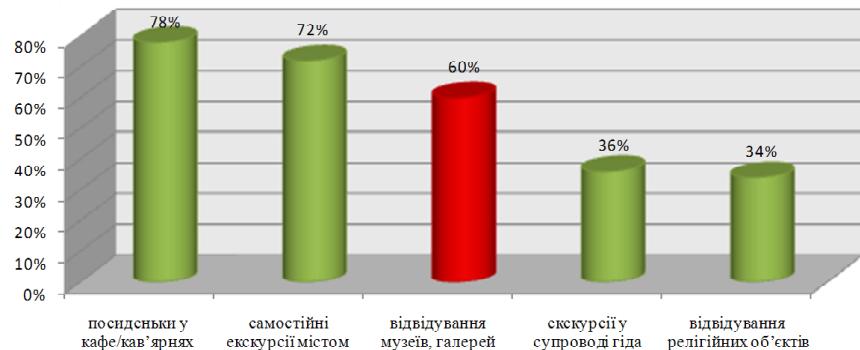

Рис. 1. Дозвілля туристів у Львові (за даними дослідження Інституту міста [6])

Серед музеїв історичного, краснавчого, природничого, художнього профілів своєю унікальністю виділяються меморіальні музеї. Такі музеї формуються на базі об'єктів, які пов'язані з життям і діяльністю видатних осіб або ж на місці, де відбулася відома історична подія. Як правило, меморіальні музеї створюють на основі пам'ятних комплексів — садиб, будинків, квартир, пов'язаних з життям і діяльністю визначних осіб. Адже будинок, особисті речі, внутрішнє оздоблення приміщень, деталі обстановки мають властивість розповідати про людей, про колорит їхнього творчого та побутового життя. Тому нашадки прагнуть зберегти незмінним або максимально точно відтворити внутрішній інтер'єр помешкання видатних особистостей.

Помітну групу серед музеїв Львова складають саме музеї меморіального профілю. На львівському ґрунті сформувалося і працювало чимало визначних діячів, котрі своєю багатогранною діяльністю збагатили скарбницю української культури. А це — поети і письменники, художники й архітектори, скульптори і музиканти, громадсько-політичні діячі та науковці. Вони відійшли у вічність, проте пам'ять про них жива. Унікальними осередками, де витає дух геніїв, є їхні меморіальні музеї, різноманітний потенціал яких сьогодні активно залишається до екскурсійних маршрутів, а їхні виставково-експозиційні зали стають важливою складовою культурно-пізнавального туризму.

Меморіальні музеї Львова презентують багатогранність української культури: мистецьке, літературне та музичне надбання, висвітлюють історію громадсько-політичного життя краю. Найвизначніші з них — музично-меморіальні музеї Соломії Крушельницької та Станіслава Людкевича, художньо-меморіальні музеї Олени Кульчицької, Івана Труша, Леопольда Левицького, Олекси Новаківського, меморіальний музей-майстерня Теодозії Бриж, літературно-меморіальний музей Івана Франка, історико-меморіальні музеї Михайла Грушевського та Романа Шухевича.

Одним із найбільш відвідуваних меморіальних музеїв Львова є музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької, розташований у колишньому будинку співачки, який вона купила в 1903 р. для своєї родини і до 1939 р. залишалася його повноправною власницею. Історія музею розпочалася у 1989 р.: спершу музей функціонував як відділ Львівського літературно-меморіального музею Івана Франка, а з 1995 р. став самостійною державною установою. Фундатором музею була Одарка Бандрівська, племінниця С. Крушельницької, котра все своє життя присвятила збереженню пам'яті і примноженню слави своєї тітки. Її архів став основою експозиції музею і є вагомою часткою всієї фондою збірки [7, с. 5].

Експозиція музею побудована на оригінальних матеріалах кінця XIX — першої половини ХХ ст. Вони розповідають про життя та сценічну діяльність співачки, її родину та мистецьке оточення. В експозиційних кімнатах, кожна з яких присвячена окремому періоду життя співачки, демонструються оригінальні фотографії, афіші, програми концертів, портрети, фрагменти сценічних костюмів, нотні видання, особисті речі артистки. Всі меморіальні речі розташовуються у шістьох виставкових залах, кожен з яких має свою символічну назву — «Біла», «Артистична», «Крушельницька в операх Вагнера», «Від "Гальки" до "Мадам Батерфляй"», «У зеніті слави», «Останні роки життя Соломії Крушельницької». Експозиція кожної кімнати почергово знайомить відвідувачів з дитинством, юністю, апогеєм слави співачки, розповідає про її особисте життя та творчі здобутки [7].

У музеї зберігаються не лише меморіальні речі С. Крушельницької, але й багато цікавих матеріалів, пов'язаних з іменами інших видатних діячів музичної культури, зокрема Станіслава Людкевича, Модеста Менцинського, Одарки Бандрівської, Любки Колесси та інших.

Філією Музично-меморіального музею Соломії Крушельницької є Меморіальний музей Станіслава Людкевича, відомого українського композитора, музикознавця, фольклориста, педагога та музично-громадського діяча. Музей відкрито у 1996 р. старанням його вдови Зеновії Штундер у двоповерховій кам'яниці, де композитор проживав у період з 1961 р. до 1979 р. На першому поверсі кам'яниці вже 30 років самотньо мешкає дружина композитора, а на другому поверсі — меморіальні кімнати її чоловіка. Особливість музею полягає в тому, що вдалося без кардинальних змін зберегти інтер'єр помешкання таким, яким воно було ще за життя С. Людкевича. Скромно умебльовані музейні кімнати зберігають меморіальні речі композитора: старий рояль, виготовлений ще у XIX ст., круглий столик, книжкові шафи, багато портретів, картин, вітальні адреси, чимала бібліотечна збірка, проспекти концертів, на яких виконувалися музичні твори композитора. Особливими музейними експонатами є портрети С. Людкевича, зроблені у січні 1979 р. (за два дні до його 100-літнього ювілею) [5].

Окрему групу складають музеї художньо-меморіального профілю, що входять до структури Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького; їхні експозиції висвітлюють життєвий і творчий шлях Олекси Новаківського, Івана Труша, Олени Кульчицької та Леопольда Левицького. Одним із перших розпочав свою роботу музей художника Івана Труша. Експозиція розміщена у вишуканій двоповерховій віллі, проект якої розробив художник для власного помешкання, а знаний архітектор Олександр Лушпинський у 1910 р. допоміг втілити цей геніальний задум у реальність. Трушівський будинок до цього часу зберігає свою неповторну творчу ауру. Більше як півстоліття тому двері цієї ошатної вілли, в якій тоді ще мешкали дві Аріадни — дружина та доянка художника, — відчинилися для прийому перших відвідувачів. Так, з 1951 р. тут було відкрито майстерню-музей Івана Труша, а згодом батьківський будинок діти подарували музею з метою створення у ньому меморіальної експозиції, що була відкрита у 1989 р., до 120-літнього ювілею художника і діє до нашого часу. Спадщина Івана Труша налічує понад 6 тисяч творів, з них у Національному музеї у Львові зберігається близько 300 картин, а решта розпорощена по музеях і приватних збірках України та світу.

З часу відкриття меморіального музею, тут діє постійна експозиція, що репрезентує багатогрannий талант Івана Труша. У затишних кімнатах музею експонуються речі із сімейного інтер'єру: овальний столик зі стільцями, де за чашкою чаю полюбляли сидіти Василь Стефаник та сам Каменяр, підвісна старовинна лампа, кредитц із керамікою, самовар (придане Аріадні Драгоманової), фрагмент весільного килима, виконаний львівською художницею Оленою Кульчицькою та книжкова шафа з невеликою частиною особистої бібліотеки Трушів. З портретів на стінах колишньої вітальні дивляться на відвідувачів найближчі і найдорожчі художнику люди — дружина та четверо їхніх дітей. А загалом музей є справжньою портретною галереєю, де увіковічнено в портретах митця видатних світочів української нації — Івана Франка, Лесю Українку, Павла Житецького, Івана Нечуя-Левицького, Михайла Грушевського, Михайла Драгоманова та відомого галицького кардинала, мецената і благодійника Сильвестра Сембраторовича. Тут також представлений і автопортрет самого художника. А ось верхній поверх будинку облаштований під майстерню, де до останніх днів трудився Іван Труш. Майстерня була доволі скромною, адже художник любив простір, тому з меблів тут знаходяться лише два мольберти, шафка для фарб, кілька стільців, канапа та крісло-гойдалка. У музейних залах наче витає дух генія, що присвятив свій талант власному народові, щиро любив його та з усіх сил намагався достойно представити мистецтво України.

З творчою спадщиною мисткині Олени Кульчицької можна ознайомитися у Художньо-меморіальному музеї її імені. Особливість створення цього музею полягає у

тому, що ще за життя Олена Львівна склала заповіт, згідно якого увесь свій мистецький доробок передала в дар українському народові в особі Львівського музею українського мистецтва (тепер — Національний музей у Львові ім. А. Шептицького) [8]. Таким чином, на основі її помешкання 21 квітня 1971 р. було відкрито меморіальний музей. Сучасну концепцію музею відкрили у 2007 р. до 130-річниці від дня народження художниці. В експозиції репрезентовано найкращі твори зі спадщини О. Кульчицької. Це дозволяє відкрити її як визначного українського художника, зачинателя графічного мистецтва у Галичині, культурно-громадського діяча і педагога. Експозицію розгорнено у чотирьох просторих залах. Одна з них — кімната-світлиця відтворює атмосферу побутового життя художниці, а три інші — максимально представляють всі творчі жанри, в яких працювала мисткиня. Серед меморіальних речей музей демонструє багато предметів побуту: меблі, виконані у народно-модерному стилі у Косові за проектом Олени Кульчицької; у буфетній шафці, поміж іншого посуду, красується керамічний сервіз з елементами косівського розпису, виготовлений на львівській керамічній фабриці також за проектом художниці; вікна прикрашені оригінальними гардинами, дизайн яких розробляла Олена, а втілювала в життя Ольга Кульчицька. Стіну над ліжком прикрашає гобелен 1910-х рр. під назвою «Богородиця з ангелами» — його історія створення аналогічна — творчий плідний tandem сестер Кульчицьких. Зі стін кімнати-світлиці споглядають найближчі люди художниці — батьки, дорога сестра, брат та й сама Олена Кульчицька [11].

Музейні кімнати, які демонструють творчі напрацювання мисткині, органічно доповнені автентичними знаряддями праці, а саме тут можна побачити ткацький верстат, верстат для друкування гравюр, гравірувальні дошки. Всі стіни заповнені багатожанровими творами Олени Львівни. Вона працювала і в жанрі декоративно-прикладного мистецтва, тому серед експонованих предметів можна побачити декоративну жіночу торбинку, жіночий пояс, пряжки, шкатулки. Багато з цих речей виконано у техніці емалі, яку Кульчицька відродила і повернула до життя після забуття. Варто згадати і про чималі досягнення художниці у сфері книжкової графіки, зразки якої теж представлені у рамках музеїної експозиції. Олена Кульчицька створила художній супровід до поеми Івана Франка «Мойсей», ілюструвала «Українську демонологію» Володимира Гнатюка та «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського; і найцінніше — розробила серію ілюстрацій для Франкової казки «Лис Микита». Впродовж відміreno долею великого дев'яностолітнього життя, Олена Львівна пережила разом із своїм народом важкі часи, проте в усіх обставинах залишалася вірною доночкою свого народу, поборником українських національно-культурних інтересів.

Через рік після відкриття музею Олени Кульчицької у сусідній будівлі було відкрито музей ще одного митця — Олекси Новаківського. Відкриття відбулося у березні 1972 р. з нагоди відзначення 100-ліття від дня народження художника. Експозицію розгорнули у приміщенні його творчої майстренні, а проект першої експозиції виконав син художника — архітектор Ярослав Новаківський. Саму ж будівлю, яка має понад столітню історію, у 1907 р. придбав греко-католицький митрополит, меценат української культури — Андрей Шептицький, а через рік подарував її Національному музею у Львові як фундацію для потреб українських митців. Тут свого часу діяла перша в Галичині українська Мистецька школа, якою керував Олекса Новаківський. Майстерня Олекси Новаківського і Школа сформували важливий осередок українського мистецького життя міжвоєнного Львова, що, у свою чергу, притягувало сюди багатьох представників української інтелігенції [10, с. 3–5].

Сьогодні у приміщенні музею панує особлива духовна, мистецька й інтелектуальна атмосфера, а з вікон музею відкривається чудовий вигляд на Святоюрську гору з

величавим бароковим силуетом храму Святого Юра. Музейні зали заповнені барвистими полотнами митця, а експозиція умовно розділена на дві частини. Так, у першій залі представлено твори з раннього періоду його навчання у Krakівській академії мистецтв, та роботи наступного десятиліття, упродовж якого він жив і працював у селі Mogila під Krakовом (1892–1913). У другій залі експозиції представлено зрілий, або ж львівський, період творчості О. Новаківського — час найбільшого розквіту його таланту, коли художник створив свої найкращі монументальні полотна (портрети київських і галицьких князів («Ярослав Мудрий», «Святослав Завойовник», «Ярослав Осмомисл — воїн»); героям Українського Січового стрілецтва присвячено композицію «Ангел смерті»; у дусі геройко-патріотичної тематики намальовано картини «Довбуш — володар гір» та «Дзвінка»; портрети митрополита А. Шептицького, автопортрети). Загалом, унікальна спадщина творів О. Новаківського, представлена на експозиції, робить цей музей важливим осередком культурно-мистецького життя сучасного Львова.

Неподалік Святоюрської гори, поряд із музеями Олени Кульчицької та Олекси Новаківського, знаходиться Художньо-меморіальний музей Леопольда Левицького. Цей музей також входить до структури Національного музею у Львові ім. А. Шептицького. Музей презентує життя та багатогранну творчість визначного українського художника-графіка Леопольда Левицького. Розташований у затишному п'ятикімнатному помешканні майстра, де він проживав з 1946 р. до 1973 р. Це дозволило зберегти неповторну атмосферу «домашнього середовища». Ініціатором створення музею була дружина покійного художника; саме її стараннями 11 квітня 1984 р. було відкрито цей музей. Вона розташована у трьох кімнатах та передпокої помешкання митця. Експозицію складається з меморіальної частини, а також репрезентує творчу спадщину Л. Левицького. У музеїних залах представлені особисті речі, меблі, документи, світлини з родинного архіву, зразки народного мистецтва з особистої колекції художника (дерев'яні хрести, гуцульська та подільська кераміка). Серед особливих музеїних експонатів варто виділити діючий друкарський верстат, на якому було віддруковано більшість авторських гравюр. Поряд із особистими речами митця у музеї представлено його графічні роботи, живописні полотна, що презентують активний творчий період 1930–1970 рр. Також експонуються вітальні листівки, які художник щорічно робив для привітань друзів і знайомих. Загалом цей музей презентує не лише особистість Л. Левицького і його творчий спадок, але одночасно є віддзеркаленням епохи, в яку жив і творив майстер.

Близьким другом Леопольда Левицького і колегою по мистецькому цеху була Теодозія Бриж. Вона увійшла в мистецтво як майстер широкого діапазону, але найперше відома як унікального таланту скульптор. Творче обличчя Теодозії Бриж визначилося відразу після закінчення нею в 1954 р. Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва, а в дозріванні її професійної майстерності помітну роль відіграв видатний педагог Іван Севера. Фана Бриж (як називали Теодозію друзі) та її чоловік, художник Євген Безніско — знакові фігури для покоління шістдесятників. Про їхню майстерню у центрі Львова, ходили легенди. Довгий час вважалося, що хто з митців приїжджав до Львова, а в цій майстерні не був, Львова так і не бачив. Іван Драч святкував тут своє одруження, Богдан Ступка разом із друзями — 50-ліття, а ще не раз і не двічі бували тут Іван Миколайчук та Микола Бажан, Алла Горська і Дмитро Павличко, Лесь Танюк та Ліна Костенко, Роман Лубківський, та Ростислав Братунь, Ірина Вільде та Віра Вовк, Володимир Гжицький та Олесь Гончар, В'ячеслав Чорновіл та Віктор Ющенко [2, с. 926–927].

У наш час у студії, в якій з 1956–1999 рр. працювала Теодозія Бриж, відкрито музей-майстерню її імені, що є філією Львівської галереї мистецтв ім. Б. Г. Возницького.

Спадщина Теодозії Бриж — це понад двісті скульптур, з яких близько 30 втілено в натурі. Експозиція майстерні презентує проекти робіт майстра: гіпсові, дерев'яні, бетонні та бронзові скульптури, гіпсові маски, пластилінові заготовки, портрети Теодозії Бриж.

Теодозію Бриж завжди притягували образи давніх героїв: ще студенткою вона обрала темою дипломної роботи зовсім не популярну в умовах тодішньої радянської кон'юнктури тему «Князь Данило Галицький». Її захоплювала геройка, манила сила духу, яку вона й намагалася закарбувати в своїх роботах — княгиня Ольга, князь Святослав, Юрій Дрогобич. У ранніх творах Теодозія Бриж втілила незгаслі в пам'яті людей трагедії другої світової війни: «Освенцім», «Херасіма», «У ненароджених стріляють». За стилістичний взірець обирала собі роботи геніального українського скульптора Олександра Архипенка. Мабуть, тому її творчі пошуки не припадали до смаків офіційних спілчанських скульпторів: більшість створеного Теодозією Бриж не вийшло поза стадію гіпсовых відливів. Ці роботи і склали основу фонду діючого музею-майстерні [2, с. 927–928]. Сьогодні тут проводять екскурсії, періодично організовують виставки, присвячені творчості Теодозії Бриж та іншим діячам мистецтва. У музеї-майстерні збережено особливу творчу атмосферу майстерні. Однак, музей потребує особливої підтримки та промоції. Його фонди розташовані більш аніж у скромному приміщенні, а основна аудиторія його відвідувачів — це люди фахового мистецького спрямування.

Окрім художньо-меморіальних музеїв у Львові також діє літературно-меморіальний музей Івана Франка. Його було відкрито 10 жовтня 1940 р. після видання постанови про організацію Державного обласного літературно-меморіального музею Івана Франка. Ініціатором створення музею був син письменника — Петро Франко, на той час депутат Верховної Ради УРСР. Його ж було призначено першим директором музею.

Експозиція розташована у будинку письменника, що знаходиться на мальовничій околиці Львова, біля затишного Стрийського парку. У цьому будинку жив Іван Франко із своєю сім'єю, тут написав свої найкращі твори, тут перестало битися його серце і звідси він пішов у безсмертя. У цьому будинку Івана Франка відвідували Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Василь Стефаник, Микола Вороний, Михайло Грушевський, Сергій Єфремов і багато інших діячів української культури та закордонних гостей з Росії, Польщі, Німеччини, Чехії та Словаччини [1].

У будинку-музеї повністю відтворено робочий кабінет Івана Франка — улюблену кімнату письменника. Тут стоїть автентичний стіл вченого, за яким він написав багато творів, у тому числі й шедевр української поезії — поему «Мойсей». Цінністю меморіальної експозиції є особисті речі Івана Франка: письмове приладдя, мережана сорочка, рибальська сітка, виплетена його руками, численні подарунки від друзів та колег. Експозиційне оформлення збагачують малюнки художника Івана Труша — близького приятеля письменника. Фонди музею нараховують понад 30 тис. од. збереження. Це особисті речі Івана Франка, його рукописи, автографи та документи, оригінальні фотографії, першовидання його творів та численна франкознавча література.

Сьогодні у музеї проводяться тематичні екскурсії. Музей періодично організовує виставки, присвячені Іванові Франкові, діячам літератури і культури минулого і сучасного. Також у музеї функціонує «Франкова вітальня», в якій систематично відбуваються літературно-мистецькі акції та презентації книг.

Поряд із музеєм Івана Франка діє Державний меморіальний музей Михайла Грушевського у Львові. Створений у 1997 р. на правах відділу Літературно-меморіального музею Івана Франка, вже 1 травня 1998 р. отримав статус самостійного державного музею. Основна мета діяльності цього музею — висвітлити життєвий шлях Михайла Грушевського, його багатогранну працю як вченого-науковця, історика-дослідника

зі світовим ім'ям та державного політика. Експозиція музею розташована в шести залах, оформлення яких переносить відвідувача на поч. ХХ ст. Основний акцент в експозиції зроблено на львівський період життя і діяльності історика — 1894–1914 рр. Відновлені інтер’єри приміщень, збережені меблі, побутові речі, світлини, книги та документи відтворюють епоху, коли жив М. Грушевський. Експозиційні зали музею відкриті для всіх, хто шанує та бажає глибше пізнати для себе невичерпну спадщину Великого Українця.

Одним із наймолодших меморіальних музеїв Львова є музей генерала-хорунжого УПА Романа Шухевича; це відділ Львівського історичного музею. Його відкрито 23 жовтня 2001 р. у будинку, де знаходилась остання конспіративна квартира Романа Шухевича, і дє 5 березня 1950 р. його було вбито. Експозиція музею умовно розподілена на дві частини: меморіальну і тематичну. У меморіальній частині збережено оригінальні сходи, на яких відбувся останній бій Романа Шухевича, криївка, а на другому поверсі частково відтворені інтер’єри кухні та кімнати. Тематична експозиція музею розкриває історію роду Шухевичів та життєвий шлях легендарного генерала-хорунжого УПА Романа Шухевича.

Окрім представлених музеїв у Львові функціонує ще ряд музеїв, що містять меморіальні розділи, присвячені відомим діячам. Зокрема, у Музеї історії медицини Галичини ім. М. Панчишина відтворена меморіальна кімната доктора Мар'яна Панчишина, а у приміщенні львівської школи № 54 у 2011 р. відкрито меморіальну кімнату, присвячену славетній співачці українського походження Квітці Цісик. Пам’ять про трагічні події історії України ХХ століття зберігає експозиція Музею-меморіалу жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького» [4]; на етапі формування перебуває новий Меморіальний музей тоталітарних режимів «Територія Терору». А пам’ять про багатьох визначних людей береже Державний історико-культурний музей-заповідник «Личаківський цвинтар». Чимало цінних музейних меморіальних комплексів можна знайти і на теренах Львівщини: меморіальний музей-садиба Євгена Коновальця, Маркіяна Шашкевича, Івана Франка у Нагуєвичах.

Меморіальні музеї Львова мають усі підстави бути осередками просвіти і відпочинку, центрами духовного розвитку, що формують культурне середовище міста, регіону та країни. Двері львівських меморіальних музеїв відчинені для усіх поціновувачів української культури. Екскурсія виставковими залами переносить відвідувачів в епоху життя і діяльності світочів української культури, дозволяє пройти разом з ними творичий шлях, радіючи за їх успіхи і співпереживаючи за втрати. І, врешті, спонукає осягнути неоцінений вклад української інтелігенції у розвиток національної думки.

Література

1. Бонь В. Будинок-музей Івана Франка у Львові: ілюстрований путівник по Львівському літературно-меморіальному музею Івана Франка [Текст] / Віра Бонь; [худож. оформленл. І. Шутурми]. — Львів : Каменяр, 2008. — 119 с.
2. Грищенко О. Теодозія Бриж: штрихи до творчого портрета [Текст] // Народознавчі зошити. — № 5 (113), 2013. — С. 926–930.
3. Державний меморіальний музей Михайла Грушевського у Львові: шлях довжиною в 10 літ [Текст]: (коротка музейна хроніка) / керівник проекту М. Магунь. — Львів : Мульти Арт, 2008. — 80 с.
4. Забілій Р. В., Цимбала О. С. Музей «національної пам’яті» (Про Національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького») [Текст] // Вісник Львівського інституту економіки і туризму: зб. наук. ст. — Львів : ЛІЕТ, 2010. — № 5. — С. 223–227.
5. Костенко Т. Композитор Станіслав Людкевич: галицька мелодія з вершин і низин [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. Україна. — 2010. — № 3. — Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/kompozitor_stanislav_lyudkevich_galitska_melodiya_z_vershin_i_nizin.html.

6. Львів підбив підсумки року у сфері відпочинкового туризму (Інфографіка) [Електронний ресурс] / Інститут міста. — 14 січня 2015 р. — Режим доступу: http://city-institute.org/index.php?option=com_content&view=article&id=580%3A2015-01-14-08-32-53&catid=1%3Alatest&Itemid=1.
7. Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької у Львові [Текст] : Ілюстрований путівник / Муз.-мемор. Музей С. Крушельницької у Львові; відп. Ред. І. Криворучка. — 2-е вид., змінене та доповнене. — Львів : Кварт, 2010. — 61 с.
8. Олена Кульчицька [Текст] / Галицька брама. — № 9–10 (153–154) вер.–жовт. — 2007. — 40 с.
9. Соломія Крушельницька : міста і слава [Текст] / [авт.-упор.: Галина Тихобаєва, Ірина Криворучка; Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької у Львові]. — Львів : Апріорі, 2009. — 167 с.
10. Художньо-меморіальний музей Олекси Новаківського [Текст] : путівник / [автор тексту Любов Волошин ; науковий редактор Оксана Біла]. — Львів : Національний музей імені Андрея Шептицького, 2012. — 39 с.
11. Художньо-меморіальний музей Олени Кульчицької [Текст] : путівник / [автор тексту Любов Кость ; відповідальний за випуск Ігор Кожан ; Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького]. — Львів : Кольорове небо, 2012. — 39 с.

Цымбала О. С.

МЕМОРИАЛЬНЫЕ МУЗЕИ ЛЬВОВА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ТУРИСТИЧЕСКОГО ПРОДУКТА ГОРОДА

В статье очерчено место музеев в туристической инфраструктуре Львова. Проанализирована сущность и особенности музеев мемориального профиля. Охарактеризованы основные мемориальные музеи, которые работают во Львове.

Ключевые слова: музей, мемориальный музей, туризм, туристический продукт, музейный предмет, экспозиция, выставка.

Tsymbala O. S.

MEMORIAL MUSEUMS OF LVIV AS CONSTITUENT OF TOURIST PRODUCT OF CITY

The place of museums in the tourist infrastructure of Lviv is outlined in the article. The essence and features of museums of memorial type are analysed. Basic memorial museums which work in Lviv are described.

Key words: museum, memorial museum, tourism, tourist product, museum object, exhibition.

УДК 338.48 : 378.8 [007: 394:004.9]

Гаврилюк А. М.

УКРАЇНСЬКИЙ ЕТНІЧНИЙ ТУРИЗМ: ПРИКЛАДНІ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОСУВАННЯ

У статті висвітлено особливості застосування прикладних соціально-комунікаційних технологій для просування ресурсів українського етнічного туризму. Наголошено на необхідності використання реклами, зв'язків з громадськістю, пропаганди, технологій організації дозвілля, електронних мереж як основних засобів промоції.

Ключові слова: *український етнічний туризм, соціально-комунікаційні технології, реклама, зв'язки з громадськістю, технології організації дозвілля, пропаганда, Інтернет-технології.*

Український етнічний туризм — новий напрям вітчизняних наукових досліджень та туристичної практики, які набули стрімкого розвитку впродовж останніх років. Такі новітні науково-практичні тенденції пов'язані з переформатуванням споживацьких інтересів вітчизняного туриста у бік активного пізнання ресурсів історико-культурної, духовної, природної спадщини українського етносу.

Тому не випадково, етнотематика стає ресурсом для створення туристичних продуктів та турів по всій Україні. Розвиток українського етнічного туризму сприяє вирішенню проблем регіону, що проявляється в розбудові туристичної інфраструктури, розширенні зайнятості населення, активізації подієвих заходів, і як наслідок, прагматичної зацікавленості представників туристичного бізнесу комерціалізацією наукових досліджень.

Суспільно-політична ситуація, що нині склалася в Україні, суттєво вплинула на туристичну галузь, і певним чином, змусила вітчизняний бізнес охопити незадіяні донедавна національні туристичні ресурси, а платоспроможних та зацікавлених українських громадян, відповідно, здійснити відпочинок, оздоровлення та туристичні подорожі в межах своєї держави.

Однак, навіть у час най масовішого патріотичного піднесення в Україні, вітчизняний турист не отримує у належній кількості та відповідній якості інформаційний етнотуристичний продукт, який здатен впливати на мотивацію майбутньої подорожі.

За умов наявності Інтернет-ресурсів, які представляють український етнічний туризм, багатьом з них бракує логістичного супроводу, привабливої інтерактивності, зручності доступу. Рекламно-пропагандистські заходи промоції проводяться локально і територіально не охоплюють всю Україну, а тим більше, майже не популяризуються за кордоном.

Загальнодержавна концепція підтримки українського етнічного туризму з урахуванням фінансового, кадрового, матеріально-технічного, інформаційного забезпечення не була розроблена, а за нинішніх умов, коли ліквідовано центральний орган державного регулювання розвитком туризму, не може здійснюватись. Існують лише поодинокі програми місцевої підтримки найпопулярніших українських туристичних дестинацій.

У зв'язку з цим, найпершим постає питання про створення регіонального інформаційного ресурсу, здатного задовільняти запити вітчизняного туриста щодо подорожей Україною. Вбачаємо, що інформаційні центри донесення такої інформації до споживача мають концентруватися на локальних рівнях, де місцева влада більш зацікавлена у підтримці українського етнічного туризму.

Звісно, в сучасних умовах є можливість застосовувати широкий спектр промоційних засобів, однак вважаємо, що науково-практична значимість досліджуваної проблеми саме й полягає в використанні найбільш затребуваних прикладних соціально-комунікаційних технологій для просування ресурсного потенціалу українського етнічного туризму, серед яких реклама, зв'язки з громадськістю, пропаганда, технології організації дозвіл-

ля, електронні мережі. Комплексне їх використання та науковий супровід поєднує маркетингові, культурологічні, соціальні, управлінські підходи до розв'язання проблем етнотуристичної тематики, чим і підтверджує актуальність запропонованого дослідження.

Мета статті полягає в висвітленні найбільш затребуваних прикладних соціально-комунікаційних технологій просування українського етнічного туризму та пошуку найбільш практичних засобів їх використання.

Поставлену мету сприяють вирішити наступні завдання, серед яких: короткий огляд окремих складових комплексу соціально-комунікаційних технологій; теоретичне обґрунтування необхідності використання інтерактивних засобів промоції українських етнотуристичних ресурсів.

Наукова новизна статті полягає в авторському баченні промоції українського етнічного туризму в мережі Інтернет на спеціально розроблених сайтах/порталах, де буде презентуватися комплекс прикладних соціально-комунікаційних технологій промоції місцевого етнотуристичного продукту.

Вирішити поставлені у статті завдання сприяли методи: аналізу — під час вивчення досліджуваної проблеми; індукції — для виявлення взаємозв'язків між комплексом маркетингових комунікацій та окремими видами прикладних соціально-комунікаційних технологій, серед яких технології соціальних зв'язків (паблік рилейшнз); реклами; електронні мережі; прогнозування — для формування висновків та рекомендацій щодо покращання процесу застосування прикладних соціально-комунікаційних технологій через інтерактивні інформаційні ресурси.

Останніми роками досить активно почав розвиватися дослідницький інтерес до проблем українського етнічного туризму. Поштовхом до цього стало відродження традицій етнічного ренесансу, який набув практичного втілення за кордоном та в Україні. Через те в науковому світі почали відбуватися комунікативні заходи, які висвітлювали найбільш вразливі аспекти внутрішнього туризму, в тому числі, й українського етнічного туризму. Серед них — науково-практичні конференції, круглі столи, виставки, ярмарки, майстер-класи з місцем проведення в Києві, Львові, Одесі, Дніпропетровську, Ужгороді, Чернівцях та інших містах і селах України, що сприяє оприлюдненню та апробації досліджуваних наукових результатів.

У цьому контексті, варто насамперед, згадати Львівський інститут економіки та туризму, яким започатковано проведення науково-практичних конференцій, присвячених актуальним проблемам етнічного туризму, та зокрема, українського етнічного туризму, визначення його місця у структурі різновидів туризму, проблемам та перспективам розвитку.

Наукові зустрічі в відкритому форматі дозволили оприлюднити дослідження, проведені вченими з різних куточків України, присвячені: питанням туроперейтингу, культурологічним аспектам української етнотематики (І. Кучинська, Л. Бартош, І. Коптєва, О. Цимбала, В. Петранівський, А. Лисик); маркетинговим складовим просування української туристичної етніки, особливо активної її популяризації під час фестивалів, майстер-класів, екскурсій, анімаційний програм (М. Белікова, М. Павлишин, А. Теребух, М. Хімяк, М. Смікова); аналізу ресурсного потенціалу сувенірного брендинга (Х. Жукевич, М. Павлишин, В. Крилов, Л. Бойко) та іншим напрямам [5].

Окремим аспектом нашого дослідження є соціально-комунікаційні технології, тому варто згадати поняття «технологія», яке вперше в науковий обіг в XVIII ст. ввів Й. Бекман, розглядаючи його в широкому сенсі як обсяг знань, які можна застосовувати для виробництва товарів і послуг, та в вузькому — як спосіб перетворення речовини, енергії, інформації під час виготовлення, обробки та переробки матеріалів, контролю якості, управління [7].

Для нашого дослідження важливо розглядати технології як процес створення, надання та передачі інформації в соціальному середовищі, яким є туризм. Тому використання технологій донесення інформації до споживача туристичних послуг потребує застосування широкого спектра сучасних засобів, до яких належать і прикладні соціально-комунікаційні технології.

Нині в науковому обігу існує значна кількість визначень цього поняття. Спиратимемось на таке, що характеризує соціально-комунікаційні технології як масовий або індивідуальний вплив чітко сформованої думки на свідомість індивіда чи в цілому соціума, спрямовані на позитивне або нейтральне їх сприйняття. Такої думки дотримуються вітчизняні дослідники О. М. Холод [8; 9] О. Коновець [1], Г. Почепцов [4].

Однак, застосування прикладних соціально-комунікаційних технологій у просуванні українського етнічного туризму, які мають місце в реальних практиках, не висвітлено в наукових дослідженнях, а тому потребують наукового супроводу. Саме цей аспект і відносимо до невирішених раніше частин загальної наукової проблеми. В цьому вбачаємо зв'язок авторського доробку із науковими та практичними завданнями, які були напрацьовані раніше.

Соціально-комунікаційні технології досить активно застосовуються в різних суспільних сферах, зокрема й у туризмі. Предметом нашого дослідження є український етнічний туризм, під яким ми розуміємо складову внутрішнього туризму, що сприяє задоволенню духовних, психологічних, фізіологічних, соціальних потреб осіб, що подорожують, та створює умови для ознайомлення з історико-культурною, етнографічною, духовною спадщиною українського етносу.

Переносячи ці теоретичні положення в площину українського етнічного туризму, варто виокремити: технології організації дозвілля; технології просування/промоції (маркетингові комунікаційні технології); технології соціальних зв'язків (паблік рилейшнз); рекламні технології; технології електронних мереж, а саме: соціальні мережі; підбір і розміщення новин; інформування через підписку про розсилання інформації; аналіз тематичних подій; підбір тематичної інформації; електронний маркетинг; словникові технології; технології мобільного зв'язку.

Для туристичної індустрії, серед різновидів соціально-комунікаційних технологій, базовою є технології організації дозвілля, сутність яких О. Головко, О.Холод вбачають в системі дій, спрямованих на організацію відпочинку та вільного часу індивідів [1; 8; 9]. Пріоритетність вибору полягає в спектрі надання послуг чи умов, за допомогою яких задовольняються безпосередні фізіологічні, психічні і духовні потреби, переважно відновлювального характеру. На відміну від природної основи відновлення сил людини, дозвілля є специфічним та соціально орієнтованим способом регенерації людських сил організму.

Відповідно до загальноприйнятої класифікації, дозвілля виокремлюють за такими ознаками: видом активності (пасивне та активне дозвілля); періодичністю (щоденне, щотижневе, свяtkове, дозвілля під час відпустки); тривалістю (короткочасне, довготривале, епізодичне); напрямами діяльності (творче, рекреаційне, культурне, спортивне, декоративно-прикладне, туристичне) [3].

Процес ознайомлення з ресурсами українського етнічного туризму відбувається в тісному взаємозв'язку зі сферою дозвілля, тому пропонуємо розглядати їх як специфічний вид туристичних ресурсів, до яких відносимо сукупність об'єктів, предметів, атракцій та локацій етнічної матеріальної (пам'ятки, споруди, артефакти), духовної культури (традиції, вірування, обряди, мовно-писемні пам'ятки), створені українським етносом у процесі свого історичного формування (етногенезу) на чітко окресленій території проживання.

Культурна, природна, етнографічна та духовна спадщина українського етносу в умовах сьогодення активно відновлюється, поширюється й популяризується. Цьому

сприяє постійно зростаючий інтерес громадян України до свого минулого та зарубіжних гостей до автентики українського етносу. Особливо активно ці процеси почали проявлятися упродовж останніх років. Цьому сприяє й поєднання етноатракційних форм відпочинку з вдалим використанням інноваційної формули розвитку туризму «три L» («landscape–lore–leisure») — ландшафт, традиції, дозвілля.

Пам'ятаючи про розмаїтій ресурсний потенціал українського етнічного туризму, не варто забувати про необхідність використання технологій їх широкого інформаційного охоплення та просування.

За О. Холодом технології інформаційного охоплення — це вид соціально-комунікаційних технологій, що ґрунтуються на системі маніпуляційних дій-комплексів, спрямованих на особистісний емоційно-експресивний вплив на свідомість споживачів інформації (реципієнтів) з метою зміни сценарій, моделей їх поведінки, переконання людей, поширення інформації [9].

Якщо мова йтиме про вітчизняного споживача туристичних послуг, орієнтованого на внутрішній туризм, то технології інформаційного охоплення повинні бути задіяні максимально по всій території України та бути доступними для всіх соціальних верств населення.

Нажаль статистичні дослідження щодо розвитку внутрішнього туризму в Україні проводяться вкрай рідко, а українського етнічного туризму — відсутні взагалі. Тому скористаємося даними Всеукраїнського дослідження «Територіально-адміністративний устрій України», проведеного в 2008 р. Київським інститутом проблем управління ім. Горщеніна, за яким майже кожен четвертий українець (23 %) вважає регіон, в якому він живе, непривабливим для туристів. А з тих, хто думає по-іншому, 22 % найбільш цікавими для туристів вважають історичні особливості їхнього краю, 19 % думають, що такий інтерес можуть викликати природа і ландшафти, 14 % вказали на чистоту водойм, повітря і лісу, трохи більше 9 % відмітили важливість лікувальних вод, грязі тощо і стільки ж відмітили культові пам'ятки архітектури.

Результати засвідчують, що внутрішній туризм в Україні — це скоріше проблема, яка стосується ментального вибору людей: лише той, хто пишається своєю землею, хто впевнений, що вона несе в собі великий культурний і природній потенціал, може займатися туристичним бізнесом і подорожувати Україною [2].

Причина таких показників — низька якість та недостатня кількість пропагандистсько-просвітницьких заходів, що популяризують внутрішній туризм, брак інтересу пізнавати свою країну засобами туризму, фінансова неспроможність споживачів туристичних послуг та ін.

Для просування українського етнічного туризму повинна активно здійснюватись туристична пропаганда, яка поділяється на загальну, що презентує певну місцевість, регіон, країну та комерційну, спрямовану на збільшення прибутку. В Україні основними суб'єктами, які виконують місію туристичної пропаганди, виступають: засоби масової інформації; цільові аудиторії (потенційні туристи); органи державної влади та органи місцевого самоврядування, епізодично — представники вітчизняного турбізнесу.

При застосуванні пропаганди використовують різноманітні соціально-комунікаційні технології, серед яких: інформаційні пакети та повідомлення; організація прес-конференцій та брифінгів; інтерв'ю; інформаційні поїздки для журналістів (рекламні тури); проведення днів туризму, відкритих дверей, презентацій. Туристичну пропаганду варто розглядати як поєднання двох основних компонентів — виховного та інформаційного.

Виховний аспект пропаганди українського етнічного туризму, переважно, здійснюють навчальні заклади різних рівнів, організовуючи подорожі Україною зі школярами, учнями професійно-технічних закладів, студентами.

Інформаційний аспект пропаганди пов'язаний з різноманітними туристичними акціями, які відбуваються в Україні. Серед найбільш відомих — загальнонаціональна акція «7 чудес України», за результатами якої було визначено «7 історико-архітектурних чудес України», «7 природних чудес України», «7 чудес України: замки, фортеці, палаці», «7 чудес Києва», «7 найкращих парків України», «7 туристичних чудес України» [6].

Подібні туристичні акції проводяться представниками туристичного бізнесу та місцевими органами державної влади (управліннями з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій, обласними туристично-інформаційними центрами). Зразками такого успішного державно-приватного партнерства є акції: «Вдвічі більше Львова», «Відпочивай на Тернопіллі», «Колекціонуй туристичні марки», «Туристичні рекорди Івано-Франківщини: Мандруй! Відкривай! Пишайся!» та ін.

Активним засобом просування українського етнічного туризму є туристична реклама. Канали її поширення — це поліграфічна продукція (спеціальні рубрики у газетах та журналах); телебачення, радіо (спеціалізовані програми, рекламні оголошення); Інтернет (сайти, портали); зовнішня реклама (бліборди, сіті-лайти, реклама на транспорті). Перелічені канали поширення реклами інформують потенційних клієнтів про ресурси українського етнічного туризму та про можливості їх використання під час відпочинку та подорожей.

Стосовно поширення реклами українського етнічного туризму в газетах і журналах, то вона носить, в основному, оглядовий характер та представлена рекламними оголошеннями та прихованою реклами. Ряд вітчизняних видань мають окремі рубрики, присвячені українському етнічному туризму, серед них «Унікальна Україна» в журналі «Міжнародний туризм», «Красивая страна» в журналі «Кореспондент», «Маршрут № 1» в газеті «День» та ін.

Реклама на телебаченні та на радіо є невід'ємним елементом просування українського етнічного туризму. Своєрідним рекламним транслятором ресурсів українського етнічного туризму є телепрограма «Вихідні по-українськи» на «Першому національному». Телеканал «24» пропонує своїм глядачам телепередачу «Мандрівка Україною» та пізнавальну інтернет-рубрику «Розкажіть про Україну». «Сніданок на 1+1» щотижня запрошує перегорнути сторінки рубрики «Мій путівник». Щонеділі Національна телерадіокомпанія України транслює «Недільну подорож». Однак варто зазначити, що загальна кількість теле- та радіопрограм про український етнотуристичний потенціал є мізерним для країни з такими можливостями.

Оскільки великий вплив на сучасного мандрівника мають інформаційні технології, то широкого застосування набула пропаганда українського етнічного туризму в соціальних мережах та на сторінках інтернет-сайтів. Нині існує їх велика кількість. Значна роль відведена подієвим заходам, які висвітлюють: загально-інформаційні ресурси (світоглядний портал «Рідна країна», «Культура і туризм у Львові», «Вголос про туризм», «Календар подієвого етнотуризму в Україні», сайт на підтримку фестивального руху в Україні «Фестивалі», «visitlviv.net» та ін.), спеціалізовані туристичні portali (сайти міських і регіональних туристично-інформаційних центрів) та офіційні сайти етнічних заходів, музеїв під відкритим небом, які представляють інформацію про окремі ресурси українського етнічного туризму і т. д.

Рекламуючи події, атракції та локації, здійснюються комплекс заходів некомерційного характеру, спрямованих на формування, підтримку або відновлення позитивного туристичного іміджу України.

Активним засобом PR-технологій виступають промо-акції — стимулюючі заходи щодо просування українського етнічного туризму на ринку, розраховані на формування мотиваційного інтересу туристів. Яскравими прикладами є заходи «Ніч у Львові»,

«Вихідні у Львові за 50 %», які вже стали довгоочікуваними щорічними акціями. Навесні 2014 р. (з 18 квітня по 1 червня) з ініціативи Управління туризму Київської міської державної адміністрації та представників туристичного бізнесу в столиці вперше почала діяти акція «Мандруй до Києва за півціни» [6]. І хоча нині такі акції не відбуваються всюди, однак їх можна вважати досить перспективними по всій Україні.

За результатами проведеного дослідження, визначаємо, що такі прикладні соціально-комунікаційні технології як реклама, зв'язки з громадськістю, пропаганда, електронні мережі, технології організації дозволяють в сучасних умовах представниками туристичного бізнесу, державними інституціями та громадськістю застосовуватися в Україні розрізнено, локально та не системно.

Представленний аналіз використання прикладних соціально-комунікаційних технологій просування українського етнічного туризму вказує на необхідність створення регіональних Інтернет-ресурсів, які спроможні у доступному, візуальному привабливому, економічно вигідному форматі для всіх учасників представляти та використовувати подану інформацію і планувати майбутні подорожі Україною.

Виходячи з того, що прикладні соціально-комунікаційні технології здійснюють вплив на свідомість споживача, варто враховувати функціональний підхід до їх представлення в мережі Інтернет, з урахуванням виховної, пропагандистсько-просвітницької, інформаційної, комунікативної функцій.

Вагоме значення в наповненні інформацією сайтів-порталів має відігравати соціально-психологічний аспект, що враховуватиме потреби споживачів туристичних послуг різних соціальних груп та верств.

Історико-культурологічний супровід новостворених Інтернет-ресурсів має представляти етнотуристичну тематику на засадах патріотизму, історичної правди, науково-пізнавального інтересу.

Сучасний турист прагне вибудувати етноподорож таким чином, щоб отримати комплекс послуг в стилі «етно»: «етносадиба–етноготель–етноатракція–етнолокація–етнокухня–етнодизайн–етномода». Тому завдання промоутерів полягає в урахуванні ознак комплексності, максимального комфорту та задоволеності від отриманої послуги за найвищими критеріями якості та гедоністичності. Всі ці критерії повинні бути враховані при створенні пошуково-інформаційних Інтернет-ресурсів промоції території як етнічно унікальної, самобутньої, туристично привабливої.

Важливим напрямом комунікаційної стратегії роботи сайтів- порталів має стати зворотній зв'язок з користувачами, де будуть розміщуватися відгуки, світлини, статті, нові контакти та незадіяні донедавна промоційні можливості.

Інформаційна, організаційна та фінансова підримка роботи етнотуристичних сайтів/ порталів має здійснюватися на засадах публічно-приватного партнерства в тісній співпраці з місцевими органами управління, туристичним бізнесом та громадськістю.

Тому створення регіональних Інтернет-ресурсів впливатиме на ефективне використання маркетингових інструментів промоції українського етнічного туризму та сприятиме подальшим науковим розвідкам із зазначеної проблематики в частині застосування незадіяних донині прикладних соціально-комунікаційних технологій.

Література

1. Коновець О. Ф. Масова комунікація: теорії, моделі, технології [Текст] : навч. посіб. / О. Ф. Коновець. — К. : ЛГУ, 2009. — 266 с.
2. Миколюк О. Туризм — як засіб самооцінки [Текст] / О. Миколюк // День. — 2008. — 24 черв. — С. 1–2.

3. Організація готельного господарства [Текст] : навч. посіб. / О. Головко та ін. ; М-во освіти і науки України, Мукачівський державний університет. — К. : Кондор, 2011. — 408 с.
4. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации [Текст] / Г. Г. Почепцов // М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 2001. — 656 с.
5. Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи [Текст] : зб. матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Львів, 25–26 квітня 2012 р.) / Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Львівський ін-т економіки і туризму. — Львів : ЛІЕТ, 2012. — 263 с.
6. Світоглядний портал «Рідна країна» // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ridna.ua>.
7. Технології [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F>.
8. Холод О. Діапазон поняття «соціально-комунікаційні технології» [Текст] / О. Холод // Зб. наук. праць «Держава та регіони». — Серія: «Соціальні комунікації». — Запоріжжя, 2010. — № 2. — С. 90–97.
9. Холод О. М. Соціальні комунікації: соціо- і психолінгвістичний аналіз [Текст] : навч. посіб. / О. М. Холод. — 2-ге вид., доп. і випр. — К. : Київський міжнародний університет ; Українська асоціація психолінгвістів, 2010. — 304 с.

Гаврилюк А. М.

УКРАИНСКИЙ ЭТНИЧЕСКИЙ ТУРИЗМ: ПРИКЛАДНЫЕ СОЦИАЛЬНО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРОДВИЖЕНИЯ

В статье освещено особенности использования прикладных социально-коммуникационных технологий для популяризации украинского этнического туризма. Указано на необходимость использования рекламы, связей с общественностью, пропаганды, технологий организации досуга, электронных сетей как основных средств промоции.

Ключевые слова: украинский этнический туризм, социально-коммуникационные технологии, реклама, связи с общественностью, пропаганда, технологии организации досуга, Интернет-технологии.

Havryliuk A. M.

UKRAINIAN ETHNIC TOURISM — SOCIAL AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES PROMOTION

The article is dedicated to description of some aspects of applied social-communication technologies for the promotion of Ukrainian ethnic tourism. The need of using the advertising, public relations, advancement, technologies of leisure organization, electronic networks as the basic means of promotion is indicated.

Key words: Ukrainian ethnic tourism, social and communication technologies, advertising, public relations, advancement, leisure organization technologies, Internet technologies.

УДК 375.85:27-523.6(477.83)

Анісімович-Шевчук О. З., Бегей О. І.

МОНАСТИР КАРМЕЛІТІВ У СУСІДОВИЧАХ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Аналізуються історичні джерела, архівні матеріали про створення та функціонування монастиря кармелітів у с. Сусідовичі Старосамбірського р-ну Львівської обл. Досліджуються основні етапи розвитку чернечої обителі. Висвітлюється діяльність кармелітів у релігійній та культурно-освітній сферах.

Ключові слова: монастир, кармеліти, Сусідовичі, релігійна, культурно-освітня діяльність.

На території Галичини упродовж багатьох століть діяло багато римо-католицьких костелів та монастирів. Вони здійснювали релігійну, культурно-освітню роботу серед місцевого населення. У часи радянської влади їхнє значення ігнорували, приміщення руйнували, пристосовували для господарських потреб, історія стидалася з народної пам'яті.

Зі створенням незалежної Української держави, зросло зацікавлення науковців та широкого загалу до вивчення духовної культури народу, історії різних християнських конфесій. Не дослідженою залишається історія монастиря кармелітів у с. Сусідовичі Старосамбірського р-ну Львівської обл. Метою статті є систематизація та аналіз виявлених історичних джерел, архівних матеріалів, висвітлення основних етапів розвитку обителі.

Перша писемна згадка про Сусідовичі датується 1374 р., хоча, ймовірно, поселення існувало ще з часів Галицько-Волинського князівства [1, с. 267]. Римо-католицька парафія виникла тут у XV ст., а перший священнослужитель о. Павло значиться в документах 1481–1502 рр. [7, с. 225].

У 80-х рр. XVI ст. у зазначеному селі виник культ св. Анни. Її барельєф знайшли в землі на місцевості під назвою Милостива (Ласкова) Гора («Mons placidus»). За легендою фігура св. Анни поверталася на попереднє місце, всупереч намаганням її помістити у парафіяльному костелі св. Миколая [6, с. 4]. Тому на цьому місці збудували дерев'яну капличку, куди було перенесено барельєф св. Анни.

Фундатором будівництва нового костелу в 1589 р. став Еразм Гербурт. Сакральну споруду 15 листопада 1591 р. посвятив львівський архієпископ Йоан Соліковський [9, с. 364]. Однак, монах цієї обителі о. П. Жук, датував заснування храму св. Анни 1590 р. [6, с. 3]. Святиня була розташована близько двох км на захід від села на узгір'ї (344 м н. р. м.) при дорозі, що йде від Сусідович до Фельштина [6, с. 2].

У 1603–1609 рр. біля нового костелу св. Анни завдяки Гербуртам засновано монастир кармелітів взутих (Trzewiczkowych), які отримали у власність половину Сусідович [7, с. 226]. Дозвіл на будівництво монастиря надав перемиський єпископ М. Порай [6, с. 3]. Чернеча обитель була найдавнішою серед осель кармелітів у Галичині [8, с. 33]. Латинською мовою її іменували Conventus S. Annae in monte placido. Формально монастир почав діяти з 11 березня 1608 р. на підставі декрету папи Клементія VII від 27 січня 1605 р. А 2 жовтня 1609 р. Ян Фелікс та Еразм Гербурти за згоди Ватикану віддали її парафію св. Миколая кармелітам на Ласкавій горі.

Ченці перейняли сусідовицьку парафію, хоча офіційно впровадження кармелітського пріора в якості пароха відбулося лише у 1687 р. [1, с. 268]. Включення парафії св. Миколая до костелу св. Анни було неодноразово підтверджено нашадками фундатора Еразма Гербурта перемиськими єпископами. Цю дарчу Гербурта затвердив також нунцій апостольський при дворі Яна III, архієпископ Ефеський Опітіус, а у 1683 р. — Апостольська столиця [8, с. 32].

Хоча костел св. Миколая функціонував після пожежі, спричиненої у 1615 р. ворожим нападом, однак отці «через часті наїзди татар не хотіли проживати» [8, с. 32] у плебані, що знаходилася поруч. Біля монастиря було встановлено пам'ятник полеглим у битві з татарами 1615 р. [6, с. 3]. Побутує легенда, що під час однієї облоги монастиря та костелу татарами, коли, здавалось би, уже немає виходу, на мури вийшла свята Анна, набравши у поділ фартушка каміння, кинула його на ворогів. І сталося чудо — каміння перетворилося на стріли і кулі, які й розсіяли нападників, спонукаючи їх втікати [2]. Цю святу шанували віруючі різних конфесій. На відпустову урочистість сюди з'їжджалися тисячі паломників. Щоправда, перед Другою світовою війною відвідуваність українцями різко зменшилася [6, с. 4].

Слід також зазначити, що монастир спочатку був дерев'яний. У його склад входили: храм, 12 келій і трапезна [7, с. 229]. Відомо, що у 1617 р. Гербурти надали монастирю кармелітів у Сусідовичах поле, сіножаті, став тощо [5, арк. 14]. Свою благочинну діяльність вони здійснювали до 1624 р. У наступних роках М. Данилович та Е. Тишкевич із дружиною багаторазово помножили дари монастирю.

У першій пол. XVIII ст. після декількох перебудов, завдяки фінансуванню спадкоємців Е. Гербурта обитель стала мурованою [6, с. 3]. На кошти Ф. Божецького (бл. 1742 р.) за часів настоятеля М. Рубчинського з цегли і каменю [1, с. 268; 9, с. 364]. На згадку про благодійність Гербуртів у костелі над костельною захристією помістили герб Гербуртів, а навпроти — фундаційну таблицю, встановлену в честь посвячення костелу 1591 р. Також у стіні був вмурований гробівець Божецьких із зображенням Францишка Божецького — старости жидачівського, підстольного (podstolego) литовського та Маріанни з Потії 1717 р. [9, с. 364].

У 1649 р. завдяки тодішньому настоятелеві о. Д. Албіновському збудовано шпиль. У цьому ж році поставлено каплицю Матері Божої, а близько 1710 р. — каплицю св. Йосифа. Наступні монастирські будівлі були споруджені з ініціативи о. С. Шнела, очевидно, на поч. XVIII ст. (бл. 1725 р.) завдяки старанням настоятеля Ф. Вольського [7, с. 229].

Монастир кармелітів був оборонним, оскільки у ті часи населення потерпало від татарських набігів. Близько 1613 р. свою оселю іноки захистили цегляним муром з чотирма бастіонами та глибоким навколошнім ровом. З чотирьох сторін були побудовані оборонні вежі, одна з яких пізніше стала дзвіницею [6, с. 5]. Близько 1626 р., за часів пріора о. Д. Ясініцького укріплено земляні вали, а в 1645 р. за настоятеля о. Д. Албіновського поставлено муровану браму [9, с. 364]. Як свідчить інвентар XVIII ст. на оборонних валах стояли гармати [6, с. 5]. У першій пол. ХХ ст. отці монастиря полюбляли прогулюватися по цих валах. Дзвіниця, оборонні вали та рови збереглися досі.

Сусідовицький монастир у своїй історії відіграв не лише важливу релігійну роль, але й освітню та культурну. До 1669 р. діяло в костелі братство Матері Божої (Szkaplerznej), 16 січня 1725 р. засновано братство св. Анни [7, с. 238–247]. Його метою було не лише вшанування св. Анни, але й благочинна діяльність. У єпископських візитacіях з 1646 р. та 1721 р. згадується парафіяльна школа у Сусідовичах [7, с. 238–247].

З інвентаря XVIII ст. можна дізнатися, що в обителі перебувало одинадцять отців «переважно з титулами науковими» [6, с. 4]. Там була бібліотека, з упорядкованим каталогом друкованих та рукописних праць. У той час лише навчальні заклади мали такі бібліотеки. При монастирі молодь навчалася ковалського, столярського та іншого ремесла [6, с. 5].

В обителі була власна капела, яка складалася з багатьох музичних інструментів: скрипок, труб, клавікордів. На цих інструментах виконувалися антифони, симфонії, арії та інші складні твори [6, с. 5].

Інвентар Сусідовицького монастиря з XVIII ст. підтверджує його достатнє матеріальне забезпечення. Тут знаходилась велика кількість срібних предметів та речей оздоблених дорогоцінним камінням (келихів, хрестів тощо) [7, с. 238–247].

У 1827 р. здійснено ремонт фасаду костелу та фресок святині. Новий дах на костелі виконав майстер із Самбора Василій Кіркала, а малярською роботою керував Станіслав Невегловський [7, с. 242].

16 грудня 1828 р. у монастирі відбулась пожежа. Всередині костелу була пошкоджена стеля, три вівтарі і орган. До ремонту приступили у наступному році. До 1834 р. завершено відбудову костелу і монастиря, зроблено якісне покриття даху [7, с. 238–247].

При монастирі у Сусідовичах діяв шпиталь для убогих. У 1868 р. австрійська влада його відібрала і разом зі землею передала під управління гміни, яка мала намір побудувати новий шпитальний будинок або дім убогих [4, арк. 73].

Монастир мав саджавку, розташовану біля фільварку на монастирському ґрунті, яка не приносила значного прибутку [4, арк. звор. 73]. У 1871 р. монастир мав 17 дійних корів, свині (у тому числі на продаж), 6 вуликів, що засвідчує увагу монахів-кармелітів не лише до духовної праці, але й до господарської діяльності [4, арк. 75].

Загалом чернеча обитель отців кармелітів була невеликою. Станом на 4 жовтня 1871 р. тут проживало 5 духовних осіб — 3 ксьондзи — В. Вербицький, Г. Ковалсьчук, А. Кубік та 2 брати — С. Пороцький та А. Чернецький [4, арк. 77]. Відомо, що у 1880 р. в монастирі проживали чотири отці та двоє «братьїв законних», — річне утримання їх становило 715 флоринів [4, арк. 193]. Настоятелем монастиря у 1884 р. був о. В. Вербицький [4, арк. 214].

Монастир сплачував ґрунтовий податок, прибутковий податок від процентів з облігацій [4, арк. 80]. У 1880 р. монастир оо. кармелітів у Сусідовичах отримав 2662 флоринів прибутку, в тому числі відсотки від цінних паперів після сплати податків становили 1109 фл., а продаж пшениці, жита і ячменю принесло монастирю 1054 фл. [4, арк. 192]. Видатки у 1880 р. склали 2659 фл., в тому числі податки становили 329 фл., утримання 4 отців та 2 братів законних становило 715 фл., а оплата слуг костельних, монастирських та фільваркових — 452 фл. Опалення та освітлення становило 151 фл., видатки костельні та урочистості склали 119 фл., а оплата найманих працівників та адміністрація господарства — 857 фл. [4, арк. 193].

Упродовж 1898–1900 рр. у Сусідовицькому монастирі проживало три отці та четверо монахів. Зокрема, у 1900 р. тут були ксьондзи М. Копитовський (настоятель монастиря та адміністратор парафії), А. Більський (I вікарій) та Л. Войтович (II вікарій) та чотири «братьї законні»: М. Гжайна (органіст), А. Чарнецький, Т. Лічба та Е. Земянський [5, арк. 10]. У 1900 р. утримання трьох ксьондзів виносило 2623 крон, а утримання одного монаха — 632 крон [5, арк. 5]. Прибутки монастиря у 1898–1900 рр. становили 12708 крон. Видатки, зокрема, податки, утримання отців та монахів, ремонт та страхування будинків, становили 14327 крон [5, арк. 5].

Відомо, що наприкінці XIX ст. храм мав 8 вівтарів [1, с. 268]. Під час Першої світової війни конфіскували чотири дзвони, а 21 травня 1918 р. було спалено вівтар.

У 1939 р. в приміщеннях монастирях розташувалися військові радянської армії, отці змушені були розміститися у двох келіях площею 12 м² [6, с. 9]. Деякі монахи покинули Сусідовичі. У першій пол. ХХ ст. парафія налічувала понад 2 тис. вірних [1, с. 268].

У листопаді 1940 р. у монастирі відкрили школу підготовки офіцерів. Радянська влада частково розділила монастирську землю (блізько 30 га) поміж бідними селянами, решту забрала держава. Віддали також селянам 2 пари коней, близько 20 штук домашньої худоби. Люди, хоча й були бідні, однак, не з радістю приймали монастирське

майно. Отцям залишили меблі та особисті речі. Непорушним залишили монастирський сад, що знаходився за валами у північно-західній стороні обителі [6, с. 8].

Радянська влада обмежувала релігійну діяльність ченців, чинила перешкоди в доступі до костелу, у проведенні богослужінь [6, с. 11].

У складних умовах отці надалі дотримувалися встановлених правил, виконуючи душпастирську місію. Вірні відвідували богослужіння особливо віддано, ніколи до того не відчувалося такого розуміння молитви, глибини релігійної пісні, ніколи так гарно не співали їх, як у ці часи недолі [6, с. 9]. Ще певний період діяли релігійні братства, які допомагали під час богослужінь. Певний час викладалася релігія в школі, діти полюбляли приходити в костел, співати побожні пісні.

Після початку війни СРСР з Німеччиною офіцерська школа, що була у монастирі, виїхала на схід [6, с. 15]. З приходом німецької влади монахи повернулися до монастиря і частково відремонтували його. У той час у Сусідовичах надалі функціонувала польська школа, де викладав релігію о. Р. Ч. Пшибилович [6, с. 37]. Також при монастирі діяла ще одна школа, у якій навчали сільськогосподарській діяльності. У ній викладали не місцеві фахівці, навчалося близько 20 учнів, котрих готували на роботу до Німеччини [6, с. 16].

Німці забрали один із трьох дзвонів, що знаходився у вежі дзвіниці. Два інші дзвони зняли та закопали в землю, але до сих пір ніхто не знає цього місця, оскільки людей, які це робили, давно немає серед живих [6, с. 17].

Після завершення війни радянська влада використала приміщення костелу та монастиря для господарських потреб. Був знищений пам'ятник на загадку про боротьбу з татарами, зруйнований монастирський цвинтар [6, с. 28].

На початку липня 1946 р. обитель залишили ченці. Було виселено більшість мешканців Сусідович. Монахи забрали бібліотеку, архів побудови святині та інший костельний інвентар. Частину майна, фігуру св. Анни, монстранцію та інші речі перевезено до монастиря кармелітів у Кракові [7, с. 229]. Із вивезеної власності (згідно досліджень А. Бетлея, який вивчав архів кармелітів взутих у Кракові, зокрема, інвентарі срібла і параметрів монастиря у Сусідовичах другої пол. XVIII ст., книгу приходів та

розходів монастиря за 1917–1937 рр. та інші документи) знаходиться фігура св. Анни. Там також перебуває сусідовицький архів. У Львівській картинній галереї знаходиться група вівтарних фігур з Сусідович: чотири фігури з головного вівтаря (св. Григорій, св. єпископ, святі монахи кармеліти, дві фігури з вівтаря Матері Божої (св. Ян Евангеліста і фігура євангеліста без голови), св. Анна з вівтаря св. Йосифа, чотири фігури святих Вчителів Церкви. Також виявлено метричні книги з 1780–1936 рр. [7, с. 235].

У другій половині ХХ ст. костел не використовували для релігійних потреб. До кінця 50-х років ХХ ст. монастирські будівлі використовували як колгоспний склад, а пізніше стояли порожні. У 1989 р. їх повернули римо-католикам, котрі протягом 6-ти років здійснили ремонт монастирського комплексу [1, с. 268]. Костел та монастирські келії відремонтовані польською римо-католицькою громадою. У костелі збереглися фрески XVIII ст. [3, с. 84]. У храмі встановлена копія барельєфу св. Анни, яку привезли з Krakова [1, с. 268].

Вночі 3 лютого 2010 р. у костелі св. Анни виникла пожежа, внаслідок якої вогнем знищено дах площею 180 м² та частина майна [10].

Отже, монастир кармелітів у Сусідовичах має цікаву історію, яка органічно вплетена в духовне, культурно-освітнє життя краю. На нашу думку, потрібно проводити подальші грунтовні дослідження, зокрема архівних матеріалів, які знаходяться на території Польщі. Це дозволить цілісно відтворити життя і побут, духовну, культурно-освітню діяльність кармелітів у Галичині.

Література

1. Бучек М., Седельник І. Львівська архідієцезія латинського обряду: ілюстрована розповідь [Текст] / Т. І. Парафії, костели та каплиці (Львівська обл.) / Бучек М., Седельник І. — Львів : Кольорове небо, 2004. — 321 с.
2. З руїн відроджена [Текст] // Прикарпаття. — 3 серпня 1991 р. — С. 4.
3. Мацюк О. Замки і фортеці Західної України. Історичні мандрівки [Текст] / Мацюк О. — Львів : Центр Європи, 2005. — 192 с.
4. ЦДІА у м. Львів. Ф. 146. — Оп. 84. — Спр. 2668 (звіти, донесення, листування та інші документи про фінансовий стан римо-католицького монастиря кармелітів у с. Сусідовичах Самбірського округу). — 221 арк.
5. ЦДІА у м. Львів, Ф. 146. — Оп. 38. — Спр. 3193 (відомості про прибутки і видатки монастиря кармелітів в с. Сусідовичі. З додатком списку монахів цього монастиря). — 17 арк.
6. Zuk P. Sasiadowice. o. dr. P. Zuk [Рукопис] / Zuk P. — Krakow : Mlody karmel, 1988. — 53 s.
7. Betlej A. Kosciol P. W. Sw. Anny i klasztor oo. Karmelitow w Sasiadowicach / Betlej Andrzej // Kościoly i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego. Tom 5. — Redakcja naukowa Jan K. Ostrowski. — Krakow, 1997. — Druk i oprawa Drukarni Uniwersytetu Jagiellonskiego, Krakow. — S. 225–248.
8. Chodyncki I. Wiadomość historyczna o fundacyjach klasztorów zakonu karmelitanskiego, niegdyś w Polsce i Litwie, a później pod panowaniem Austrii, Rosji, i Prus zostających/ ks. Ignacy Chodyncki, z.k. — Lwów : Wydanie Kajetana Jabłonskiego, 1846. — 113 s.
9. Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich wydany. T. X. / Pod red. B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, F. Sulimierskiego. — Warszawa : Nakładem W. Walewskiego, 1889. — 960 s.
10. Державна служба України з надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua/news/14595.html>

Анисимович-Шевчук О. З., Бегей О. І.

МОНАСТЫРЬ КАРМЕЛИТОВ В СУСИДОВИЧАХ: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Анализируются исторические источники, архивные материалы о сotворении и функционировании монастыря кармелитов в с. Сусидовичи Старосамборского р-на Львовской обл. Исследуются основные этапы развития монастырской обители. Освещается деятельность кармелитов в религиозной и культурно-образовательной сферах.

Ключевые слова: монастырь, кармелиты, Сусидовичи, религиозная, культурно-образовательная деятельность.

Anisimovych-Shevchuk O. Z., Begey O. I.

THE CARMELITE MONASTERY IN SUSIDOVYCHI: HISTORY AND MODERNITY

The historical sources, archival materials on the establishment and functioning of the Carmelite monastery in the village Susidovychi Starosambirskyi district, Lviv region are analyzed. The basic stages of the monastic cloister are studied. The activity in Carmelite religious, cultural and educational spheres are examined.

Key words: monastery, Carmelites, Susidovychi, religious, cultural and educational activities.

УДК 314.743

Франків І. Я.

**ДУШПАСТИРСЬКА ОПІКА МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ
ШЕПТИЦЬКОГО НАД УКРАЇНСЬКИМИ ЕМІГРАНТАМИ
З ГАЛИЧИНИ У МІЖВОЕННИЙ ПЕРІОД**

В статті досліджено діяльність митрополита Андрея Шептицького, яка пов'язана з душпастирською опікою над українськими еміграційними осередками в міжвоєнний період.

Ключові слова: українська еміграція, еміграційні осередки, Андрей Шептицький.

Постать митрополита Андрея Шептицького є унікальним явищем в історії України кінця XIX — першої пол. ХХ ст. Його виразно задекларовані українські національно-релігійні пріоритети, вплив на культурно-національний прогрес українства тієї епохи важко переоцінити. Він органічно пов'язав діяльність греко-католицької церкви з життям українського народу.

Вивчення життя та діяльності Андрея Шептицького присвячено чимало праць. В основному, вони стосуються його церковної та громадської діяльності. Праця митрополита, пов'язана з його дипломатичними місіями, еміграційними осередками за кордоном є недостатньо дослідженою. Так, деякі аспекти церковно-політичної діяльності митрополита розглядалися в монографії відомого галицького політика Лонгина Цегельського. У ній здійснено спробу цілісного концептуального осмислення життєвого шляху, наголошено на значному вкладі А. Шептицького в організацію суспільної опіки над українцями в діаспорі. Василь Лаба на конкретному історичному матеріалі показав зусилля Митрополита щодо заснування греко-католицького єпископства у Канаді. 1947 р. в Мюнхені опубліковано монографію С. Барана, у якій розглядається вклад Митрополита в організацію душпастирської опіки над українськими емігрантами за океаном та у Боснії і Герцеговині. Йому ж присвячено і дослідження Івана Боднарука, Богдана Казимири, Іринея Назарка, Володимира Дорошенка, Михайла Островерха, Осипа Кравченюка, Василя Ленцика.

Метою статті є проаналізувати діяльність митрополита Андрея Шептицького, пов'язану з українськими еміграційними осередками за межами України в міжвоєнний період.

Упродовж 1919–1938 р.р. еміграційні потоки із західноукраїнських земель охопили близько 190 тис. чоловік [6, с. 237]. Частина переселенців потрапляла до Канади, Аргентини та Франції. У міжвоєнні роки різко зросла кількість емігрантів із Західної Волині та Західного Полісся. До кінця 20-их років ХХ ст. визначились певні центри української політичної еміграції в Європі — Польща, Чехословаччина, Франція і Німеччина. Значна кількість українських емігрантів перебувала у Відні, Болгарії, Югославії, Бельгії, Італії, Швейцарії, Фінляндії, Угорщині, Англії, Греції. Емігранти називали ці країни «периферійними осідками» українців [12, с. 117]. В газеті «Український емігрант» від 1928 р. подаються такі дані розміщення українців: «в Польщі 6 000 000, Румунії 1 000 000, Чехословаччині 700 000, З'єднаних Державах Америки 1 000 000, Канаді 500 000, Бразилії 80 000, Аргентині 60 000» [26, с. 6].

У 20–30-х рр. ХХ ст. одним із західноєвропейських центрів емігрантської української інтелігенції був Берлін. У 1921 р. у Відні засновано Український вільний університет, який, як вищий навчальний заклад включено до міжнародного реєстру університетів. Існувала в Мюнхені у 1932–1940 рр. Колегія св. Андрея в якій мали приміщення українські богослови [15, с. 69]. Для українців, що перебували в Німеччині після Першої світової війни, митрополит Андрей в 1927 р. за дозволом Риму створив

духовну станицю, яку в 1940 р. перейменовано на Апостольську Візитатуру [24, с. 318]. Українська еміграція в Німеччині між двома світовими війнами чисельно була набагато меншою, ніж у Польщі, Чехословаччині або Франції. Проте, на німецьких землях знаходилися головні центри українського націоналістичного та гетьманського рухів. У 20–30-ті роки вони представляли основні напрямки української політичної еміграції. Після поразки українських визвольних змагань, за підрахунками сучасних українських дослідників, в Німеччині проживало приблизно 15 000 українців (крім того, тимчасова економічна еміграція з Західної України). По Першій світовій війні на території Німеччини в таборах військовополонених (Раштат, Вецляр, Зальцведель) перебувало — за різними оцінками — близько 100 000 українців, переважна більшість з яких повернулась на Україну [4, с. 144].

Організована душпастирська опіка українців-католиків візантійського обряду в Німеччині розпочалася на початку ХХ ст. Число українців становило тоді приблизно 50 000. Це були втікачі з Галичини, які через дискримінаційну національну політику новоствореної Польської Республіки залишили свій край.

В 1927 р. Андрей Шептицький створив душпастирський деканат для українців-католиків в Берліні, в якому працював о. д-р Петро Вергун, якого проголошено в 2001 р. блаженним. 15 листопада 1927 р. о. д-р Петро Вергун перейняв уряд греко-католицького душпастирства для Німеччини з осідком в Берліні, від о. Михайла Кіндія [27, арк. 57]. «В 1933 р. вибрано нову управу Української громади, її головою знову обрали д-ра Петра Вергуна, а секретарем став д-р Б. Крупницький» [22, с. 6].

В кінці 1920 р. Митрополит Шептицький виїхав за кордон, щоб в дипломатичній місії служити своїй церкві і народові. В зв'язку з тим, що апостольського візитатора Джованні Дженнокі польська влада не допустила на візитацию до Львова, а в Галичині були численні сироти, які залишились без притулку і опіки, і потребували допомоги міжнародного загалу. Майже 600 священиків і монахів опинилися в тюрях чи концентраційних таборах. Важке становище церкви і народу змушувало А. Шептицького виїхати до Європи та Америки, щоб спробувати вирішити ці проблеми.

В Римі він затримався майже на три місяці, де мав зустрічі з дипломатичними представниками. Митрополит добився матеріальної допомоги населенню Галичини, яку надав папа Бенедикт XV. Ще більша була допомога папи Бенедикта XV в тому, що Митрополит Шептицький міг виїхати з Риму до інших держав як Апостольський Візитатор з правами дипломатичного відпоручника Ватикану [14, с. 11]. В офіційному виданні уряду ЗУНР «Український Прапор» від 12 лютого 1921 р. подається характеристика подорожі митрополита до Риму. «Митрополит описав Папі усі страхіття польської окупації на областях Східної Галичини. Розповів про переслідування, які зазнає наша церква від польського клерку. Папа Бенедикт XV подарував українському населенню 100 тисяч ліврів. А крім того, 1 мільйон ліврів на заснування греко-католицького духовного семінарію в Римі для виховання богословських кандидатів для Східної Галичини». Виїхавши з Риму, по короткім побуті в Франції і Швейцарії переїздить до Бельгії, Голландії й Англії. В грудні 1920 р. був у Брюсселі, звідси розпочав по Бельгії і Голландії свою заплановану велику подорож, відвідав кардинала Мерсіє, нунція Ніктора і єпископів з Бріж, Ганд, Між, Намір і Турне [18, с. 238]. Об'їхавши Бельгію в лютому 1921 р. їде до Голландії. В Бельгії і Голландії він отримує згоду на проведення конференцій стосовно положення українського народу в Галичині, а також з метою зацікавлення католицького світу справою навернення Росії і спонукати його до посвяти в цьому напрямку. Але він не отримав згоди урядів цих країн на створення збирок по всіх парафіяльних церквах для збирання коштів на допомогу українським сиротам в Галичині. В Бельгії відбулись

конференцій в головних містах як Брюссель, Антверпен, Між, Намір, Турн [18, с. 239]. Його діяльність на конференціях багато спричинила до розбудження католиків Західної Європи і спонукала їх негайно розпочати працю над наверненням Росії. Перший «Місійний Союз духовенства» оселився в Празі в 1916 р. [13, с. 298].

З Бельгії і Голландії А. Шептицький відправився до Канади, Сполучених Штатів Америки, Аргентини і Бразилії. Візитаторська діяльність тривала близько одного року і в ці часі Митрополит упорядкував справи ГКЦ американської еміграції, в першу чергу, була вирішена справа призначення нового єпископа в США та в Бразилії. Митрополит використав також свою подорож в напрямі матеріальної допомоги зруйнованому населенню в краю... [14, с. 14].

1 серпня 1921 р. Митрополит Андрей на пароплаві «Корсика» прибув до Канади. Спершу він відвідав США і Канаду, а 28 березня 1922 р. приїхав до Ріо де Жанейро, столиці Бразилії [28, с. 3]. Чотири тижні пробув Митрополит Андрей на Сході Канади. Крім Квебеку відвідав Монреаль, Оттаву, Сен Джанс, Гамільтон Торонто [14, с. 18].

В Канаді на цей час було понад чверть мільйона українців. Значилося 200 греко-католицьких громад з церквами, 40 священиків, шість школ, колегія, для виховання учителів, одна бурса і низка парохіяльних та василіянських шкіл та читалень [7, с. 202].

Згадана Колегія св. Йосафата, знаходилася в Йорктоні. Вона була побудована як вища школа для хлопчиків католиків українського походження на зразок вищих католицьких шкіл в Бельгії. Професорами Колегії були монахи Чину «Братів Християнських шкіл». Творцем Брацтва був старий священик з міста Реймс у Франції Жан Баптист де ля Саль (1651–1719) [3, с. 263]. Колегію в Йорктоні відвідав Митрополит Шептицький, котрий прибув сюди в товаристві єпископа Н. Будки. «Студенти Колегії в Йорктоні мають свій «Літературний Кружок», котрий видає свою писану газетку українською мовою: «Сяєво». Перше її число вийшло 30-V 1922» [3, с. 268].

Митрополит відвідав єпархію єпископа Никити Будки, яка була найбільша територіально. Перший тиждень у Вінніпезі він провів відвідуючи школи, інституції. 2 вересня завітав до Сифтону, щоб відвідати парафію і школу, яку вели Сестри Служебниці. 4 вересня був гостем-візитатором парафії св. Миколая у Вінніпезі, а 5 вересня візитував церкву св. Володимира й Ольги [17, с. 19], а також взяв участь у закладенні первого каменя під дім Інституту Просвіти.

Відвідав Андрей Шептицький низку парафіяльних осередків в Манітобі і Саскачевані, потім переїхав до Альберти, щоб там познайомитись з працею оо. василіан в їх осередку в Мондері та відвідати центр українського життя Альберти й Едмонтон. В Едмонтоні було влаштовано публічну збірку, так званий «Український День», міський уряд пішов на зустріч проханню і дав дозвіл на збірку для українських сиріт. Вона принесла 2 тис. долларів.

Два з половиною місяці провів Митрополит Андрей в Канаді на візитaciї українських католицьких парафій та відвів низку візитів в державних та церковних чинників РКЦ. Священик П. Божик так охарактеризував митрополита Андрея з часу його відвідин Канади: «...Чоловік, який має великий досвід в організації і великий політичний і економічний замисл, надзвичайно освічений, з дипломатичним хистом і великою товариською вдачею...» [1, с. 217].

Приїзд Митрополита Андрея в США мав дуже урочистий характер. Коли 17 листопада 1921 р. він з'явився на залізничній станції Редінг, на нього вже чекали представники церков і громадських організацій. В Америці Митрополит відвідав багато осередків українських поселень та прийняв багато священиків і мирян. Він хотів бути скрізь, де можливо та служити якщо не доброю порадою, то хоч словом потіхи. Провів велику кількість візитаций, відвідав багато парафій.

В червні 1922 р. відбув дипломатичні поїздки до Філадельфії, Вашингтона; мав аудієнцію у президента Гардінга, відвідав секретаря торгівлі Герберта Гувера та подякував за допомогу Америки українському населенню в Галичині; відвідав департамент закордонних справ і подав меморандум державному секретареві Чарльзу Г'юзові у справі Західної України [16]. Липень–листопад 1922 р. А. Шептицький відвідує осередки українців на Сході Канади, зустрічається у Вінніпезі з єпископом Микитою Будкою, збирає пожертви для допомоги голодуючим і сиротам у Галичині, відвідує греко-католицькі громади в Канаді.

В 1925 р. прибули сюди о. Й. Жан і д-р Володимир Бачинський, які відстояли у федеральному уряді в Оттаві дозвіл на поселення 10 тис. українців на підставі афідовітів [10, с. 202]. Ця акція була здійснена з ініціативи митрополита Андрея Шептицького і Товариства опіки над українськими емігрантами. У другій добі василіяни поширили свої станиці крім Вінніпегу, Мондеру та Едмонтону в Монреаль (1932), Ройкрофт (1937), Редвей (1939) [14, с. 76].

В місяці квітні 1922 р. Андрей Шептицький вже був у Бразилії. Тут він об'їхав такі осередки, як Прудентополіс, Порто Уніон, Антоніо Кандідо, Нова Галичина, Круз Машадо та численні інші [14, с. 30]. Кожна його промова приносила народу нотку надії на краще рідної землі. Народ вітав митрополита, як свого найвищого церковного достойника, який в критичні хвилини піднявся допомогти народу.

Такими словами привітав Андрея Шептицького Прокіп Білик на залізничному вокзалі в Маршель Марлет: «Тридцять літ минуло, як в цих лісах поселився українець, покинувши рідний край та шукаючи кращої долі. Одній церкві завдячує бразильський українець, що пізнав себе як людину і члена великої української нації. Церква стала для них символом рідного краю» [28, с. 2]. І що ж може бути милішим для бразильського українця, як вітати у себе главу церкви, що в найтяжчій хвилині для української нації не залишає її, ділить з народом його гірку долю [25].

В 1922 р. наших людей в Бразилії було коло 40000 душ [19, с. 207]. Майже у кожній оселі була своя церква і школа. Деякі оселі мали і своїх священиків, які обслуговували і інших поселенців. Священиків усіх 9, чотирьох світських і п'ятьох василіанів [19, с. 207]. «Усі вірні із священиками підлягають під юрисдикцію римо-католицького Паранського єпископа в Куритібі» [28, с. 2]. Таке велике число вірних греко-католицького обряду повинно мати бодай свого апостольського адміністратора, що заопікувався би ревніше тамошньою греко-католицькою церквою [19, с. 207].

Після двоеденного побуту в Куритібі, А. Шептицький відвідав Прудентопіль, де зосередився центр оо. василіан, їх монастир і друкарня, звідки керується вся місійна робота серед поселенців, кільканадцять українських шкіл — великий «Народний Дім». Це центр тодішньої нашої еміграції в Бразилії і головний осідок оо. василіян. Прудентопіль — це найбільша і найстаріша українська оселя в Бразилії, начислює коло 9000 українців в самому містечку і прилучених оселях [28, с. 4]. Відвідав митрополит і колонію Марцеліна, вона існує від 1896 р. і числить до 160 українських родин. На другий день свят (17.IV) відвідав Митрополит дочірну церкву в Есперансі [19, с. 209], де він відправив Службу Божу і виголосив проповідь, а після богослужіння розмовляв зі всіма щиро і привітно. Також відвідав колонію Маркондес, Маршаль Маллєт. Особливу увагу заслуговує містечко Дорізон, де тоді проживало 600 українських родин, які мали дві церкви, чотири школи, «Народний Дім», величавий дім сс. Служебниць [28, с. 5]. Це одна з найкраще зорганізованих осель, в якій митрополит пробув цілий тиждень.

В 1922 р. в Куритібі працювали українські священики-місіонари о. ігумен М. Шкірпан ЧСВВ і о. Раф. Криницький ЧСВВ. Вони просили митрополита про призначення для

греко-католицьких українців окремого генерального вікарія та про дозвіл місцевому українському духовенству брати участь у справах церкви. Єпископ обіцяв написати в тій справі прохання до Риму, щоб звідти прислали візитатора для української церкви. Саме тому свята Конгрегація для Східної Церкви у лютому 1921 р. доручила Митрополитові провести канонічну візитaciю українських церков в Бразилії й Аргентині.

Далі митрополит відвідав колонії, що лежать на границі з Параною і в провінції Св. Катаріна. Це колонії: Антоніо Кандідо, Антоніо Олінто (від 1912 р. тут існує шкільне товариство ім. Митрополита А. Шептицького) [28, с. 7]. В колонії Ірасема відбулось святкове освячення місцевої церкви. Від 26 до 29 квітня під проводом Митрополита відбувалися наради (собор) духовенства в Бразилії [19, с. 210]. В нарадах взяло участь вісім священиків; п'ять василіан: о. ігум. М. Шкірпан, о. Р. Криницький, о. Кл. Божуховський, о. Евст. Турковид і о. Я. Коциловський і три світських: о. П. Процьків, о. І. Михальчук і о. Ом. Ананевич. Обговорювались питання становища церкви в Бразилії, способи висунення душпастирської акції на вищий ступінь. 22 травня 1922 р. він освятив церкву в Моемі, а 23 травня в Коста Карналльо [28, с. 7]. На оселі Іраті закінчилась візитaciйна подорож колоніями в Парані і в Св. Катаріні. 31 травня цього ж року він виїхав до Куритіби, щоб на основі своїх вражень і зібраного матеріалу відносно стану нашої церкви відбути конференцію з паранським єпископом і закінчити свою офіційну місію в Бразилії.

В липні 1922 р. в Дорізоні (Парана) на українському Конгресі створено Український Союз у Бразилії, де зазначили, що українська колонія в Бразилії дійсних учителів не має, що їх треба виховувати і погодилися на те, що в осідку оо. василіян, в Прудентополі, будуть влаштовані курси для підготовки вчителів і буде відкрито середню школу [11, с. 14]. Усю цю працю мав зорганізувати П. Карманський, представник українського державного уряду в Бразилії.

Одним з перших завдань Українського Союзу було створення українського виховного інституту в якому виховувалася б українсько-бразилійська молодь. П. Карманський підготував статути майбутнього «Українського Союзу у Бразилії», ставлячи головний наголос на організацію українського шкільництва [2, с. 240]. А щоб знайти фонди на утримання інституції, він намітив Союзові як одну частину програми його діяльності створення української кооперативної гуртівні і земельного банку. На початку 30-х рр. ХХ ст. на допомогу василіянам в теологічних студіях та місійній праці прибули нові священики: П. Олінський, Н. Горечко, К. Войтович, Н. Саварин, пізніший єпископ Едмонтону, А. Трух, М. Романович, В. Бараник.

Найбільшим досягненням чину Василіян було створення в 1932 р. Американсько-Канадської Провінції, тобто повне унезалежнення його від краєвих чиновників та безпосереднє підпорядкування Василіянській Курії в Аргентині [20, с. 13]. Хоч Аргентина мала тоді тільки одного священика митрополит Андрей заїхав і сюди, щоб своїм візитом піднести релігійні почуття і народний дух вірних та зробити відповідні рекомендації. Тоді в Аргентині працював о. І. Сенишин, який зорганізував громадське життя українських поселенців. За свою всебічну і продуктивну працю в розбудові поселених громад Апостолесуї окольць, тодішня адміністраційна влада іменувала о. Івана Сенишина посадником (інтендантом) Апостолесу, що було не абияким призначенням для української спільноти [5, с. 261].

Три дні тривала місія митрополита в Апостолес, щодня було 4 проповіді і катехизація. 22 червня 1922 р. вечером виїхав Митрополит до колонії Азара, де проживало 80 українських родин. Вони мали муровану церкву, школу і читальню «Просвіти» [28, с. 8]. 26 червня 1922 р. відбулося святкове закінчення місії в Апостолес. Після Служби Божої відбувся обряд посвячення і закопання місійного хреста. На наступний день

поїхав митрополит до поселення Трес-Капонес, де відбулося освячення церкви Серця Христового. Відвідав також церкву в Тунес, у вересні 1922 р. відвідує українські громади в Місіонесі. Єпископ Сапеляк писав, що Митрополит Андрей прибув в Аргентину у зв'язку з потребою правового оформлення тут УКЦ, юридичним оформленням українських церковних спільнот в Південній Америці, за дорученням папи Бенедикта XV [28, с. 9]. Його основним завданням було розглянути на місці становище українських вірних в Бразилії та Аргентині і представити Апостольській Столиці їх потреби.

На південному американському континенті провів митрополит майже чотири місяці. З Південної Америки митрополит Андрей в серпні 1922 р. повернувся до США і відбув низку нарад з релігійними та громадськими чиновниками. У вересні 1922 р. він мав конференцію з єпископом Н. Будкою, а 12 листопада того ж року вони відправились до Риму. Єпископу Никиті Будці випадало 10-річне звітування перед Римським престолом.

Прибувши до Риму митрополит Андрей мав розмови з папою Пієм XI звітуючи про розвиток Руської Греко-католицької Церкви на американському континенті. Він говорив про духовні потреби для США та Бразилії і Аргентини тощо. Про Канаду звітував, в основному, єпископ Н. Будка. З обґрунтувань митрополита Андрея в Римі виразно наголошувалось прагнення українського Католицького Патріархату, який би єднав церкву в краю та діаспорі.

«Наша правда» 26 серпня 1922 р. писала, що найбільшу і відчутну допомогу голодуючим на Україні подало українське робітництво, головно, з Америки і Канади [21, с. 84].

З Нью-Йорка банк перешле, зібрані в наших церквах кошти на старокраєві сироти, зборки принесли коло 2500 дол.

Близько трьох років тривала поїздка митрополита Андрея Шептицького за кордоном. Була це важка місія служби українському народові в релігійному та національному відношенні. Привіз він значну матеріальну допомогу численним українським сиротам. Підняв питання в Ватикані про потребу реформи в ГКЦ, підкреслюючи потребу народної мови в богослужінні, потребу прийняття нової назви (українська католицька) а понад усе потребу об'єднання цієї церкви у формі патріархату. Духовенство, за підтримки митрополита, своєю духовною роботою залучало вірних до рідної церкви і до свого обряду, створюючи українські школи і організовуючи повноцінне духовне життя.

Література

1. *Божик П.* Церков українців в Канаді [Текст] / о. П. Божик. — Вінніпег : Канадійський Українець, 1927. — 380 с.
2. *Борушенко О.* До теми: наше століття у Бразилії [Текст] / Оксана Борушенко // Українська еміграція. Історія та сучасність : матеріали міжнародних наукових конференцій, присвячених 100-річчю еміграції українців до Канади / Упор. Ю. Сливка. — Львів : Каменяр, 1992. — С. 236–241.
3. *Босий В.* Українська Колегія св. Йосафата в Йорктоні Саскачеван (Канада) [Текст] / В. Босий // Нива. — 1927. — Т. 22. — Ч. 7–8. — С. 258–269.
4. *Бурім Д. В.* Джерела з історії української еміграції в Німеччині у фондах архіву федеральної землі Берлін / Д. В. Бурім // Українська Греко-Католицька Церква. Історія (кін. XVIII–XX ст.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/historyarchive/42/21.pdf>. — С. 144.
5. *Данилишин М.* Українці в Аргентині [Текст] : монографія про суспільно-організаційне і релігійне життя української спільноти в Аргентині / М. Данилишин. — Буенос-Айрес : Impenta «Dobrego», 1975. — 392 с.
6. *Заставний Ф. Д.* Географія України [Текст] / Ф. Д. Заставний. — Львів : Світ, 1994. — 384 с.
7. Інтерв'ю з преосвященим Микитою, єпископом канадійським греко-католицьких українців // Нива. — 1923. — Т. 18. — Ч. 6–7. — С. 198–207.
8. Історія християнської церкви на Україні [Текст] : релігієзнавчий довідковий нарис. — К. : Наукова думка, 1992. — 258 с.

9. Історія — Apostolische Exarchie fur katholische Ukrainer in ...Історія греко-католицької Церкви в Німеччині [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ukrainische-kirche.de/wp/?page_id=116&lang=uk.
10. Казимира Б. Релігійно-громадське життя в українській католицькій митрополії в Канаді [Текст] / Б. Казимира. — Торонто : Накладом оо. Василіян, 1965. — 102 с.
11. Карманський П. Українська школа в Бразилії [Текст] / П. Карманський. — Львів : З друкарні «Часопис», 1932. — 26 с.
12. Лисянський Б. Українська політична еміграція, як історичне з'явіще [Текст] / Б. Лисянський // Українська еміграція. Історія і сучасність : матеріали міжнародних наукових конференцій, присвячених 100-річчю еміграції українців до Канади / упорядник Ю. Сливка. — Львів : Каменяр, 1992. — 365 с.
13. L'Apostol at mission nair dela France [Текст] // Богословія. — Кн. 1–2. - Львів, 1926. — С. 293–302.
14. Марунчак М. Г. Зустрічі з українськими пionерами Альберти [Текст]. — Канада ; Вінніпег, 1965. — 124 с.
15. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині, Австрії по Другій світовій війні [Текст] / Володимир Маруняк. — К. : Вид-во ім. О. Теліги, 1998. — Т. II. — 169 с.
16. Митрополит Андрей Шептицький. Дати з життя [Електронний ресурс]. — Режим доступу : theologia.ucu.edu.ua/pokrovyteli/mytropolyt-andrej...
17. Марунчак М. Г. Митрополит Андрей Шептицький на Заході 1920–1923 [Текст] / М. Г. Марунчак. — Вінніпег ; Едмонтон, 1981. — 128 с.
18. Схрейвський Й. З подорожі митрополита Андрея Шептицького по Бельгії і Голяндії при кінці 1920 і з початком 1921 [Текст] / о. Йосиф Схрейвський // Богословія. — Кн. 1–2. — Львів, 1926. — С. 238.
19. Хомин П. Митрополит Андрій Шептицький як Апостольський Візитатор для Українців в Полудній Америці [Текст] / о. П. Хомин // Богословія. — Кн. 1–2. — Львів, 1926. — С. 198–216.
20. Сапеляк А. Українська Католицька Церква в Аргентині [Текст] / А. Сапеляк. — Буенос Айрес, 1972. — 204 с.
21. Українські канадці в історичних зв'язках із землею батьків. До 100-річчя прибуття перших українських поселенців до Канади [Текст] : збірник. — К. : Дніпро, 1990. — 288 с.
22. Українська громада в Німеччині [Текст] // Мета. — 1933. — Ч. 10 (112). — С. 6–7.
23. Українська Греко-Католицька Церква. Історія (кін. XVIII–XX ст.). Церква у XIX столітті. Митрополія в Галичині [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/reference/major_religions/44022.
24. Федорів Ю. Історія церкви в Україні [Текст] / Ю. Федоров. — Монреаль, 1990. — 428 с.
25. Хроніка [Текст] // Громадський Вісник. — Львів. — 1922. — Ч. 116. — 15 липня.
26. Хроніка [Текст] // Український емігрант. 1928. — 27 травня. — Ч. 10. — С. 6.
27. ЦДІА України у Львові. Ф. 408 (Греко-католицький митрополичий ординаріат), оп. 1, спр. 805. Програми, звіти, звернення, листування та інші документи про діяльність греко-католицької церкви в Німеччині, 183 арк.
28. ЦДІА України у Львові. Ф. 408 (Греко-католицький митрополичий ординаріат), оп. 1, спр. 1118. Стаття священика П. Хоміна «Митрополит Андрій Шептицький як апостольський візитатор для українців в Південній Америці». Рукопис, 1924 р., 11 арк.

Франків І. Я.

ДУШПАСТЫРСКАЯ ОПЕКА МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦКОГО НАД УКРАИНСКИМИ ЭМИГРАНТАМИ ИЗ ГАЛИЧИНЫ В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД

В статье исследована деятельность митрополита Андрея Шептицкого, которая связана с душпастырской опекой над украинскими эмиграционными центрами в межвоенный период.

Ключевые слова: *украинская эмиграция, эмиграционные центры, Андрей Шептицкий.*

Frankiv I. Ya.

**PASTOR GUARDIANSHIP OF METROPOLITAN ANDREI
SHEPTYTSKYI ABOVE UKRAINIAN EMIGRANTS FROM HALYCHYNA
IN AN INTERMILITARY PERIOD**

Activity is investigational in the article of metropolitan Andrei Sheptytskyi, that is related to pastor guardianship above the Ukrainian emigrant cells in an intermilitary period.

Key words: Ukrainian emigration, emigrant center, Andrei Sheptytskyi.

УДК 930.85

Берест Р. Я.

ПОСЕЛЕННЯ НІМЕЦЬКИХ КОЛОНИСТІВ НА ПРИКАРПАТТІ

Подано результати дослідження архівних документів, статистичних даних та польових робіт, проведених на базі колишніх поселень німецьких колоністів, що існували в дорадянський період на землях українського Прикарпаття. Акцентовано увагу на причинах появи на українських землях німецькомовного населення, його господарських, світоглядних й етнокультурних традиціях. Вказано на важливості пошуку, вивчення, збереження та висвітлення пам'яток світової і вітчизняної культури краю для розвитку різних видів туризму, пропаганді багатої національної та світової культурної спадщини України.

Ключові слова: німецькі колоністи, повіт, пам'ятки, населення, німці.

Історія українського народу та його державності тісно переплітається з історією багатьох народів. Особливе місце серед них займають німецькі колоністи. Проте чимало сторінок минулого українських земель ще й досі залишаються поза увагою дослідників. Актуальність та важливість тематики зумовлена вивченням давніх контактів населення України з різними народами в плані його європейської інтеграції. Варто зауважити, що поява чужоземних поселенців на українських землях Прикарпаття часто тісно пов'язана з історичними подіями, які, в певній мірі, ставали вагомими стимуляторами для міграції населення. Найчастіше переломними змінами, які впливали на етнокультурну ситуацію, масовий приплів чи відплів чужоземного населення, ставали переможні війни, військові напади, революційні події, повстання, виступи, зміни держаного устрою. Багатовікову боротьбу за українські землі Галичини вели польські, литовські, угорські, російські, австрійські, турецькі, німецькі, татарські та інші завойовники [1, с. 146–149; 2, с. 78–81, 180–181].

В різні періоди історії у сприятливих умовах розвитку суттєве доповнення до основного складу населення давали єbreї, караїми, вірмени, італійці, греки, росіяни, татари, болгари, румуни, чехи, словаки, угорці й інші етнокультурні спільноти [2, с. 190–191; 3, с. 185–188; 4, с. 262–268 і ін.].

Одним з цікавих етнокультурних регіонів України є Прикарпаття. Однак, як свідчать результати досліджень, незважаючи на значний приплів різних етносів, наприкінці XIX ст. основний склад населення представляли українці, які в підгірських і гірських районах Карпат виділялися у етнічні групи бойків, лемків, гуцулів. Доволі чисельні общини на землях Прикарпаття складали поляки, єbreї та німецькі колоністи [4, с. 262–268], які залишили численні пам'ятки, що є цінними об'єктами наукових досліджень, вагомою базою для розвитку міжнародного туризму.

Створення привабливих умов в Україні для еволюції туристичної галузі має надзвичайно важливе значення для майбутнього нашої країни. Враховуючи світовий досвід, варто зазначити, що в багатьох сучасних державах туризм виступає не лише як стимулятор економічного розвитку, важливий чинник зайнятості населення, але й пропагандист національної культури, міжнародний парламентар.

Історіографічні дослідження німецьких поселень в радянський період української історії майже не проводилися, а факти існування німецьких колоній, примусова депортация німецькомовного населення в 1939–1941 рр. за межі СРСР та їх спадщина замовчувалися. Фрагментарне дослідження історії, відновлення пам'яток розпочалося в перші роки незалежності України. З числа наукових праць минулого століття варто відмітити невеликі за обсягом публікації Ф. Стеблія, П. Среджука, П. Штойка, М. Драка та ін.

Особливо активізувалося вивчення історії німецьких колоній в Галичині останнім часом. Значну увагу дослідники відводять проблемі розвитку етнотуризму [5, с. 366–368].

Об'єктом уваги також виступають різні аспекти життя та культури, господарства, виробництв, торгівлі німецьких колоністів. Заслуговують на увагу наукові розвідки дослідників і, перш за все, Львівського інституту економіки і туризму, присвячені історії виникнення та розвитку німецьких поселень на Прикарпатті О. Адамишин [6, с. 241–246; 7, с. 25–30], М. Боднарчука [8, с. 92–101], Л. Берест [9, с. 104–110], Л. Безручка, В. Димочкіної [10, с. 70–77] та ін.

Історіографічні відомості свідчать, що німецькі поселенці з'явилися здавна на українських землях. Вони поодиноко прибували в Київську Русь як купці, ремісники, мандрівники, фахівці, засновники виробництв. Чимало німців прибуло на особисті запрошення представників вищої княжої влади. Перші писемні свідчення про німецьке населення на теренах Давньої Русі відносяться до Х–XI ст. Відомо, що в Галичину німецьких фахівців запрошуував князь Данило Галицький, його син Лев та інші правителі [8, с. 92].

Новий період переселення німців на землі Прикарпаття наступає приблизно в середині XIV ст., коли Польська держава захопила Галичину. Свідченням існування в середньовіччі німецької общини у Львові є один з найстаріших храмів міста (XIV ст.) — костел Марії Сніжної [11, с. 1407]. Проте політика польської влади щодо активної полонізації краю послаблювала німецьку колонізацію. Загалом тоді переселенці першої та другої хвилі не зуміли створити окремих населених пунктів, а лише поодиноко оселялися в українських містах і селах краю. Станом на 1776 р. у Галичині проживало близько 1000 німецьких родин, котрі осіли тут у пізньому середньовіччі та були майже повністю полонізовані.

Найбільш інтенсивне переселення німців на українські землі Прикарпаття розпочалося після першого поділу Польщі (1772 р.). Перш за все, це було пов’язано з розвалом Польської держави і включенням українських земель в склад Австрійської та Російської імперії. Уже з перших років панування австрійська влада провела в Галичині низку радикальних реформ (агарна, адміністративно-політична, економічна, культурно-освітня, судова, військова, релігійна), створила сприятливі умови для освоєння природних багатств, що в загальному стимулювало приплив на українські землі німецькомовного населення з його корінних земель.

Австрійська влада створила сприятливі умови для переселення з німецьких земель фахівців, підприємців, сільських родин, яким на пільгових умовах надавалися місця та матеріали для забудови житлово-господарських приміщень, родючі угіддя, лісові масиви, луки для випасання худоби тощо. В Галичині засновується низка нових підприємств.

Географія розселення німецьких колоністів на українських землях часів панування Австрії (з 1867 р. — Австро-Угорщини) відзначалася компактністю, творенням нових поселень, відмежованих від місцевого населення. Вони отримали назву колоній. Так, від кінця XVIII до середини XIX ст., в Галичині було створено 186 нових населених пунктів. Кілька поселень творили, так звані, гміни — адміністративно-територіальні одиниці з відповідною організаційною інфраструктурою [8, с. 93; 12, с. 49–57].

Зазвичай німецькі поселення були невеликими. Наприклад, поселення Ернсдорф було створено на окраїні містечка Бібрка, поблизу маєтку польського дідича Августа Чайковського. Наприкінці XIX ст. там проживало всього сім родин колоністів, а саме сім’ї Філипа Коппе (буд. № 5), Якуба Раута (буд. № 6), Якуба Чергера (буд. № 7), Філипа Раута (буд. № 8), Вільгельма Раута (буд. № 9), Якуба Утзіга (буд. № 10), Нікласа Гуттервіля (буд. № 11), Матіаса Гойбріха (буд. № 12) [9, с. 105]. Всього у архівному реєстраційному переписі значилося близько 40 осіб, що в середньому припадає по 6–7 осіб на одну сім’ю.

Релігійної споруди, школи чи будь-яких культурно-освітніх закладів в Ернсдорфі не було. Діти відвідували польську школу в Бібрці або німецькі — в Мільбаху чи Рефельді.

На цвинтарі в містечку Бібрка ще й досі знаходилася невеличка капличка, яка колись слугувала німецьким колоністам домом молитви [13, арк. 3–41].

Колонія Мільбах була створена наприкінці XVIII ст. як окрема вулиця с. П'ятничани (зараз — Жидачівський р-н Львівської обл.). Вона знаходилася на відстані 8–10 км від Ерсдорфа. В 1845 р. в Мільбаху проживали з сім'ями Кес Йоган (буд. № 1), Балінгер Филип (буд. № 2), Шайб Филип (буд. № 3), Рех Петер (буд. № 4), Сауер Филип (буд. № 5), Раут Йоган (буд. № 6), Шульц Йоган (буд. № 7), Фінк Филип (буд. № 8), Шляян Филип (буд. № 9), Бакус Петер (буд. № 10), Гамер Петер (буд. № 11), Шпехт Гартмуд (буд. № 12), Раут Адам (буд. № 13), Гертх Филип (буд. № 14), Вагнер Йозеф (буд. № 15), Вальмер Петер (буд. № 16) [14, арк. 1–33]. Кожен колоніст був власником значних угідь. В межах колонії існувала початкова школа та невелика капличка, яку називали кірхою. Ховали покійників у спеціально відведеному місці на сільському кладовищі в Соколівці.

Колонія Рефельд утворена наприкінці XVIII ст. поблизу с. Серники (зараз — Перемишлянський р-н). Станом на кінець 1845 р. власниками житлових будівель були: Литвин Василь (буд. № 1), Огонович Гринько (буд. № 2), Шайб Матіас (буд. № 3), Шмідт Йоган (буд. № 4), Дейчман Петер (буд. № 5), Вершнер Каспер (буд. № 6), Горнунг Томаш (буд. № 7), Шайб Матіас (буд. № 8), Пфайдер Йоган (буд. № 9), Ляйхт Петер (буд. № 10), Лянч Якуб (буд. № 11), Дейчман Франко (буд. № 12), Шмідт Людвіг (буд. № 13), Ляйхт Йозеф (буд. № 14), Фльорш Йоган (буд. № 15), Сат Петер (буд. № 16) [15, арк. 2–29].

Крім приватних житлових будівель в архівних документах також значиться приміщення управи, школа та капличка. Більш багаті мешканці Рефельда утримували прислугу. Так, зокрема, у Литвина Василя, який мав близько 7 тис. сажнів землі, жив і прислуговував Хмиз Гринь. Прислугою були Горошко Микола, Васіка Каська, Марунчик Яцко, які проживали в Серниках.

Про певні зміни серед поселенців Рефельда свідчать архівні дані 1879 року. Мешканцями колонії на той час є: Литвин Ян (буд. № 1), Саловський Іван (буд. № 2), Шайб Якуб (буд. № 3), Утзіг Йоган (буд. № 4), Дейчман Петер (буд. № 5), Вершнер Матіас (буд. № 6), Дейчман Якуб (буд. № 7), Шайб Йоган (буд. № 8), Пфайдер Адам (буд. № 9), Ляйхт Йозеф (буд. № 10), Лянч Матіас (буд. № 11), Ляйхт Петер (буд. № 12), Шмідт Адам (буд. № 13), Ляйхт Йозеф (буд. № 14), Утзіг Якуб (буд. № 15), Алевайль Якуб (буд. № 16). Під № 17 знаходилася будівля гмінної управи та у № 18 проживав Лянч Мацей [16, арк. 226–285].

Варто зауважити, що колишній і сучасний адміністративно-територіальний устрій земель Прикарпаття помітно різняться між собою. Австрійські чи польські повіти територіально не відповідають територіальним межам теперішніх районів. Зокрема, містечко Сколе, яке зараз є районним центром, у XIX ст. входило в склад Стрийського повіту, районний центр місто Миколаїв — Жидачівського повіту. Проте важливо, що у архівних документах та у публікаціях міжвоєнного періоду (1921–1939 рр.) німецькі колонії значаться під власними назвами, які не традиційні для українських сіл й містечок, зокрема, Розенберг, Штайнфельс, Йозефберг, Аннаберг, Газендорф, Нойдорф, Айнзідель, Дорнфельд, Кальтвасер, Райхенбах, Кранцберг, Гельзендорф, Карлсдорф, Пехерсдорф і ін. [17, с. 19, 22, 23, 47, 48, 49, 72, 85, 86, 87 і ін.].

Поразка Австро-Угорщини у Першій світовій війні (1914–1918 рр.) та прихід в Східну Галичину нового володаря — Речі Посполитої стали основною причиною міграції на рідні землі (Баварію, Саксонію, Тюрингію) багатьох німецьких родин [18, с. 268–273.].

Цікаво, що значна частина німецьких колоністів поступово асимілювалася з місцевим населенням і залишилася в Галичині. Зокрема, в с. Лани зараз проживає родина

Шайб. В «Сумарію індивідуальної власності в с. Серники» за 1819 р. серед перших німецьких колоністів Рефельда значиться Людвіг Шайб, що мешкав у будинку № 3 [19, арк. 56 зв.]. Згодом, через 34 роки (в 1845 р.) у Рефельді мешканцем будинку № 3 був Шайб Матіас. Він же власник будинку № 8. В той же час в Мільбаху поселяється Філіп Шайб, який, ймовірно, є сином Людвіга. Ще через 34 роки (1879 р.) в Рефельді під № 3 проживають діти Матіаса — Шайб Якоб та його дружина Магдалена, під № 8 — Шайб Йоган, Анна і Петро [16, арк. 282].

Багато асимільованих німців в складі українських збройних формувань вели боротьбу за незалежність України з польськими, російськими й радянськими військовими підрозділами в епопеї польсько-української, радянсько-польської, німецько-радянської та інших воєн. Одним з них був офіцер австрійської армії, а згодом після поразки Австро-Угорщини у Великій війні — підполковник Української Галицької армії та військових формувань Західно-Української Народної Республіки Альфред Бізанц. Родовим гніздом Бізанців могло бути с. Сердиця, де на кладовищі виявлено одинадцять поховань із зазначенням прізвищем.

З приходом радянської влади на західноукраїнські землі (1939) значну частину чужоземних назв було змінено новими, приближеними до слов'янського лексикону. Крім цього, значні етнічні українські території Східної Галичини, внаслідок невдалого для українців післявоєнного врегулювання кордонів (1945), опинилися в складі Польщі. Таким чином, багато населених пунктів, заснованих колоністами, зараз не існує або значаться під іншими назвами. На окремих німецьких фермерських господарствах було засновано колгоспи, навчальні й виробничі підрозділи. В багатьох випадках реконструйовані будинки німецьких колоністів втратили свій автентичний вигляд. Знищені або сповторені в руслі реалізації більшовицької ідеології релігійні храми (кірхи, каплички та ін.), пам'ятки, пам'ятні знаки, німецькі кладовища, певним чином, ускладнюють результати наукових досліджень.

Щоб в загальних рисах уявити собі явище німецької колонізації земель українського Прикарпаття перед початком Другої світової війни наведемо статистичні дані Володимира Кубайовича. Так на території гірських та підгірських повітів Львівщини проживало: у Стрийському — 163860 чол., з яких 6030 були німці [17, с. 85]; Добромильському — 102230 чол., з яких 1100 чол. — німці [17, с. 20]; Дрогобицькому — 207 310 чол., з яких 3345 чол. — німці [17, с. 24]; Львівському — 156730 чол., з яких — 2 245 чол. німці [17, с. 50]; Мостиському — 97045 чол., з яких 45 чол. [17, с. 52]; Рудківському — 85870 чол., з яких — 270 чол. німці [17, с. 71]; Самбірському — 143420 чол., з яких 1555 чол. — німців [17, с. 73]; Турківському — 126680 чол., з яких 345 чол. — німці [17, с. 97]; Жидачівському — 90330 чол., з яких 2040 чол. — німці [17, с. 108].

Як свідчать матеріали статистики, найбільше німців у довоєнний період оселилося у Стрийському повіті. Так, станом на 1 січня 1939 року загальне число мешканців повіту складало 163 тис. 860 осіб. З них українців налічувалося 118 тис. 305 чол., поляків — 21 955 чол., євреїв — 18 055 чол., німців — 6 030 чол. Порівняно незначне число жителів припадало на інше населення [6, с. 241–246].

Найбільшим німецькомовним поселенням Стрийського повіту було село (dorf) Бригідин (сучасне село Ланівка), де до початку Другої світової війни проживало 1130 мешканців. З них 935 осіб складали німці. Доповнювали чисельний склад населеного пункту 90 українців та 5 поляків [17, с. 85]. У колонії Феліціенталь (с. Нагірне Сколівського р-ну) проживало всього 730 мешканців, з них 680 німців, 20 українців та 30 євреїв [5, с. 85]. В Гельзендорфі з 500 мешканців на німецькомовний етнос припадало лише 380 чол., а 90 визнавало себе українцями та 30 поляками [17, с. 85; 9, с. 241–246].

Цікавою видається територіальне планування населених пунктів німецьких колоністів. Найбільшого поширення набула рядна система планування поселень. В ній виділяються однорядне, дворядне та багаторядне планування забудови житлово-господарських споруд. Прикладом є колонії Дорнфельд (зараз — с. Тернопілля), Хоросно, Мільбах, Рефельд та ін.

Певного поширення у XVIII ст. набула нова для українських земель зіркоподібна система формування заселення населеного пункту, при якій в центральній частині поселення будували храм, школу, крамниці, громадські культурно-освітні заклади, від яких в різні сторони «променями» розходилися вулиці з житлово-господарськими будівлями колоністів. Ще й досі в межах українських сіл споруди німецьких колоністів виділяються чіткістю виконання планування та забудови садиб, господарських приміщень, громадських споруд, що сприяло формуванню рівних вулиць й провулків у населених пунктах.

Значне число німецьких колоністів проживало у повітових містечках Щирець, Пустомити, Дрогобич, Самбір, Сколе, Стрий, Рудки. Наприклад, у містечку Винники мешкало 300 німецькомовних осіб, які разом з іншими етносами налічували близько 6 тис. чол. Таким чином, в середньому співвідношення питома вага німецького населення Винник складала близько 20 відсотків. Приблизно таким було середньостатистичне значення німецького етносу в Галичині. На противагу окремим густо заселеним німцями поселенням існували населені пункти, де не значилося жодного німецького колоніста (Бібрка, Новий Яричів та ін.) [17, с. 47].

Відомими виробничими сільськогосподарськими колоніями Львівського воєводства у XIX ст. були: Айнзідель (зараз входить в склад с. Сердиця), де проживало 310 мешканців, з яких 120 були німці [17, с. 47]; Дорнфельд (с. Тернопілля), де значилося 740 мешканців, з яких 570 були німці; Фалькенштайн (с. Соколівка) з 410 чол. — 180 були німці; Лінденфельд (с. Липівка), у якому мешкало 140 жителів, з яких 120 були німці; Райхенбах (с. Красів), де з 250 мешканців 130 були німці [17, с. 47–49]. Результати польових досліджень свідчать, що німецькомовне населення селилося компактно, окремо або відмежовано на окраїнах тих чи інших населених пунктів. У той же час існувало багато етнічно чистих українських сіл, мешканці котрих берегли й вшановували українські національні традиції, звичаї та обряди.

За планом архітектурної забудови, розмірами й формами житла та господарські споруди німецьких колоністів навіть візуально помітно різняться від місцевих українських житлово-господарських будівель. Зазвичай, довоцені німецькі хати мають прямокутну форму та значно більші розміри від українських хатин. Так, коли середньостатистична українська хата селян Прикарпаття наприкінці XIX ст. сягала в ширину 6 м та довжину 8 м мала невеличкі віконечка і була покрита солом'яною стріхорою, то середні розміри німецьких хат коливалися в межах 10 x 16 м, мали доволі великі вікна і були накриті черепицею. Незначна їх висота, а також масивний, невисоко піднятий двосхилий дах, що, здебільшого, в середньому мав кут зламу перекриття 45°, а також доволі широкі піддашшя (бл. 1 м), складають враження про масивність та присадкуватість німецьких житлових споруд.

Певною ознакою колишнього німецького житла є п'ять віконно-дверних отворів у поздовжніх фронтальних стінах. Так в центральній частині фронтальної стіни знаходився дверний отвір, а обабіч — по двоє вікон. Протилежна поздовжна стіна будинку мала аналогічний вигляд, що давало змогу існування двостороннього входу в будівлю. Проте в окремих випадках на місце одних із дверей встановлювали невелике віконечко.

Важливе значення в процесі планування населеного пункту мало просторове розташування житлових та господарських будівель колоністів. Досить часто, так звана,

коротка або поперечна стіна з північної сторони є «глухою» або має невеличке віконце. Ймовірно, це було пов’язано з проблемою збереження тепла в житлових камерах та захисту від північних вітрів в холодні пори року.

Свої житлові споруди колоністи будували на дві сім’ї. В плані забудови — це п’ятикамерні будівлі, які в центральній частині мали спільні сіни, а обабіч — по одній окремій кухні та житловій кімнаті. Таким чином, увійти в ліву чи праву частину хати можна лише через сінне приміщення (прибл. 3x8 м). Воно розділяло будівлю на дві рівні частини. У сінях, на протилежній стороні від входних дверей, знаходилося одне невелике вікно (0,9 x 1,3 м) та поблизу однієї з бічних стін вихід на горище.

В архітектурному плані кухонні приміщення розміщували з боку господарського двору, житлові — зі сторони сільської вулиці. Кухні також мають продовгувату форму (прибл. 3x5 м). У стіні, що від господарського двору, знаходиться два спарено поставлені вікна вище зазначеного розміру. Поблизу входних дверей кухні при внутрішній стіні, яка розділяє кухонне та спальне приміщення, з цегли будували велику піч, яка мала плиту для повсякденного приготування їжі, вмонтовану духовку і пекарську камеру. Таким чином, споруда призначалася не тільки для приготування їжі, але й випічки хліба, сушиння овочів, фруктів, грибів, ягід та інших потреб.

Спальне приміщення має майже підквадратну форму (прибл. 4x5 м). В ньому помітно виділяються два спарені вікна у фронтальній від вулиці стіні. За формою та розмірами є схожі на вище згадані.

Майже кожне німецьке житло мало свою коптильну камеру, котру мешканці влаштовували на горищі житлової будівлі. Камера представляла специфічно розширений димохідний отвір у вигляді двохдверної шафи (із спеціальними решітками, перемичками, поличками, гачками, різними приспособленнями й кріпленнями), яку закривали металевими дверцятами.

Для накриття житлових і господарських будівель найчастіше використовували черепицю цеглястого кольору. Важливою складовою частиною забудови були господарські будівлі, які мали великі розміри (напр. 8x16 м), прямокутну форму. Досить часто вони складали один великий комплекс з окремо облаштованими входами, який поміщав під одним дахом хлів для утримання худоби (корів, овець, кіз), коней, свиней, птахів; місце для збереження зерна, сухих та соковитих кормів; великий тік для обмолоту зернових культур; місце для збереження та ремонту агротехнічного реманенту.

Як показали дослідження німецьких жителів Прикарпаття, однією з найкраще збережених в непорушеному (інсідному) стані є цегляна житлова будівля в с. Сердиця (кол. Айнзідель), яка збудована ще на початку ХХ ст. і зараз перебуває у власності О. Луцка. Товщина зовнішніх стін складає близько 0,6 м, внутрішніх — бл. 0,5 м. Стеля має дерев’яне балочно-дощате перекриття, товщиною бл. 0,35 м. З розповідей мешканців с. Тернопілля відомо, що німці у своїх господарствах тримали коней-ваговозів, яких використовували для транспортування виробленого зерна, коренеплодів, картоплі та інших продуктів. Колоністи активно впроваджували у сільське господарство механічну техніку (кінні косарки, сівалки, молотарки, віялки, керати), займалися бортництвом, рибальством, садівництвом, виноградарством.

Варто зауважити, що й зараз на Прикарпатті зустрічаються нащадки колишніх німецьких колоністів. Українська мова стала для них другою рідною мовою. У суспільстві їх можна виділити хіба що за збереженими прізвищами (Штайн, Шнайдер, Фольмер, Кнафф, Раут), а також це підтверджують архівні документи, спогади старожилів, похованальні пам’ятки.

Таким чином, від часу проголошення незалежності України на Прикарпатті не зафіковано жодного випадку національної дискримінації, чужоземних мовних претензій

чи публічної етнокультурної зневаги. Варто зауважити, що нащадки колишніх колоністів толерантно, зважено й з повагою ставляться до українського народу, його мови, народних звичаїв, традицій та обрядів. Свою рідну мову, національні традиції, культурні надбання вони розвивають й плекають в товариствах українсько-німецької дружби, які є у Львові, а також в багатьох інших містах українського Прикарпаття.

Дружні й багатогранні стосунки між народами відкривають Україні дорогу у європейське співтовариство, закладене на основах взаємоповаги, демократії і високих духовних цінностей. Поява та поширення німецьких колоній на українських землях з однієї сторони свідчать про багатство й розмаїття історії, яку ще треба детально вивчати, а з іншої складають вагомі перспективи формування туристичної привабливості нашого краю для вітчизняного та зарубіжного туриста.

Література

1. *Мудрий М.* Галичина [Текст] // Довідник з історії України (А–Я) / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. — К. : Генеза, 2001. — 1136 с.
2. *Крип'якевич І.* Історія України [Текст] / І. П. Крип'якевич. — Львів : Світ, 1990. — 520 с.
3. Історія України [Текст] / Відп. ред. Ю. Сливка. — Львів : Світ, 2002. — 520 с.
4. *Макарчук С. А.* Етнічна історія України [Текст] : навч. посіб. / С. А. Макарчук. — К. : Знання, 2008. — 471 с.
5. *Анісімович-Шевчук О. З.* Етнотуризм як чинник формування толерантності українського суспільства [Текст] / Гілея. — К., 2013. — Вип. 78. — С. 366–368.
6. *Берест Р. Я., Адамишин О. М.* Етнокультурний склад жителів населених пунктів Стрийського повіту Львівського воєводства [Текст] / Р. Я. Берест, О. М. Адамишин // Вісник Львівського інституту економіки і туризму. — Львів, 2013. — С. 241–246.
7. *Берест Р. Я., Адамишин О. М.* Колонії німецьких поселенців на Миколаївщині [Текст] / Р. Я. Берест, О. М. Адамишин // Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи. Збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів (15 травня 2013 р.). — Львів, 2013. — С. 25–30.
8. *Боднарчук М.* Німецькі поселення Галичини у вимірі їх туристичної привабливості [Текст] / Маркіян Боднарчук // Туристичними шляхами Прикарпаття. Збірник наукових праць. — Львів, 2013. — Вип. 2. — С. 92–101.
9. *Берест Р., Берест Л.* Німецька колонія Ернсдорф: історія і сучасність [Текст] / Лідія Берест, Роман Берест // Туристичними шляхами Прикарпаття. Збірник наукових праць. — Львів, 2013. — Вип. 2. — С. 104–110.
10. *Безручко Л. С., Димочкина В. В.* Етнотуристичний потенціал Турківщини: сучасний стан та перспективи використання [Текст] / Л. С. Безручко, В. В. Димочкина // Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи. Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених. — Львів : ЛІЕТ, 2012. — С. 70–77.
11. Енциклопедія українознавства [Текст]. Перевидання в Україні / Гол. ред. проф. В. Кубійович. — Львів, 1994. — Т. 4. — С. 1205–1600.
12. *Безручко Л.* Сакральні об'єкти Пустомитівщини та перспективи їх туристичного використання / Любомир Безручко // Історико-культурні пам'ятки Прикарпаття і Карпат — важливі об'єкти в розвитку туризму. Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 24–25 квітня 2014 р.). — Львів, 2014. — С. 49–57.
13. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДІАУ у Львові), ф. 186 (Крайова податкова комісія, м. Львів), оп. 1, спр. 432. — 41 арк.
14. ЦДІАУ у Львові, ф. 186 (Крайова податкова комісія, м. Львів), оп. 1, спр. 5135. — 207 арк.
15. ЦДІАУ у Львові, ф. 186 (Крайова податкова комісія, м. Львів), оп. 1, спр. 9404. — 346 арк.
16. ЦДІАУ у Львові, ф. 186 (Крайова податкова комісія, м. Львів), оп. 1, спр. 691. — 321 арк.
17. *Кубійович В.* Етнічні групи південно-західної України (Галичини) на 1.1.1939. Національна статистика Галичини. — Wiesbaden, 1983. — 175 с.

18. Макарчук С. А. Етнічна історія України [Текст] : навч. посіб. / С. А. Макарчук. — К. : Знання, 2008. — 471 с.
19. ЦДІАУ у Львові, ф. 20 (Францискіанська метрика), оп. IX, спр. 47 (Протокол присяги представників громади). — 221 арк.

Берест Р. Я.

ПОСЕЛЕНИЯ НЕМЕЦКИХ КОЛОНИСТОВ НА ПРИКАРПАТЬЕ

Подано результаты исследований архивных документов, статистических данных и полевых работ, проведенных на базе бывших поселений немецких колонистов, которые существовали в досоветский период на землях украинского Прикарпатья. Акцентировано внимание на причинах появления на украинских землях немецкоязычного населения, его хозяйственных, мировоззренческих, этнокультурных традициях. Указано на важность поиска, изучения, сохранения и освещения памяток мировой и отечественной культуры края для развития разных видов туризма, пропаганде богатого национального и мирового культурного наследия Украины.

Ключевые слова: немецкие колонисты, повет, памятки, население, немцы.

Berest R. Ya.

THE SETTLEMENT OF THE GERMAN COLONISTS IN PRYKARPATTIA

The results of archival documents studies, statistical data and field work conducted at the former settlement of German colonists which existed in the pre-Soviet period at the Ukrainian lands of Prykarpattia are given. Attention is paid to the causes of the emergence of German-speaking population on the Ukrainian lands, its ideological and ethno-cultural traditions. The importance of search, research, preservation and highlighting the monuments of world and national culture of the region for the development of different types of tourism, promotion of many national and world cultural heritages is emphasized the Ukrainian.

Key words: German colonists, county, attractions, population, Germans.

УДК 069.02

Василишин Д. В., Василишин О. М., Василишин-Гриціна Т. М.

КОВТОК МИНУЛОГО: ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ МУЗЕЮ ІСТОРІЇ ОСВІТНЬОЇ ТА ДРУКАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито роль і значення музею у культурно-освітній, навчальній та науковій діяльності. Подано загальну характеристику Музею історії освітньої та друкарської діяльності Ставропігійського вищого професійного училища м. Львова, його функціональне навантаження. Визначено та проаналізовано основні тематичні блоки музейних експозицій. Представлено сучасний стан та перспективи розвитку музею.

Ключові слова: музей, Ставропігія, друкарство, книгодрукування, експонат.

Культурна спадщина завжди була найпотужнішою складовою формування української ідентичності поруч із територією, мовою, економічним життям. У цьому контексті особливу роль покликані відігравати музей шляхом здійснення своєї соціальної функції документування процесів і явищ, що відбуваються в суспільстві і природі.

Що ж таке музей? Міжнародна рада музеїв (ICOM) дає наступне формулювання: «Музей — це неприбуткова постійно діюча інституція, яка служить суспільству та його розвиткові, і для цього збирає, зберігає, досліджує, популяризує та експонує матеріальну і нематеріальну спадщину людства, а також об'єкти довкілля, з метою вивчення, навчання та для естетичного задоволення» [1]. Стаття 1 Закону України «Про музей та музейну справу» визначає музей як «науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини» [2].

Впродовж XIX–XX ст. в Україні сформувалась розгалужена мережа різноманітних за типом і профілем музейних закладів. Саме музей є скарбницею історичної та культурної спадщини, а музейні експонати — носіями безцінної інформації про історію та культуру краю. Проте музеї нашої держави відображають не лише історико-культурний чи духовний потенціал українського народу, а й проблеми, якими страждає наше суспільство та економіка. Сьогодні відкриваються нові перспективи відродження кращих традицій українського музейництва, особливо завдяки світовому досвіду.

Саме тому, 30 жовтня 2014 р., у Ставропігійському вищому професійному училищі м. Львова під час II Міжнародної конференції педагогічних працівників поліграфічних навчальних закладів України та Європи на тему «Історія книгодрукування: від джерел до сучасності» відбулося урочисте відкриття Музею історії освітньої та друкарської діяльності. Дата була обрана невипадково: освітяни-поліграфісти з усієї України та Чехії завітали до міста Лева аби відсвяткувати 440-ліття виходу в світ перших друкованих книг — «Апостола» і «Букваря» — та привітати Ставропігійське ВПУ м. Львова з 70-річчям відновлення освітньої та друкарської діяльності у радянський період.

На сьогодні в Україні всього п'ять навчальних закладів професійно-технічної освіти готують кваліфікованих робітників для поліграфічної галузі: Київське вище професійне поліграфічне училище, Міжрегіональне вище професійне училище з поліграфії та інформаційних технологій у Дніпропетровську, Ставропігійське вище професійне училище м. Львова, Харківський поліграфічний центр професійно-технічної освіти та Херсонський професійний ліцей зв'язку та поліграфії. 29 жовтня в актовій залі навчального корпусу Ставропігійського ВПУ, що на вулиці Є. Плужника, 6 представники вищезгаданих навчальних закладів, а також партнери з Stredna skola graficka (м. Брно, Чехія) зібрались на II Міжнародній конференції. Наступного ж дня конференцію було

продовжено в історичних стінах корпусу училища, що на вул. Івана Федорова, 9, де й відбулась презентація музею.

Давні традиції українського кириличного друкарства зароджувались та розвивалися тут віддавна. У цій будівлі була перша в Україні професійна школа, що діяла при Львівському ставропігійському братстві, створеному 1586 року. Саме тут розпочала роботу найдавніша не лише в нашій державі, а й у слов'янському світі друкарня, заснована братством. За Австро-Угорської імперії професійна школа стала Ставропігійським інститутом. Ще пізніше, 1944 року, відновлено освітню та друкарську діяльність нинішнього навчального закладу.

В наступному, 2016 році, колектив державного навчального закладу та громадськість України відзначатимуть ювілей — 430-річчя від часу заснування друкарні та професійної школи з підготовки майстрів книгодрукування. А всі історичні події в стінах будівлі по вул. Івана Федорова, 9 слід вважати міцним фундаментом для відновлення з 1944 р. та продовження освітньої і друкарської діяльності сучасної професійної школи у Ставропігійському вищому професійному училищі м. Львова.

Зрештою, ідея створення музею у стінах цього навчального закладу не нова. Свого часу (у 1886–1887 рр.) галицький історик і громадський діяч московільського напрямку Ісидор Шараневич створив при Ставропігійському інституті у Львові Музей галицько-української старовини, де були зібрані слов'янські стародруки XVI–XVII ст., документальні матеріали, грамоти, судові книги, а також етнографічні пам'ятки, які він знайшов під час розкопок у давньому Галичі.

Сам Шараневич був дуже цікавою постаттю. Жив у 1829–1901 роках. Починав педагогом (учитель Перемиської і Львівської гімназій). З 1871 р. став доцентом, а з 1873 р. — професором Львівського університету. Був дійсним членом Академії наук у Krakovі, почесним директором Київського університету. Довголітній сенатор Ставропігійського Інституту у Львові (1885–1901 рр.). Під його редакцією 1886 р. було видано I том ювілейного видання на честь 300-річчя Львівського Ставропігійського братства [3]. Почесний член товариства «Просвіта» з 1871 року. Був одним із фундаторів Національного музею у Львові, заклав основу його фондів. А ще — наставник видатного українського географа Степана Рудницького... [4].

Першопочатково музей починався з приватної колекції. Вона містилася у будинку дослідника і сягала 80 експонатів. Після археологічних виставок, які відбулися у 1885 та 1888 роках, при інституті виникає постійно діюча експозиція. У 1886 р., під час святкування 300-ліття, Ставропігійський інститут прийняв рішення у 1888 р. провести Археологічно-бібліографічну виставку, яку мали приурочити до 100-ліття надання статусу інституту (до 1788 р. це Ставропігійське братство) [5]. Виставка проходила у жовтні-грудні 1888 р. у будинку Ставропігії на вул. Руській, 3. Для неї відводилося сім кімнат. Загалом експонати поділили на 6 відділів. Згодом ця виставка переросла у музей Ставропігійського інституту [6].

З плином часу русофільське керівництво вивезло Музей до Росії, де він зберігався в університеті у Ростові-на-Дону під опікою колишнього сенатора Ставропігії І. Цибика. Нестача коштів на зберігання музеїв змусила русофілів звернутися за допомогою до українофільського керівництва Інституту. 22 жовтня 1920 р. вони просили надіслати гроші для сплати оренди за приміщення. На засіданні 3 листопада 1920 р. українофільська рада Ставропігії ухвалила виділити суму 5000 марок на покриття орендної плати й доручила виконання цього рішення Кирилу Студинському. 12 травня 1921 р. художник Фелікс Вигживальський з Ростова-на-Дону надіслав митрополитові Андрею Шептицькому листа, в якому від імені хворого І. Цибика просив зайнятися справою музею. Митрополит доручив це Ставропігії [7].

Та повернемося до новоствореного музею. Музей історії освітньої та друкарської діяльності ДНЗ «Ставропігійське ВПУ м. Львова» було створено на основі колекційних пам'яток історії освітньо-друкарської діяльності та розвитку технологічного виробництва в галузі поліграфії у стінах історичної будівлі (пам'ятки архітектури) «Друкарня Ставропігійського братства XVII–XIX ст.» по вул. Ів. Федорова, 9. На фасаді будівлі розміщено меморіальну дошку з написом: «В цьому будинку знаходились друкарські верстати першодрукаря Івана Федоровича, який вперше на Україні видав у 1573–1574 рр. в м. Львові книгу «Апостол», а також таблиця державного реєстру національного культурного надбання за № 1276 «Друкарня Ставропігійського братства XVII–XIX ст.».

За ініціативою директора училища Бурак І. В. впродовж 2010–2014 рр. групою працівників під керівництвом старшого майстра Гошівської В. М. були зібрані архівні документи, матеріали та зразки поліграфічного обладнання й устаткування, що відображають послідовність історичних подій у будівлі навчального закладу за адресою: м. Львів, вул. Ів. Федорова, 9 за період з XVI ст. до теперішніх днів стосовно становлення і розвитку друкарської та освітньої діяльності. Зібрані матеріали й документи дали можливість створити у Ставропігійському училищі Музей історії освітньої та друкарської діяльності.

Левова частка експонатів була зібрана педагогічними працівниками навчального закладу. Основною метою створення музею було залучення учнівської молоді до вивчення та збереження історико-культурної спадщини, формування поваги до минулого, зокрема до культурно-історичного минулого нашого регіону. Музей створено для збереження, вивчення, забезпечення подальшої пошукової діяльності, популяризації пам'яток, пов'язаних з книгодрукуванням у м. Львові від найдавніших часів і до сьогодення.

За профілем його можна охарактеризувати як історико-технічний (поліфункціональний) галузевий музей. Окрім освітньо-культурної та науково-дослідної функцій, він може виконувати навантаження ще й альтернативної навчальної лабораторії.

Головними завданнями музею є: збирання і зберігання матеріалів про діяльність Ставропігійського братства; сприяння удосконаленню навчально-виховного процесу; допомога педагогічному колективу у впровадженні нових нетрадиційних форм роботи з учнями; організація профорієнтаційної роботи з випускниками шкіл; збір матеріалу про друкарську діяльність за межами України; співпраця з профільними музеями Львівщини. Окрім керівника музею (майстра виробничого навчання Василишин Дарії Василівни) існує ще рада музею у складі 15 осіб.

Усі експонати музею розміщуються у чотирьох виставкових залах загальною площею 106,6 м². Музей структурований в окремі експозиції, побудовані за тематично-хронологічним принципом, що мають історико-пізнавальне та освітньо-естетичне спрямування. Основу музейних фондів складають музейні предмети та науково-допоміжні матеріали. Саме через музейні предмети музей здійснює свою основну соціальну функцію — документування. Фонди музею історії освітньої та друкарської діяльності можна умовно класифікувати так:

- загальна кількість одиниць збереження — 939 одиниць;
- кількість музейних предметів основного фонду — 844 одиниць;
- кількість музейних предметів науково-допоміжного фонду — 95 одиниць.

Кожен зал відображає певний період історії. Зокрема, експонати першого залу окреслюють «Період історії від 1572 до 1939 років». Серед основних фондів залу, які складаються з 78 одиниць:

- портрет Івана Федорова (художник С. Томасевич 1904 р.);
- картини художника Г. Сіріна;
- книги «Біблія» та «Граматика Івана Федорова»;
- глиняні тарілки;

- альбом «Місця діяльності Івана Федорова»;
- експозиції з альбома;
- комплект листівок «Першодрукар Іван Федоров».

Серед допоміжних фондів, що налічують 91 одиницю, в основному стенді та плакати:

- життєвий шлях Івана Федорова;
- історія діяльності Львівського Ставропігійського братства;
- становлення і розвиток школи Львівського Ставропігійського братства;
- діяльність друкарні Ставропігійського братства;
- історія Ставропігійського інституту;
- історико-інформаційні плакати.

Стенди містять короткі текстові супроводи, що розповідають про основні віхи розвитку в окреслений період.

Другий зал презентує «Відновлення освітньо-друкарської діяльності в радянський період». Серед 77 експонатів:

- поліграфічне обладнання цеху стереотипії;
- пристосування цеху стереотипії;
- матриці, стереотипи, кліше;
- історико-інформаційні стенді тощо.

«Технологія поліграфічного виробництва в радянський період» — таку назву має наступна експозиція, розміщена у третьому залі музею. Вона найбагатша, адже більшість експонатів були збережені завдяки працівникам навчального закладу. Серед 636 одиниць відвідувачі можуть побачити поліграфічне устаткування та обладнання:

- робочі місця ручних складачів з касами для лінійок та наборними шрифтами;
- шафи з дерев'яними шрифтами;
- учнівську дошку 1944 року;
- наборні форми, металеві рами, заключки, липку стрічку;
- декельне полотно, молоток, вибивач (виколотку), ключ декельний, ключ заключний, бородок, напильник, щільникові підставки під кліше;
- полімерні стереотипи; металеві підставки під фотополімерні стереотипи; стереотипи на дерев'яних підставках;
- інструменти складача; касу для шрифтів, касу для лінійок, касу для пробілів, ящики для пробільних матеріалів та багато-багато іншого.

Логічним продовженням є наступна експозиція «Початок комп'ютерних технологій у поліграфії», розміщена у четвертій залі. Основні фонди залу налічують 57 одиниць, серед яких:

- стенд «Зразки шрифтів»;
- комп'ютерна та розмножувальна техніка;
- оригіналотримач та ін.

У ще одній невеликій кімнаті (вхід до музею) можна ознайомитись з історією створення Львова та Ставропігійського братства, оглянути глиняні тарілки (одна — з портретом Івана Федорова, друга — з друкарською маркою Федорова), присвячені 400-річчю від дня смерті Федорова та залишили свої враження у книзі відгуків. Деякі експонати музею можна побачити і на офіційній сторінці Ставропігійського училища в розділі «Музей» за адресою: <http://www.splicey.org.ua/museum.php>.

Найближчим часом планується видання презентаційного буклета «Музей історії освітньої та друкарської діяльності». Це видання лаконічно, але ґрунтovanо відтворюватиме зміст екскурсій залами музею, збагачуючи уяву читачів красивими ілюстраціями.

Оригінальні пам'ятки історії та культури, зібрані і дбайливо збережені в музеях відіграють важливу роль у вихованні в душах молодого покоління національних, духов-

них і моральних вартостей. А стан сучасного соціуму як в Україні, так і світі, все частіше дозволяє говорити про нашу епоху як про поворотний момент в історії. У зв'язку з цим виникає необхідність пошуку нових орієнтирів, напрямків розвитку. І одним з шляхів вирішення цього завдання може служити створення музеїв нового типу, які виконують не лише традиційну функцію, але є науковими й духовними центрами, музеїв, які популяризують наше минуле. Минуле, без якого немає майбутнього...

Література

1. Aartc Г. Що таке музей? [Текст] / Герман Аартс // Музей: менеджмент і освітня діяльність. — Львів : Літопис, 2009. — С. 16.
2. Про музей та музейну справу. Закон України від 29 черв. 1995 р. № 249 / 95-ВР [Текст] // Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища : зб. офіц. док. — К. : Істина, 2002. — С. 49–58.
3. Шустова Ю. Э. Документы Львовского Успенского Ставропигийского братства (1586–1788) [Текст] : источниковедческое исследование. — М. : Рукописные памятники Древней Руси, 2009. — С. 30–32.
4. Протоколи засідань організаційного комітету археологічно-бібліографічної виставки з питань придбання старовинних книг, ікон та антикварних предметів від приватних осіб та установ [Текст] // ЦДІАУ у Львові. — Ф. 129 (Ставропігійський інститут). — Оп. 2. — Спр. 745. — Арк. 4.
5. Ісидор Шараневичъ [Текст] / В. Ш. // Временник Ставропигийского Института на 1903 г. — Львовъ, 1902. — С. 188–190.
6. Наукова та громадська діяльність Ісидора Шараневича [Текст] / С. Гелей // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — Львів, 2001. — Вип. 9. — С. 320–331.
7. Ставропігійський інститут у громадському житті Галичини (друга половина XIX — початок ХХ ст.) [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / О. С. Киричук. — Львів, 2001. — 20 с.

Васильшин Д. В., Васильшин О. Н., Васильшин-Грицина Т. Н.,
**МУЗЕЙ ИСТОРИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ И ПЕЧАТНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТАВРОПИГИЙСКОГО ВЫСШЕГО
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО УЧИЛИЩА Г. ЛЬВОВА**

В статье раскрыта роль и значение музея в культурно-образовательной, учебной и научной деятельности. Представлена общая характеристика Музея истории образовательной и печатной деятельности Ставропигийского высшего профессионального училища г. Львова, его функциональная нагрузка. Определены и проанализированы основные тематические блоки музеиных экспозиций. Представлены современное состояние и перспективы развития музея.

Ключевые слова: музей, Ставропигия, книгопечатание, экспонат.

Vasylyshyn D. V., Vasylyshyn O. M., Vasylyshyn-Hrytsyna T. M.
**THE SIP OF THE PAST: HISTORY OF CREATION OF THE HISTORY
OF EDUCATIONAL AND PRINTING ACTIVITIES MUSEUM**

The role and importance of the museum in the cultural and educational, training and research activities are shown in the article. The general characteristic of educational and historical activity of printing Museum of Stauropégic Higher School in Lviv City and its functional load are shown. The main thematic blocks of museum exhibitions are identified and analyzed. The current state and prospects of the museum development are presented.

Keywords: museum, stauropégic, printing, publishing, exhibit.

УДК 379.85:069.51(4 Жит)

Блажкевич Т. П., Якубовська Л. В.

ПОТЕНЦІАЛ ТА РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНОГО МУЗЕЮ В СТАНОВЛЕННІ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ ЖИТОМИРЩИНИ

Розглядаються історія та організація створення літературного музею. Проаналізовано основні напрямки його діяльності, пошукова робота, комплектування матеріалу, створення основних фондів, діючих експозицій. Відображене розвиток літературного процесу на Житомирщині, можливість використання історико-культурних та туристичних ресурсів у туристичній індустрії, що сприятиме перетворенню музею в об'єкт краснавчо-туристичної діяльності.

Ключові слова: туризм, в'їзний туризм, внутрішній туризм, туристична діяльність, літературний музей, музеїні фонди, експонати, експозиції стаціонарних та пересувних виставок, меморіальні речі, об'єкт туристичної зацікавленості, відображення розвитку літературного процесу на Житомирщині.

В умовах глобалізації туристичний бізнес є перспективним і прибутковим, оскільки отримання прибутку відбувається через задоволення туристичних потреб населення, надання йому різноманітних туристичних послуг у вигляді екскурсійного та іншого сервісу. Хоча природно-ресурсний потенціал Житомирщини характеризується достатнім обсягом рекреаційних ресурсів і посідає провідне місце у державі, однак розвиток туристичної діяльності залишається на низькому рівні. Основними факторами непривабливості для іноземних туристів є незадовільні умови пересування будь-яким транспортом, ускладнений візовий режим, відсутність чіткої політики в галузі туризму на місцевому рівні, низька якість об'єктів проживання та незадовільний рівень сервісного обслуговування.

Як і вся Житомирщина, м. Житомир має потужний потенціал — велику кількість музеїв, відомих не лише в Україні, але й за її межами. Музейний туризм є специфічною діяльністю із виробництва та реалізації різноманітних туристичних продуктів музейного характеру: створення експозицій, організація внутрішніх та зовнішніх екскурсій. Вся багатовікова історія Житомирського краю добайливо зібрана житомирськими науковцями, краєзнавцями і зберігається в музеях Житомирщини, адже музей є безцінними джерелами пізнання та основним товаром, який пропонує туристична фірма.

Так, ще зовсім недавно Житомирський обласний літературний музей був поставлений у ситуацію самовизначення, пошуку нових шляхів розвитку та залучення нових позабюджетних джерел, у тому числі залученням участі в туристичну діяльність. Виробляється новий підхід до розуміння суті музею та його суспільного призначення. У центрі уваги повинен бути не музейний предмет із його властивостями та функціями, а залучена у сферу діяльності музею, людина [12]. Загальне завдання — максимально включити музейний потенціал у туристичний обіг, хоча це і вимагає надто складних змін у роботі спеціалістів музейної справи та в роботі туристичного бізнесу. Головна проблема полягає в тому, що туріндустрія продає турпродукт. Турпродукт — це комплекс послуг, проданий за єдиною угодою та ціною. Функції музею доволі складні, а форми діяльності різноманітні. Актуальним є відродження інтересу до відвідування музею туристами, а використання історико-культурних, туристичних ресурсів сприятиме його розвитку.

Дослідження особливостей розвитку туризму на глобальному, національному та регіональному рівнях стають все більш актуальними. Проблеми розвитку туризму в Україні, питання організації ефективної роботи туристичної індустрії, планування та використання туристичного потенціалу висвітлено у працях багатьох українських та закордонних вчених і фахівців туристичної галузі. Проблеми розвитку туризму досліджували В. І. Азар [1], І. Т. Балабанов [2], В. С. Боголюбов [3], О. Ю. Грачев [4], В. Ф. Кирик [6],

В. В. Шиманська [11]. Проблеми в сфері музейної справи, зокрема недосконалість законодавчої бази, недостатність експозиційних площ, відсутність надійної системи обліку і зберігання музейних фондів тощо висвітлено у працях Чупрія Л. В. [10], створення музеями своїх власних часописів розглянуто у Романчук А. В. [9]. Однак, відродження інтересу до відвідувань музеїв туристами, перетворення музею в об'єкт краєзнавчо-туристичної діяльності досліджено не достатньо.

Метою дослідження є здійснення аналізу сучасного стану Житомирського обласного літературного музею, окреслення перспектив на майбутнє. Завданням дослідження є пошук нових шляхів і методів застосування музею у туристичну діяльність, здійснення його пошукової роботи та комплектування матеріалу, пов'язаного із культурним життям Житомирщини. Головним завданням музею є створення фонду, який би відобразив розвиток літературного процесу на Житомирщині, отримав визнання як об'єкт краєзнавчо-туристичної діяльності та сприяв розвитку вітчизняного та внутрішнього туризму.

Основним напрямом діяльності Житомирського обласного літературного музею є наукове комплектування, спрямоване на збереження рухомих пам'яток літературного та мистецького життя — культурно-освітня, науково-дослідна діяльність та пошукова робота, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'яткохоронна робота. Музей має багато специфічних рис та особливостей, які зумовлюють їхні наукові, культурно-освітні та інші функції. Нині зібрано близько 5 тисяч одиниць речей музейного значення. Особливо виділяються бібліотека та архівні матеріали відомого поета-перекладача Бориса Тена, автографи українських письменників XIX–XX сторіччя, ескізи до вистав Житомирського театру, колекції театральних афіш, меморіальні речі українських письменників, митців [13].

Ідея створення літературного музею виникла в Житомирі ще у 70-і роки ХХ століття у колі кращих представників місцевої інтелігенції, де особлива роль належала поету і перекладачу Борису Тену і тодішньому ректору Житомирського державного педагогічного інституту ім. І. Я. Франка Івану Осякі. Б. Теном до місцевого керівництва була донесена думка стосовно використання для експозиції майбутнього музею власної бібліотеки, надзвичайно багатої на раритети. Однак справа організації музею розпочалася пізніше. Наказ обласного управління культури щодо створення нового музею з'явився 30 грудня 1990 р. Керівництво області вирішило якнайшвидше відкрити літературний музей після занесення в місті будинку, в якому в 1917 році мешкав Олександр Довженко. Навіть місце для музею було визначене не випадково — майже поруч із занесеним довженківським будиночком. Спершу установа містилася у кількох кімнатах. Повна відсутність фондів музею була найбільш негативним фактором. Зазвичай музеї засновуються на подарованих або успадкованих колекціях, тобто коли вже є те, що можна продемонструвати. Тут — навпаки. Науковці — справжні ініціатори — розпочали інтенсивний пошук речей музейного значення. У Житомирі, на той час, залишилося дуже мало побутових речей XIX–XX століття. Робітники літературного музею почали тісну співпрацю з літераторами міста. 20 травня 1990 року до 200-річчя від дня народження Бальзака, у приміщені колишнього маєтку Евеліни Ганської, було відкрито літературно-меморіальний музей Оноре де Бальзака (с. Верхівня Ружинського району), який увійшов до складу Житомирського літературного музею у 1994 р. на правах відділу. Питання ж ремонту будівлі самого літературного музею так і не вирішувалося. Міською владою було офіційно передано музеєві меморіальний будинок, де в 1919 році народився геніальний піаніст Святослав Ріхтер. Щоб відновити стару будівлю, було створено проект вражаючої краси, але, знову ж таки, на реалізацію реставраційно-будівельних робіт коштів не вистачало. Умови для працівників музею були складни-

ми, але, попри все, вони продовжували працювати. І лише нарешті в 2001 році вирішилася доля музею. Управлінням культури було прийняте рішення переселити Житомирський літературний музей до будинку колишнього художньо-виробничого комбінату. Розташована у самому центрі міста (по вул. Київській, 45) у свій час гарна будівля у стилі модерн (блізько 1907 р.) перебувала у жалюгідному вигляді, коли до неї переїхали працівники музею. Спочатку були труднощі, пов'язані з відсутністю приміщень для створення експозиції, проблема з розміщенням фондів, майна і просто відсутністю приміщень. Але старовинний будинок було врятовано, тому, що з 2007 р. розпочалося поетапне фінансування ремонтних робіт Обласною радою і управлінням культури. Реставрована будівля обласного літературного музею стала прикрасою міста. Вона приваблює мешканців та гостей міста.

Експонати музею, майже без державного фінансування, були зібрані його співробітниками фактично на ентузіазмі. Музейні фонди формувалися з 1992 року. Меморіальні речі Бориса Тена стали основою фондового зібрання музею. Пролежавши 10 років після смерті поета й перекладача в його зачиненому кабінеті, вони дивним чином збереглися. Це книжки, листи, рукописи, меморіальні речі. Невісткою Бориса Тена Катериною Ленець (Київ) було подаровано музею фортепіано «Блютнер» (1905 р.), звуками якого і досі насолоджуються на літературних вечорах відвідувачі. Значна культурна цінність, яка належить музею — автографи видатних українських літераторів М. Бажана, М. Рильського, М. Годованця та інших, музичних діячів Б. Лятошинського, З. Гайдай.

Автографи, листи відомих діячів українського театру, рідкісні афіші та фотодокументи були передані музею родиною режисерів Станіславських Миколи Дмитровича та Тетяни Василівни, що були учнями славетного Леся Курбаса. Завдяки передачі цих архівних матеріалів музей дуже збагатився.

Цінним матеріалом для музею була передача у 1994 році з Канади книжок у кількості 600 шт., що видавалися у різних місцях світу, українською діаспорою. Збірка прижиттєвих видань І. Огієнка (митрополита Іларіона) — це найцікавіша частина цієї колекції.

Є також у музеї фонд українського композитора М. Скорульського. Рукописи, ноти, старовинні світlinи, меморіальні меблі з Житомирського будинку композитора - все це значна складова музейних колекцій. Особливої уваги заслуговує прижиттєвий портрет М. Скорульського, що було створено І. Раузе — житомирським художником і поетом.

Серед експонатів, що надійшли до фондів музею на початку цього століття, є експонати колишнього громадського музею у Житомирі, створеного Іваном Карпушенком, дочка якого передала десятки книжок з автографами відомих письменників. А зібрання творів О. Гончара має автограф на кожному томі.

Певна кількість архівних матеріалів та театральних ескізів Івана Шевченка — заслуженого діяча мистецтв, що працював у Житомирському облмуздрамтеатрі 1952–1994 pp. — окраса музейного зібрання (подаровано вдовою художника Вірою Прохорівною).

Значну частину книжкового фонду складають твори поетів та прозаїків Житомирщини і навіть тих, що живуть за межами батьківщини. Є тут і матеріали Валерія Шевчука — лауреата премії ім. Т. Шевченка, і рукописи та архівні матеріали поета Ю. Гудзя, а також комплекс матеріалів прозаїка М. Колесника. Гордість музею — художня колекція. Подаровані картини виставлені в окремому залі. Тут і дарунки народного художника М. Максименка, і заслуженого художника України скульптора Д. Красняка, Ю. Каргополова, С. Зеленої, М. Бутковського, В. Радецького та інших. Також є речі антикварного значення, що надійшли з київської митниці та з фондів музею Дирекції художніх виставок України.

Впродовж двох десятиліть колектив музею займався кропіткою роботою і завдяки зусиллям та ініціативі сьогодні він налічує понад 7 тисяч одиниць науково опрацьованих музейних предметів. Те, що в експозицію музею увійшло багато пам'яток історії, старовинних меблів, речей, є результатом самовідданої роботи працівників, що проводять реставраційно-консерваційні заходи самотужки.

Багато експозицій стаціонарних та пересувних виставок було створено за час існування музею, що викликало визнання відвідувачів та загальнообласний резонанс. Експозиції були присвячені видатним українським письменникам: І. Котляревському, Т. Шевченку, Лесі Українці, М. Коцюбинському, О. Олесю, О. Ольжичу, О. Довженку, С. Васильченку, М. Рильському, Борисові Тену, І. Огієнку, В. Шевчуку; діячам музичної культури України: М. Скорульському, Б. Лятошинському, В. Косенку, С. Коссовій. Чимало художніх виставок було організовано у музеї: «Театральний художник І. Шевченко», «Ювілейна виставка Житомирського осередку Спілки художників України», живопис І. Дзюбенка, графіка С. Зеленої, живопис М. Ракова, «Живопис молодих художників Житомира», «Поліська витинанка».

Створення нових цікавих експозицій дозволило музею розширити екскурсійну діяльність, залучити все більш широкі кола жителів області до історико-літературної спадщини краю. Нині йде активна робота над новими експозиціями, які дозволять висвітлити літературну історію Житомирщини з найдавніших часів до наших днів.

Музей проводить наукові дослідження життя та діяльності відомих літераторів та митців Житомирщини. Наукові співробітники музею є авторами книг та статей про письменників-житомирян і тих літераторів та культурних діячів, життя яких пов'язане з Житомиром. У музеї працують 14 співробітників, з них 6 займаються науковою роботою.

Наразі музей перетворився на місце зустрічей шанувальників слова з літераторами. Тут відбуваються презентації нових книжок житомирських авторів. Місцеві барди й професійні музиканти та співаки виконують на зустрічах пісні, вірші наших поетів. Житомирський літературний музей став своєрідним вогнищем живого поетичного слова.

Туристична діяльність як одна із найважливіших соціально-економічних складових розвитку економіки України сприяє покращенню економічного стану, соціальному життєзабезпеченню, оптимальному використанню туристичних та історико-культурних ресурсів, розвитку інфраструктури та міжнародному співробітництву. Туризм для музею — це засіб внутрішньої мобілізації й адаптації до умов ринку, спосіб визначення цілей і стратегії діяльності в нових умовах, можливість визнання об'єктом краєзнавчо-туристичної діяльності. Для розвитку туризму Житомирська область має всі необхідні ресурси, які використовуються не повністю. Її багата культурно-історична спадщина, розгалужена мережа транспортних сполучень, закладів культури та мистецтва, наявність туристичної індустрії, яка постійно розвивається, визначають роль Житомирщини як важливого рекреаційного регіону. Однак іноземні туристи становлять незначну частку в загальному обсязі туристичних потоків Житомирської області. В умовах глобалізації необхідно розвивати туристичну індустрію, що сприятиме забезпеченням конкурентоспроможності регіональної економіки.

У Житомирському обласному літературному музеї, створеному у 1990 р., дбайливо зібрано і зберігається все, що є гордістю та народним надбанням. Працівникам музею вдалось в архівах, приватних колекціях зібрати і відтворити історію краю, насичену подіями літературно-мистецького життя міста Житомира і області за два останніх століття. Наразі фонд музею налічує більше семи тисяч одиниць. Це меморіальні речі, архівні матеріали, меблі, книги, твори мистецтва, пов'язані з життям та діяльністю найвидатніших діячів культури України та зарубіжжя.

Літературний музей м. Житомира призначений для вивчення, збереження, використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до історико-культурної спадщини, надання змоги відвідувачам побувати в давньому минулому, побачити сьогодення житомирян, його здобутки і навіть заглянути в майбутнє. У музеї зібрано і зберігається все, чим пишається народ. Тому основним завданням музею має стати максимальне залучення музейного потенціалу в сферу туризму. Це, в свою чергу, потребує надто глибоких змін у музейній справі та в роботі туристичного бізнесу.

Література

1. Азар В. И. Экономика туристского рынка [Текст] / В. И. Азар, С. Ю. Туманов. — М., 1998. — 274 с.
2. Балабанов И. Т. Экономика туризма [Текст] : учеб. пособие / И. Т. Балабанов, А. И. Балабанов. — М. : Финансы и статистика, 2003. — 176 с.
3. Боголюбов В. С. Экономика туризма [Текст] / В. С. Боголюбов, В. П. Орловская. — М. : Академия, 2005. — 192 с.
4. Грачева О. Ю. Организация туристического бизнеса технология создания турпродукта [Текст] / О. Ю. Грачева, Ю. А. Маркова. — М. : Научный вестник, 2007. — 213 с.
5. Єремеєв В. В. Борис Тен (М. В. Хомічевський) [Текст] / В. В. Єремеєв. — Житомир : Вид-во Житомирського літ. музею, 2005. — 36 с.
6. Кифяк В. Ф. Організація туризму [Текст] : навч. посіб. / В. Ф. Кифяк. — Чернівці : Книги-XXI, 2008. — 343 с.
7. Костриця М. Ю. Житомир: підручна книга з краєзнавства [Текст] / М. Ю. Костриця, Р. Ю. Кондратюк. — 2-е вид., випр. й доп. — Житомир : Косенко, 2007. — 464 с.
8. Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва [Текст] : енциклопедія Житомира / За заг. ред. Г. П. Мокрицького. — Т. 2. — Книга 1. — Житомир : Волинь, 2009. — 244 с.
9. Романчук А. В. Музейный туризм : учеб.-метод. пособие. — СПб : СпБ гос. ун-т, 2010. — 46 с. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://history.spbu.ru/userfiles/Romanchuk.PDF>.
10. Чупрій Л. В. Стан та проблеми музейної справи в Україні [Текст] // Музей України. — 2010. — № 2. — С. 2–4.
11. Шиманська В. В. Конкурентоспроможність туристичного комплексу Житомирщини [Текст] / В. В. Шиманська // Економіка. Управління. Інновації. — 2010. — № 2 (4).

Блажкевич Т. П., Якубовская Л. В.

ПОТЕНЦІАЛ И РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНОГО МУЗЕЯ В СТАНОВЛЕНИИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ИНДУСТРИИ ЖИТОМИРЩИНЫ

Рассматриваются история и организация создания литературного музея. Проанализированы основные направления его деятельности, поисковая работа, комплектование материала, создание основных фондов, действующих экспозиций. Отображено развитие литературного процесса на Житомирщине, возможность использования историко-культурных и туристических ресурсов в туристической индустрии, что будет способствовать превращению музея в объект краеведческо-туристической деятельности.

Ключевые слова: туризм, въездной туризм, внутренний туризм, туристическая деятельность, литературный музей, музейные фонды, экспонаты, экспозиции стационарных передвижных выставок, мемориальные вещи, объект туристической заинтересованности, отображение развития литературного процесса на Житомирщине.

Blazhkevych T. P., Yakubovska L. V.

THE POTENTIAL AND ROLE OF THE LITERARY MUSEUM IN THE FORMATION OF THE TOURIST INDUSTRY OF ZHYTOMYR OBLAST

The paper highlights the history and formation of the literary museum. The main directions of its activities, search work, material acquisition, formation of basic funds and existing exhibits are analyzed. The paper also considers the development of the literary process in Zhytomyr oblast, as well as the possibility of using the historical, cultural and tourist resources in the tourist industry that will facilitate the conversion of the museum into the object of ethnographic and tourist activities.

Key words: tourism, external tourism, internal tourism, tourist activities, literary museum, museum funds, exhibits, displays of stationary and travelling exhibitions, memorial things, objects of tourist interest, reflection of development of literary process in Zhytomyr oblast.

Розділ 7.
РЕКРЕАЦІЙНИЙ ТУРИЗМ І РЕАБІЛІТАЦІЯ

УДК 314.335 (74):612.6

Гальків Л. І.

**РЕПРОДУКТИВНИЙ ТУРИЗМ ЯК ФОРМА
ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ**

Розкрито підходи до розуміння репродуктивного туризму та означено зміст цього поняття. Охарактеризовано причини та напрямки репродуктивних міграцій у світі. Досліджено особливості та обґрунтовано проблеми розвитку репродуктивного туризму в Україні.

Ключові слова: медичний туризм, репродуктивний туризм, безпліддя, допоміжні репродуктивні технології.

Медичний туризм для України є новим, прогресивним сегментом ринку лікувально-оздоровчих послуг. Це активує увагу практиків до відкриття відділів медичного туризму у складі суб'єктів туристичної індустрії, орієнтації компаній на надання послуг лікувально-оздоровчого туризму («МедВояж», «Медасіст-Україна», «Крос-Мед-Тур») й посилює інтерес науковців до цієї сфери. У даній статті зосередимо увагу на одному із дискусійних різновидів лікувально-оздоровчого туризму — репродуктивному, назва якого із журналістики «перекочувала» у сферу практики й науки.

Проблема безпліддя нині стоїть доволі гостро й набуває глобального характеру. Так, у світі за останніх двадцять років частка подружніх пар дітородного віку, що стикнулася з цією проблемою, зросла на 16 в. п., сягнувши 20 % й щороку зростає кількість осіб, які отримують лікування засобами допоміжних репродуктивних технологій (ДРТ) поза межами країни проживання.

В Україні викристалізувалися наступні тенденції:

- сформовані й успішно розвиваються наукові школи (від першого «штучного» запліднення яйцеклітини минуло понад 30 років; від народження першої дитини з використанням програмами IVF (*in vitro fertilization*) — біля 25 років);
- оновлюються формати роботи медичних установ (приміром, у 2014 р. нагороджено низку клінік репродукції сертифікатом «Українська Асоціація Медичного Туризму рекомендує» за впровадження сучасних принципів медичного туризму);
- удосконалюється нормативно-правова база щодо використання репродуктивних технологій (наприклад, у 2012 р. прийнято ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмежень у використанні допоміжних репродуктивних технологій»; наприкінці 2013 р. набув чинності Наказ МОЗ України «Про затвердження Порядку використання допоміжних репродуктивних технологій в Україні»);
- популяризується лікування безпліддя у медіапросторі — робота секції репродуктивної медицини в рамках МТЕС.Kiev (Medical Travel Exhibition and Conference); старт у 2014 р. релайті-шоу «Щастя з пробірки» на телеканалі «Інтер».

Наукові розвідки, які стосуються тематики репродуктології, нині розглядаються не лише крізь призму аспектів медицини (Ф. Дахно, В. Камінський, В. Здановський,

С. Байкошкарова, Д. Фельдберг та ін.), а й включаються у рамки демографії, екології, моралі, права, теології та ін. За останні роки з'явилися публікації, присвячені феномену «репродуктивного туризму» [2; 3; 4].

Мета цієї статті полягає в дослідженні теоретичних основ репродуктивного туризму та окресленні особливостей його розвитку.

Шанси народити дитину за сучасних реалій визначаються не лише станом здоров'я майбутніх батьків, а й їх світоглядними цінностями, силою цілеустремленості, фінансовими можливостями, країною проживання. Розвиток ДРТ набуває глобального характеру, активуючи міждержавні потоки отримувачів їх послуг. Упорядкуванню світового ринку послуг у сфері ДРТ сприяли:

- варіація можливостей доступу значної частини жителів планети до кваліфікованої медичної допомоги;
- наявність різноманітних законодавчих перепон на шляху вирішення проблем безпліддя у багатьох країнах;
- велика кількість носіїв репродуктивного потенціалу в більшості країн;
- розвиток медичної, транспортної та фінансової інфраструктури;
- економічні та соціальні ефекти від функціонування репродуктивної медицини.

Засоби ДРТ дозволяють нині стати батьками незалежно від віку, статі, стану здоров'я, подружнього статусу, сексуальної орієнтації. Уможливлюється батьківство навіть після смерті — постмортальні методики знайшли практичне втілення. Унаслідок цього проблему безплідності позиціонують як зону конфлікту між лікарями, громадськістю і пацієнтами [1, с. 4].

Об'єктивний попит на продукти сфери репродуктивної технології породив новий вид діяльності, що має відношення до народження дітей, а тим самим і нову галузь глобальної економіки, яка отримала різні назви [2]:

- репродуктивний туризм;
- репродуктивне заслання;
- транснаціональне розмноження;
- «репродуктивний проект» — стратегія, яка конструкується пацієнтом для вирішення своїх проблем із залученням різних ресурсів, у т. ч., пов'язаних з географічними переміщеннями;
- «глобальна торгівля "яйцями"» (тобто яйцеклітинами, йдеться про переміщення донорів (біоматеріалів) в іншу країну);
- «транскордонне відтворення»;
- репродуктивне лікування за кордоном.

В академічному середовищі найбільш коректним вважається останній термін. Проте, побутує думка, що основною метою діяльності установ, які спеціалізуються на ДРТ, є отримання прибутків, а не лікування безпліддя. Тому деякі дослідники [3; 4] вважають доцільним вживати термін «репродуктивний туризм» задля концептуалізації зв'язку цього явища з більш широким поняттям «лікувально-оздоровчий туризм», а також з індустрією туризму в цілому.

Репродуктивний туризм у широкому розумінні означають як практику, що пов'язана з тимчасовим виїздом в іншу країну для репродуктивного лікування. Противники цього терміну виходячи з того, що туристична подорож зазвичай здійснюється з метою легковажного отримання задоволення, обґрунтують правомірність формулювання «репродуктивне заслання». Останнє підкреслює вимушений характер міграції та соціально стигматизований характер відносини більшості до меншості, наслідком чого стало прийняття певних законів у сфері ДРТ. Втім, факт, що саме щодо продовження

роду засобами ДРТ термін «туризм» прижився, сам по собі говорить багато про що. Адже, як зауважує О. Ісупова [2], нікому не прийде на думку назвати «трудовим туризмом» міграцію, або говорити про «онкологічний» чи «кардіологічний» види туризму.

На користь терміну «репродуктивний туризм» вказує й те, що ДРТ зазвичай більш продуктивні за умов поєднання курсу лікування з відпочинком у спокійній обстановці, віддаленій від звичного місця проживання чи оточення пацієнтів. Окрім того, виїзд за межі своєї країни вищою мірою забезпечує конфіденційність інформації про «способ» зачаття/народження дитини й уbezпечує родину від низки проблем приватного характеру.

Складність і багатогранність явища тимчасового виїзду за межі країни з метою стати батьками призвели до створення додаткової термінології для його позначення, наприклад [2]:

- «поворотний репродуктивний туризм», або «поворотний репродуктивний трафік» (залежно від ступеня позитивності/негативності оцінки явища автором) — застосовується при дослідженні міграції сурогатних матерів або донорів в країну проживання пацієнтів;
- туризм народжуваності;
- «подорожі з приводу безпліддя»;
- «фертильний туризм»;
- прокреативний туризм;
- «новий секс-туризм».

Феномен «репродуктивного туризму» пояснюють відмінністю законодавчого поля різних країн, що й спонукає бездітних осіб до закордонних поїздок з метою застосування ДРТ для зачаття/виношування/народження дитини. Серед стримуючих причин транскордонних репродуктивних подорожей вказують на такі:

- заборону на використання донорських гамет;
- неможливість вибору статі дитини за іншими показниками, окрім медичних;
- застосування технологій, які зменшують відсоток успішного запліднення;
- наявність черг на донорські матеріали;
- відсутність передімплантаційної діагностики.

Варіюють й вікові обмеження застосування ДРТ (табл. 1), що також слугує спонукальним чинником прийняття рішення про вибір «місця подорожі» на користь певної країни.

Таблиця 1
Вікові обмеження застосування процедури ДРТ у деяких країнах

Країна	США	Австралія	Швеція	Норвегія	Туреччина, Голландія*	Ісландія	Угорщина, Данія, Чехія	Англія, Греція
Верхня вікова межа, роки	30–55	35,5 (без донорської яйцеклітини); 40,5 (з донорською яйцеклітинорою)	35 (37 в окремих випадках)	38	40 (42* в окремих випадках)	42 (45 в окремих випадках)	45	50

Складено автором за [5]

Не слід опускати й чинник віросповідання. Нерідко пацієнти обирають клініки, де лікарські процедури, на їх переконання, не суперечать канонам релігії, яку вони сповідують. Так, Єгипет «притягує» репродуктивні міграційні потоки з Палестини і

Судану, ОАЕ та Іран — з Єгипту та інших арабських країн, Казахстан — з Таджикистану, Узбекистану, Киргизії та інших мусульманських країн.

Серед топ-домінант активування в їїного потоку закордонних громадян у країну з метою отримання послуг у сфері ДРТ, можемо виділити:

- високий рівень розвитку репродуктології;
- доступність цін;
- ліберальне законодавство (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика країн із розвинутими репродуктивними туристичними потоками

Країна	Особливість		
	країни	туристичного потоку	
		масовий попит на послуги	переважаючий напрям
Ізраїль	високий рівень розвитку медицини, один з найвищих у світі показник шільності клінік та лікувальних циклів на душу населення	IVF	в'їзний
США	висока ефективність лікування, дозволене сурогатне материнство, всі види донорства, дозволений вибір статі немовляти	які недоступні /заборонні в країнах проживання	в'їзний – Європа, Канада, Японія; війзний – Індія, країни Латинської Америки
Індія	низька вартість медичних послуг, ліберальне законодавство, сурогатне материнство – масовий бізнес (бідність і незайнятість жінок, їх менталітет, спосіб харчування і низький рівень вживання алкогольних напітків)	сурогатних матерів і донорів яйцеклітин	в'їзний – країни з високою вартістю медичних послуг; «сусідні країни» (Японія, Шрі Ланка, Бангладеш, Афганістан); війзний – США, Таїланд
Італія, Німеччина	багато законодавчих обмежень стосовно різних процедур у сфері ДРТ	сурогатних матерів, можливість вибору статі немовляти	війзний: для багатьох пацієнтів – США; для менш заможних – Таїланд і Індія
Україна	усталені традиції у сфері репродуктивних технологій, висока репутація українських медиків, низька вартість послуг, короткий термін очікування черги	за всіма передовими методиками, що використовуються у світі	в'їзний – країни колишнього СРСР; країни з високою вартістю медичних послуг

Також досить важливим є фактор відстані, який вагомим чином визначає обсяг витрат грошових та часових ресурсів. Якщо в окремих випадках відстань долається одноразово, то, пряміром, або допоміжна (сурогатна) мати, або її «клієнти» неодноразово за час вагітності подорожують з метою зустрічі.

Окрім того, доступність процедури ДРТ визначається бюджетом домогосподарства і його реальною купівельною спроможністю. У цьому контексті найбільш сприятливі умови лікування безпліддя створені громадянам Бельгії, Чехії, Данії, Франції, де, як правило, витрати на послуги державних медичних установ повністю відшкодуються з фондів страхування. Натомість громадянам Туреччини за лікування безпліддя за кордоном загрожує ув'язнення на термін до 3-х років, а мешканці Коста-Ріки взагалі не можуть скористатися ДРТ у себе на батьківщині.

За деякими оцінками у світі понад 5 млн. осіб народилися за допомогою програми IVF [6]. Варто згадати про Швейцарію, де більше половини дітей сьогодні народжується саме в результаті ДРТ. Серед причин цього виділяють [7]: по-перше, збільшення

віку створення сім'ї, як наслідок, постаріння носіїв «потенційного батьківства»; по-друге, швейцарські пари не чекають настання вагітності «природним шляхом» більше півроку; по-третє, швейцарці не сприймають труднощі із зачаттям як хворобу, а штучне запліднення як крайній захід, на який можна зважитися, тільки якщо ніякі інші методи лікування не допомагають (IVF для них — це просто процедура, яка допомагає народити дитину).

Людністю чи не найбільш «боляче» сприймається метод допоміжного материнства. Якщо буддисти та кришнайти до нього ставляться лояльно, то представники католицизму, православ'я, ісламу вважають цей метод неприродним й аморальним. На противагу таким переконанням В. Андреєва [8] звертається до Біблії (Буття, 16), де йдеться про те, що бездітна Сара, найняла служницю для народження від її понад 80-тилітнього чоловіка Аврама сина, якого з юридичної точки зору офіційне подружжя вважало власною дитиною. Пізніше така ж практика знайшла своє продовження в Стародавніх Греції і Римі.

Україну відносять до небагатьох країн, де створено сприятливі можливості для лікування всіх форм беспліддя. У нас легітимний повний спектр послуг репродуктивної медицини без лімітування віку отримувачів її послуг, у тому числі допоміжне материнство. Частка останнього методу в усіх методиках ДРТ складає біля 3 %, у які включено лікування українських та іноземних пацієнтів [9]. Хибною є думка, що в Україні лише іноземні громадяни обирають метод допоміжного материнства.

Інновації застосовуються не лише у роботі з пацієнтами, а й з біоматеріалами. Сучасна жінка, яка відкладає вагітність (буде свою кар'єру або приймає лікування, несумісне з вагітністю) може скористатися процедурою заморожування ембріону чи яйцеклітини. Нині проблема «відкладеного» материнства лежить не у площині медицини, а скоріше — соціального протесту суспільства, яке не готове приймати «дорослу» маму.

В Україні працює понад 30 спеціалізованих клінік репродуктивного здоров'я. Вони, як і більшість медичних установ світу, оснащуються типовим обладнанням (японськими апаратами УЗД, німецькими мікроскопами, англійськими інкубаторами для зберігання клітин; датськими планшетами для зберігання ембріонів); застосовують визнані світовою репродуктологією протоколи лікування беспліддя; співпрацюють з лідерами фармацевтичного ринку; практикують стажування медичного персоналу за кордоном; обмінюються досвідом на міжнародних самітах з репродукції. Тут належний рівень сервісу і високий відсоток виношування вагітності. Натомість лікування в Україні обходить в середньому удвічі—тричі дешевше, ніж у США чи Європі. Серед іноземних пацієнтів програм ДРТ домінують мешканці Італії, Німеччини, Іспанії, Франції.

Не зважаючи на створення сприятливих умов щодо вирішення вітчизняними родинами проблеми бездітності (втрати шансів мати дитину) шляхом усиновлення, проблема бесплідності не втрачає своє актуальності. Реакція суб'єктів туристичного ринку на це виявляється в популяризації туристичних продуктів, які включають лікувально-оздоровчі послуги з використанням програм ДРТ.

Позитивні тренди розвитку репродуктології в Україні сприяють підвищенню її статусу на світовому ринку послуг репродуктивного туризму. Проте, у спеціальній літературі останній позиціонується лише як міждержавні подорожі. На нашу думку, приватний характер та особливості лікування беспліддя можуть спричинити тимчасовий виїзд осіб з місця проживання не обов'язково поза межі країни. Отож, має перспективи дослідження причин і направлів, наприклад, міжрегіональних вітчизняних потоків тимчасових переміщень з метою отримання послуг у сфері ДРТ.

Література

1. Стасенко Т. Українська репродуктологія: розвиток не завдяки, а всупереч [Текст] / Т. Стасенко // Ваше здоров'я. — 2014. — № 26–27 від 26 червня. — С. 4–5.
-

2. Исупова О. Репродуктивный туризм: дети, технологии и миграция [Електронний ресурс] / О. Исупова. — Доступ до ресурсу : <http://demoscope.ru>.
3. Ikemoto L. C. Reproductive Tourism: equality Concerns in the global market for fertility services. Law Inequality 2009. — 27, 277–309.
4. Martin L. J. Reproductive tourism in the age of globalization. Globalizations, 2009. — 6 (2), 249–263.
5. Смагина Л. Репродукция в зрелом возрасте [Електронний ресурс] / Л. Смагина. — Доступ до ресурсу : <http://ukrgprojekt.com>.
6. Решение проблем бесплодия — украинский опыт [Текст] // Народный депутат. — 2013. — № 94. — С. 158–160.
7. Репродуктивный туризм в мире [Електронний ресурс]. — Доступ до ресурсу : <http://pupovina.com.ua/meditsinskij-turizm>.
8. Андреєва В. Дитина «на замовлення» [Електронний ресурс] / В. Андреєва. — Доступ до ресурсу : <http://www.tovarish.com.ua/print>.
9. Кизим Н. А. Анализ и прогнозирование тенденций заболеваемости населения Украины и Харьковской области [Текст] / Кизим Н. А., Доровской А. В. // Проблеми економіки . — 2010. — № 3. — С. 39–44.
10. Гальків Л. І. Формування людського капіталу: чинник репродуктивної праці [Текст] / Л. І. Гальків // Стратегічні напрями відновлення економіки та соціальної сфери України в умовах системної кризи: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. — Львів : Ліана-М, 2014. — С. 49–53.

Гальків Л. І.

РЕПРОДУКТИВНЫЙ ТУРИЗМ КАК ФОРМА ЛЕЧЕБНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА

Раскрыты подходы к пониманию репродуктивного туризма и определено содержание этого понятия. Охарактеризованы причины и направления репродуктивных миграций в мире. Исследованы особенности и проблемы развития репродуктивного туризма в Украине.

Ключевые слова: медицинский туризм, репродуктивный туризм, бесплодие, вспомогательные репродуктивные технологии.

Halkiv L. I.

THE REPRODUCTIVE TOURISM AS A FORM OF MEDICALAND HEALTH TOURISM

The article deals with approaches to understanding the reproductive tourism and Definition of the term. The author describes the causes and directions reproductive migrations in the world. This article explores the characteristics and problems of reproductive tourism in Ukraine.

Keywords: medical tourism, reproductive tourism, infertility, assisted reproductive technology.

УДК [910.1+930.2+338.48](477.86)

Клапчук В. М., Клапчук М. В.

ОЦІНКА ПРИРОДНИХ ЛАНДШАФТІВ І РЕЛЬЄФУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДЛЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ПОТРЕБ

У статті вперше на основі власної методики оцінки рекреаційних ресурсів здійснено ранжування адміністративних районів Івано-Франківської області за строкатістю природних ландшафтів і рельєфу. На їх базі складено різноманітні тематичні картосхеми.

Ключові слова: оцінка, рекреаційні ресурси, рельєф, ландшафт.

У географії використовується багато різних методів, підходів і прийомів, які тісно між собою пов’язані логічно, структурно чи у процесі дослідження. Основними принципами у географічному дослідженні загалом та вивчені рекреаційних ресурсів, — зокрема, є принцип об’ективності, врахування неперервних змін у розвитку досліджуваних явищ, єдності історичного та логічного, співвідношення досягнутого рівня з моделлю, системного підходу та ін. За допомогою численних принципів та методів і було досліджено рекреаційні ресурси Івано-Франківської області на базі виробленої нами методики. Саме оцінка рекреаційних ресурсів є актуальною для стратегічних планування рекреаційної діяльності.

Окрімі аспекти рекреаційних ресурсів для потреб їх оцінки розглядалися небагатома українськими географами [1–3; 7; 9; 10]. Базову методику оцінки ресурсів, що найбільше підходить за своїми параметрами до наших досліджень (яка, проте, відзначалася незначною кількістю показників) було здійснено авторським колективом за керівництва проф. В. С. Кравціва [3]. Інші методики [4–6; 8] лише окремими аспектами торкалися власне оцінки рекреаційних ресурсів. Таким чином, розроблена нами детальна схема оцінки таких ресурсів для адміністративних районів може претендувати на наукову новизну і може бути застосована з окремими змінами та доповненнями для інших адміністративно-територіальних одиниць України.

Дослідження здійснювалося у три етапи: збір опублікованих і неопублікованих джерел про рекреаційні ресурси; визначення критеріїв і здійснення оцінки рекреаційних ресурсів; здійснення рекреаційної ресурсної типізації, розробка пропозицій щодо оптимізації мережі туристичних маршрутів. Рекреаційні ресурси області (природні, культурно-історичні, соціально-економічні) оцінювалися нами за 39 показниками методом визначення критеріїв у межах 5 груп, тобто від 1 до 5 балів. У цій статті ми зупинимося лише на оцінці природних ландшафтів та рельєфу (табл. 1).

Використавши формулу підрахунку коефіцієнта пізнавальної цінності (K_p) [3], що дорівнює відношенню суми отриманих балів оцінки району до максимально можливої кількості балів у цьому районі, отримано коефіцієнти пізнавальної цінності кожного адміністративного району Івано-Франківської області:

$$K_p = \frac{\sum A}{\sum A_{\max}};$$

де: $\sum A$ — сума балів пізнавальної цінності території;

$\sum A_{\max}$ — максимально можлива сума балів за шкалою бальної системи оцінок.

Для здійснення ранжування рівнів пізнавальної цінності кожного адміністративного району (виходячи із значення K_p) використано наступну шкалу [3]: 0,86–1,00 — унікальні; 0,65–0,85 — високоатрактивні; 0,45–0,64 — середньоатрактивні; 0,25–0,44 — малоатрактивні; менше 0,25 — неатрактивні. За цією схемою оцінено всі види рекреаційних ресурсів області.

Таблиця 1
Методика оцінки рекреаційних Івано-Франківської області

Рекреаційні ресурси	Балл, які присвоєно				
	1	2	3	4	5
1. Строкатість ландшафтів					
Якщо адміністративний район лежить у межах 1–2 типів ландшафтів	+				
3–4 типи ландшафтів		+			
5–6 типів ландшафтів			+		
7–9 типів ландшафтів				+	
10 і більше типів ландшафтів					+
2. Строкатість рельєфу					
Якщо адміністративний район розташований в межах одного геоморфологічного району чи типу рельєфу	+				
В межах двох геоморфологічних районів чи типів рельєфу		+			
В межах трьох геоморфологічних районів чи типів рельєфу			+		
В межах чотирьох геоморфологічних районів чи типів рельєфу				+	
В межах п'яти і більше геоморфологічних районів чи типів рельєфу					+

На наступному етапі дослідження було оцінено всі види соціально-економічних рекреаційних ресурсів: знайдено суму коефіцієнтів пізнавальної цінності за кожним соціально-економічним ресурсом для кожного адміністративного району, а відтак — середнє значення.

Наступним кроком була підсумкова оцінка рекреаційних ресурсів на території адміністративних районів Івано-Франківської області за всіма видами ресурсів. На цьому етапі дослідження було обчислено середній коефіцієнт пізнавальної цінності для кожного адміністративного району області.

Пізнавальна цінність місцевості не визначається величиною території, а залежить від наявності рекреаційних об'єктів, їх структури і пізнавальної цінності. Здійснене нами групування районів за пізнавальною цінністю має не лише теоретичне, але й практичне значення. Це групування стало основою для проведення типізації районів Івано-Франківської області.

Отримані коефіцієнти пізнавальної цінності не в повній мірі показують кількісне різноманіття рекреаційних ресурсів адміністративних районів Івано-Франківської області, тому було обчислено середню кількість рекреаційних об'єктів у окремо взятих поселеннях та середню щільність рекреаційних об'єктів кожного району.

На третьому етапі дослідження було створено набір картосхем, для чого використано міждисциплінарний картографічний метод, що синтезує та уточнює подану інформацію, дозволяє її впорядкувати за певними принципами. Він передбачає також вивчення природи й господарства за найрізноманітнішими тематичними картосхемами. Карто-графічне моделювання складалось із двох етапів: складання карт за кожним видом ресурсів і комплексних (на основі обчислених коефіцієнтів); використання карт для одержання нової інформації про рекреаційні ресурси Івано-Франківської області, що здійснювалося шляхом зчитування інформації, закладеної в картах, її аналізу і перетворення за допомогою візуального аналізу.

Рекреаційні ресурси рельєфу. Важливим аспектом репрезентативності території та позитивного сприйняття рекреантами природних екосистем є строкатість рельєфу, тобто можливість споглядати з однієї точки як найбільше типів рельєфу. Найбільша строкатість рельєфу притаманна для гірських районів області (максимальна кількість геоморфологічних районів і типів рельєфу у Надвірнянському районі) мінімальна — у передгір'ях (Галицький і Рогатинський райони) (табл. 2).

Таблиця 2

Строкатість рельєфу Івано-Франківської області

Райони	Типи рельєфу	К-сть
Богородчанський	Зовнішні Горгани, Берегові Горгани, Майданське низькогір'я, Надвірнянське низькогір'я, Міжбистрицька височина, Прилуквинська височина	6
Верховинський	Чивчини, Гринява, Чорногора, Покутське середньогір'я, Ворохта-Путильське низькогір'я	5
Галицький	Бурштинська височина, Войнилівська височина	2
Городенківський	Припрутська височина, Чернелицька височина, Городенківська височина	3
Долинський	Присвітівська височина, Болехівська височина, Свічівсько-Чечвинська височина, Берегові Горгани, Скотівські Бескиди, Зовнішні Горгани, Вишківське низькогір'я, Внутрішні Горгани	8
Калуський	Прилуквинська височина, Присвітівська височина, Свічівсько-Чечвинська височина, Войнилівська височина, Калуська впадина	5
Коломийський	Бистрицько-Прутська височина, Припрутська височина, Коломийсько-Снятинська височина, Печеніжинська височина, низькогір'я Слободи Рунгурської, Запрутська височина	6
Косівський	Запрутська височина, Пістинсько-Черемоська височина, низькогір'я Слободи Рунгурської, Берегові Горгани, Покутське низькогір'я, Покутське середньогір'я	6
Надвірнянський	Бистрицько-Прутська височина, Печеніжинська височина, Падвірнянська низькогір'я, низькогір'я Слободи Рунгурської, Берегові Горгани, Зовнішні Горгани, Покутське середньогір'я, Вишківське низькогір'я, Яблунецька низькогір'я, Ворохта-Путильське низькогір'я, Внутрішні Горгани, Чорногора	12
Рогатинський	Рогатинська височина, Бурштинська височина	2
Рожнятівський	Прилуквинська височина, Свічівсько-Чечвинська височина, Рожнятівська височина, Берегові Горгани, Вишківське низькогір'я, Зовнішні Горгани, Внутрішні Горгани	7
Снятинський	Городенківська височина, Припрутська височина, Коломийсько-Снятинська височина, Запрутська височина	4
Тисменицький	Бистрицько-Тлумацька височина, Бистрицько-Прутська височина, Бистрицька впадина, Прилуквинська височина, Міжбистрицька височина, Гостів-Обертинська височина	6
Тлумацький	Бистрицько-Тлумацька височина, Гостів-Обертинська височина, Припрутська височина, Олешівська височина	4

Така розбіжність орографії дала можливість оцінити строкатість рельєфу. Для оцінки було прийнято наступні критерії: якщо адміністративний район розташований в межах одного геоморфологічного району чи типу рельєфу, то йому надавався 1 бал; в межах двох геоморфологічних районів чи типів рельєфу — 2 бали; в межах трьох геоморфологічних районів чи типів рельєфу — 3 бали; в межах чотирьох геоморфологічних районів чи типів рельєфу — 4 бали; в межах п'яти і більше геоморфологічних районів чи типів рельєфу — 5 балів (табл. 3).

У результаті оцінки встановлено, що за пізновальною цінністю по строкатості рельєфу половина адміністративних районів Івано-Франківської області відносяться до унікальних (Богородчанський, Верховинський, Долинський, Косівський, Надвірнянський, Рожнятівський, Тисменицький); Снятинський і Тлумацький райони — до високоатрактивних; Городенківський, Калуський і Коломийський — до середньоатрактивних. І лише рівнинні — Галицький і Рогатинський райони відносяться до малоатрактивних (рис. 1).

Оцінка природних ландшафтів. Для оцінки природних ландшафтів враховувалися такі показники, як строкатість ландшафтів на рівні типів ландшафтів (табл. 4), що розташовані на території адміністративних районів області (табл. 5).

Таблиця 3
Оцінка строкатості рельєфу Івано-Франківської області

Райони	Типи рельєфу					Сума балів	Максимальна сума балів	Коефіцієнт
	Один	Два	Три	Чотири	П'ять і більше			
	1 Бал	2 балів	3 балів	4 балів	5 балів			
Богородчанський	0	0	0	0	5	5	5	1,00
Верховинський	0	0	0	0	5	5	5	1,00
Галицький	0	2	0	0	0	2	5	0,40
Городенківський	0	0	3	0	0	3	5	0,60
Долинський	0	0	0	0	5	5	5	1,00
Калуський	0	0	0	0	5	3	5	0,60
Коломийський	0	0	0	0	5	3	5	0,60
Косівський	0	0	0	0	5	5	5	1,00
Надвірнянський	0	0	0	0	5	5	5	1,00
Рогатинський	0	2	0	0	0	2	5	0,40
Рожнятівський	0	0	0	0	5	5	5	1,00
Снятинський	0	0	0	4	0	4	5	0,80
Тисменицький	0	0	0	0	5	5	5	1,00
Тлумач	0	0	0	4	0	4	5	0,80

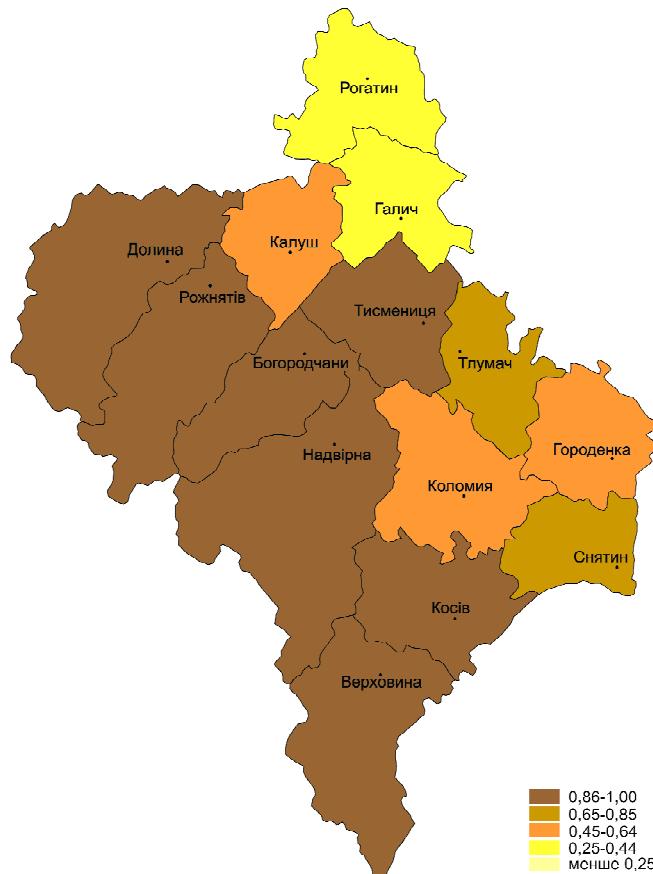

Рис. 1. Коефіцієнт пізнавальної цінності адміністративних районів Івано-Франківської області за строкатістю рельєфу

Таблиця 4
Строкатість ландшафтів Івано-Франківської області

Райони	Типи ландшафтів	К-сть
Богородчанський	Заплавні і низькі тераси Передкарпаття, середні тераси Передкарпаття, високі тераси Передкарпаття, структурні низькогір'я, склобові низькогір'я, котловиноподібні долини, вузькі поперечні долини, склобові середньогір'я	8
Верховинський	Покутські низькогір'я, склобові середньогір'я, вузькі поперечні долини, верховинські низькогір'я, складчасто-покривне середньогір'я, мармарошське кристалічне середньогір'я, котловиноподібні долини	7
Галицький	Заплавні і низькі тераси Передкарпаття, середні тераси Передкарпаття, заплавні і низькі тераси Придністров'я, середні тераси Придністров'я, високі горбисті межіріччя	5
Городенківський	Середні тераси Придністров'я, високі тераси Придністров'я, високі закарствовані межіріччя, пониженні незакарствовані межіріччя	4
Долинський	Заплавні і низькі тераси Передкарпаття, високі тераси Передкарпаття, склобові низькогір'я, котловиноподібні долини, склобові середньогір'я, вузькі поперечні долини, верховинські низькогір'я, складчасті середньогір'я	8
Калуський	Заплавні і низькі тераси Передкарпаття, середні тераси Передкарпаття, високі тераси Передкарпаття, заплавні і низькі тераси Придністров'я	4
Коломийський	Пониженні незакарствовані межіріччя, високі тераси Придністров'я, заплавні і низькі тераси Передкарпаття, середні тераси Передкарпаття, високі тераси Передкарпаття, ерозійно-зсувні межіріччя, структурні низькогір'я	7
Косівський	Заплавні і низькі тераси Передкарпаття, середні тераси Передкарпаття, високі тераси Передкарпаття, ерозійно-зсувні межіріччя, структурні низькогір'я, покутські низькогір'я, склобові середньогір'я, вузькі поперечні долини	8
Надвірнянський	Заплавні і низькі тераси Передкарпаття, середні тераси Передкарпаття, високі тераси Передкарпаття, ерозійно-зсувні межіріччя, структурні низькогір'я, склобові низькогір'я, котловиноподібні долини, вузькі поперечні долини, склобові середньогір'я, верховинські низькогір'я, складчасто-покривне середньогір'я, складчасте середньогір'я	12
Рогатинський	Горбисті межіріччя, високі горбисті межіріччя, заплавні і низькі тераси Придністров'я	3
Рожнятівський	Заплавні і низькі тераси Передкарпаття, високі тераси Передкарпаття, склобові низькогір'я, котловиноподібні долини, склобові середньогір'я, вузькі поперечні долини, верховинські низькогір'я, складчасті середньогір'я, структурні низькогір'я	9
Снятинський	Пониженні незакарствовані межіріччя, високі горбисті межіріччя, заплавні і низькі тераси Передкарпаття, еrozійно-зсувні межіріччя	4
Тисменицький	Середні тераси Придністров'я, високі горбисті межіріччя, високі тераси Придністров'я, високі закарствовані межіріччя, заплавні і низькі тераси Передкарпаття, середні тераси Передкарпаття, високі тераси Передкарпаття	7
Тлумацький	Середні тераси Придністров'я, високі тераси Придністров'я, високі закарствовані межіріччя, пониженні незакарствовані межіріччя	4

Оцінюванням встановлено, що лише Надвірнянський район є унікальним за строкатістю ландшафтів, оскільки на його території виявлено 12 типів ландшафтів, що створюють прекрасні естетичні умови для відпочиваючих і рекреантів. Ще 7 районів є високоатрактивними; Галицький — середньоатрактивний, а Городенківський, Калуський, Рогатинський і Тлумацький — малоатрактивні. Загалом, ці показники є досить значними у порівнянні з іншими регіонами України, однак дещо поступаються Львівській та Закарпатській областям (рис. 2).

Комплексна оцінка ландшафтних рекреаційних ресурсів. Оцінку групи ландшафтних ресурсів здійснено за визначену вище методикою, включивши до цієї групи компонентні оцінки таких складових природного середовища як рельєф, природно-заповідний фонд, рослинний світ та природні ландшафти, загалом 6 компонентів (табл. 6).

Таблиця 5

Оцінка строкатості ландшафтів Івано-Франківської області

Райони	Типи ландшафтів					Сума балів	Максимальна сума балів	Коефіцієнт
	Один-два	Три-чотири	П'ять-шість	Сім-дев'ять	Десять і більше			
	1 Бал	2 балів	3 балів	4 балів	5 балів			
Богородчанський	0	0	0	4	0	4	5	0,80
Верховинський	0	0	0	4	0	4	5	0,80
Галицький	0	0	3	0	0	3	5	0,60
Городенківський	0	2	0	0	0	2	5	0,40
Долинський	0	0	0	4	0	4	5	0,80
Калуський	0	2	0	0	0	2	5	0,40
Коломийський	0	0	0	4	0	4	5	0,80
Косівський	0	0	0	4	0	4	5	0,80
Надвірнянський	0	0	0	0	5	5	5	1,00
Рогатинський	0	2	0	0	0	2	5	0,40
Рожнятівський	0	0	0	4	0	4	5	0,80
Снятинський	0	2	0	0	0	2	5	0,40
Тисменицький	0	0	0	4	0	4	5	0,80
Тлумачський	0	2	0	0	0	2	5	0,40

Рис. 2. Коефіцієнт пізнавальної цінності адміністративних районів Івано-Франківської області за строкатістю ландшафтів

Таблиця 6

**Оцінка ландшафтних рекреаційних ресурсів адміністративних районів
Івано-Франківської області**

Райони	<i>Рельєф</i>	<i>ПЗФ (кількість)</i>	<i>ПЗФ (заповідність)</i>	<i>Ландшафти</i>	<i>Ростинність</i>	<i>Лісистість</i>	Сума коефіцієнтів	Середній показник
Богородчанський	1,00	0,48	1,00	0,80	1,00	1,00	5,28	0,88
Верховинський	1,00	0,35	1,00	0,80	0,60	1,00	4,75	0,79
Галицький	0,40	0,42	1,00	0,60	0,60	0,40	3,42	0,57
Городенківський	0,60	0,19	1,00	0,40	0,40	0,20	2,79	0,47
Долинський	1,00	0,30	0,60	0,80	0,60	1,00	4,30	0,72
Калуський	0,60	0,35	0,60	0,40	0,60	0,60	3,15	0,53
Коломийський	0,60	0,31	0,20	0,80	1,00	0,60	3,51	0,59
Косівський	1,00	0,44	1,00	0,80	0,60	1,00	4,84	0,81
Надвірнянський	1,00	0,34	1,00	1,00	1,00	1,00	5,34	0,89
Рогатинський	0,40	0,17	0,20	0,40	0,60	0,40	2,17	0,36
Рожнятівський	1,00	0,30	0,40	0,80	0,80	1,00	4,30	0,72
Снятинський	0,80	0,46	0,20	0,40	0,40	0,20	2,46	0,41
Тисменицький	1,00	0,39	1,00	0,80	0,60	0,60	4,39	0,73
Тлумачький	0,80	0,32	0,60	0,40	0,40	0,40	2,92	0,49
<i>По області</i>	<i>0,80</i>	<i>0,34</i>	<i>0,7</i>	<i>0,66</i>	<i>0,66</i>	<i>0,67</i>	<i>3,83</i>	<i>0,64</i>

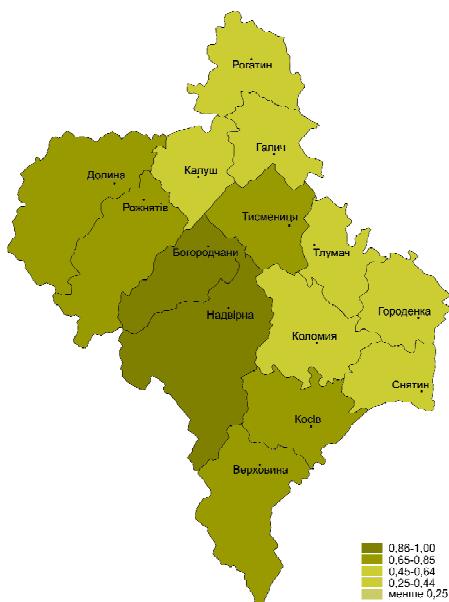

Рис. 3. Оцінка групи
ландшафтних ресурсів
адміністративних районів Івано-
Франківської області

У результаті ландшафтна оцінка дала зможу констатувати, що Івано-Франківська область за цим компонентом відноситься до середньоатрактивних. З адміністративних районів до унікальних відноситься два — Надвірнянський (коef. 0,89) і Богородчанський (0,88). Високоатрактивними є Косівський (0,81), Верховинський (0,79), Тисменицький (0,73), Долинський і Рожнятівський (обидва по 0,72). Тобто, половина районів області мають показник вищий від середньообласного і мають значний потенціал для розвитку екологічного та наукового видів туризму. Решта районів відносяться до середньоатрактивних і лише Снятинський (0,41) та Рогатинський (0,36) — до малоатрактивних (рис. 3).

Отже, представлена методика оцінки рекреаційних ресурсів адміністративних районів Івано-Франківської області для стратегічних потреб розвитку рекреаційної діяльності дасть можливість уніфікувати розрізнені, діючі на сучасній день методики, і здійснити рекреаційну

оцінку адміністративно-територіальних утворень України. Це, в свою чергу, дасть можливість розробити стратегію розвитку туризму в Україні.

Література

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України : методологія та методика аналізу, термінологія, районування [Текст] / О.О. Бейдик / КНУ ім. Т. Шевченка. — К., 2001. — 395 с.
2. Ігнатенко Н. Г. Природно-ресурсний потенціал території : географический анализ и синтез / Н. Г. Игнатенко, В. П. Руденко. — Львов : «Вища школа» при Льв. гос. ун-те, 1986. — 162 с.
3. Кравців В. С. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери [Текст] / В. С. Кравців, Л. С. Гринів, М. В. Копач, С. П. Кузик / ІРД НАН України. — Львів, 1999. — 78 с.
4. Методические рекомендации по планированию зон туризма [Текст]. — Киев, 1973. — 64 с.
5. Методические рекомендации по планировке и застройке курортов в горных условиях : на примере Украинских Карпат [Текст]. — Киев, 1972. — 64 с.
6. Методология оценки рекреационных территорий [Текст] / В. Ф. Данильчук, Г. М. Алейникова, А. Я. Бовсуновская, С. Н. Голубничая. — Донецк : Донецкий ин-т тур. бизнеса, 2003. — 196 с.
7. Русаков М. Г. Методика краєзнавчого дослідження населеного пункту та його околиць [Текст] / М. Г. Русаков. — К. : «Радянська школа», 1958. — 168 с.
8. Туризм : Методика и руководящие материалы [Текст]. — М. : Профиздат, 1961. — 32 с.
9. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії [Текст] / О. І. Шаблій. — Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2001. — 744 с.
10. Шубер П. Аналіз клімату для цілей рекреації : на прикладі клімату м. Моршин [Текст] / П. Шубер // Фізична географія та геоморфологія. — К. : ВГЛ Обрій, 2004. — Вип. 46. — Т. 2. — С. 215–223.

Клапчук В. М., Клапчук М. В.

ОЦЕНКА ПРИРОДНЫХ ЛАНДШАФТОВ И РЕЛЬЕФА ИВАНО-ФРАНКОВСКОЙ ОБЛАСТИ ДЛЯ РЕКРЕАЦИОННЫХ НУЖД

В статье впервые на основании собственной методики оценки рекреационных ресурсов проведено ранжировку административных районов Ивано-Франковской области по нестроте природных ландшафтов и рельефа. На их базе составлены разнообразные тематические картосхемы.

Ключевые слова: оценка, туристско-рекреационные ресурсы, рельеф, ландшафт.

Klapchuk V. M., Klapchuk M. V.

NATURAL LANDSCAPE AND RELIEF ASSESSMENT FOR RECREATIONAL NEEDS OF IVANO-FRANKIVSK REGION

The article based on its own methodology for assessing recreational resources by ranking of districts of Ivano-Frankivsk region, variegated natural landscape and topography. At their base made various thematic maps.

Keywords: assessment, recreational resources, relief, landscape.

УДК 612.33; 613.2; 613.24

Шах А. Є.

ПІДХОДИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРИНЦІПІВ ЛІКУВАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНОГО ТА ДІЕТИЧНОГО ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто основні підходи та принципи лікувально-профілактичного і дієтичного харчування осіб, що перебувають під впливом несприятливих чинників навколошнього середовища. Враховуючи універсальність реакції-відповіді на екстремальні впливи запропоновано розробити більш досконалу систему харчування з врахуванням особливостей України акцентуючи увагу на організації лікувально-профілактичного і дієтичного харчування.

Ключові слова: харчування, організація харчування, діести, лікувально-профілактичне харчування, дієтичне харчування

У Все світній декларації з харчування, відзначається, що оптимізація харчового статусу різних груп населення є одним з пріоритетних державних завдань, які потребують невідкладного вирішення. Адекватність хімічного складу їжі фізіологічним потребам людини набуває особливої актуальності при антропогенному забрудненні навколошнього середовища, екстремальних фізичних навантаженнях, певній специфіці праці, різкій зміні клімато-географічних умов та ін.

Термінологія різних видів харчування, що використовуються в нашій країні в значній мірі різниця від термінології, прийнятої в інших країнах. Наприклад, у вітчизняній літературі та країн колишнього СРСР харчування здоровової людини називається раціональним, збалансованим, адекватним, в англомовній — здоровим, німецькомовній — повноцінним. Термін лікувально-профілактичного харчування виключно застосовувався у СРСР для визначення спеціального за призначенням харчування. В його основі — раціональне харчування, в якому враховувалась роль певних нутрієнтів їжі, що могли створити захисний ефект від впливу ксенобіотичних агресивних хімічних сполук або шкідливих фізичних чинників середовища, наприклад, іонізуюче випромінення або хімічні сполуки розкладу білків. Тому, лікувально-профілактичне харчування необхідно чітко диференціювати з урахуванням всіх специфічних негативних механізмів впливу шкідливих чинників навколошнього середовища та охарактеризувати раціони харчування згідно індивідуальних вимог кожної людини [3; 9; 10].

Виклад основного матеріалу. Згідно із нормативною документацією за умов впливу хімічних сполук або шкідливих фізичних чинників середовища (хімічні сполуки, мікроклімат, іонізуюче випромінення), передбачена безкоштовна видача продуктів із функціональними властивостями: пектину та пектиномістких продуктів, молока, молочнокислих продуктів [4; 8]. Нині існує декілька таких харчових раціонів (№ 1, 2, 2а, 3, 4 і 5). Енергетична та біологічна їх цінність повинна становити близько 45 % від добової потреби здоровової людини.

Результати більшості науково-дослідних праць із організації лікувально-профілактичного харчування вказують, що таке харчування необхідно забезпечувати з урахуванням наступних принципів:

- енергетична цінність раціону працівників має відповідати енерговитратам основної кількості задіяних на виробництві;
- склад раціону, а саме його основних нутрієнтів: білків, жирів, вуглеводів, мінеральних речовин та вітамінів, повинен задовольняти потреби людського організму щодо збереження сталості гомеостазу, забезпечувати корекцію катаболітичних змін обміну речовин, що виникають у процесі життєдіяльності та обумовлених впливом несприятливих певних чинників навколошнього середовища. Враховуючи це, а також неминучі

втрати нутрієнтів у разі застосування технологічних прийомів у приготуванні страв, необхідно збільшити у раціоні кількість основних складових компонентів їжі в середньому на 20–25 % порівняно з фізіологічно обумовленими потребами. При цьому збалансованість основних компонентів у раціоні не повинна порушуватися;

— добова енергетична цінність харчового раціону протягом робочого дня повинна розподілятися таким чином: сніданок — 30 %, обід — 40 і вечеरя — 30 %;

— у разі вибору технологічних прийомів приготування страв, перевагу надають стравам, які не потребують зовсім або потребують незначної теплової обробки, потім тим, що потребують варіння, тушкування і в меншій мірі — смаження.

Стосовно організації дієтичного (лікувального) харчування у санаторно-курортих закладах країни, то вона також потребує певних змін з урахуванням наукових досягнень та досвіду інших країн із цієї проблеми.

Сьогодні в нашій країні для харчування хворих у лікувально-профілактичних закладах використовується групова система, розроблена М. І. Певзнером та його співробітниками котра не в повній мірі відповідає сучасним потребам. Оскільки дієтотерапія являє собою фон, на якому здійснюються усі види лікування. Крім того, дієтотерапія протидіє токсичним проявам медикаментозного лікування а відсутність ефекту від лікування часто пов'язано з неадекватністю харчування хворих. На практиці доведено, що дієти 1, 2, 3, 5, 7, 11, 15 мають дуже схожий хімічний склад та енергетичну цінність та фактично різняться вмістом кухонної солі, ступенем подрібнення їжі, тобто її консистенцією, методами кулінарної обробки. Розроблена М. І. Певзнером дієти розраховані на фізіологічно молоду людину віком 20–30 років та масою тіла близько 70 кг.

При призначенні дієт не враховуються усі індивідуальні неменш важливі для нормальної життєдіяльності (вік, стать, професійна діяльність) особливості хворих та перебіг хвороб. Практично важко застосувати індивідуальний підхід при призначенні існуючого дієтичного харчування. Значним недоліком групової дієти є неможливість враховувати при призначенні дієтичного харчування відносної маси тіла хворого. Система стандартних дієт виходить з бажання лікувати хворобу, а не конкретного хворого [5; 6; 7].

У США і Великобританії існують значною мірою більш гнучкі системи харчування хворих. Більшість з них ґрунтуються на трьох основних варіантах лікарняних дієт:

— полегшений (light diet), що якої є легкозасвоюваною. Дано дієта включає лише варені страви, і призначається хворим, які одужують;

— так звана «м'яка дієта» (soft diet) включає рідкі та напіврідкі страви і призначається основним чином у післяопераційний період, а також при різкому загостренні шлунково-кишкових захворювань та ослабленим хворим (аналогом якої може бути модифікація дієти № 1П, 1С, 1);

— «рідка дієта» (full liquidis diet) переважно застосовується одразу після операцій, при інфекційних захворювань із ускладненим перебігом лікування, наприклад при довготривалій, більше 3-х днів високій температурі, при інфаркті міокарда у перші 7–10 днів. Також, значною мірою використовуються спеціально розроблені дієти при ожирінні, алергічних захворюваннях, ферментопатіях.

В Німеччині існують три основні типи дієт: основна лікарняна, лікувальні та спеціальні дієти. Основним критерієм призначення першої є відсутність необхідності в спеціальному дієтичному харчуванні. Її отримують основна частина осіб, що перебувають на стаціонарному лікуванні. Головним принципом даної дієти є раціональне харчування. Лікувальні дієти у німецьких оздоровчих закладах представлені чотирма: 2-ма гастроenterологічними та 2-ма дієтами при хворобах обміну речовин (розширені і суворі дієти). Спеціальні дієти використовуються порівняно рідко, оскільки для їх

застосування необхідно особливий підбір спеціальних продуктів дієтичного харчування (наприклад, при нирковій недостатності, харчовій алергії, лактозній інтOLERантності, гіперліпопротеїдемії та ін.) [1; 2; 8].

Таким чином, існуюча дієтична система за Певзнером вже неспроможна в повній мірі задовольнити сучасні вимоги індивідуального лікувального харчування конкретної людини, вона громіздка порівняно з системами харчування інших країн.

Для заміни групової дієтної системи, у СРСР у 80-х роках, була розроблена система лікувального харчування згідно якої пропонувалися такі базисні (основні) дієти:

Дієта № 1: використовуються продукти, які незначною мірою впливають на секреторну функцію шлунку — крупи, молоко, сметана, вершки, жири, відварене м'ясо, риба та птиця. При цьому можуть використовуватися продукти протерті (П), січені (С) та звичайної кулінарної обробки, але у відвареному вигляді (модифікація дієти № 1П, 1С, 1). Ця дієта рекомендується замість дієт № 1а, 1б, 4, 4б, 4в, 5п, 5а, 10а, 7.

Дієта № 2: використовуються продукти і страви, які збуджують шлункову секрецію — овочі з незначною кількістю клітковини в подрібненому вигляді, кислі соки, м'ясо. Вона пропонується замість дієт № 2, 5, 10, 10С.

Дієта № 3: використовуються усі продукти за винятком тугоплавких жирів та гострих приправ. Призначається хворим, які видужують і не потребують спеціальних дієт. Усі ці дієти мають приблизно подібний хімічний склад: білків — 70 г, жирів — 70 г, вуглеводів — 300 г (співвідношення — 1,0:1,0:4,3), енергетична цінність — 2100 ккал. Залежно від «ідеальної» маси тіла рационі доповнюються буфетними продуктами. При «ідеальній» масі до 60 кг додають продукти з енергетичною цінністю 400 ккал; при масі тіла 61–79 кг — 800 ккал та при масі вище 80 кг — 1200 ккал.

Це дозволяє забезпечити індивідуальні потреби в харчуванні. Індивідуалізація харчування досягається також за рахунок регулювання продуктових передач хворим. Наприклад, при підвищенні секреторної функції шлунку на дієту № 1П рекомендуються молоко і молочні продукти, при хронічних панкреатитах — білкові продукти [2; 6; 8].

Враховуючи універсальність реакцій-відповіді на екстремальні впливи необхідно розробити більш досконалу систему харчування з врахуванням особливостей України акцентуючи увагу на організації лікувально-профілактичного і дієтичного харчування, оскільки дієтотерапія являє собою фон, на якому здійснюються усі види лікування та протидіє токсичним проявам медикаментозного лікування.

При призначенні дієт розроблених М. І. Певзнером не враховуються індивідуальні особливості хворих (вік, стать, професійна діяльність) та перебіг хвороб. Практично важко виконати індивідуальний підхід при призначенні існуючого дієтичного харчування. Таким чином, існуюча дієтична система вже неспроможна задовольнити сучасні вимоги індивідуального лікувального харчування певної людини, вона громіздка порівняно з системами харчування інших країн.

Таким чином, наведені вище системи базових дієт є, перспективними, проте недостатньо вивченими в лікувальних та санаторних закладах та потребують подальшого вивчення шляхом удосконалення і деталізації, створення науково обґрунтованої системи організації харчування, що буде сприяти поліпшенню профілактики захворювань серед населення України.

Література

1. Карпенко П. О. Профілактика соматичних захворювань при надходженні до організму радіонуклідної контамінанти [Текст] / П. О. Карпенко // Ліки. — 1997. — № 5. — С. 52–56.
2. Карпенко П. О. Лікувальне харчування та шляхи щодо його удосконалення [Текст] / П. О. Карпенко, Н. О. Мельничук, С. В. Фус // Пробл. старения и долголетия. — 2001. — Т. 20. — С. 159–165.

3. Певзнер М. И. Основы лечебного питания [Текст]. — М. : Медгиз, 1958. — 582 с.
4. Перечень производств, профессий и должностей, работа в которых даёт право на бесплатное получение лечебно-профилактического питания в связи с особо вредными условиями труда [Текст] : довідник. — М., 1978.
5. Самсонов М. А. О классификации лечебных диет [Текст] // Вопр. питания. — 2007. — 76, № 1. — С. 47–57.
6. Самсонов М. А. Системный подход и системный анализ в диетологии [Текст] // Вопр. питания. — 2004. — 73, № 1. — С. 3–10.
7. Спиречев В. Б. Дефицит микронутриентов и отечественные продукты лечебно-профилактического питания для его коррекции [Текст] / В. Б. Спиречев. — М. : Валетек-Продимпекс, 1998. — 32 с.
8. Сивохина И. К. Организация лечебного питания в учреждениях здравоохранения [Текст] : учеб. пособие. — М. : Медицина, 1997. — 412 с.
9. Ribeiro B. G., Braun F. The prevalence of metabolic syndrome and its relationship with dietary antioxidants [Текст] // Abstracts 18th International Congress of Nutrition (September 19–23, 2005, Durban, South Africa). — P. 196.
10. Roche H. M., Menshink R. P. Molecular aspects of nutrition [Текст] // Nutrition and metabolism / Eds: M. J. Gibney, L. A. Macdonald, H. M. Poche. — Oxford : Blackwell Publishing, 2003. — P. 6–29.

Шах А. Е.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ЛЕЧЕБНО-ПРОФИЛАКТИЧЕСКОГО И ДИЕТИЧЕСКОГО ПИТАНИЯ В УКРАИНЕ

Рассмотрены подходы и принципы лечебно-профилактического питания лиц, находящихся под воздействием неблагоприятных факторов среды. Учитывая универсальность ответных реакций на экстремальные воздействия, в т. ч. экологические и профессиональные факторы, предложено разработать более совершенную систему питания с учетом сложившихся особенностей в Украине акцентируя внимание на организации лечебно-профилактического и диетического питания.

Ключевые слова: питание, организация питания, диеты, лечебно-профилактическое питание, диетическое питание

Shakh A. Ye.

SOME ASPECTS OF IMPROVEMENT OF ORGANIZATION OF APPROACHES AND PRINCIPLES OF DIETOLOGY ARE IN UKRAINE

The approaches and principles of dietology of the persons of the adverse factors, taking place under influence, of industrial environment are considered. A dietology is important element the prevention of occurrence of professional pathology. Taking into account universality of answer-back reactions on extreme, including ecological and professional factors — increase productions of power for formation of a structural trace of adaptation. It is offered on the basis of developed at 80 years system of group organization of curative-preventive and dietary meal to develop more perfect dietological supply system in view of the usual features on Ukraine.

Keywords: feed, organization of feed, diet, approaches and principles of dietology, dietary feed.

УДК 338.48-44(1-22):364.694

Зінь Л. М., Шай О. К., Малинович Л. М.

СІЛЬСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

В статті наведені відомості щодо можливостей використання сільського зеленого туризму в процесі комплексної реабілітації осіб з інвалідністю.

Ключові слова: комплексна реабілітація інвалідів, сільський зелений туризм, особи з інвалідністю.

Одним із стратегічних напрямів соціальної політики України щодо людей з інвалідністю — створення належних умов і рівних можливостей для їх повноцінної інтеграції у суспільство, максимальне забезпечення прав на працю, реалізацію здібностей, творчого потенціалу та право на відпочинок.

Оскільки людина є цілісною єдністю, як організму, так і особистості, усунення негативних наслідків інвалідності потребує комплексного підходу до вирішення цієї проблеми, що забезпечить максимальне можливе підвищення її фізичної, соціальної, професійної та трудової активності.

Це можливо тільки при виконанні всього комплексу заходів реабілітації, які прописані в Законі України «Про реабілітацію інвалідів в Україні», а саме: медичної, психолого-педагогічної, професійної, трудової, фізкультурно-спортивної, фізичної, соціальної та психологічної реабілітації [1].

Термін «реабілітація» не є новим для українського суспільства, він використовувався ще в радянські часи. Однак, до недавнього часу суспільство асоціювало цей термін з медициною і медичною реабілітацією. І далеко не всі і сьогодні в повній мірі розуміють поняття «реабілітація» в комплексі. І фахівців з комплексної реабілітації в Україні, за виключенням медичної, практично не існує. Тому не дивно, що сам термін успішно багато років звучав в доповідях, програмах, та навіть і в законах, а самої комплексної реабілітації інвалідів майже ніхто не здійснював, окрім відчайдушних зусиль в цьому напрямку окремих центрів професійної реабілітації, громадських організацій та об'єднань самих інвалідів.

Проблеми комплексної реабілітації інвалідів стають все більше актуальними. В цьому процесі жодна з форм чи засобів діяльності не може бути універсальною. Однак, розширення та пошук нових ефективних засобів і форм в комплексній реабілітації осіб з інвалідністю сприятимуть приверненню уваги суспільства до проблем інвалідів та покращенню стану справ в комплексній реабілітації .

Найбільш розширені можливості та перспективи в комплексній реабілітації інвалідів з урахуванням вищезгаданих аргументів є у туризмі, а саме в сільському зеленому туризмі.

Питаннями сільського зеленого туризму займалися такі відомі учени як: Ю. Алексєєва, В. Євдокименко, А. Король, М. Лендела, В. Мікловди, М. Пітюлича, М. Рутинський, Ю. Зінько та інші дослідники. Однак, проблемами комплексної реабілітації інвалідів засобами сільського зеленого туризму спеціально не вивчалось, що і обумовлює актуальність дослідження.

Мета дослідження: вивчити перспективи використання сільського зеленого туризму як дієвого засобу в комплексній реабілітації інвалідів.

Однією з найважливіших соціальних проблем сучасного суспільства є реабілітація інвалідів, тобто система державних, соціально-економічних, медичних, професійних, педагогічних, психологічних та інших заходів, спрямованих на запобігання розвитку патологічних процесів, які призводять до тимчасової та стійкої втрати працевздатності,

ефективне та раннє повернення хворих та інвалідів, дітей і дорослих у суспільство, до суспільно-корисної праці [2].

Виходячи з цього, кінцевою метою реабілітації є підвищення якості життя інвалідів, їх соціальна інтеграція у суспільство, в родину, у трудовий колектив. При цьому стратегічним завданням реабілітації повинна стати соціальна інтеграція реабілітанта і забезпечення його прийнятною якістю життя, а саме досягненням задовільності людини своїм фізичним станом, психічним станом та соціальним статусом.

Термін «реабілітація» — походить від латинських слів «Habilis» — здатність, «Rehabilis» — відновлення здатності [3].

В процесі реалізації заходів комплексної реабілітації інвалідів важливу роль відіграє туризм, який дозволяє почувати себе рівноправним громадянином в суспільстві, відповідати активним способом, пов'язувати процес пізнавання безпосередньо через контакт з відповідними територіями і об'єктами, дає загальне піднесення рухової справності, унезалежнення від допомоги інших осіб, навчання та переконання у власній справності і життєвій придатності.

Найбільш соціальним з точки зору комплексної реабілітації осіб з інвалідністю може стати сільський зелений туризм, як дієвий засіб деяких форм реабілітації, а саме: соціально-економічної, професійної, трудової, психологічної, фізичної та інш.

Сільський зелений туризм — це унікальне явище, прискорений розвиток якого, як засвідчує міжнародний досвід та наукові дослідження, може відіграти роль катализатора структурної перебудови економіки, забезпечити демографічну стабільність та розв'язання соціально-економічних проблем [3].

Сільський зелений туризм — новий вид туризму, суть якого полягає у відпочинку в приватних господарствах та орієнтований на використання природних, культурно історичних та інших ресурсів сільської місцевості та її специфіки для створення комплексного туристичного продукту [3].

Активізація розвитку сільського зеленого туризму в Україні — стратегічний орієнтир соціально-економічного розвитку сучасного села. На жаль, за роки незалежності України в сільській місцевості спостерігається зменшення населення, зростання безробіття, масова заробітчанска міграція.

Рушійною силою сучасного сільського зеленого туризму є швидко зростаючий попит на рекреацію на природі, що визначається збільшенням невідвідності середовища проживання сучасної людини її фізіологічним і психологічним потребам [3].

За даними експертів Всесвітньої туристичної організації сільський зелений туризм — складна багатоаспектна діяльність, що включає в себе пішохідні прогулянки, гірські походи та альпінізм, кінні прогулянки, спортивні та оздоровчі подорожі, полювання й рибальство, а також інші, менш спеціалізовані форми туризму.[3]

Специфічні риси, якими володіє агротуристичний регіон — чисте природне середовище, низька щільність населення, сприятлива аграрна структура (господарства середньої величини), гармонійний агрокультурний ландшафт, вільні (невикористані) ресурси помешкань, культурні та історичні пам'ятки, традиції та ремесла окремої місцевості зазвичай, протилежні реаліям, у яких проживають відпочивальники.

То ж, вищезазначені можливості, функції та якісний ресурсний потенціал сільського зеленого туризму є перспективним, потребує розвитку і застосування в комплексній реабілітації інвалідів.

В якості прикладу використання сільського зеленого туризму, як дієвого засобу в комплексній реабілітації інвалідів, можна відстежити на діяльності товариства «Зелений Хрест», пріоритетними напрямами якого є як питання інвалідності, так і питання роз-

витку сільського зеленого туризму для осіб з особливими потребами. Те, про що інші багато говорять, ця організація втілює в цікаві практичні проекти.

Товариство «Зелений Хрест» пішло шляхом створення прецедентів, пілотних зразків для проведення інноваційних, інколи дещо незвичніх видів діяльності, які ламають усталені стереотипи в суспільстві. І це не лише активний відпочинок для людей з особливими потребами — сплав групи людей у візках по бурхливій річці, підйом на гору, відвідання печер, рибалка або ночівля під зірками. Це і пристосування агроосель, сільських помешкань до потреб різних категорій неповносправних осіб, і робота з їх власниками, і залучення самих неповносправних у якості потенційних надавачів послуг сільського зеленого туризму [4].

Першооснову впровадження інновації в діяльність товариства склали:

- державотворчі зміни, з урахуванням євро інтеграційних процесів, ринкових відносин, суспільно-економічного стану різних верст населення;
- необхідність включення осіб з інвалідністю до цілісної суспільно-соціальної системи України;
- напрямки інноваційної діяльності товариства «Зелений Хрест»;
- співпраця з органами влади, місцевого самоврядування, державних структур та громад, що забезпечують відповідний напрям діяльності;
- громадська позиція осіб з інвалідністю;

Відзначимо, що за результатами реалізації міжнародного проекту «Сільський зелений туризм для осіб з інвалідністю» товариству вдалось досягти наступних цілей:

- залучити до навчального семінару понад 50 учасників, із них — 30 власників агроосель, котрі вже працюють в сфері сільського зеленого туризму, 20 неповносправних власників, котрі хочуть розпочати цю діяльність та понад 20 студентів, які навчаються у Львівському інституті економіки і туризму і вивчають туристичний бізнес;
- підготувати рекомендації для власників агроосель по прийому неповносправних відпочиваючих;
- видати навчальний посібник «Сільський відпочинок для неповносправних»;
- створити мережу садиб, які готові приймати осіб з інвалідністю;
- провести інформаційну компанію щодо сільського зеленого туризму для осіб з особливими потребами;
- організувати навчальні візити в сусідню країну Польщу з метою ознайомлення з садибами, які є пристосовані для прийому відпочиваючих з особливими потребами.

Слід зазначити, що це лише один із прикладів пошуку нових засобів і форм в комплексній реабілітації інвалідів товариством. Таким чином, діяльність «Зеленого Христа», під керівництвом Олександра Волошинського, креативного, досвідченого професіонала в сфері активного відпочинку і туризму для осіб з інвалідністю, дала поштовх до розвитку сільського зеленого туризму для осіб з інвалідністю в Івано-Франківській і Львівських областях. Станом на сьогодні, понад 20 садиб активно приймають осіб з інвалідністю і професійно надають рекреаційні послуги, а саме, садиба «Анастасія» в с. Татарів, садиба «У Ганнусі» с. Верховина, Івано-Франківської обл.

Перспектива розвитку сільського зеленого туризму для осіб з інвалідністю сприятиме активній соціальній адаптації і інтеграції в суспільство осіб з інвалідністю, вирішенню низки існуючих на сьогодні проблем пов'язаних з різними формами реабілітації інвалідів, в т. ч. комплексної реабілітації; запобіганню дискримінації та порушення їх прав і свобод, на працю і відпочинок, стане дієвим засобом як оздоровлення, реабілітації, відпочинку, так і покращення соціально-економічного становища інвалідів.

Подальші наші дослідження полягатимуть в детальному аналізі стану впливу засобів сільського зеленого туризму на процес комплексної реабілітації інвалідів, вияв-

лення основних проблем і окреслення шляхів розвитку туризму як дієвого засобу в комплексній реабілітації інвалідів.

Література

1. Биркович В. І. Сільський зелений туризм — пріоритет розвитку туристичної галузі України [Електронний ресурс] : Науково-аналітичний щоквартальний збірник. Стратегічні пріоритети. — К., 2008. — № 1 (6). — 138–142 с. — Режим доступу: [www.URL: http://old.niss.gov.ua](http://old.niss.gov.ua).
2. Волошинський О. Сільський відпочинок для неповносправних [Текст] : посіб. для власників агроосель та людей з інвалідністю, котрі бажають розпочати власну справу/ О. Волошинський, І. Кастроук, Л. Малинович, М. Сварник. — Львів : Ліга-Прес, 2011. — 232 с. : табл. — ISBN 5-7745-1118-9.
3. Гусак Н. Є. Соціальна реабілітація: підходи до визначення поняття [Електронний ресурс] / Н. Є. Гусак // Соціальна політика та соціальна робота. — 2008. — № 1. — 103–114 с. — Режим доступу : [www.URL: http://dsmsu.gov.ua](http://dsmsu.gov.ua).
4. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21.03.1991 р.
5. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» від 06.10.2005 р.
6. Зінько М. Ще раз про сільський туризм, агротуризм, екотуризм і зелений туризм [Електронний ресурс] / М. Зінько, Г. Кінаш, Я. Дідик // Туризм сільський зелений (спецвипуск). — 2002. — № 2. — 2–7 с. — Режим доступу : [www.URL: http://dsmsu.gov.ua](http://dsmsu.gov.ua).
7. Іпатов А. В. Комплексна технологія реабілітації інвалідів в Україні [Електронний ресурс] / А. Іпатов // Медична реабілітація, курортологія, фізіотерапія. — 2004, № 3 (39). — 44–45 с. — Режим доступу : [www.URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua](http://www.irbis-nbuv.gov.ua).
8. Методика проведення комплексної реабілітації у Львівському міжрегіональному центрі соціально-трудової, професійної та медичної реабілітації інвалідів [Електронний ресурс] / За ред. Г. Г. Дунаса. — Львів, 2008. — 46 с. — Режим доступу : [www.URL: www.mlsp.gov.ua/document](http://www.mlsp.gov.ua/document).
9. Оппельд Л. І. Міжнародний досвід зеленого туризму в Україні: проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / Л. І. Оппельд, А. О. Гордіян // Ефективна економіка. — Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет. — №1, 2014. — Режим доступу : [www.URL: www.economy.nauka.com.ua](http://www.economy.nauka.com.ua).
10. Посібник з активного відпочинку та туризму для неповносправних [Текст] / Уклад. : М. Сварник, Я. Грибальський, Ю. Войтюк, Є. Свет, Т. Ревіна, А. Любімов, О. Стадник, Г. Холлі, О. Волошинський, О. Стрельников, І. Дубровський, О. Федорович. — Львів : Каменяр, 2005. — 152 с. — ISBN 5-7745-1118-9.
11. Реалізація індивідуальної програми реабілітації інваліда в умовах центру професійної реабілітації інвалідів [Текст] (Інформаційно-довідковий матеріал для фахівців центрів професійної реабілітації інвалідів та МСЕ МОЗ України) / За загальною редакцією к. м. н. В. В. Марунича, к. м. н. М. Л. Авраменко. — Відділ медико-соціальної експертизи та проблем інвалідності Департаменту розвитку медичної допомоги населенню МОЗ України, Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів. — Л., 2008. — 116 с.
12. Рутинський М. Й. Сільський туризм [Електронний ресурс] : навч. посіб. /М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько. — К. : Знання, 2006. — 271с. — Режим доступу : [www.URL: www.tourlib.columb.net.ua](http://www.tourlib.columb.net.ua).
13. Терюханова І. Комплексна реабілітація інвалідів — важлива умова їх конкурентоспроможності на ринку праці [Електронний ресурс] : / І. Терюханова, Н. Стульпіна // Україна: аспекти праці. — 2010. — № 4. — С. 36–39. — Режим доступу : [www.URL: biblio.co.ua/files/Invalid](http://biblio.co.ua/files/Invalid).

Зинь Л. М., Шай Е. К., Малынович Л. М.

СЕЛЬСКИЙ ЗЕЛЕНЫЙ ТУРИЗМ КАК ДЕЙСТВЕННОЕ СРЕДСТВО КОМПЛЕКСНОЙ РЕАБИЛИТАЦИИ ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ

В статье приведены сведения о возможностях использования сельского зеленого туризма в процессе комплексной реабилитации лиц с инвалидностью.

Ключевые слова: комплексная реабилитация инвалидов, сельский зеленый туризм, лица с инвалидностью.

Zin L. M., Shai O. K., Malynovych L. M.

**RURAL GREEN TOURISM AS AN EFFECTIVE MEANS OF
COMPREHENSIVE REHABILITATION OF PEOPLE WITH DISABILITIES**

This article provides information about opportunities to use rural green tourism in the process of comprehensive rehabilitation of people with disabilities.

Key words: complex rehabilitation of the disabled, rural, green tourism, people with disabilities.

Розділ 8.

ІНФРАСТРУКТУРА ТУРІНДУСТРІЇ ТА ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЇ

УДК 338.48-6:615.8:930(477.8)

Бомба М. Я.

СТЕЖКАМИ ДУХОВНИХ СКАРБНИЦЬ І ЦІЛЮЩИХ ДЖЕРЕЛ ЖОВКІВЩИНИ

У статті приводяться результати дослідження духовних скарбниць і цілющих водних джерел Жовківщини з метою подальшого їх використання для розвитку туризму регіону.

Ключові слова: історичні пам'ятки, цілющі водні джерела, Жовківщина.

*Чужих країв ніколи я не бачив,
Пригад не знаю їхніх і прекрас,
Ta вірю серцем щирим і гарячим:
Нема землі такої, як у нас!*

B. Симоненко

Життя проходить так, що ти постійно в нім за чимось женешся, щось шукаєш, але все одно багато чого зробити не встигаєш. Чомусь трапляється так, що твої бажання в цім житті ніби нічого не значать, бо завжди щось потрібно зробити: то вчасно впоратись із роботою, то доглянути за власним газдівством, то наслодитись спілкуванням з друзями за чашкою кави, або ж у кращому випадку податись у заздалегіть заплановані екскурсійні тури чи рибалку. Ти ніби і хочеш зупинитись, та все ніколи. І поступово звикаєш до того буденного життя, бо іншого не маєш. Хоч під боком є місціни, які можуть подарувати кожному подорожуючому ціле розмаїття приємних несподіванок, краще піznати красу свого рідного краю, історію свого народу, його місцеві традиції, культуру та й просто побувати на сомоті з його духовними скарбницями та унікальним витвором природи. В цьому контексті з поміж багатьох дослідень сьогодення гідне місце посідають краснавчі дослідження свого краю.

Як об'єкт досліджень ми обрали Жовківщину, яка характеризується наявністю потужного туристично-рекреаційного потенціалу: природного — екологічно чисті і цілющі джерела, ріки, парки, заповідники [1–3] та історико-архітектурного — музеї, храми, монастири, замки, дерев'яна архітектура [4]. На теренах цього унікального краю останніми десятиліттями почала швидкими темпами відроджуватися туристична інфраструктура: туристичні комплекси, готелі, ресторани, організовуватися туристично — інформаційні центри [5]. Але, на превеликий жаль, потенціал Жовківського району в цьому ракурсі, особливо в сільській місцевості, використовується ще не сповна, що є метою наших наукових розвідок.

Крехів — місце, вибране Богом. По спілкувавішись з подорожуючими, автору статті вдалось записати слова: «гордий за свій край», «зачарований Креховим, його неповторною красою», а бо ж «після відвідин Крехова, світ неначе переродився».

Село Крехів (пол. *Krechow*) — це окраса Розточчя. Село належить до Крехівської сільської ради і розташоване на відстані 30 км від міста Львова, та 9 км від міста Жовкви.

Перша історична згадка про Крехів датується 1456 р. Як королівська власність належав до Львівської землі. За вірну службу король віддав Крехів у нагороду своїм заслуженим підданцям, а ті в свою чергу, з дозволу того ж таки володаря, передавали його чи продавали родичам або знайомим. І вже в давнину це було чи не найбільше село в околиці.

Але не цим шановане село, а тим, що його ім'я отримав монастир. На мальовничих просторах Розточчя, біля підніжжя гори Побійної є одна з найбільших святынь українського народу — Крехівський монастир св. Миколая отців Василіян. Ця духовна перлина та баркова пам'ятка архітектури національного значення упродовж понад чотирьох століть є місцем масового паломництва. Ще в XVII–XVIII століттях тисячі прочан з усіх українських земель, Польщі, центральної Росії, з-за Дону, з Молдови і навіть Греції приходили сюди, щоб поклонитися чудотворним іконам.

Крехівський Василіянський монастир св. Миколая [6,7] заснований близько 1618 р. на горі Йоїла з печерою. За народними переказами, монастир заснували два монахи Києво-Печерської Лаври — Йоїл та Сильвестр. Вони викули у скелі, що згодом отримала назву «Скала Йоїла», печери й оселилися в них. А на вершині в скелі збудували каплицю Покрови Пресвятої Богородиці і поруч каплицю Петра і Павла. Існує переказ про те, що до Йоїла прийшов богомольний старець Герасим, сліпий очима, але світлом небесним просвітлений. Саме він вказав на місце, де має бути зведені великий монастир для захисту багатьох людей від ворожих нападів. Він наказав водити себе по місцевості й ударами посохи вказував, що і де саме слід спорудити.

Це місце паломництва приймає щороку близько 100 тис. відвідувачів, не враховуючи відпустів, які збирають близько 50 тис. паломників одноразово. Найбільше прочан поспішають до Крехівського монастиря саме завдяки трьом чудотворним іконам, які тут зберігалися — дві Богородиці та святого Миколая Чудотворця, архієпископа Мирклійського.

Великий відпуст у монастирі проводиться 22 травня — на свято літнього Миколая та 19 серпня, у день Преображення Господнього.

Уже у XVIII ст. у монастирі був високомистецький іконостас. Живопис для нього виконав відомий художник тих часів Василь Петранович, який також малював іконостаси у церквах Святого Миколая у Крехові та Бучачі. Про іконостас монастиря отців Василіан говорили, що йому немає рівних у Галичині. З нього робили копії до інших храмів, але доля оригіналу — невтішна. Він згорів у 1899 р. від того, що паламар випадково залишив у церкві непогашеною одну свічку. Врятувати вдалося тільки декілька фрагментів і чудотворну ікону.

На горі Побійній є Хресна дорога, яку започаткував ще 1936 року Блаженніший владика Йосафат Коциловський. Зберігся також збудований у 1938 році архітектором Іваном Філевичем каплиця «Гріб Господній», яким завершується Хресна дорога.

У Крехівському монастирі бували такі визначні постаті, як українські гетьмані, зокрема, Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко та Іван Мазепа (зцілився чудотворною іконою), митрополит Петро Могила.

Комунацістична влада в роки панування Російської імперії, прийшовши на українські землі у 1939 році, закрила Крехівський монастир. У ньому розмістили штаб радянської армії, так званий штаб «укрепрайону». Остаточно ж монастир закрили у лютому 1949 року. В добу колишнього Союзу в монастирі функціонував піонерський табір «Веселка», а згодом його перетворили в школу для розумово відсталих дітей. У церкві розмістили склад. Тривалий час тут був дитячий інтернат, тепер — Вища духовна василіянська семінарія.

Варта уваги й бібліотека при монастирі з цінними старовинними книгами. Вже у другій третині XVII ст. книгоzbірня налічувала близько сотні книг, а наприкінці наступного

століття — понад півтисячі, та була однією із найбільших василіянських монастирів Галичини в останній чверті XVIII ст.

Новий початок розквіту настав у серпні 1990 року, коли ченці-vasiliani знova повернулися у монастир. Зараз Крехів — місце паломництва прочан з добре розвинутою туристичною інфраструктурою, що приваблює туристів з України та зарубіжжя.

Крім монастиря, в самому селі є дерев'яна церква преподобної Параскеви. Церква датується 1724 роком, хоча деякі дослідники вважають, що побудований храм був раніше і лише перенесений до села в зазначеному році. Просто не в кожному храмі зберігся іконостас школи Рутковича, в який вставлені образи з більш давнього іконостасу. Молитовникам церковним тут понад сто років — вони були надруковані в Жовківській друкарні ще перед Першою Світовою війною.

Недалеко від монастиря (1 км) у лісі є цілюще джерело, вода якого живить людське тіло, а віра та щирі молитви, промовлені біля нього, є доброю поживою для душі. За переказами мешканців села, що передаються з покоління в покоління, на цьому місці з'явилася Богородиця одній благочестивій жінці. Появу джерела відносять до часу заснування скельного монастиря (приблизно 1613 рік).

До нього веде добре протоптана тисячами прочан стежка, яка крім цього, на всій її протяжності добре промаркова. Вода у джерелі приємна на смак та добре тамус спрагу подорожніх. Вода тут має цілющі властивості. Як переповідають тутешні мешканці вона зцілює очі, різні шкірні недуги. Вода має здатність довго зберігатися, її п'ють усі, хто прагне бути здоровим.

Оскільки джерело є дуже відомим й за межами Львівської області, нами досліджено склад його води й порівняти її з звичайною криничною водою с. Голокам'янка. Порівняльний аналіз якісної характеристики води в досліджуваних пробах представлено нами у табл. 1.

Таблиця 1

Якісна характеристика води Крехівського джерела

Показники	ГДК	Джерельна вода (с. Крехів)	Кринична вода (с. Голокам'янка)
РН	6,5–8,5	6,88	6,92
Забарвленість	<35	5	10
Запах, бали	<2	0	0
Присмак, бали	<2	0	0
Амоній, мг/л	<0,5	<0,05	<0,05
Нітрати, мг/л	<0,5	<0,003	0,146
Нітрати, мг/л	<50	14,28	49,99
Залізо загальне, мг/л	<0,2	<0,1	0,15
Загальна твердість, моль/л	<7	5,6	3,2
Хлориди, мг/л	250	17,5	37
Сульфати, мг/л	250	47,27	86,36
Оксисність	<4	1,6	3,6

Характеризуючи дані табл. 1 можна зауважити, що у воді з Крехівського джерела майже відсутні нітрати. В ній практично у два рази менше нітратів, хлоридів і сульфатів, що свідчить про неабияку екологічну чистоту даної території.

Поряд з джерелом встановлено фігурку Діви Марії. Нижче від джерела вимощено з каменю купіль, в якій можна зняти втому та набратись сили в літній спекотний день, чи зцілитись, з вірою занурившись у прохолодній цілющій воді.

Варто зазначити, що джерело у Крехові вабить до себе незвичайною красою, бо ж знаходиться у яру, обабіч якого розкинулися мальовничі лісові пейзажі. Ділянка біля джерела, як і увесь шлях до нього, захоплює кожного. Околиця там напрочуд гарна, а глибокі яри, зелені ліси й дібриви надають їй чару гірської країни. Від сходу, заходу та півдня оточують його узгір'я, покриті листяними лісами та мають часом пологі, а часом й круті схили та де-не-де перерізані лісовими хащами зі скелями та урвищами. На північ від монастиря тягнеться неозора рівнина, на якій лежать розкидані села та осади (садиби), хлібні ниви, що перетинаються місцями річками.

Село Крехів є частиною унікального Яворівського НПП. Даній території притаманна висока лісистість. У формaciї соснових лісів панівним типом є сосновий субір чорницевий. Фітоценози з домінуванням або участю бука лісового приурочені до горбистих форм рельєфу. Серед лісів масивів часто трапляються мальовничі галечини та залишки фруктових садів — пам'ять про колишні села і хутори, виселені під час створення військового полігону за часів колишнього Союзу.

Трав'яна рослинність досліджуваної місцевості представлена угрупованнями очерету південного, видів родини орхідних та анемоні лісової.

Найбільш численним видом мисливських ссавців є заєць-русак, лисиця, білка, куниця лісова. Найчисельнішими є дрібні горобині птахи — зяблик, вільшанка, пугач, чорний та співочий дрозди. Завдяки сприятливим природним умовам територія національного парку, яка охоплює Крехів, має також значний рекреаційний потенціал і є цікавим об'єктом туризму.

Не менш цікавим доповненням до Крехівських святынь слугує відпочинок в осередку «Козулька», що є казковим доповненням до духовного оздоровлення. Відпочинковий осередок «Козулька» знаходиться на околиці с. Крехова, хутір Козулька. Даній території характерний сприятливий мікроклімат, тут знаходяться альтанки та водні плеса ставків. Місця забезпечують гостей парку чистою водою та пляжами для засмаги. Дана база вихідного дня, має засоби відпочинку на воді — човни та катамаран до послуг усіх бажаючих. До того ж такий відпочинок відбувається за помірними цінами, що особливо береться до уваги туристами. А екологічні маршрути — ще один чинник, який забезпечує море вражень та приємних несподіванок для туристів різних категорій, особливо молоді, студентів та школярів і зокрема на маршрутах: «Стежка Івана Франка», «Верещиця», «Голуби» та ін.

Об'єктивно оцінюючи туристично-рекреаційні можливості села Крехова та прилеглої території, можна зробити висновок, що тут є неабиякі передумови для розвитку культурно-пізнавального, природничо-пізнавального, науково-освітнього, релігійного, сільського, екологічного, водного, етнічного, спортивно-оздоровчого туризму.

Стара Скварява (пол. Skwarzawa Stara) — село, належало колись до Жовківського повіту (зараз Жовківського району). На схід від нього лежать села Сопошин і Мацошин, на південь — с. Мокротин, на захід — с. Нова Скварява, на північ — с. Глинськ і південь — м. Жовква [7]. Віддаль до районного центру (м. Жовква) становить 4 км, і обласного — 34 км.

Село розкинулося по обидва береги маленького потічка Скварява (місцева назва Свинка), який біля села Сопошина впадає в річку Свінка, у мальовничій долині між двома довгими пагорбами, один з яких (з північного боку) — гора Гарай (393 м над рівнем моря), який височіє над Жовквою, а другий (з південно-східного боку) — г. Біла Гора.

Територія села розташована на висоті 300 м над рівнем моря. Великий вплив на оформлення території мало мало поширення льодовика з боку Скандинавії, яке відзначилося поширенням льодовикових четвертних відкладів (піски, глини). Також зустрі-

чаються поклади четвертних мергелів (за місцевою назвою опоки). Опока — це водонепроникний матеріал, що становить головний водотривкий горизонт.

Якщо кинути поглядом з г. Гарай на південь, то враження таке, ніби стоїш на березі бурхливого моря, яке раптом завмерло, перетворивши хвилі на зелені схили, насичені мальовничими розточанськими краєвидами. Вже біля самої вершини можна побачити колишні липові алеї, а з вершини, кинувши поглядом униз, легко розшукати модринову алею, які насадив ще король Ян Собеський. Гуляти, як розповідають мешканці тутешніх сіл і туристи, тут можна днями, насолоджуючись розмаїттям мальовничих куточків.

У лісі, біля підніжжя пагорбу, заховані важко доступні входи до підземелля. Ходи мають вигляд двох коридорів, що перетинаються під прямим кутом, і мають до тепер діючу систему вентиляції і водовідвodu. За місцевою легендою, ті ходи провадять до замку м. Жовкви, монастиря у Крехові і навіть до самого Львова.

З південного боку — ще один довгий пагорб, розділений навпіл дорогою а на схід від дороги — лани, на захід — сосновий гай. Навколо красу важко забагнути та описати, вона настільки приваблива, що від неї годі очей відірвати.

Місцеві жителі розповідають декілька легенд про походження назви населеного пункту, але практично усі вони зводяться до слова «шкварити», «смажити», «пекти» м'ясо. Село має декілька легенд.

Перша легенда розповідає про бідну вдову, що жила з сином біля річки. За їжу вони мали дичину, що приносив син з полювання. Подорожніх вдова частувала «скварками» (так місцеві жителі називають смажені кусочки м'яса у смальці), звідти така назва.

Інша легенда оповідає про бідного втікача, що врятувався від татар і вижив за рахунок залишків їжі, які залишали на вогнищах мисливці — смаженого сала.

Найбільш вірогідною є третя легенда. На околиці села заможні люди виїжджали на декілька днів і влаштовували полювання. Після себе вони залишали вогнища, рештки їжі, а з часом тут з'явилися люди — вправні мисливці, виправлячі шкур та інші. Так і від слова «скважити» або «скварити» і походить назва села.

Гордістю села є невеличка дерев'яна церква Святого архистратига Михайла, що стоїть чуть вище нової. У XIX столітті її перенесли сюди з сусіднього села Глинсько (конструкція церкви дозволяла легко розібрати будівлю та перенести церкву в інше місце) і встановили на місці згорілої дерев'яної церкви Втечі до Єгипту Пресвятої Богородиці, відомої з 1578 року. Сам же храм датується 1507 роком, що підтверджується надписом, викарбуваним на одній із дерев'яних балок. Відтак, дану культову споруду віднесено до найстаріших дерев'яних церков не тільки на теренах Львівщини, але й в Україні.

Парафіяnam цього храму вдалося зберегти унікальний за мистецькою цінністю іконостас, який зараз збагачує експозицію Львівського музею історії та релігії. Розписи його верхніх ярусів припадають на XV–XVI століття — тут ще зберігаються давньоруські іконописні канони в написанні постатей святих, обличчя в кольоровій гамі. За твердженням науковців, ці образи писали майстри зі школи Івана Рутковича, свідченням цього є і риси обличчя, і пози святих, і багата колористика. Таке поєдання високо-мистецьких образів кількох епох зустрічається нечасто, тому цей іконостас вважається унікальним серед багатьох істориків та мистецтвознавців.

Обабіч церкви Святого архистратига Михайла стоїть церква святих апостолів Петра і Павла, її збудовано в 1991–1995 рр. за проектом С. Крупчука та Р. Голика.

Неподалік від центру, в напрямку села Мокротин, знаходиться римо-католицький костел св. Людовіка, зведений у 1937 році, який діяв аж до 1947 року. За часів більшовицької окупації костел використовували як складське приміщення. Відновив свою діяльність після 1992 року в якості римо-католицького храму.

Клімат, який притаманний даній місцевості, є антлантично-континентальний, він характеризується високою вологістю до 78 %, м'якими зимами, теплим літом, без засух. Середня річна норма опадів складає 610–635 мм. Максимальна кількість опадів випадає у червні і липні, мінімум узимку.

Природа села і його околиць є різноманітною. Ґрунти в межах села поширені дерново-підзолисті піщані, сірі, світло-сірі, лучні. Значної шкоди для ґрунтів наносять ерозійні процеси, які виникають в результаті невдалого ведення сільськогосподарських робіт на схилах пагорбів.

У цій місцевості в основному поширені мішані ліси — в поєднанні дуба звичайного, бука, сосни звичайної, граба, берези, вільхи, модрини, ялиці, смереки, клена з відповідним ярусом низькорослих рослин. Перезволожені і пониженні ділянки зайняті болотною рослинністю (найбільш поширені — мохи), бруслиця, чорниця.

Фауна — різноманітна. Поширеними є комахи, плазуни, ссавці і гризуни, які відповідають даним природним умовам.

У результаті достатнього зволовлення і своєрідності будови рельєфу річкова мережа території досить густа. В околицях села на поверхню виходить декілька унікальних джерел, а на території самого села знаходитьсья джерело, з якого бере початок потічок Скварява (у народі Свинка). Всі вони відноситься до басейну р. Західний Буг. Характеристика якісних показників води у них наведені нами у табл. 2.

Таблиця 2

Якісні показники води у джерелах с. Стара Скварява

Показники	ГДК	Джерело «Капличка Пречистої Діви Марії»	Джерело «Нестрівка»	Джерело «Зозулька»
РН	6,5–8,5	6,9	7,0	7,0
Забарвленість	<35	10	10	10
Запах, бали	<2	0	0	0
Присмак, бали	<2	0	0	0
Амоній, мг/л	<0,5	<0,05	<0,05	<0,05
Нітрати, мг/л	<0,5	<0,003	<0,003	<0,003
Пітрати, мг/л	<50	12,14	6,07	3,92
Залізо загальне, мг/л	<0,2	<0,1	<0,1	<0,1
Загальна твердість, моль/л	<7	7,7	8,6	8,2
Хлориди, мг/л	250	27,5	24,0	33,5
Сульфати, мг/л	250	45,0	31,8	31,8
Окисність	<4	1,84	1,44	1,28

Джерело «капличка Пречистої Діви Марії» розташоване в центрі села, вода в ньому дуже смачна і м'яка, містить відносно невелику кількість карбонатів. За рівнем нітратів, хлоридів і сульфатів, то їх вміст не перевищує ГДК. У 1999 році кардинал Любомир Гузар посвятив джерело і камінь під капличку Пречистої Діви Марії, яку було зведене у 2002 р. силами мешканців села і меценатів. У збудованій капличці Пречистої Діви Марії ми виявили цікавий напис «Вода рідних місць — Свята Вода, рідна Земля — Золото». Вода тут без перебільшення на стільки чиста і здорована, що її споживають мешканці місцевої громади, прилеглих сіл і міст. Скоштувати цю воду їдуть сюди звідусіль. На Водохреще, Престольний празник і Воскресіння Христове у каплиці постійно відбувається освячення води та проводяться Майвки.

Джерело «Нестерівка», розташоване з лівого боку — в напрямку сіл Мокротин і Нова Скварява, приблизно за 200 м від каплички Пречистої Діви Марії. Як уже зазначалося з цього джерела беруть витоки потічка Скварява (народна назва Свинка). Напро-чуд вода в цьому джерелі має ще кращі якісні показники, ніж у першому джерелі. Вона дуже смачна і чиста, але відвідувачі тут бувають значно менше, що очевидно пов'язано з їх необізнаністю, рівнем окультуреності джерела та його прилеглої території.

Джерело «Зозулька» знаходиться у лісі, на відстані 1 км від села, у підніжжі г. Біла Гора. Його відносять до найдавніших джерел с. Старої Скваряви. Старожили села згадують, що в 30–40 рр. минулого століття, від цього джерела був проведений дерев'яний водопровід, який забезпечував потреби у воді місцевий цегельний завод. Джерело добре облаштоване і захищене від попадання в нього опалого листя, гілок, а відтак вода в ньому завжди є чистою і смачною. Вміст нітратів у цій воді є найменшим, а вміст хлоридів дещо вищим, ніж у першому у другому джерелах, але цей показник не перевищує ГДК.

Заглина — присілок села Монастирок, відомий чудотворним джерелом, де, за легендою, у XVII ст. з'явилася постать Божої Матері. Урочище оточує мішаний ліс із переважаючими листяними деревами.

За свідченням ахівних документів у цій місцевості в XV–XVI ст. уже діяв монастир отців Василіян. Ченці тут переховувалися від нападів татар.

За переказами тутешніх мешканців, під час одного з нападів, татари зруйнували монастир, і вижити вдалося лише одному монаху. Він поселився окремо в урочищі біля села. Через самотній спосіб життя його прозвали самцем. Згодом і місцевість, де він мешкав теж називали Самцем. Сюди почали тікати люди з навколишніх сіл перед нападами ворогів. Тут вони спільно молилися і просили Господа захистити їх від небезпеки [8].

Легенда, яка прийшла до наших часів ще з XVII ст. оповідає, що біля села гралися пастушки. Серед них була дівчинка Маруся, якій одного разу під час молитви з'явилася Діва Марія. Маруся розповіла односельчанам і священнику про те, що їй з'явилася Пречиста Діва і повела їх на місце появи. Але не всі повірили, були й такі, що з неї сміялися та глозували. Дитина плакала. Але раптом підвелася очі вгору і знову побачила свою небесну гостю, Маруся сказала: «Вона тут, я її бачу». За проханням Богоматері дівчинка підійшла до гори і рукою розгорнула землю. Сталося чудо: з-під землі почало бити джерело. З того часу і донині місцеві жителі називають його джерелом «Маруся» [9].

У 1871 році селяни власними пожертвами збудували каплицю Положення Пояса Пресвятої Богородиці. Очищається в Заглині не лише тіло, а й душа, і з благословення Пречистої може статися велике диво. Сюда приходить із відусіль, у будь-яку пору року. За переказами мешканців Заглиної, вода з джерела «Маруся» зцілила багатьох прочан, багатих і бідних, дорослих і діток, хто у своїй молитві щиро просить прощення і помочі в ній як у Небесного лікаря.

За роки незалежності України саме джерело та прилегла до нього територія значно облагородилися, налагоджена ціла інфраструктура щодо створення умов для усіх бажаючих відвідати цю Богом дану святиню. Вже в 2006 році біля підніжжя статуй вмонтовано капсулу з голгофською землею, привезеною прочанином із Єрусалима. На місці джерела споруджено капличку та басейн-купіль, посередині якого — Хрест. Його треба тричі обійти у святій джерельній воді з вірою в серці. Деякі прочани, шукаючи зцілення від надзвичайних недуг, зустрічають у Заглині 12 світанків.

Не применшуючи оздоровчо — цілющих властивостей джерела «Маруся» не поступається йому за якісними показниками вода, яку ми дослідили в смт. Магерів (табл. 3).

Таблиця 3
Якісні показники питної води у джерелах населених пунктів Заглина і Магерів

Показник	ГДК	смт. Магерів (джерело біля будівлі аптеки)	с. Заглина (джерело Маруся)
Запах, бали	<2	0	0
Присмак, бали	<2	0	0
pH	6,5–8,5	6,7	6,8
Окисність, мг О ₂ на л	<4	1,6	1,52
Азот в мг/л	аміаку	<0,5	<0,05
	нітритів	<0,5	<0,003
	нітратів	<50	<0,1
Загальна твердість, ммоль/л	<7,0	4,7	4,5
Хлориди, мг/л	250	14,0	15,5
Сульфати, мг/л	250	34,0	31,8
Залізо, мг/л	<0,2	<0,1	<0,1
Мідь	<1,0	<0,02	не виявлено
Фтор	<1,5	<0,05	<0,05
Залишковий алюміній, мг/л	<0,2	<0,04	не виявлено
Марганець, мг/л	<0,05	не виявлено	<0,01
Хром, мг/л	<0,05	<0,05	не виявлено

З наведених даних у табл. 3 бачимо, що вода у цих природних джерелах в цілому відповідає державним стандартам і не перевищує ГДК, але найкращою за якісними показниками була все-таки вода, відібрана із джерела «Маруся».

Магерів селище міського типу Жовківського району, центр селищної Ради, який підпорядковані села Бірки і Велике Передмістя. Селище розташоване над р. Білою, яка витікає з схилів Розточчя і впадає в р. Рату (басейн Західного Бугу). З природних багатств є торф, вапняки, озера та навколо розкішні мішані ліси. В північній частині над р. Білою лежать болотисті луки, на південь від них — рілля, яку в народі називають Кобилками, а ще південніше підноситься підгір'я Явірник. Відстань від магерова до м. Жовкви становить — 25 км, до м. Рави Руської — 17 км і м. Львова — 56 км.

Польський дворянин Ян Магера, від прізвища якого й пішла назва містечка, 20.01.1591 р. домігся надання містечку магдебурзького права. У місті було побудовано ратушу, крамниці і лазню. Міщенам надавалося право влаштовувати ярмарки, займатися ремеслом, виробляти солодощі, торгувати медом і пивом, гнати і продавати горілку.

В околицях сучасного Магерова збереглося чимало старовинних пам'яток старовинної архітектури, а також залишків довгих і широких стародавніх валів (у народі їх звуть окопами), які мають чотирикутну форму, висипані, можливо для оборони місцевості від нападу татар чи для стоянки таборів. Протягом 17 ст. в Магерові та його

передмісті були збудовані муріваний костел Пресвятої Трійці (перебудований у 1845 р., зберігається як пам'ятка архітектури й досі), каплиця, 2 уніатські церкви та василіанський монастир. Збереглись у центрі селеша також і залишки синагоги, яка вперіод колишнього Союзу слугувала кінотеатром. З давніх промислових об'єктів збереглася споруда муріваниого млина, аптека [10].

На сьогодні у Магерові діє греко-католицький храм св. Юри, збудований з каменю у 1912–1928 рр., який місцеві мешканці звели на місці старої дерев'яної церкви. Прикрашає Магерів й православний храм Київського патріархату — церква Преподобної Параскеви Сербської, в архітектурі якої поєднались риси еклектики Нагірного і мазепинського бароко. Крім цього, в селеша є діюча римо-католицька капличка.

У Магерові ми розшукали два цікавих джерела, вода у яких напрочуд виявилася смачною, має цілющу, лікувальну та оздоровчу силу, а тому потребує особливого ставлення до себе.

Перше джерело знаходиться в центрі біля приміщення старої аптеки, результатим якісних показників води з цього джерела представлена нами у табл. 3.

Друге джерело, що має назву «З'явлення Божої Матері», знаходиться в лісі. Як потрапити до джерела? Виrushивши з Магерова (вулиця Магерівська) на південний захід, потрібно йти прямо дорогою, насолоджуючись чистим повітрям, різноманітним тутешньою рослинністю та співом лісового птаства. Як переповідають місцеві мешканці, єдина незручність — надокучливі «бомки» (гедзі — родина двокрилих комах) у літню пору, але і в цьому є своєрідний «екстрім». Після спуску з гори Чорної зліва видно хрест і вказівну стрілку з написом «З'явлення 500 м», що вказує звернути наліво, дальнє дорога стелиться вниз. По боках красуються величні буки, граби, розлогі дуби, старі розкішні липи, ліщина, горобина звичайна, калина звичайна, вовчі ягоди звичайні, чорниця, бруслина бородавчаста, дерен або кизил справжній, малина звичайна, шипшина собача, терен колючий, ожина шорстка.

Милує око зелена шуба, яка представлена широкою палітрою різnotрав'я, в тому числі рослин з оздоровчо-лікувальними властивостями, яке живим килимом встеляє узбіччя з двох сторін дороги.

Ще один поворот наліво — і ви опиняєтесь у своєрідному видолинку, де Ви сповна зможете насолодитись чудо витвором природи, Вас тут охопить дивне відчуття спокою і затишку. Саме в цьому місці знаходиться джерело. Тут Ви сможете втамувати спрагу, випивши ковточок води. Надзвичайно смачна холодна вода відразу додає настрою та прибавляє енергії. Нарядна капличка і вся ця місцевість світять в душу добром і радістю. То ж кожен подорожуючий, затамовуючи подих, у своїй молитві просить у Пресвятої Богородиці допомоги, розради й утіхи, зцілення від духовних і тілесних хвороб.

Такі джерела є в с. Фійна, с. Нова Скварява, с. Глинсько, с. Зашків, с. Забір'я, с. Любеля, с. Могиляни, с. Смереків, а відтак є потреба у проведенні додаткових розвідок у цьому напрямі досліджень.

Разом з тим, необхідно мати на увазі й те, що вода з джерела або колодязя володіє непостійним складом. Щоб бути впевненим щодо якості та складу джерельної води, недостатньо взяти проби та зробити один аналіз. У природних умовах вода може постійно змінюватися за мікробіологічними, хімічними, смаковими характеристиками, запахом та ін. Тому треба систематично стежити за якістю води у джерелі. Зміна складу води відбувається не тільки в результаті привнесення різних забруднень. Склад води може істотно змінюватися залежно від глибини її залягання, а також від природної мінералізації.

Література

1. Бомба М. Я. Унікальність природних ресурсів Жовківщини та їх використання для розвитку туризму регіону [Текст] / М. Я. Бомба // Вісник ЛІЕТ. — Львів : ЛІЕТ, 2013. — № 8. — С. 231–240.
2. Бомба М. Я. Екологічні аспекти цілющих джерел Львівщини [Текст] / М. Я. Бомба, Л. Я. Івашків, [Текст] У. Б. Лотоцька-Дудик // Мат. V-ї наук.-практ. конф. «Вода в харчовій промисловості» / Збірн. мат. V-ї наук.-практ. конф. за міжнародною участю. — Одеса : ОНАХТ, 2014. — С. 25–27.
3. Бомба М. Я. Водні ресурси Жовківщини: стан та перспективи використання [Текст] / М. Я. Бомба // Вісник ЛІЕТ. — Львів : ЛІЕТ, 2014. — № 9. — С. 276–283.
4. Два дні на Жовківщині [Текст]. — Жовква : Відділ культури і туризму Жовківської районної державної адміністрації, 2011. — 16 с.
5. Фесюк Г. Жовківщина туристична / Г. Фесюк [Електронний ресурс]. — Режим доступу: myzhovkva.com/.../жовківщина-туристична.
4. Крехів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: uk.wikipedia.org/.../Крехів.
5. Крехівський монастир [Електронний ресурс]. — Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki/Крехівський.
6. Шкраб'юк П. Крехів: дороги земні і небесні [Текст] / П. Шкраб'юк. — Львів : вид. Отців Василіян «Місіонер», 2002. — 418с.
7. Стара Скварява [Електронний ресурс]. — Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki/Стара_Скварява.
8. Святе цілінобіче джнерло «Маруся» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: ua.worldmapz.com/photo/76154_es.htm.
9. Заглина [Електронний ресурс]. — Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki/Заглина.
10. Магерів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: mistaua.com/Україна/Львівська.../Магерів.

Бомба М. Я.

ТРОПАМИ ДУХОВНЫХ СОКРОВИЩ И ЦЕЛЕБНЫХ ИСТОЧНИКОВ ЖОВКИВЩИНЫ

В статье приводятся результаты исследований духовных сокровищ и целебных водных источников Жовковщины с целью дальнейшего их использования для развития туризма региона.

Ключевые слова: Исторические памятки, целебные водные источники, Жовковщина.

Bomba M. Y.

FOLLOWING THE PATHS OF SPIRITUAL TREASURES AND HEALING SPRINGS OF ZHOVKVA REGION

In the article the results of the investigation of spiritual treasures and healing water springs of Zhovkva Region are presented with the aim of their further usage for the development of tourism of the Region.

Key words: historic monuments, healing water springs, Zhovkva region.

УДК 338.48-44(1-22):338.487

Кудла Н. Є.

**АНАЛІЗ ПОПИТУ ПОСЛУГ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДОСЛІДЖУВАНИХ РАЙОНІВ
КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ)**

Проаналізовано чинники, що впливають на вибір агротуристами сільської садиби; визначено основні групи споживачів туристичного продукту з дослідженням їх основних вимог до наявної пропозиції; охарактеризовано доступні та очікувані інфраструктурні елементи сільської садиби; виявлено тенденції щодо зміни попиту агротуристів, які полягають у активізації відпочинку, набутті нових знань та умінь.

Ключові слова: попит, сільський туризм, агротуристи, облаштування садиби, ціни.

У добу політичної та економічної нестабільності, зниження купівельної спроможності населення, руйнації господарських зв'язків й закриття багатьох виробництв стверджувати про пріоритетність розвитку туризму складно. Однак необхідно зважати на світові тенденції, які полягають у збалансованому розвитку туризму, турботливому ставленні до природної та культурної спадщини, індивідуалізації пропозиції послугодавців, у тому числі власників сільських садиб. Нестабільна економічна ситуація, здешевлення національної валюти та складність оформлення війських документів спричинили активізацію руху внутрішнього туризму, що підтверджує про зміну характеру задоволення потреб відпочинку й проведенні вільного часу в туристичних дестинаціях сільської місцевості.

Маркетинговим дослідженням проблематики сільського туризму в науковій літературі приділяється все більше уваги. Необхідно відзначити праці Л. В. Забуренної, С. Г. Нездоймінова, Н. В. Липчук, І. В. Петлін, Г. І. Шимечко, які засвідчують необхідність вивчення нових тенденцій у сільському туризмі. Зміни, які відбуваються у зовнішньому середовищі, зумовлюють необхідність вивчення попиту організаторів сільського відпочинку на свої послуги задля найкращого його задоволення.

Створення цікавої туристичної пропозиції на сільських теренах вимагає детального пізнання специфіки регіону, визначення туристичних цінностей місцевості, а також аналізу людського потенціалу локальної спільноти. За останні роки пропозиція сільських садиб на туристичному ринку не обмежується наданням послуг з розміщення та харчування, а характеризується розширенням спектру додаткових послуг. Передусім це пов'язано з активними формами відпочинку та рекреації.

Власники сільських садиб — це переважно особи зі середньою та вищою освітою [2, с.8]. Зазвичай, такі особи вирізняються значною креативністю в урізноманітненні своєї пропозиції. Саме креативність й швидке пристосування до вимог гостей дають можливість створювати неповторний туристичний продукт, який поєднує елементи сільського туризму, агро- та агроекотуризму.

Розширення туристичної пропозиції неодмінно впливає на формування у гостей лояльності та привертає увагу потенційних споживачів. Метою дослідження є характеристика основних груп споживачів та попиту на послуги, що пропонуються деякими власниками сільських садиб.

Попит розкриває виявлені та наявні наміри купівлі, які сформовані на ґрунті їх потреб та реальної купівельної спроможності покупців [7, с. 34]. Розуміння значення людських потреб і прагнень у процесі формування попиту як інтегрального елемента ринку послуг сільського туризму є важливим з огляду на центральне місце і значення споживача у ринковій економіці.

Щоби комплексно охарактеризувати потреби споживачів послуг сільського туризму та налаштованість власників сільських садиб на розширення асортименту пропонованих послуг й сприйняття особистого селянського господарства як оптимального місця відпочинку, у грудні 2014 р. проведено анкетне опитування вибіркової групи чисельністю 43 особи й 17 власників сільських садиб, розташованих у Міжгірському та Сколівському районах Закарпатської та Львівської областей.

Анкета стосувалася трьох проблемних груп питань, а саме: чинників, які впливають на прийняття рішення щодо вибору місця сільського відпочинку, доступних й очікуваних інфраструктурних елементів сільської садиби та пропонованих селянським господарством послуг. Подані в анкеті елементи відібрані на основі аналізу пропозиції садиб карпатського регіону, котрі розміщені у популярних веб-ресурсах (наприклад, <http://www.karpaty.info/ua/>, <http://turizm-karpaty.com.ua/>, <http://skole.com.ua/>). Особливу увагу приділено новим елементам туристичного продукту, що повторюються у пропозиції сільських садиб.

Аналіз проведеного анкетування серед гостей сільських садиб, яких можемо назвати агротуристами, засвідчив чітку сегментацію споживачів цього типу послуг. Як зазначають В. Г. Герасименко та С. Г. Нездоймінов, попит на послуги сільського туризму доцільно розглядати в межах умовних груп рекреантів, які різняться за основними характеристиками (потребами) [3, с. 79].

За результатами дослідження виокремлено три основні групи агротуристів. Це молодь віком до 25 років, яка орієнтована на пошук дешевого та доступного житла, що розташоване неподалік туристичних об'єктів і шляхів. Друга група споживачів — це сім'ї з дітьми, що потребують більшого простору, елементів господарської інфраструктури, які дають змогу активно відпочивати дітям і забезпечують безпосередній контакт з природним та сільським середовищем. Третя група агрорекреантів — особи передпенсійного та пенсійного віку, які прагнуть відпочинку подалі від великих агломерацій, цінують вишукану туристичну пропозицію, яка передбачає активне відвідування околиці, участь у різноманітних заходах.

Виокремлення трьох основних груп агротуристів було підтверджено в анкетах, скерованих власникам сільських садиб. Усі респонденти з туристичної пропозиції зазнали сегмент сім'ї з дітьми як одну з провідних і бажаних груп гостей; 68 % відзначили на молодих людей як споживачів послуг сільської садиби і 52 % зауважили, що до головної групи, яка відвідує їхні господарства, можна зарахувати старших осіб.

У фаховій літературі існує інший поділ споживачів послуг сільського туризму. Так, білоруські вчені виокремлюють такі групи [1, с. 84]:

- міські жителі з дітьми, які не бажають себе обтяжувати утриманням дачі чи городу;
- літні городяни, зацікавлені у спокійному відпочинку, в тому числі з онуками;
- молодіжні компанії, інші вікові групи, котрі бажають провести вихідні за містом;
- особи, що займаються відповідними видами спорту та хобі;
- інші групи туристів.

Окрім цього, споживчим сегментом сільського туризму є громадяни іноземних держав, які відвідують країну з культурно-пізнавальною та відпочинковою метою. У зв'язку з веденням воєнних дій на Сході України, цей сегмент у ближчому майбутньому не відіграватиме істотної ролі, тому в дослідженні до уваги не брався.

З огляду розвитку сільського туризму й пристосування пропозиції сільських садиб до потреб і вимог агротуристів важливим є визначення основних критеріїв, якими послуговуються під час вибору місця відпочинку. Анкетовані агротуристи мали оцінити в балах (від 1 до 10 балів) наскільки важливими при виборі сільської садиби для відпочинку є: безпека, різноманітні туристичні пропозиції, наявність туристичних об'єктів,

пристосування господарства для перебування малолітніх дітей, можливість замовлення харчування, ціна проживання (рис. 1).

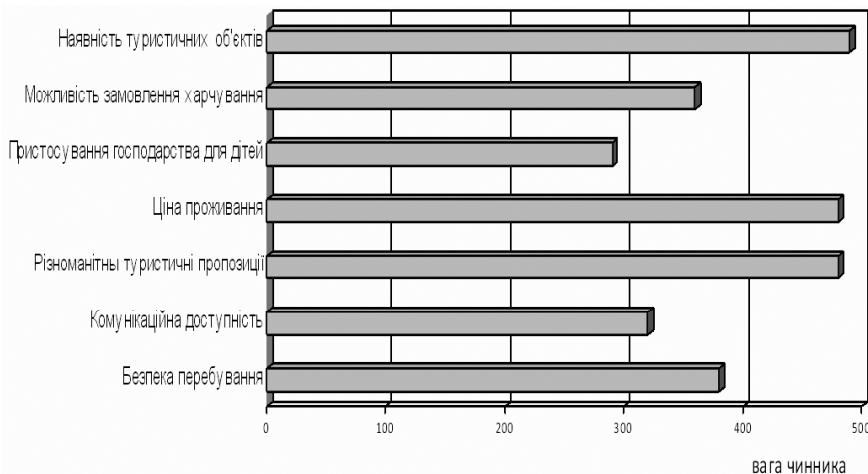

Рис. 1. Найважливіші чинники, які впливають на вибір селянської садиби

Найважливішим чинником під час вибору місця відпочинку респонденти визнали наявність туристичних об'єктів в околиці. Друге місце посідає ціна проживання, а за нею обрали різноманітні туристичні пропозиції селянської садиби. Менш істотними для респондентів виявилися можливість замовлення харчування й гарантування безпеки у господарстві.

Наступним чинником, який впливає на вибір місця відпочинку, є комунікаційна доступність, яка опинилася на передостанньому рейтинговому місці. Цей факт засвідчує привабливість сільських садиб, які знаходяться на узбіччі й доїзд до яких становить певні складнощі. На остаточному місці (рис. 1) з огляду істотності чинників респонденти визначили пристосування садиби до прийняття дітей. Це зумовлене тим, що лише частина респондентів декларувала сімейний відпочинок загалом.

Отже, така ієрархія чинників, які здійснюють вплив на вибір місця тимчасового перебування, доводить величезне значення добре підготовленої туристичної пропозиції та ефективних маркетингових заходів господарства й території, на якій воно розташоване.

Аналізуючи діапазон ваг визначених чинників в окремих групах агротуристів виявлено певні відмінності. Сегмент молодих туристів за вирішальний чинник вибору сільської садиби вважає ціну проживання. Це переважно зумовлене обмеженими фінансовими можливостями й трактуванням молоддю селянських господарств як місця надання дешевих нічліжних послуг. Ієрархія решти чинників залишилася незмінною.

У сегменті сімей з дітьми за найважливіший чинник визнано наявність туристичних об'єктів неподалік селянського господарства. На другому місці — пристосування господарства до потреб дітей, а також — ціна проживання.

У наступній послідовності вплив на вибір селянської садиби здійснювалася пропозиція додаткових туристичних послуг та безпека. Отже, для цієї групи споживачів продукту сільського туризму важливим є відповідно підготовлений та обладнаний об'єкт відпочинку з урахуванням потреб дітей, а також широка пропозиція розваг у місці тимчасового перебування.

Для останньої групи споживачів, тобто осіб передпенсійного й пенсійного віку, найбільш важливими виявилися наявність туристичних об'єктів неподалік садиби і широка туристична пропозиція обраного селянського господарства. Під час обрання садиби менш значущими чинниками виявилася ціна проживання та можливість замов-

лення харчування, а чинники безпеки і пристосування господарства до потреб дітей взагалі не брали до уваги. Такі відповіді засвідчують потребу активного й різноманітного відпочинку як у загалом, господарстві так і за його межами.

Останнім часом на ринку послуг сільського туризму спостерігається чітка тенденція до розширення сфери надання послуг й збагачення пропозиції елементами активних форм проведення вільного часу, а саме пішими походами, кінними прогулянками, велосипедним та гірськолижним катанням, а також інтерес до краєзнавчого та екологічного туризму. Це надзвичайно важливий процес з огляду того, що анкетовані агротуристи у 78 % задекларували бажання активного відпочинку в селянському господарстві, й лише 22 % опитаних надали перевагу пасивному проведенню вільного часу, виявляючи обмежене зацікавлення активними формами туризму.

На запитання, якої пропозиції вони сподіваються від власників сільських садиб респонденти повідомили, що найбільше зацікавлення являють собою краєзнавчі подорожі, походи в гори, катання на велосипедах, конях. Таку опцію зазначили 31 з 43 респондентів; 11 з них виявили зацікавлення у практичних навчаннях народним ремеслам й навичкам куховарити (плетіння кошиків, створення композицій з місцевих матеріалів, випікання хліба, виготовлення сиру й регіональних страв); 9 осіб надали перевагу подорожі природоохоронними територіями та навчанню зі збору карпатських трав, ягід та грибів. Лише 5 осіб захопилися участю у господарських процесах як різновидом активного відпочинку й пізнання специфіки ведення сільського господарства в гірських умовах.

Отримані результати ще раз доводять бажання туристів займатися активними формами відпочинку. Власники селянських господарств, а також їхні діти у відповідь на потреби туристів виступають у ролі організаторів подорожі та екскурсоводів, знайомлять туристів із цікавими природними й культурними об'єктами регіону.

У відповідях було виявлено низьке зацікавлення агротуристів участю у сільсько-господарських процесах селянського господарства (заготівля сіна, годування тварин, дойння корів, збирання меду), які мали би становити основу агротуристичної пропозиції. Цей факт обумовлений зі щораз меншою зацікавленістю суспільства специфікою праці й життя на селі та розумінням цього типу активності переважно як додаткової праці, якої варто уникати під час відпустки, аніж цікавої форми активного відпочинку.

Щоби з'ясувати, наскільки потреби на конкретні туристичні послуги відображені у пропозиції сільських садиб, ми запитали власників, які з вище перелічених форм активності вони можуть пропонувати туристам. Так, у 9 із 17 охоплених дослідженням господарств гості мають можливість брати участь в піших, велосипедних чи кінних краєзнавчих прогулянках. У 4 садибах агротуристи можуть збирати гриби, лікувальні трави, або спостерігати за природою у супроводі господаря, який добре розуміється на місцевій флорі й фауні. В 11 садибах гості можуть брати участь у щоденних господарських процесах, реалізованих на території селянського господарства. Лише у двох об'єктах для гостей влаштовуються навчання і набуття практичних навичок з народного ремесла й перероблення сільськогосподарської та лісової продукції.

Розвивати сільський туризм без відповідно підготовленої інфраструктури неможливо. Для агротуриста важливо, щоби елементи інфраструктури сільського туризму відповідали його сподіванням. Для того щоби туристичний рух був стабільним упродовж більшої частини року, необхідно розвивати як внутрішню, так і зовнішню інфраструктуру селянського агротуристичного господарства [4, с. 33].

Наступною складовою добре підготовленої пропозиції сільської садиби можна вважати обмірковане планування, раціональне облаштування прибудинкої території й оснащення житлового будинку. В анкетних дослідженнях І. Р. Михасюка та І. В. Петлін зазначено, що серед чинників, які перешкоджають ефективному веденню бізнесу рес-

понденти вирізняли: брак сучасної техніки, обладнання, матеріалів та відсутність коштів [6, с. 146]. Тому до агротуристів було скеровано запитання стосовно елементів оснащення й облаштування, якими би вони бажали скористатися під час відпочинку в селянському господарства (рис. 2).

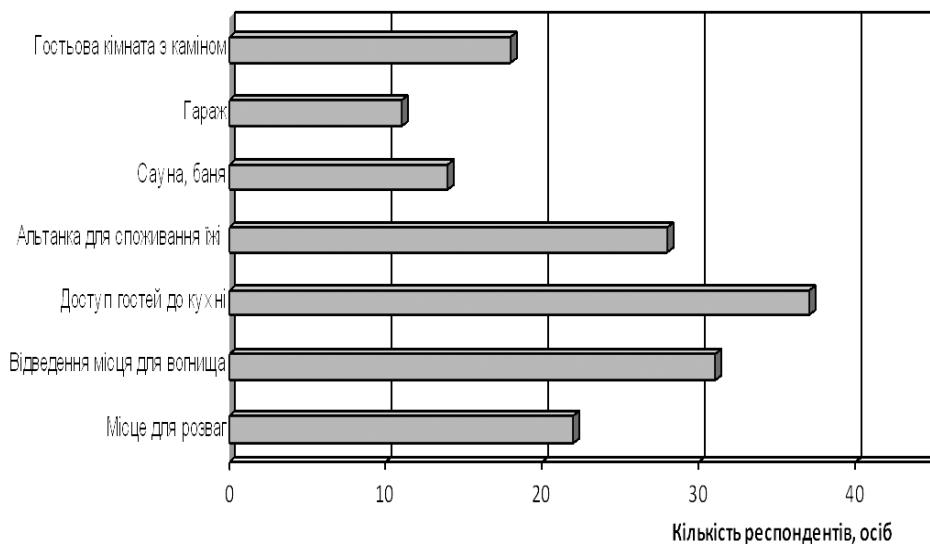

Рис. 2. Елементи туристично-рекреаційного облаштування садиби, які відзначили туристи

Для опитаних агротуристів найважливішими елементами туристичного облаштування садиби, які би вони хотіли бачити у відвідуваних господарствах, є місце для вогнища, оснащене приладдям для грилювання; місце для споживання їжі та відпочинку на свіжому повітрі, а також можливість користуватися кухнею. Переважно всі перелічені елементи облаштування наявні у селянських господарствах й дозволяють відпочивати на свіжому повітрі. Надзвичайно важливим з огляду туристів є доступ до кухні, що дає змогу самостійно готувати їжу, унезалежнюючи гостей від гастрономічних послуг, які доступні у господарстві та околиці.

Аналогічні запитання стосовно наявності елементів туристичного облаштування селянського господарства було скеровано власникам садиб (рис. 3).

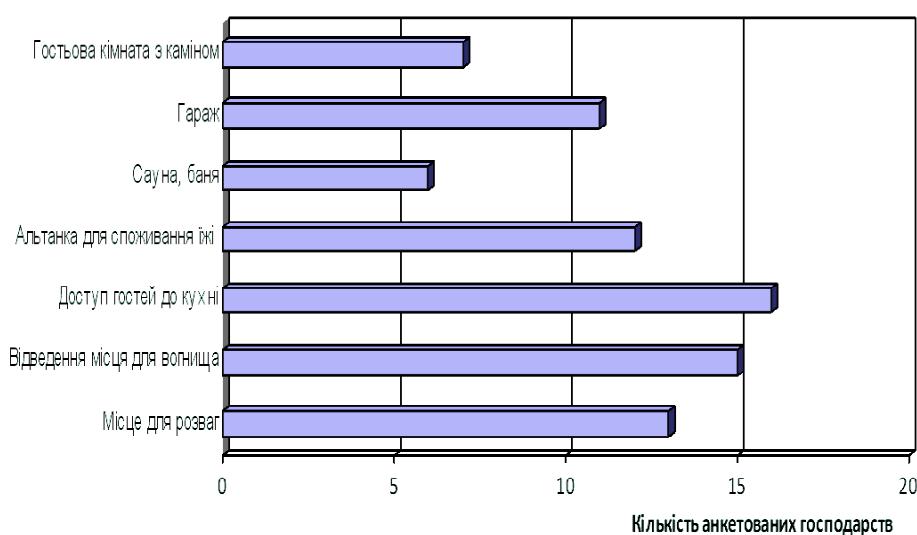

Рис. 3. Доступні елементи туристично-рекреаційного облаштування для туристів.

Аналіз відповідей, схематично представлених на рис. 1–3 доводить, що у більшості садиб доступні для туристів елементи туристичного облаштування. Простежується також позитивна кореляція між потребами туристів і доступною пропозицією. Щоби оптимально пристосувати сферу послуг до вимог туристів, власники сільських садиб прислухаються до порад гостей стосовно або впровадження додаткових елементів туристичного облаштування, або до розширення пропозиції стосовно форм відпочинку. Більшість опитаних власників сільських садиб здійснили зміни у своїх господарствах під впливом рекомендацій гостей. У переважній більшості випадків зауваження гостей стосувалися раціональнішого планування внутрішнього і зовнішнього простору господарства, надання доступу до кухні й санітарного вузла, підвищення стандарту місця проживання. В анкетному дослідженні серед агротуристів часто повторювалась думка щодо організації у селянському господарстві прокату туристичного спорядження (велосипеди, човни, лижі). Така послуга дозволила би на повніше використовувати туристичні цінності околиці господарства, уможливити активний відпочинок відповідно до пори року. Туристи не переймалися би необхідністю інвестування у власне спорядження й уникали проблем, пов’язаних із його транспортуванням та збереженням. Для власників селянських господарств така послуга була би безсумнівною перевагою, яка би приваблювала туристів й приносila додатковий дохід. Нажаль, витрати на закупівлю необхідного спорядження, яким можна було би користуватися у прокаті, є непосильними стосовно фінансових можливостей селянської родини. Інші поради агротуристів щодо розширення сфери послуг селянської садиби: розбудова рекреаційної бази господарства; розгортання та урізноманітнення пропозиції краснавчо-природничих подорожей, організованих власниками садиб або членами їх сімей, та впровадження елементів регіональної кухні в тих господарствах, які пропонують послуги з харчування.

Остатнім проблемним запитанням анкетного дослідження було подання квоти, яку респонденти були в стані сплатити за перебування (враховуючи лише сніданки) в оптимально пристосованому до їх потреб селянському господарству. Власне цінова політика у сільських садибах Карпатського регіону характеризується значною диференціацією і сезонністю. Як стверджують В. В. Липчук і Н. В. Липчук, найвищими є ціни у зимові місяці; з 25 грудня до 5 січня вони сягають понад 500 грн за добу [5, с. 88].

Серед агротуристів було виокремлено чотири групи за ціновим критерієм, а саме: 36 % за нижню межу прийняли 80 грн; 42 % респондентів подали квоту 90 грн; 16 % гостей за відпочинок в ідеальних умовах схильні заплатити близько 100–120 грн; а решта 6 % за добу проживання спроможні віддати понад 120 грн.

Аналогічне запитання було задано власникам сільських садиб. Ми попросили подати ціну одного місця проживання дорослої особи, що дало би змогу впровадити зміни, пропоновані агротуристами. Серед опитаних власників 25 % визнали, що при ціні у 70 грн вони теоретично можуть впроваджувати відповідні зміни. Наступні 34 % власників сільських садиб наполягали на ціні 80–100 грн, а 41 % анкетованих вважають, що денна ставка за перебування має зрости принаймні до 120 грн. Таке порівняння засвідчує значні розбіжності в можливостях фінансування відпочинку в селянських садибах як з боку послугодавців, так і споживачів послуг сільського туризму. Вирішенням такої ситуації може бути спеціалізація селянських садиб й спрямування пропозиції до конкретного сегмента ринку агротуристичних послуг, що сприятиме створенню багатого й різноманітного туристичного продукту, доступного кожному.

Зі зменшенням купівельної спроможності населення зростає зацікавлення у проведенні вільного часу неподалік місця постійного проживання, а саме, на сільських та природоохоронних територіях, та поступовий відхід від масового туризму в напрямі

збалансованого з особливим урахуванням сільського та екологічного туризму. Перебуваючи у селянських господарствах, агротуристи прагнуть не лише тиші, спокою, сприятливого середовища, а передусім бажають активно й різнопланово провести час. Разом із спостереженням сільського побуту вони реалізують свої бажання у краєзнавчих і природничих подорожах. Перебуваючи у сільських садибах, агротуристи прагнуть здобуття нових знань і вмінь, вимагають також раціонального й практичного освоєння присадибної території.

Власники сільських садиб, намагаючись утримати лояльних й притягнути потенційних гостей, мають дбати про постійний розвиток туристичної пропозиції шляхом запровадження нових елементів туристичного продукту, пов'язаних з активним відпочинком та пізнавальною діяльністю. Задумом зі створення унікального й привабливої туристичного продукту може бути спеціалізація господарства у напрямі обслуговування визначеного сегмента ринку споживачів. Добір такої групи має бути здійснений на основі спостереження господарів, а також з урахуванням їх фінансових можливостей. Підготовлена пропозиція має випереджати сподівання агротуристів і підлаштовуватися до їх потреб.

Література

1. Аношко Я. И. Сельский туризм Беларуси: современное состояние и перспективы развития [Текст] / Я. И. Аношко, М. И. Ветракова, Л. М. Гайдукевич и др.; под ред. В. А. Клициновой. — Мин. : Четыре четверти, 2011. — 220 с. — ISBN 978-985-7026-05-0.
2. Забуранна Л. В. Маркетингове дослідження портрету власників садиб сільського зеленого туризму [Текст] / Л. В. Забуранна // Туризм сільський зелений. — 2012. — № 2. — С. 6–10. — ISSN 0235-6368.
3. Герасименко В. Г. Організація підприємницької діяльності в агротуризмі [Текст] : навч. посіб. / В. Г. Герасименко, С. Г. Нездоймінов. — Одеса : ПАЛЬМІРА, 2011. — 176 с. — ISBN 978-966-8945-73-1.
4. Кудла Н. С. Сільський туризм: основи підприємництва та гостинності [Текст] : навч. посіб. / Н. С. Кудла. — К. : Центр учебової літ., 2015. — 152 с. — ISBN 978-617-673-336-2.
5. Липчук В. В. Агротуризм: організаційно-економічні засади розвитку [Текст] : монографія / В. В. Липчук, Н. В. Липчук. — Л. : СПОЛОМ, 2008. — 160 с. — ISBN 978-966-665-539-7.
6. Михасюк І. Р. Управління розвитком малого підприємництва зеленого туристичного бізнесу [Текст] : монографія / І. Р. Михасюк, І. В. Петлін. — Львів : Ліга-Прес, 2013. — 284 с. — ISBN 978-966-397-170-4.
7. Niezgoda A. Popyt turystyczny. Uwarunkowania i perspektywy rozwoju / A. Niezgoda, P. Zmyslony. — Poznań : Wyd. Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, 2006. — 219 s. — ISBN 83-7417-139-1.

Кудла Н. С.

АНАЛИЗ СПРОСА УСЛУГ СЕЛЬСКОГО ТУРИЗМА (ПО МАТЕРИАЛАМ ИССЛЕДОВАНИЙ РАЙОНОВ КАРПАТСКОГО РЕГИОНА)

Проанализированы факторы, влияющие на выбор агротуристами сельской усадьбы; определены основные группы потребителей туристического продукта с исследованием их требований к предложению владельца усадьбы; охарактеризованы доступные и ожидаемые инфраструктурные элементы сельской усадьбы; обнаружены тенденции в изменении спроса агротуристов, которые заключаются в активизации отдыха, приобретении новых знаний и навыков.

Ключевые слова: спрос, сельский туризм, агротуристы, обустройство усадьбы, цены.

Kudla N. Ye.

**ANALYSIS OF DEMAND FOR RURAL TOURISM SERVICES
(BASED ON THE FIELD STUDIES OF SELECTED AREAS
OF THE CARPATHIAN REGION)**

The factors that influence the choice of a farmstead by agritourists have been analysed, the main tourism product consumer groups have been determined, their basic requirements for the available supply have been examined, expected and available farmstead infrastructure elements have been characterized, and tendencies in changing demand of agritourists (intensified vacations aimed at studying regional natural history and acquiring new skills and abilities) have been identified.

Keywords: demand, rural tourism, agritourists, farmstead arrangement, prices.

УДК 338.488.2-52:797.11

Білоцерківська Т. М., Дембіцька С. М.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАСОБІВ РОЗМІЩЕННЯ ДЛЯ КРУЇЗНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У статті розглядається еволюція круїзного туризму і, відповідно, засоби розміщення для цього виду туризму. Визначено найбільш поширені пасажирські судна для круїзного туризму та розглянуто класифікацію круїзних суден. Також дано характеристику критеріям оцінки морських круїзних суден та досліджено пропозицію круїзних суден в Україні та світі. На основі дослідження визначено проблеми та перспективи розвитку засобів розміщення для круїзного туризму в Україні.

Ключові слова: круїз, круїзний туризм, засіб розміщення, круїзне судно, акваторія, ботель, флотель, круїзний флот.

Експерти кажуть, що до 2020 року кожен другий турист відчує на собі незабутній досвід круїзного туризму. Ринок круїзів збільшується за рахунок будівництва нових «плавучих готелів» і зростання популярності відпочинку в оточенні рухомих вражень. У подібних умовах виключно важливим є відродження та розвиток «найкрасивішого і сучасного виду морського бізнесу» в Україні, що без розвитку матеріально-технічної бази не можливий.

Сучасний стан та перспективи розвитку засобів розміщення для круїзного туризму в Україні сьогодні досліженні недостатньо, але розвитком світового та вітчизняного круїзного туризму займались як закордонні так і вітчизняні науковці. Зокрема, дана проблема відображені в працях Азара В. І., Гуляєва В. Г., Квартального В. А., Ляховської О. С., Молодецького А. Е., Смирнова І., а також у матеріалах періодичних видань, збірниках наукових праць та інформаційних ресурсах мережі Інтернет.

Метою даної статті є дослідження сучасних світових та українських тенденцій розвитку засобів розміщення для круїзного туризму та перспектив розвитку цих засобів розміщення в Україні. Для досягнення мети було зроблено спробу дослідити сучасний стан та перспективи розвитку не круїзного туризму, а саме засобів розміщення для різних видів круїзного туризму в Україні. Також опрацьовано наукові публікації із даної проблематики, нормативно-правові акти та Інтернет ресурси.

Круїзний туризм сьогодні став однією з найперспективніших галузей економіки. З кожним роком зростає як кількість круїзних турів, так і кількість бажаючих взяти у них участь, що, у свою чергу, позитивно впливає на економічне піднесення країн світу. В Україні круїзний туризм також набуває все більшої популярності. Тому дослідження сучасного стану та перспектив розвитку засобів розміщення для круїзного туризму в Україні є одним з найактуальніших завдань на сьогодні.

Перш ніж розглянути сучасний стан та перспективи розвитку засобів розміщення для круїзного туризму в Україні, ми розглянули поняття та розвитку самого круїзного туризму, адже без його існування неможливо говорити про розвиток засобів розміщення для даного виду туризму.

Під круїзом слід розуміти подорож на водних видах транспорту, що включає берегові екскурсії, огляд визначних пам'яток портових міст, а також різноманітні розваги на борту морських і річкових лайнерів [2].

Період виникнення та розвитку круїзного туризму займає широкий хронологічний простір — від XIX століття до сьогодні.

На сьогоднішній день пасажирами морського круїзного туризму є мешканці різних частин світу. Найбільшою популярністю водні подорожі користуються в США і Німеч-

чині [1]. Співвідношення частки круїзних пасажирів у регіонах світу за даними Cruise market watch представлено на рис. 1.

Рис. 1. Співвідношення частки круїзних пасажирів по регіонах світу

Частка доходів, які отримують різні регіони світу від круїзного туризму, також є різною відповідно до кількості туристів у даному регіоні. Так, найбільшу кількість доходів отримує Північна Америка, далі — Європа та всі інші частини світу. Дохід від круїзного туризму у регіонах світу представлений на рис. 2.

Рис. 2. Дохід від круїзного туризму у регіонах світу

За останніми роками стрімко почав розвиватися круїзний туризм і на території України. За даними прес-служби Міністерства інфраструктури України протягом останніх п'яти років кількість судозаходів у порти України збільшилася на 40 %, а кількість пасажирів — на 53,4 %. Найчастіше Чорноморський регіон відвідують туристи з Німеччини (23,2 %), Великої Британії (17,7 %) та Італії (12,4 %) [8].

Відповідно до ДСТУ 4527:2006 «Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення» можна виділити наступні засоби розміщення для водного туризму в Україні, які представлені на рис. 3.

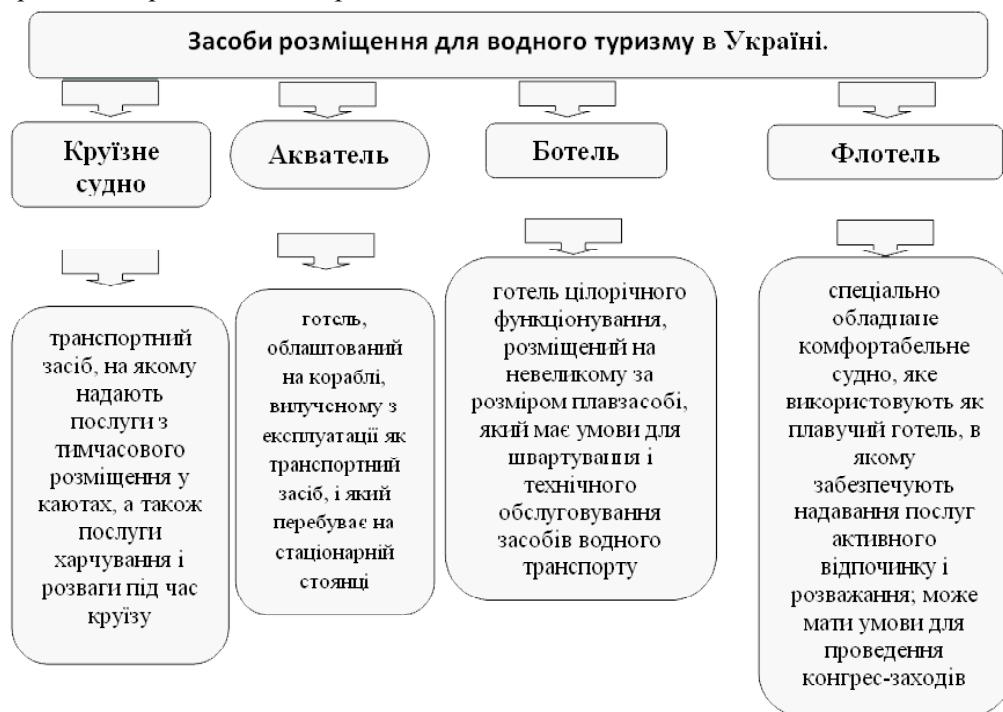

Рис. 3. Типи засобів розміщення для водного туризму (складено за даними [6])

На основі цього ми можемо вважати, що круїзне судно являється саме засобом розміщення для круїзного туризму, а не лише транспортним засобом.

Сьогодні найбільш поширеними пасажирськими суднами для круїзного туризму є: океанський лайнер, круїзний лайнер, круїзний паром.

На сьогоднішній день найбільшу вагу для забезпечення круїзного туризму у світі мають круїзні судна. Вони розрізняються між собою за різними характеристиками.

Судна, призначені для круїзів, також як і готелі, мають цілий ряд критеріїв, за якими їм присвоюється певна кількість зірок.

Круїзні морські судна за рівнем комфорту та якості обслуговування розділяють на три класи:

- Стандарт (Standard);
- мПреміум (Premium)
- Люкс (Lux).

Окремим класом виділяють яхти, які за своїм рівнем є вищим класом Люкс (Lux) [6].

У світовій круїзній індустрії сьогодні задіяні сотні розкішних круїзних суден різного формату. Найбільшими круїзними суднами світу є: Allure of the Seas, Norwegian Epic, Independence of the Seas, Queen Mary II, Norwegian Breakaway [5].

Яка ж ситуація в Україні щодо круїзного туризму та засобів розміщення для нього?

Круїзний туризм України має майже столітню історію. Але потрібно зазначити, що його розвиток в Україні до 1991 року можна прослідкувати лише маючи на увазі перебування українських територій у складі різних держав.

Сьогодні галузь пасажирського флоту і круїзного туризму в Україні знаходиться в занепаді. Це означає втрату колosalних можливостей для економіки України в цілому, а найбільше — для розвитку південного регіону країни.

Основними ресурсами для розвитку круїзного туризму та засобів розміщення для нього в Україні є Чорноморський пасажирський флот та Українське Дунайське пароплавство.

Сьогодні є два напрямки розвитку круїзного туризму в басейні Чорного моря. Ці напрямки представлені на рис. 4.

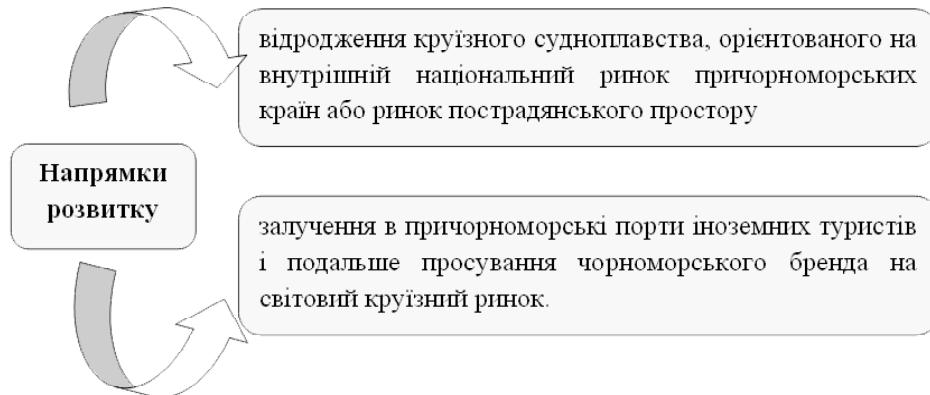

Рис. 4. Напрямки розвитку круїзного туризму в басейні Чорного моря.

Пропозиція засобів розміщення для виїзного круїзного туризму в Україні дуже незначна. Туристичні фірми пропонують, в основному, круїзні судна, приписані до портів Італії, Греції, Туреччини.

В Україні існує судноплавна компанія «Укрферрі», що в перекладі означає «Українські пороми». Компанії належать транспортні пороми «Герої Шипки», «Герої Плевни», «Грейфсвальд», пасажирські пороми «Південна Пальміра» та «Каледонія», інші вантажні судна. Шкода, що туристи поки що не часто користуються послугами поромів, адже на кораблях достатньо комфортабельних номерів і пропонується чудовий сервіс.

Потрібно згадати і Українське Дунайське пароплавство, що було засновано у 1944 році і на даний час є однією з найбільших судноплавних компаній як в Україні, так і у дунайському регіоні. Пасажирський флот компанії здійснює туристичні круїзи від верхів'я Дунаю до його гирла та вже декілька десятиліть користується незмінною популярністю серед туристів багатьох країн [12].

Що стосується розвитку в'їзного та виїзного круїзного туризму, то можна зауважити, що останнім часом спостерігається тенденція зростання популярності українських портів серед іноземних круїзних компаний.

Найбільшими світовими круїзними фірмами, які працюють на круїзному ринку України, на сьогоднішній день, є наступні: Carnival, Celebrity Cruises, MSC Cruises, P&O Cruises, Royal Caribbean International, Star Clippers. Вони пропонують круїзи на різноманітних сучасних лайнерах. До прикладу, компанія MSC Cruises пропонує круїзи з Одеси «Панорама Середземномор'я» за маршрутом Одеса–Венеція–Одеса на теплоході MSC MUSICA 5*.

Щодо розвитку круїзного туризму та засобів розміщення для цього виду туристів на Азовському морі, то висновки невтішні. Сьогодні пропонуються тільки VIP-круїзи для індивідуального туризму. Ціна цих круїзів дуже висока. Тому про розвиток масового круїзного туризму навіть немає мови.

Отже, можна зробити висновок, що українські круїзні засоби розміщення є поки що неконкурентоспроможними, оскільки іноземні лайнери є набагато потужнішими, з високим рівнем комфорутності та можливістю вмістити більшу кількість туристів.

Результати проведеного дослідження дають змогу впевнено говорити про наявний значний природний та антропогенний ресурсний потенціал, який відкриває багато нових

можливостей для розвитку круїзної галузі в Україні, а тому відповідно і засобів розміщення для подорожуючих. Але є достатньо проблем, які перешкоджають цьому розвитку. Сьогодні можна говорити, в основному, про розвиток круїзних засобів розміщення в Україні в контексті розвитку саме круїзного туризму на Чорноморському круїзному сегменті.

Економіка України сьогодні переживає досить складний період свого розвитку. Фактично всі галузі народного господарства виявилися охопленими кризовими явищами. Тому, зважується попит на круїзні технології. Отже, ситуацію з розвитку круїзних перевезень сприятливо важко назвати.

Серед головних стримуючих факторів розвитку круїзного туризму — відсутність власного круїзного флоту на Чорному морі та високий рівень портових зборів у порівнянні з середземноморськими портами, неконкурентоспроможні ціни та сервіс порівняно з іноземними компаніями.

Отже, необхідно об'єднати зусилля усіх зацікавлених сторін для відродження пасажирського флоту України, а саме:

- запровадити податкові стимули придбання пасажирських суден українського виробництва;
- стимулювати розвиток суміжних галузей, включаючи суднобудування та судноремонт;
- створити можливості будування нових сучасних морських пасажирських суден з використанням довгострокового іпотечного кредиту під заставу самого судна;
- звільнити від мита імпорту суден круїзного призначення.

Отже, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день Україна не в змозі ні будувати, ні закупляти великі морські пасажирські лайнери. Розвиток повинні отримати сучасні швидкісні судна невеликого тоннажу, які дозволяють робити короткострокові недорогі подорожі за такими маршрутами, як, наприклад, Одеса–Ялта, Одеса–Сочі, Ялта–Сочі–Новоросійськ, Одеса–Стамбул. Але, підсумовуючи все вищесказане, можна констатувати, що круїзне судноплавство навряд чи актуально сьогодні для Української держави.

Література

1. Cruise Market Watch [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cruisemarketwatch.com>.
2. Биржаков М. Б. Індустрія туризму: перевезення [Текст] / М. Б. Биржаков. — СПб., 2003.
3. Гаврилишин І. П. Туризм України: проблеми і перспективи [Текст]. — К., 1994.
4. Дані інформаційно-довідкової служби «Корреспондента» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net>.
5. ДСТУ 4527 : 2006 «Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення» // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.info-tour.org/geo_htm/chapter9/docs9/dstu_4527_2006.xls.
6. Круїзне судноплавство як чинник розвитку приморських регіонів України. Аналітична записка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://od.niss.gov.ua/articles/519>.
7. Міністерство інфраструктури України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mtu.gov.ua/uk/news/38230.html>
8. Остах В. М. Популярні регіони круїзного туризму [Текст] // Навколо світу. — 2009. — № 19. — С. 15–19.
9. Отели на воде. Класифікация круизных лайнеров [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.turnovosti.com.ua>.
10. Пересипкіна О. Н. Доцільність нормалізованого розвитку Чорноморського круїзного сегменту [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.osmu.odessa.ua/public/other/publishing/morozova19/1903.pdf>.
11. Українське Дунайське Пароплавство [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://oaoudp.com.ua/content/view/21/67/lang.ukrainian>.

Белоцерковская Т. М., Дембіцька С. М.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СРЕДСТВ РАЗМЕЩЕНИЯ ДЛЯ КРУИЗНОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

В статье рассматривается эволюция круизного туризма и, соответственно, средства размещения для этого вида туризма. Определены наиболее распространены пассажирские суда для круизного туризма и рассмотрена классификация круизных судов. Также дана характеристика критериям оценки морских круизных судов и исследованы предложение круизных судов в Украине и мире. На основе исследований определены проблемы и перспективы развития средств размещения для круизного туризма в Украине.

Ключевые слова: круиз, круизный туризм, средство размещения, круизное судно, акватель, ботель, флотель, круизный флот.

Bilotserkivska T. M., Dembitska S. M.

CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF ACCOMMODATION FOR THE CRUISE TOURISM IN UKRAINE

The article deals with the evolution of cruise tourism and accommodation facilities for this type of tourism. The most spread passenger ships for cruise tourism are defined; classification of cruise ships is studied. The characteristics of the assessment criteria of sea cruise ships is given and commented upon. Supply of cruise ships in Ukraine and abroad is investigated. Problems and development prospects of accommodation for cruise tourism in Ukraine are defined on the basis of investigations conducted.

Keywords: cruise, cruise tourism, accomodation item, cruise ship, akvatel, botel, floatel, cruise fleet.

УДК 575.857:631.42

Паньків Н. Є.

ПОПУЛЯЦІЯ ЯК БАЗОВА КАТЕГОРІЯ В ДОСЛІДЖЕННЯХ РОСЛИННОГО ПОКРИВУ

У статті ми розглянули різні підходи до вивчення популяцій, зокрема, генетико-еволюційний, фенетичний, морфологічний і ценотичний. Безумовно, вважаємо, що популяції є базовими категоріями у фітоценологічних дослідженнях. Оскільки експлуатація виду здійснюється на рівні його популяцій, важливим є вивчення структурно-функціональної організації популяцій рідкісних видів для збереження біорізноманіття флори й раціонального використання рослинних ресурсів.

Ключові слова: популяція, структурно-функціональна організація популяцій, рослинний покрив, збереження рідкісних видів, популяційна біологія.

Вчення про популяції як елементарні одиниці еволюції і самостійний рівень організації життя на Землі є одним із найважливіших емпіричних узагальнень біології ХХ ст. Розробка основних положень цього вчення мала великий вплив на розвиток багатьох галузей біології і стимулювала виникнення нових біологічних дисциплін — популяційної генетики, популяційної екології, популяційної математики. Вчення про популяцію сприяло виникненню нових уявлень про структурно-функціональну організацію екосистем як сукупності взаємодіючих популяцій різних груп організмів, що зумовило інтеграцію різноманітних біологічних дисциплін і застосування точних методів математики, фізики й хімії у біології. Популяційно-екологічні та популяційно-генетичні методи все частіше застосовуються у морфології, систематиці, генетиці та екології для пізнання структури та еволюції органічного світу. Таким чином, популяційні дослідження мають загальнобіологічну цінність. Велике їх значення і в практиці. На основі таких досліджень з'являється можливість виявити цінні для господарства популяції рослин, прогнозувати зміни рослинності, регулювати склад компонентів угруповань і створювати високопродуктивні ценози. Все це визначає необхідність вивчення популяцій рослин у природних умовах, поширення в межах ареалу того чи іншого виду, дослідження меж між окремими популяціями, а також їх внутрішньої структури й поведінки в біогеоценозі [13].

Популяцію називаємо сукупністю особин одного виду, яка здатна до самовідтворення і відмежована від інших аналогічних сукупностей цього ж виду екологічними чи біотичними бар’єрами, що ускладнює обмін генетичною інформацією [5]. Слово «популяція» походить від латинського «популіос» — народ, населення. Основними параметрами популяцій є: чисельність, щільність, народжуваність, смертність, приріст популяції, темпи росту, вікова, статева, територіальна та екологічна структури.

Найдокладніше пояснення популяції як загальнобіологічного явища, на нашу думку, дав Ю. Одум [15]. За Ю. Одумом, популяції властиві багато ознак, котрі він класифікує таким чином: ознаки, що пов’язані з кількісними співвідношеннями і структурою (щільність, народжуваність, смертність, розподіл організмів за віком, біотичний потенціал, характер розподілу в межах території, тип росту або життєва форма) та ознаки, що характеризують загальногенетичні особливості популяції (здатність до адаптації, репродуктивна пристосованість, стійкість, тобто, здатність протягом довгого часу давати потомство).

Аналіз наукових праць засвідчив, що вивчення природних популяцій рослин проводиться у кількох напрямах: 1) генетико-еволюційний та 2) еколо-демографічний, що, відповідно, включають різноманітні підходи. Основні з них: генетико-еволюційний, фенетичний, морфологічний і ценотичний. Популяційні підходи використовують для вирішення різно-

манітних фітоценологічних завдань [18; 13; 19; 7]. На рівні популяцій консолідуються проблеми екології, систематики, генетики та інших біологічних дисциплін [25].

Генетичний підхід до вивчення популяцій переважав довший час і завдяки ньому сформувалося поняття про менделівські популяції, що є групами особин, між якими існує вільне статеве схрещування (панміксія). Генетико-еволюційний напрям найбільш розвинений і представлений тими розділами генетики й теорії еволюції, які вивчають закони генетичної структури популяцій та еволюційні фактори — мутаційний процес, популяційні хвилі, ізоляційні бар'єри й природний добір. Предметом цього наукового напряму є вивчення спадковості й факторів, що впливають на спадковість на популяційному рівні. У результаті розвитку цього напряму виникло уявлення про популяцію як групу особин певного виду, у межах якої здійснюється вільне схрещування і яка відділена від інших груп територіальними й біотичними ізоляційними бар'єрами [12; 23]. При цьому популяція розглядається як елементарна одиниця, а еволюційним явищем вважається зміна генетичного складу популяції [25].

Екологічний підхід до вивчення популяцій відображені у працях англійського ботаніка J. Harper [2], що присвячені головним чином різним аспектам демографії рослин. У його роботах уперше з'являється поняття «популяційна біологія рослин». Великий внесок у розвиток цього напряму зробила Львівська школа дослідників, науковців Інституту екології Карпат НАН України, під кервництвом К. А. Малиновського. К. А. Малиновський вивчав структуру популяцій рослин в угрупованнях та їх зміни під впливом екологічних факторів. Згодом був створений новий напрямок популяційних досліджень в Україні, у якому популяція розглядається як природно-історична (генетична) одиниця, якій властивий особливий генофонд, як структурна одиниця біологічного виду, відмежована від інших аналогічних структур географічними чи біологічними бар'єрами, як елементарна еволюційна одиниця, в якій еволюційний процес зумовлений генетичною ізоляцією і як екологічна одиниця з особливими груповими властивостями, зумовленими спільними реакціями на зміну умов середовища. Результати цих досліджень надруковані у численних статтях і підсумковій монографії «Структура популяцій рідкісних видів рослин Карпат» [22].

Фенетичний напрям. Тривалі спостереження за змінами спадкових ознак у природних популяціях можливі лише на обмеженій кількості об'єктів. Зручні для еволюційних досліджень об'єкти в таких випадках стають недоступними для генетичного вивчення [23]. З'являється необхідність обмежитися вивченням фенотипу. Під фенотипом розуміють сукупність зовнішніх і внутрішніх структур організму, яка може бути вивчена морфологічними, анатомічними та фізіологічними методами й описана. Дослідження фенотипів стає предметом фенетики популяцій — науки про внутрішньовидову мінливість і «поширення генетичних підходів і принципів на види, генетичне вивчення яких ускладнене або неможливе» [25].

Морфологічний напрям одержав значний розвиток у працях Л. Б. Заугольнової, Л. Ф. Жукової, О. В. Смирнової та ін. [7, 19], головним завданням якої стало вивчення морфологічних ознак, що з'являються у процесі онтогенезу і їх використання для з'ясування еволюції видів та для встановлення взаємозв'язків з такими фундаментальними проблемами біології, як онтогенетичний розвиток і його генетична база, еволюція та адаптація. Морфологічний напрям дає можливість зробити уточнення щодо поняття і змісту екологічної морфофізіології, у тому числі щодо поняття «життєва форма» як типу пагонової й кореневої систем, які розглядаються в процесі їх послідовного формування — від зародкової клітини й зародкового кореня до відмірання. Елементарними морфологічними одиницями слід вважати пагін і його метамери, більш складними —

скелетну вісь і парціальний кущ. Такий підхід дозволив трактувати життєві форми як тип онтогенезу, який описується за закономірностями чергування процесів новоутворення і відмирання [25].

Ценотичний напрям. Дослідження популяцій як елементів рослинних угруповань пов'язані з працями Т. О. Работнова [18 та ін.]. У його роботах популяція виступає як сукупність різновікових, різномірних рослин, що змінюють одну одну в процесі відновлення. Учений розумів під популяцією групу особин одного виду, що входять до складу одного фітоценозу. Піонерні дослідження Т. О. Работнова [18] показали, що популяції одного і того ж виду рослин у відмінних типах рослинних угруповань відрізняються за рядом важливих функціональних особливостей. Для позначення таких популяцій у вузькому розумінні в 1964 році А. А. Корчагін [10] запропонував використовувати спеціальний термін «ценозна популяція» або «ценопопуляція». Пізніше це поняття неодноразово доповнювали й конкретизували. Як власне термін, так і його зміст мають на увазі наявність своєрідності популяцій, які перебувають у різних фітоценотичних умовах. Така своєрідність підтверджена для великої кількості видів рослин і природних ситуацій. Останнім часом ценопопуляції трактують як «сукупність особин одного виду, що знаходиться в межах контурів певних фітоценозів, які сформувалися під впливом однорідних фітоценотичних умов й однаково на них реагують».

У межах цього напряму були викладені уявлення про групові властивості популяцій за якими визначають інтенсивність потоків речовини та енергії в ценозах [15] як природно-історичних продуктів еволюції певних ділянок біосфери. Найхарактернішими «груповими» властивостями популяцій є їх структура, щільність, віковий стан і біотичний потенціал. У зв'язку з тим, що розподіл популяцій у ценозах залежить від багатства ґрунту, процесів розмноження та взаємопливу, він ніколи не бував випадковим. Тому, дослідження закономірностей розподілу популяцій у ценозах можуть дати можливість відобразити характер внутрішньовидових і міжвидових відносин [8].

Розвиток вищеперелічених напрямів у вивченні природних популяцій повинен сприяти створенню єдиної біологічної популяційної теорії. Слід підкреслити необхідність однозначного й чіткого формулювання самого поняття «популяція» як загальнобіотичної, природно-історичної одиниці з різnobічною внутрішньопопуляційною структурою, що давало б можливість застосування для їх вивчення методів генетики, морфології та екології [25].

Популяційні закономірності життя рослин становлять наукову основу вирішення великої серії практичних завдань. Перша їх група пов'язана з діагностикою станів популяцій, що особливо актуально стосовно рідкісних, лікарських, кормових, технічних рослин природної флори. Популяційний аналіз низки рідкісних видів показав, що в несприятливих умовах зменшуються розміри рослин, знижується їх чисельність, зменшується частка генеративних особин, а деколи — підросту, збільшується частка сенільних особин. Порівняння популяційних параметрів (щільність, вікова структура, життєвий стан) у межах ареалу дозволяє виділити умови, оптимальні для виду, визначити причини погіршення стану його популяцій і розробити заходи з їх охорони [9].

Друга група питань пов'язана з реконструкцією порушених і спотворених природних популяцій та угруповань. В основі цих розробок є модель оптимальної структури популяцій видів-домінантів, реконструкція в результаті всебічного аналізу їхньої популяційної поведінки.

Третя група завдань пов'язана з організацією моніторингу природних систем; тут популяційні дослідження допомагають порівняти механізми процесів, що проходять у непорушених біоценозах і в змінених антропогенними діями.

Значення популяційних досліджень для науки і практики велике. Актуальність їх полягає в тому, що на основі результатів цих досліджень складається уявлення про

мікроеволюційні процеси, реакції популяцій як груп особин на фактори середовища, стратегію популяцій в умовах антропогенного впливу. Ці дослідження є основою раціонального використання природних ресурсів [14].

У надрах екології зародилася популяційна біологія рослин як один із напрямків інтегральної популяційної біології. Популяційна біологія рослин охоплює широкий спектр питань, пов'язаних з вивченням структури виду і популяції рослин, динамічних процесів, внутрішньо- і міжпопуляційних взаємодій, стабільності популяційних систем та ін.

У відповідності до цього виділилося кілька головних напрямів популяційної біології рослин: популяційна генетика, популяційна екологія, популяційна морфологія [11].

Одним з фундаторів екологічного напряму був зоолог Ч. Елтон. У книзі «Екологія тварин» він переключає увагу з окремого організму на популяцію, яку слід вивчати самостійно, оскільки на цьому рівні виявляються свої особливості екологічних адаптацій і регуляцій. Центральними проблемами популяційної екології стали проблеми внутрішньовидової організації і динаміки чисельності. Вона вивчає популяції як елементарні форми існування виду, їх структуру, динаміку, статевий і віковий склад, генетичну цілісність, положення в екосистемах.

Отже, популяції рослин є важливими структурними одиницями виду та екологічних систем. Тому дія, що призводить до порушення їх цілісності, неминуче відображається як на структурі виду, так і на стійкості екосистем, до яких ці популяції належать [6].

У популяціях не може бути постійної, назавжди визначененої оптимальної структури. Для виживання популяцій потрібний (і він існує) механізм пристосування їх до сезонних і щорічних флукутацій екологічних умов, а також до обставин, що склалися в різних угрупованнях, де росте ця популяція [8].

Розвиток популяційних досліджень призвів до виділення таких територіально-екологічних одиниць, як конкретна популяція, локальна популяція, ценопопуляція тощо [18].

Популяційні підходи використовують для вирішення різноманітних фітоценологічних завдань. Теоретичні передумови популяційного підходу під час дослідження фітоценозів сформульовані Т. А. Работновим. У 1950 р. Т. А. Работнов висунув ідею про те, що фітоценоз можна розглядати як систему ценопопуляцій видів, які входять до його складу. Доведено, що фітоценози можна розглядати, як систему ценопопуляцій різних типів, які в структурно-функціональній організації системи відіграють неоднакову роль. При цьому їхній тип (нормальній, інвазійний, регресивний) вказує на позицію та життєвість виду в ценозі, а кількісне співвідношення між різними типами дає уявлення про його минуле, сучасне та майбутнє. Згодом було встановлено, що переважання в складі змінених людиною фітоценозів повночленених популяцій може служити показником їхньої стійкості.

Спектр популяційних досліджень називають «популяційним аналізом», суть його полягає в тому, що будь-який фітоценоз розглядається як сукупність різних типів популяцій рослин, які мають різне значення в структурі ценозу. Отримані в результаті цих досліджень дані про структуру й функції окремих компонентів і цілих екосистем можуть бути використані для управління охоронними територіями, а також для розробки заходів, спрямованих на підвищення стійкості й продуктивності екосистем.

Зважаючи на популяційно-видову концепцію охорони рослинного світу [13], необхідні комплексні дослідження окремих видів з метою виявлення особливостей структурної організації їхніх популяцій, морфолого-географічної, екологічної і генетичної диференціації, походження та еволюції.

Оскільки експлуатація виду здебільшого здійснюється на рівні його популяцій, нині особливого значення набуває вивчення структурно-функціональної організації популяцій рідкісних рослин. Його метою є збір інформації про об'єкти, структуру й

динаміку популяцій видів, межі їх стійкості до дії біотичних, абіотичних та антропогенних факторів і, в кінцевому підсумку, розробка заходів, спрямованих на реалізацію використання та охорону рослин [4].

Вихідною точкою для структурно-функціональної організації популяцій є наявність кумулятивного ефекту під впливом екологічних і ценотичних факторів на популяції рослин. Сприймані на рівні особин чи популяцій такі впливи змінюють життєвий стан особин рослин і темпи проходження ними етапів онтогенезу, деколи впливаючи на їх генетичну основу. Зовні все це проявляється спочатку у вигляді зміни розмірних, віталітетних і вікових спектрів, а потім може завершитися появою екотипів, криптоелементів та інших форм генетичного поліморфізму в популяції.

Основні методи досліджень структурно-функціональної організації популяцій досить добре відпрацьовані [8; 21; та ін.]. Вони базуються на інформації про біологічні й екологічні властивості виду, які вивчають, ураховуючи два найсуттєвіші моменти.

По-перше, це інформація, яку отримують у результаті досліджень великого життєвого циклу певного виду рослин. Закономірності перебігу етапів онтогенезу в рослин різних життєвих форм в основному відомі [7] і на них можна базуватися в практичній роботі, хоча в кожному конкретному випадку великої уваги потребують явища поліваріантності, квазісенільності і квазівіргінельності. Для багатьох видів рослин аналіз онтогенетичних процесів спрошуєть існуючі ключі — визначники, котрі дозволяють розподілити особини рослин на вікові групи.

По-друге, дослідження структурно-функціональної організації популяцій може базуватися на визначеніх даних про рівні ростових і продукційних процесів в особин, що утворюють певну популяцію. Кількісний морфометричний підхід почав розвиватися ще в першій половині ХХ ст., але масового застосування набув лише в 70–80 роках, зараз головні методи морфометрії рослин є надійним інструментом популяційного аналізу [3].

У структурно-функціональної організації популяцій виділяють такі найважливіші складові:

- дослідження онтогенезу особин виду;
- вікової просторової структур популяцій;
- вивчення екологічної ценотичної диференціації популяцій виду;
- дослідження репродуктивної біології (насіннєвої продуктивності та репродуктивного зусилля особин);
- чисельності та щільноті особин популяцій;
- вивчення динаміки структури популяцій та зміни в механізмах їх самопідтримання в умовах заповідного режиму;
- дослідження особливостей внутрішньо- та міжпопуляційної морфологічної мінливості виду [16].

Аналіз конкретних популяцій за вказаними популяційними параметрами дозволяє встановити вплив на них екологічних факторів і фітоценотичного стану, оцінити ступінь подібності окремих видових популяцій між собою і прогнозувати їх поведінку на екологічно-ценотичних градієнтах або за умов антропогенного навантаження різного ступеню.

Отже, популяційний підхід передбачає вивчення на рівні особин особливостей онтогенезу, репродуктивної здатності, запасів фітомаси, лабільноті життєвої форми, типів розмноження і взаємовідносин, на рівні популяції — щільноті, вікової і просторової структури, типів самопідтримання і характеру поведінки [24].

Як зазначав О. В. Яблоков [25], популяційно-видовий рівень, на якому здійснюється процес еволюції, відбувається як виникнення, так і зникнення видів, є винятково важливим для розв'язання проблеми охорони природи.

Кожен вид зникає не відразу, а шляхом зменшення і зникнення окремих його популяцій. Відомо, що популяції є одночасно ареною процесів, що ведуть, з одного боку, до еволюції виду, а з іншого — служать основою його стабільності. Саме тому вони є центральним об'єктом охорони. Зважаючи на унікальність кожної популяції зокрема й виду загалом, вони потребують індивідуальної тактики й стратегії охорони.

Розуміння важливості вирішення популяційних проблем охорони природи привело до виникнення нової науки — фітосозології. На початковому етапі формування фітосозологічної концепції основну увагу було приділено охороні генофонду рідкісних і зникаючих видів рослин. Згодом екологічними дослідженнями було встановлено, що збереження таких видів найкраще можна забезпечити в природніх умовах, тобто методом охорони рослинних угрупувань, з якими вони поєднані ценотично, і природних ландшафтів, з якими вони пов'язані геохімічно. Отже, завдання охорони рослинного покриву й підтримання його природної різноманітності необхідно вирішувати в триединому екологічному контексті шляхом збереження фітогенофонду, фітоценофонду та територіальних природних комплексів, в яких проходив розвиток фітоценозів [20].

Охорона середовища існування видів з непошкодженими біотопами є найефективнішим шляхом охорони біорізноманітності. Як вважає Р. Б. Примак [17] — це єдиний шлях збереження видів. Існує чотири способи збереження біотопів: це організація заповідних територій, ефективне управління цими територіями, реалізація методів збереження поза заповідними територіями і відновлення біотопів в порушеному середовищі існування.

Низка спеціалістів наполягає на тому, що метою збереження в першу чергу повинні бути угруповання і екосистеми, а не окремі види [1, та ін.]. Збереження угруповань дозволить зберегти більшу кількість видів які здатні до самовідновлення, тоді як збереження окремих видів часто неефективне, складне і дороге.

Загальне правило для створення програми збереження зникаючих видів полягає в тому, що для охорони виділяється територія, яка охоплює за можливості найбільшу площину існування виду і населену максимальною кількістю особин.

Останнім часом, завдяки різnobічним фундаментальним біоекологічним дослідженням, створена низка концепцій, які відображають специфічні особливості популяційної форми організації рослин. Без застосування популяційної методології сьогодні неможливо вирішити проблеми збереження біорізноманіття флори й раціонального використання рослинних ресурсів. Звичайно, на шляху широкого використання популяційного аналізу для розв'язання завдань фітогеографії та фітосозології є чимало перепон. Недостатньо інформації про взаємозумовленість функціональних і структурних параметрів популяцій, які визначають процеси, що в них відбуваються, а також про організацію просторової структури. Недостатньо розроблені механізми контролю автономних внутрішньопопуляційних процесів і визначення їх залежності від впливу вищих рівнів організації екосистем. Ці складні проблеми, безумовно, можуть бути вирішенні в процесі комплексних популяційно-фітоценотичних досліджень [8].

Отже, ми розглянули різні підходи до вивчення популяцій. Безумовно, вважаємо, що популяції є базовими категоріями у фітоценологічних дослідженнях. В наш час важливим є питання збереження рідкісних видів, але ступінь вивченості, розповсюдження і структури популяцій багатьох з них є недостатнім.

На рівні особин популяційний підхід дає можливість вивчити особливості онтогенезу, репродуктивну здатність, запаси фітомаси, лабільність життєвої форми, типи взаємовідносин між особинами, а на рівні ценопопуляції — щільність, вікову і просторову структуру, типи життєвості, самопідтримання та поведінку. На основі отриманих як на рівні особин, так і на рівні ценопопуляцій даних вдається виділити фітоценотичне ядро

угрупування, у формуванні якого беруть участь ценопопуляції видів, котрі домінують в угрupуванні та зумовлюють його фітоценотичний режим [9].

Загалом, цінність аналізу структурно-функціональних параметрів популяцій полягає у тому, що з його допомогою можна розкрити структурні аспекти (порівняння фітоценозів за властивостями видів, що їх складають) організації рослинних угруповань. Поседнання його з градієнтним дозволяє встановити типи екологічного й ценотичного оточення, що відповідають оптимальній популяційній структурі певних рослинних угруповань. Очевидно, що такий оптимум є індикатором визначальних життєвих функцій: біопродукції, репродукції і виживання. Отже, популяційний аналіз дозволяє оцінити стійкість видів до антропогенного впливу, реальний ступінь загрози існуванню популяцій і перспективи їх розвитку в майбутньому.

Література

1. Grumbine E. R. What is ecosystem management? — Conservation Biology 1994, 8. — P. 27–38.
2. Harper J. L. Population biology of plants. — London etc.: Acad. Press, 1977. — 892 p.
3. Білд К. Л. Аналіз роста растений [Текст] // Фотосинтез и биопродуктивность: методы определения. — М., 1989. — С. 53–61.
4. Голубець М. А., Малиновський К. А., Царик Й. В. Популяція як об'єкт фітоценологічних і біоценологічних досліджень [Текст] // Укр. ботан. журн. — 1990. — 47, № 1. — С. 5–13.
5. Дідух Я. П. Популяційна екологія [Текст]. — К. : Фітосоціентр, 1998. — 192 с.
6. Жиляєв Г. Г. До питання про стійкість популяцій трав'янистих рослин [Текст] / Мат. Х з'їзду УБГ, Дніпропетровськ, 1992. — 65 с.
7. Заугольнова Л. Б., Жукова Л. А. и др. Ценопопуляции растений [Текст]. — М.: Наука, 1988. — 184 с.
8. Злобин Ю. А., Кохановский В. М. Популяційний аналіз у геоботанічних дослідженнях [Текст] // Укр. ботан. журн. — 1991. — 48, № 3. — С. 5–13.
9. Кагало О. О., Паньків Н. Є. Популяція як об'єкт фітоценотичних досліджень. Дослідження локальних популяцій Coronilla coronata L. на північно-східній межі ареалу [Текст] // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Біологія. — 2001. — № 10. — С. 62–64.
10. Корчагин А. А. Внутривидовой (популяционный) состав растительных сообществ и методы его изучения [Текст] // Полевая геоботаника. — Ленинград : Изд-во АН СССР, 1964. — Т. 3. — С. 63–131.
11. Крічфалушій В. В., Мезев-Крічфалушій Г. М. Популяційна біологія рослин [Текст] : навч.-метод. посіб. — Ужгород : Ужгородський університет, 1994. — 80 с.
12. Майр Э. Популяция, виды и эволюция [Текст]. — Москва : Мир, 1974. — 460 с.
13. Малиновський К. А., Царик Й. В. Основні напрямки у вивченні популяцій рослин [Текст] // Укр. ботан. журн. — 1983. — 14, № 6. — С. 14–22.
14. Малиновський К. А., Царик Й. В. Проблема вивчення і охорони популяцій рідкісних видів флори Українських Карпат [Текст] // Укр. ботан. журн. — 1991. — 48, № 3. — С. 13–21.
15. Одум Ю. Основы экологии [Текст]. — М. : Мир, 1975. — 740 с.
16. Паньків Н. Є. Структура популяцій вязіллю увінчаного (Coronilla coronata L., Fabaceae) на північно-східній межі ареалу та її індикаційне значення [Текст] : автореф. дис.... к. біол. н. : 03.00.16. / Дніпропетровський нац. університет. — Дніпропетровськ, 2008.
17. Примак Р. Б. Основы сохранения биоразнообразия [Текст] / Пер. с англ. О. С. Якименко, О. А. Зиновьевой. — М. : Изд-во Научного и учебно-методического центра, 2002. — 256 с.
18. Работнов Т. А. Вопросы изучения состава популяций для целей фитоценологии [Текст] // Проблемы ботаники. — М.; Л., 1950. — Т. 1. — С. 465–483.
19. Смирнова О. В. Структура травяного покрова широколиственных лесов [Текст]. — М. : Наука, 1987. — 205 с.
20. Стойко С. М. Наукові основи охорони раритетних фітоценозів [Текст] // Раритетні фітоценози західних областей України (Регіональна зелена книга) / за ред. С. М. Стойка. — Львів : Полі, 1998. — С. 7–15.

21. Стратегія популяцій рослин у природних і антропогенноzmінених екосистемах Карпат [Текст] / За ред. М. Голубця, Й. Царика. — Львів : Євросвіт, 2001. — 160 с.
22. Структура популяцій рідкісних видів рослин Карпат [Текст] / За ред. К. А. Малиновського. — Київ : Наук. думка, 1998. — 175 с.
23. Тимофеев-Ресовский Н. В., Яблоков А. В., Глотов Н. В. Очерк учения о популяции [Текст]. — М.: Наука, 1973. — 278 с.
24. Царик Й. В., Жиляев Г. Г. Популяционный подход в фитоценологии [Текст] // Биологич. науки. — 1989. — № 11. — С. 83–90.
25. Яблоков А. В. Популяционная биология [Текст]. — М. : Высш. школа, 1987. — 303 с.

Паньків Н. Е.

ПОПУЛЯЦІЯ КАК БАЗОВАЯ КАТЕГОРИЯ В ИССЛЕДОВАНИЯХ РАСТИТЕЛЬНОГО ПОКРОВА

В статье мы рассмотрели различные подходы к изучению популяций, в частности, генетико-эволюционный, фенетической, морфологический и ценотический. Безусловно, считаем, что популяции являются базовыми категориями в фитоценологических исследованиях. Поскольку эксплуатация вида осуществляется на уровне его популяций, важным является изучение структурно-функциональной организации популяций редких видов для сохранения биоразнообразия флоры и рационального использования растительных ресурсов.

Ключевые слова: популяция, структурно-функциональной организации популяций, растительный покров, сохранение редких видов, популяционная биология.

Pankiv N. Ye.

POPULATION AS BASIC CATEGORIES IN THE STUDY OF PLANT COVER

In this paper we have considered different approaches to the study populations, in particular, genetic and evolutionary phenetical, morphological and coenotic. Surely, we believe that the population is categorized under basic research of coenotic phytosystems. Since the type of operation carried out at its populations, it is important to study the structural and functional organization of populations of rare species for the biodiversity of flora and sustainable use of plant resources.

Key words: population, structural and functional organization of populations, plant cover, conservation of rare species, population biology.

УДК 504.064

Шувар Н. М., Костів Н. В., Папінко Я. М., Перетято I. В., Гусак Б.-М. А.

**ОЦІНКА ЗАВАНТАЖЕНОСТІ ВУЛИЦЬ МІСТА ЛЬВОВА
АВТОТРАНСПОРТОМ, ШУМОВЕ ЗАБРУДНЕННЯ ТА ЗАБРУДНЕННЯ
АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ВІДПРАЦЬОВАНИМИ ГАЗАМИ
(ЗА КОНЦЕНТРАЦІЮ СО(ІІ) У ЛИСТОПАДІ 2014Р.)**

Наведено результати аналізу стану проблеми завантаженості вулиць м. Львова автомобільним транспортом і транспортного шумового забруднення та забруднення атмосферного повітря відпрацьованими газами (за концентрацією CO(2)) станом на листопад 2014 р. Виявлено зони підвищеного рівня шуму та визначено ділянки, рівень шуму на яких перевищує гранично допустимі норми.

Ключові слова: завантаженість вулиць автомобільним транспортом, забруднення транспортним шумом, забруднення атмосферного повітря відпрацьованими газами (за концентрацією CO(2)).

Відомо, що серед усіх джерел забруднення атмосферного повітря найбільший вплив на довкілля та захворюваність населення міст чинять стаціонарні та пересувні джерела. За впливу шкідливих викидів від цих джерел екологічний стан великих міст України характеризується загрозливим, незадовільним а, подекуди, і критичним. Тривалий вплив забруднення атмосферного повітря відпрацьованими газами автомобільного транспорту (АТ), у тому числі, оксидами карбону негативно впливає на здоров'я населення, а саме ураження окремих органів і систем організму — органів дихання (пневмонія, бронхіальна астма та інші неспецифічні хвороби легень) і серцево-судинної системи (гіпертонічна хвороба, інфаркт міокарда, хронічні хвороби) [7].

Попри те, що у м. Львові Департаментом екології та природних ресурсів Львівської облдержадміністрації проводиться моніторинг за основними токсичними сполуками автомобільних викидів [14], дане питання залишається актуальним. Водночас не передбачено вимір рівня шуму від потоку автомобілів на найбільш завантажених ділянках руху — перехрестях.

Пошуки шляхів зменшення автомобільних викидів та шумового забруднення є важливими питанням сьогодення як з точки зору екології, так і з позиції туристичної привабливості міста Львова. Одним із них є моніторинг забруднення вулиць м. Львова з метою його прогнозування і запобігання.

За даними «Національної доповіді про стан навколошнього природного середовища в Україні у 2011 році» з метою створення конкурентоспроможного туристичного продукту, який має максимально задовольнити потреби вітчизняних та іноземних туристів за умови збереження історико-культурних, природних, рекреаційних і лікувальних ресурсів, становлення туризму як провідної галузі економіки та забезпечення його сталого розвитку у Львівській області розроблено та затверджено рішенням обласної ради програму розвитку туризму [11]. На нашу думку, однією із перепон впровадження даної програми є транспортна ситуація у м. Львові.

Питанню забруднення довкілля оксидом вуглецю із викидів автотранспорту присвячено доволі багато робіт як закордонних [8; 15], так і в Україні [1; 3; 4; 10; 13]. Протягом останніх років загальна suma викидів від пересувних джерел забруднення має тенденцію до збільшення, тому забруднення атмосфери автомобільним транспортом залишається однією з важливих екологічних проблем міста Львова, особливо з огляду на високу щільність забудови його центральної частини, вузькі середньовічні вулиці.

Метою даної роботи було дослідження завантаженості вулиць м. Львова автомобільним транспортом, шумового забруднення та забруднення атмосферного повітря відпрацьованими газами (за концентрацією СО(2)) впродовж найбільшої транспортної активності вечірньої частини доби.

Об'ектом дослідження виступає атмосферна складова урбоекосистеми Львова. Предмет дослідження — автотранспортне навантаження на стан повітряного басейну міста.

Завдання дослідження:

- оцінити автотранспортне навантаження на різних вулицях м. Львова;
- визначити рівень шумового забруднення вулиць м. Львова;
- визначити рівень забруднення атмосферного повітря відпрацьованими газами (за концентрацією СО(2)) м. Львова;
- виявити найбільш екологічно небезпечні автошляхи м. Львова.

На території м. Львова дослідження проводилося у першій половині листопада 2014 р. впродовж найбільшої транспортної активності вечірньої частини доби (17.00–19.00). Інтенсивність, швидкість руху автотранспорту і склад транспортного потоку, необхідні для оцінки впливу автотранспорту на довкілля, фіксувалися в результаті візуального дослідження руху на окремих 8 модельних ділянках, тобто відзначався транспорт, що проїжджає через спостережуване перехрестя згідно методики «Оцінка впливу автотранспорту на стан повітря» [2]. Виміри не проводилися під час випадання атмосферних опадів.

Результати натурних досліджень були використані в якості вихідних даних для розрахунку навантаження автотранспортом вулиць м. Львова, шумового забруднення та викидів оксиду карбону від автотранспорту в атмосферу.

Характеристику модельних ділянок, обраних для спостереження за забрудненням, спричиненим автомобільним транспортом, подано у табл. 1. Зазначимо, що на усіх обраних для дослідження модельних ділянках, окрім VI «Пуллюя–Трускавецька» візуально можна спостерігати доволі багато машин. А щодо VI «Пуллюя–Трускавецька», то дане перехрестя знаходиться на околиці міста у віддаленому районі і обрано його з метою порівняння як візуально найменш завантаженого АТ.

За результатами наших досліджень, поданих у табл. 2, можна зробити висновки, що найбільш завантаженою була модельна ділянка VII «Виговського–Кульчицької», тоді як модельна ділянка VI «Пуллюя–Трускавецька» була з найменшою інтенсивністю руху.

Транспортний шум — це перевищення природного рівня шуму, спричиненого роботою двигунів, колесами, гальмами та аеродинамічними особливостями транспортного засобу, що є найбільш дошкільними для людини, тваринного та рослинного світу. Так шкідлива фізіологічна дія шуму на людський організм проявляється, як ушкодження слухового апарату, травми центральної нервової системи, сповільнена психологічна реакція, порушення функцій органів травлення, порушення ритму серцебиття, підвищення кров'яного тиску, погіршення функціонування органів дихання, збільшення об'єму внутрішніх органів, виникнення злюкісних пухлин, послаблення пам'яті, виникнення професійних захворювань. Внаслідок розширення зіниць під дією шуму знижується гострота зору, зменшується виразність мовлення, виникають неприємні відчуття. За даними австрійського вченого Гриффіта, шум є причиною передчасного старіння у 30 випадках зі 100, скорочує тривалість життя людей у великих містах в середньому на 8–12 років [5].

Поблизу всіх досліджуваних транспортних шляхів спостерігався високий рівень шумового навантаження (рис. 1).

Якщо врахувати, що допустимим рівнем звуку на територіях, що безпосередньо прилягають до житлових будинків, є 55 дБ вдень, то на всіх модельних ділянках ми

Таблиця 1

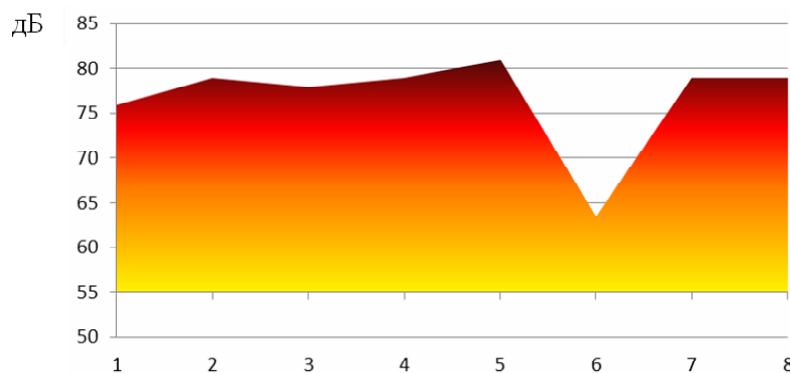
Характеристика модельних ділянок, обраних для спостереження за забрудненням

№ п/п	Назва району	К-ть насел., тис. чол.	Модельна ділянка		
			№	Назва	Рух транспорту / кількість смут для руху Насадження дерев
1	Личаківський	103	I	«Левицького — Тершаківців»	односторонній / 2 - однорядне з одного боку вулиці.
2			II	«Зелена — Самійленка»	двосторонній / 4 - однорядне з двох боків вулиці.
3	Галицький	59	III	«Коперника — Стефаника»	двосторонній / 2 - однорядне з одного боку вулиці.
4			IV	«Вітовського — Франка»	двосторонній / 2 - практично відсутні.
5	Франківський	146	V	«Наукова — Кульпарківська»	двосторонній / 4 - поодинокі.
6			VI	«Пулюя — Трускавецька»	двосторонній / 2 - однорядне з одного боку вулиці.
7	Залізничний	126	VII	«Виговського — Кульчицької»	двосторонній / 4 - однорядне з двох боків вулиці.
8			VIII	«Городоцька — Кільцева»	двосторонній / 4 - однорядне з одного боку вулиці.

Таблиця 2

Завантаженість вулиць м. Львова автотранспортом (АТ)

№ п/п	Модельна ділянка	Інтенсивність руху		Склад руху, за 1 год.					
		к-кість одиниць АТ/ доба	згідно з ГОСТ-17.2.2.03-77	Легковий автомобіль	Мікроавтобус	Автобус	Автомобіль легкої вантажності, до 3т	Автомобіль середньої вантажності, до 5т	Автомобіль важкої вантажності
I	«Левицького — Тершаківців»	36 792	висока інтенсивність руху	0,838	0	0	0,123	0,031	0,008
II	«Зелена — Самійленка»	28 870		0,791	0,080	0,017	0,087	0,022	0,002
III	«Коперника — Стефаника»	28 512		0,773	0,062	0,018	0,117	0,020	0,010
IV	«Вітовського — Франка»	26 064		0,854	0,041	0,012	0,062	0,031	0
V	«Наукова — Кульпарківська»	48 096		0,861	0,049	0,018	0,048	0,016	0,007
VI	«Пулюя — Трускавецька»	1 440	низыка інтенсивність руху	0,250	0,050	0	0,650	0,050	0
VII	«Виговського — Кульчицької»	72 288	висока інтенсивність руху	0,798	0,090	0,034	0,053	0,020	0,006
VIII	«Городоцька — Кільцева»	32 040		0,865	0,040	0,020	0,045	0,011	0,018

1. Модельна ділянка I «Левицького–Тершаківців»; 2. Модельна ділянка II «Зелена–Самійленка»; 3. Модельна ділянка III «Коперника–Степаніка»; 4. Модельна ділянка IV «Вітовського–Франка»; 5. Модельна ділянка V «Наукова–Кульпарківська»; 6. Модельна ділянка VI «Пулноя–Трускавецька»; 7. Модельна ділянка VII «Виговського–Кульчицької»;
8. Модельна ділянка VIII «Городоцька–Кільцева»

Рис. 1 Шумове забруднення модельних ділянок (dB) залежно від інтенсивності та швидкості руху

відзначали його перевищення з максимумами на модельній ділянці V «Наукова–Кульпарківська» (у 1,5 рази). Такий рівень шумового забруднення можна порівняти із гуркотом потяга (в метро чи на залізничній дорозі) або із криком людини. У мешканців прилеглих будинків ймовірно можна було спостерігати прояви роздратованості, втомлюваності та головного болю. А якщо додати ще психологічні реакції людини на скорочення світлового дня та перехід на зимовий час, то цілком ймовірно відзначатимуться ознаки нервово-психічного стресу. Такі дослідження плануються надалі проводитися.

Найкраще поглинає і розсіює шум змішана (трьохярусна) асоціація. Навіть вже на відстані 10 м від джерела шуму потужністю 65 дБА вона понижує його від 65 до 41 дБА, тобто до нормативного значення (45 дБА). Крім змішаної (трьохярусної) асоціації, ще ефективно поглинають та розсіюють шум на відстані 10 м від джерела — соснова, ялинова, чагарникова та грабова. Тому з метою зниження антропогенного шуму до нормативного рекомендовано висаджувати біля жилих будівель санітарно захисні смуги шириною не менше 10 м, які складатись із трьох ярусів. Так, перший ярус — граб або дуб, другий — чагарники і третій — багаторічні трави. Сосна та ялина поглинає та розсіює шум краще, але необхідно враховувати специфіку ґрунту у м. Львові для повноцінного росту цих дерев [6].

Також серед заходів щодо зменшення рівня шуму є заборона в'їзду транспорту у центральну частину міста, що приведе до збільшення кількості автомобілів на прицентральній частині вулично-дорожньої мережі, а це, у свою чергу, за обмеженої пропускної здатності приведе до збільшення часу затримки транспортних потоків. Водночас, як показали розрахунки, заборона в'їзду дасть змогу не тільки знизити рівень шумового навантаження на пішоходів і жителів центральної частини міста, а й отримати зменшення суми річних економічних втрат для середньої інтенсивності руху транспорту 2000 авт/год на 4,5 млн грн/рік [9].

Транспорт здійснює переміщення людей та вантажів різного призначення і типу. Оприлюднені дані Державної служби статистики України за 2014 рік засвідчують зростання вантажообороту підприємств України, що експлуатували автомобільний транспорт (власний або орендований), на 2,7 % від обсягу за 2013 р. (38,92 млрд.т/км за 2014 р.). Витрати ж пального на експлуатацію автомобілів у 2014 р. становили 790,8 млн. л бен-

зину, 1951,7 млн. л дизельного палива, 147,4 млн. л зріженого газу та 133,6 млн. м³ стисненого газу [12].

Споживання палива залежить, зокрема, від особливостей автотранспорту. Так, витрати палива автомобілем малої вантажопідйомності (до 1 т) становлять 17,0 л/100 км, а середньої (до 4 т) — 26,0 л/100 км [7].

Середньостатистичний автомобіль за рік пробігу забирає з атмосфери 4,35 т кисню, викидаючи понад 1000 різних (лише 200 ідентифіковано) шкідливих для людини та довкілля речовин. Серед них, моноксид вуглецю (CO), двоокис вуглецю (CO₂), залишки вуглеводневого палива (загальна формула C_mH_n), зокрема, канцерогенна речовина бенз(а)пірен, оксиди азоту (загальна формула NO_x), азот (N) і кисень (O₂). У абсолютних величинах на 1000 л палива карбюраторний двигун викидає з відпрацьованими та картерними газами, зокрема, 200 кг монооксиду вуглецю. Підвищення концентрації CO₂ в атмосфері сприяє розвитку парникового ефекту [5].

Специфіка пересувних джерел забруднення (автомобілі) проявляється в тому, що викиди здійснюються безпосередньо на територіях житлових районів в зоні дихання людини. Відсутність опадів, підвищення температури повітря та безвітряна погода протягом тривалого часу створюють сприятливі умови для нагромадження хімічних речовин у приземних шарах атмосфери, утворення смогів, що призводить до погіршення самопочуття людей [3]. А, як засвідчують метеодані, Львів на початку листопада 2014 р. таким теплим не був ще з 1946 року (рис. 2).

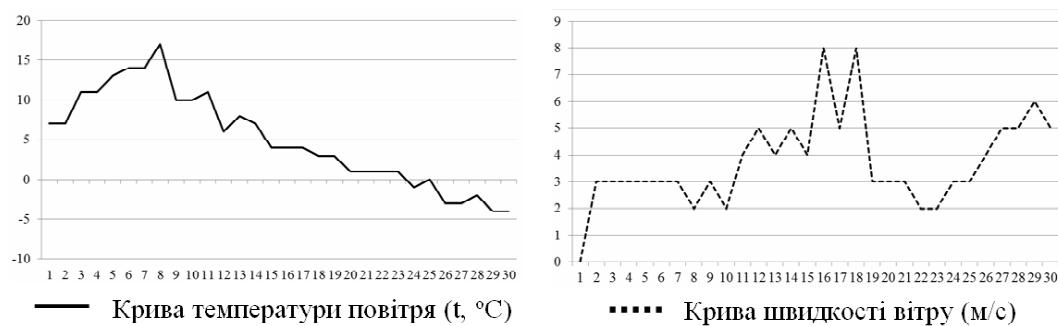

Рис. 2. Метеодані станом на листопад 2014 р. 17:00 у м. Львів

(за даними сайту «Розклад Погоди», gr5.ua — Архів погоди у Львові (аеропорт)

<http://gr5.ua/meter.php?metar=UKLL&lang=ua>)

Наши розрахунки за даними, зібраними впродовж найбільшої транспортної активності вечірньої частини доби першої половини листопада 2014 р. станом на 17:00–19:00 год. показали, що забруднення оксидом вуглецю в межах ГДК (5 мг/м³) було лише на модельній ділянці VI «Пуллюя–Трускавецька», розташованій на околиці міста (рис. 3). На всіх інших перехрестях відзначено перевищення ГДК, зокрема, у 2 рази на модельних ділянках II «вул. Зелена–вул. Самійленка» і VII «вул. Виговського–вул. Кульчицької», в 2,7 разів на модельній ділянці III «вул. Коперника–вул. Стефаника». А перевищення порогу небезпечної для здоров'я та життя людини концентрації оксиду вуглецю (20 мг/м³ або більш, ніж у 4 рази) притаманне було для модельних ділянок VIII «вул. Городоцька–вул. Кільцева» (у 4,4 рази), IV «вул. Вітовського–вул. Франка» (у 6 разів), I «вул. Левицького–вул. Тершаківців» (у 6,5 разів) і найсуттєвіше — для V «вул. Наукова–вул. Кульпарківська» (у 10 разів).

Звичайно, такі перевищення не є постійними і спостерігатися можуть лише у пікові години. В інший час доби забруднення буде значно меншим, перевищення нівелюватимуть. Так за даними Департаменту екології та природних ресурсів Львівської обласної

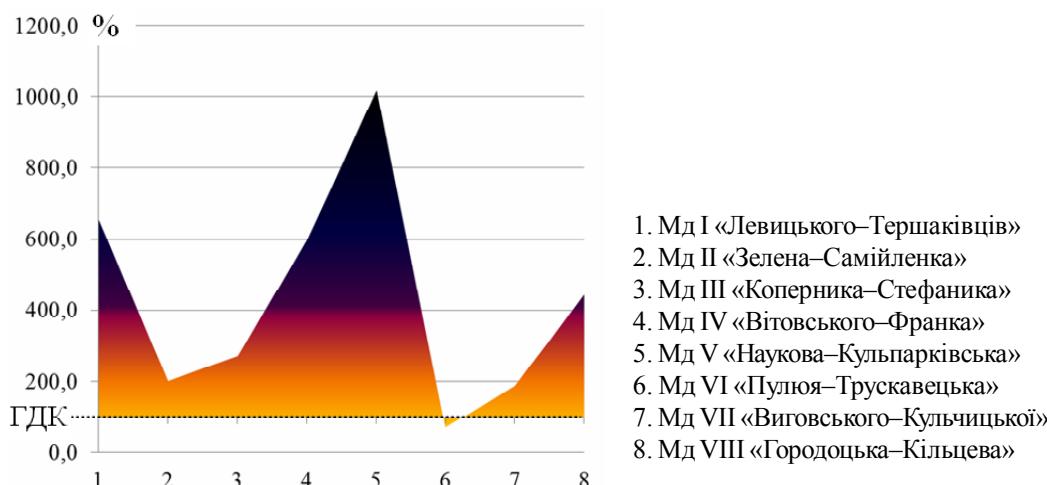

Рис. 3. Перевищення ГДК забруднення атмосферного повітря оксидом карбону, у % (ГДК — 5 мг/м³ у 1977 рік)

державної адміністрації у листопаді 2014 р. спостерігався підвищений вміст оксиду вуглецю, максимально разові концентрації яких перевищували ГДК — 1,3 %. Також подається уточнення, що середньомісячні концентрації при порівнянні із середньодобовими ГДК дають дещо іншу картину: межу ГДК переступають майже всі речовини [14].

Зазначимо, що при проектуванні доріг у першу чергу необхідно враховувати погодинні спостереження за шумовим забрудненням і забрудненням атмосферного повітря відпрацьованими газами. Необхідно зважати і на те, що вечірнє пікове транспортне навантаження має більш негативний вплив на здоров'я, порівняно із ранковим, оскільки у цей час люди повертаються з роботи втомленими, а втому, як відомо, знижує опірність організму до стресів і сприяє виникненню різноманітних захворювань.

Проведено оцінку автотранспортного навантаження на 8 вулицях м. Львова у першій половині листопада 2014 р. впродовж найбільшої транспортної активності вечірньої частини доби (17.00–19.00 год.) і виявлено максимум на перехресті вул. Виговського—вул. Кульчицької (72 тис. автомобілів на добу).

Визначено рівень шумового забруднення вулиць м. Львова із найбільшим значенням на перехресті вул. Наукова—вул. Кульпарківська (у 1,5 рази).

Визначено рівень забруднення атмосферного повітря відпрацьованими газами (за концентрацією СО(2)) м. Львова із максимальним перевищенням ГДК у 10 разів на перехресті вулиць Наукова—Кульпарківська.

Серед восьми досліджуваних виявлено чотири найбільш екологічно небезпечні автошляхи м. Львова: перехрестя «вул. Наукова—вул. Кульпарківська», «вул. Левицького—вул. Тершаківців», «вул. Вітовського—вул. Франка», «вул. Городоцька—вул. Кільцева».

Література

1. Бей Л. Викиди автотранспорту та захворюваність дитячого населення урбосистеми Львова [Текст] / Л. Бей // Вісник Львівського університету. — Серія географічна. — Вип. 45. — Львів, 2014. — С. 276–286.
2. Білявський Г. О. Основи екології: теорія та практикум [Текст] : навч. посібн. / Г. О. Білявський, Л. І. Бутченко. — К. : Лібра, 2006. — 368 с. — ISBN 966-7035-42-5.
3. Вітріщак С. В. Забруднення атмосферного повітря викидами автотранспорту — реальна небезпека нації [Електронний ресурс] / С. В. Вітріщак // Молодий вчений. — 2014. — № 3 (06). — С. 125–126. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/molv_2014_3\(06\)_34.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/molv_2014_3(06)_34.pdf).

4. Гандзюк М. О. Забруднення атмосфери міста Луцька викидами автотранспортних засобів та заходи для зменшення впливу автомобільного транспорту на довкілля [Текст] / М. О. Гандзюк — Вісник СевНТУ : зб. наук. пр. 2011. — Вип. 121. — Серія: Машиноприладобудування та транспорт. — Севастополь, 2011. — С. 169–176.
5. Гутаревич Ю. Ф. Екологія та автомобільний транспорт [Текст] : навч. посіб. / Ю. Ф. Гутаревич, Д. В. Зеркалов, А. Г. Говорун, А. О. Корпач, Л. П. Мержиєвська. — К. : Арістей, 2006. — 292 с. — ISBN 968-8458-86-9.
6. Дзюмак М. А., Кравчук Г. І. Екотехнологічні методи зниження рівня шуму антропогенного походження у м. Вінниця [Текст] / М. А. Дзюмак, Г. І. Кравчук // Збірник наукових праць ВНАУ. — Сер. Екологія. — 2011. — № 8 (48). — С. 99–103.
7. Добровольський В. В. Екологічні знання [Текст] : навч. посіб. / В. В. Добровольський. — К. : ВД «Професіонал», 2005. — 304 с. — ISBN 966-8556-75-5.
8. Каманина И., Савватеева О. Воздействие автотранспорта на окружающую среду г. Дубны [Текст] / И. З. Каманина, О. А. Савватеева // Фундаментальные исследования. — 2014. — № 8, Ч. 7. — С. 1612–1616.
9. Качмар Р. Я. Оцінювання екологічних та економічних втрат від шуму транспортних потоків міста Львова [Текст] //Науково-виробничий журнал. — 2013. — № 1 (231). — С. 10–13.
10. Лико С. М. Вплив забруднення атмосферного повітря на стан захворюваності населення м. Рівне [Електронний ресурс] / С. М. Лико, М. В. Каськів // Питання біоіндикації та екології. — 2013. — Вип. 18, № 2. — С. 276–288. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pbte_2013_18_2_26.pdf.
11. Національна доповідь про стан навколошнього природного середовища в Україні у 2011 році. [Текст]. — К. : Міністерство екології та природних ресурсів України, LAT & K. — 2012. — 258 с. — ISBN 978-966-2944-86-0.
12. Підсумки роботи автомобільного транспорту України за 2014 рік: експрес-випуск [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Скорина Л. М. Вплив викидів автотранспорту на розвиток хвороб органів дихання у Вінницькій області [Текст] / Л. М. Скорина, А. В. Нагорна // Вісн. Вінниц. політехн. ін-ту. — 2011. — № 6. — С. 20–23.
14. Стан довкілля у Львівській області (за результатами моніторингових досліджень) [Електронний ресурс] : Інформаційно-аналітичний огляд (І квартал 2014 року) Департаменту екології та природних ресурсів Львівської обласної державної адміністрації. — Режим доступу: http://www.ekologia.lviv.ua/file/monitoring/oglyad_IVkv_2014.pdf
15. Экологизация автомобильного транспорта: передовой опыт стран Европейского Союза и России [Текст] // Сб. тр. II Всерос. конф. / под ред. д. т. н. В. Н. Денисова. — СПб : МАНЭБ, 2004. — 160 с.

Шувар Н. М., Костив Н. В., Папінко Я. М., Перетятко І. В., Гусак Б.-М. А.

**ОЦЕНКА ЗАГРУЖЕННОСТИ УЛИЦ ГОРОДА ЛЬВОВА
АВТОТРАНСПОРТОМ, ШУМОВОГО ЗАГРЯЗНЕНИЯ И
ЗАГРЯЗНЕНИЯ АТМОСФЕРНОГО ВОЗДУХА ВЫХЛОПНЫМИ
ГАЗАМИ (ПО КОНЦЕНТРАЦИИ СО (II)) В НОЯБРЕ 2014**

Приведены результаты анализа состояния проблемы загруженности улиц г. Львова автомобильным транспортом, транспортного шумового загрязнения и загрязнения атмосферного воздуха отработанными газами (по концентрации CO (II)) по состоянию на ноябрь 2014. Выявлено зоны повышенного уровня шума и определены участки, уровень шума на которых превышает предельно допустимые нормы.

Ключевые слова: загруженность улиц автомобильным транспортом, загрязнения транспортным шумом, загрязнения атмосферного воздуха отработанными газами (по концентрации CO (II)).

Shuvar N. M., Kostiv N. V., Papinko Ya. M., Husak B.-M. A

ESTIMATION OF THE AUTOMOBILE ROADS CONGESTION, SOUND POLLUTION AND AIR POLLUTION IN LVIV IN NOVEMBER 2014

Our work contains results of the analysis of the automobile roads congestion problem as well as sound pollution by motor vehicles and atmosphere pollution by exhaust fumes (CO₂ level) in Lviv in November 2014. We have detected some territories with higher level of sound pollution and territories, where sound pollution level exceeds maximum permissible value.

Key words: automobile roads congestion, sound pollution by motor vehicles, air pollution by exhaust fumes (CO₂ level).

Розділ 9.
АУДИТОРІЯ

УДК 81243

Гуляк О. Б.

**РОЛЬ МОВИ В ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ
СТУДЕНТІВ ТУРИСТИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

У статті проаналізовано роль мови як засобу пізнання об'єктивної реальності, передачі суспільного досвіду та формування професійно-комунікативної компетенції.

Ключові слова: мовленнєва діяльність, комунікативна функція, професійне спілкування, професійно-комунікативна компетенція.

Акцент сучасної лінгвістичної думки на людину як на мовну особистість актуалізує дослідження комунікативної діяльності індивіда, мовної і мовленнєвої поведінки людини, зокрема у її професійній діяльності. В останні десятиліття питанням мовної комунікації присвячено значну увагу в наукових розробках вітчизняних та зарубіжних лінгвістів (В. Манакін, Г. Почепцов, О. Семенюк, Ф. Бацевич, Т. Космеда, А. Вежбицька, О. Залевська, Т. Ушакова, Г. Грасіс, Е. Берн).

Мета цього дослідження — висвітлити роль мови у професійному становленні особистості та формуванні комунікативної компетенції фахівця туристичної сфери.

Розвиток людини безпосередньо пов'язаний з її діяльністю. У процесі цілеспрямованих впливів на природу, завдяки праці і накопиченим знанням людина усвідомлювала явища природи і закономірності буття. Нові форми діяльності сприяли розвиткові органів чуття і оволодінню новими вміннями та навичками. У певному сенсі довгий шлях людства від дикості до цивілізованості, а також паралельні цьому процеси суспільних та соціальних змін є наслідком еволюції людської свідомості, у якій вирішальну роль відіграє розвиток мови.

За твердженням американського вченого Дж. Брунера, основу найважливіших видів мисленнєвої діяльності — мови, математики та інших шляхів структурування людських знань складають розумові здібності, якими людина наділена від народження. Однак, навички мислення, хоч і залежать від природних задатків, не є вродженими. Вони зароджуються, ніби поза людським організмом, передаються від старших осіб минулих поколінь, носій твої чи іншої культури. [3]

Зрозуміло, що цей процес передання культурних цінностей, знань відбувається саме завдяки мові, яка невіддільна від мислення, а отже й свідомості людини. Більше того, мова є не стільки засобом передачі суспільного досвіду, — вважає американський мовознавець Едуард Сепір, — скільки способом визначення цього досвіду для всіх, хто розмовляє тією мовою. Вона «нагадує математичну систему, яка відображає досвід у справжньому значенні цього слова тільки в найелементарніших своїх початках, але з плинном часу перетворюється на систему понять, яка дає змогу передбачити всі можливі елементи досвіду відповідно до певних прийнятих формальних правил» [6].

Отже, мова є знаряддям мислення, засобом пізнання об'єктивного світу. Вона передає не лише інформацію про факти, явища, транслює не тільки оціночні судження

мовця, його ставлення до дійсності, але є складає момент його самосвідомості. Оволондіння новою мовою рівнозначне виробленню нового погляду на попереднє світовідчуття. Люди, які розмовляють різними мовами, по-різному сприймають ті чи інші явища об'єктивної дійсності, по-різному організовують свою діяльність, бо кожна мова членує навколоїшній світ по-своєму, по-своєму трактує пізнаваний світ.

У процесі оволодіння мовою людина засвоює основні форми та закони мислення, що дає змогу вийти за межі безпосередніх чуттєвих образів на рівень понять. Оскільки поняттєве мислення характерне лише для людини, то цей факт є вирішальним у формуванні її особистості, зокрема на рівні її спрямованості, яка є соціально обумовленою і включає відносини і моральні риси, а також на рівні соціального досвіду, який визначається індивідуальним досвідом і навчанням і поєднанням знання, навички, звички і вміння особистості.

У філософському вимірі процес пізнання здійснюється від конкретного спостереження до абстрактного мислення, а мова уможливлює ознайомлення спочатку з абстрактними поняттями, які потім конкретизуються в реальних ситуаціях, що прискорює процес пізнання і особистісно-професійне становлення загалом.

Мова обслуговує всі сфери людської діяльності, вона є невід'ємною частиною суспільного життя. Організація праці, діяльність освітніх, наукових та культурних закладів, громадських організацій та соціальних інститутів — всі ці суспільні явища безпосередньо чи опосередковано пов'язані з мовою, яка зумовлює, визначає і організовує цю діяльність.

Мова, ця «безпосередня дійсність думки», є основним засобом людського спілкування. Мова виконує свою комунікативну функцію, виявляючись у мовленні. Оскільки мова «існує тільки в індивідуальних мозках, тільки в душах, тільки в психіці індивіда або осіб, що становлять певну мовну спільність», то саме мовлення забезпечує реалізацію мови конкретними людьми в конкретних актах спілкування. [2]

Мова — це явище більш соціальне, а мовлення має більш індивідуальний характер і залежить від освіченості, виховання мовця, його становища в суспільстві, а також віку, темпераменту тощо. Мовлення виявляє мовну компетенцію людини, її досвід і є вільним творчим «вибором» мовних елементів — засобів спілкування.

Щоб правильно спілкуватись необхідно мати достатню суму систематизованих знань про історію, культуру, людську психіку та поведінку, закономірності суспільного розвитку, володіти мовними і немовними засобами спілкування. Тобто потрібно мати сформовану комунікативну компетенцію, яка є системою знань, умінь і навичок, потрібних для ефективного спілкування.

Комуникативна компетенція, як правило, виступає характеристикою розвиненої особистості. Ерудиція, працездатність, сила волі, талант можуть не приносити бажаних результатів, якщо людина не вміє правильно спілкуватись, а досконалі комунікативні вміння зазвичай є запорукою успіху людини в суспільстві.

Для фахівця з туризму вміння професійного спілкування, комунікабельність, товариськість — надзвичайно важливі професійні якості, оскільки туристична індустрія — це, перш за все, сфера людської взаємодії та спілкування. Систему комунікативних умінь фахівця туристичної сфери складають: вміння легко й швидко встановлювати контакт у процесі спілкування, вчасно проявляти гнучкість, психологічний і професійний тakt, емоційну стійкість, володіти вербальними і невербальними засобами спілкування, доречно застосовувати жарти й гумор, уміння користуватись мовним етикетом, аргументувати свою точку зору.

Існує ціла низка комунікативних вимог до працівників індустрії подорожей та гостинності — це прагнення до спілкування, гарне самопочуття при роботі з людьми,

доброзичливість, чуйність, витримка, здатність аналізувати поведінку колег і свою власну, розуміти їх настрої, здатність розбиратися у взаєминах людей, нівелювати розбіжності між ними й організовувати взаємодію, вміння ставити себе на місце іншої людини, знаходити спільну мову, акуратність, пунктуальність, зібраність, знання психології людей.

Дослідники питання професійного спілкування в туристичній індустрії виділяють певні риси та особистісні якості, які складають модель поведінки працівника, що характеризується високим рівнем функціональної готовності до ефективного професійного спілкування. Такий працівник:

- налаштований на активне обговорення та розв'язання проблем, які виникають;
- спрямований на досягнення максимально можливих результатів у процесі професійного спілкування;
- володіє стратегією і тактикою комунікативних контактів;
- спроможний відчувати і об'єктивно оцінювати ситуацію;
- володіє професійною та комунікативною компетенціями, вміє знаходити оптимальні рішення;
- не втрачає самоконтролю у критичних ситуаціях;
- здатний протягом тривалого часу підтримувати ефективне професійне спілкування за умов великого інтелектуального та емоційного навантаження;
- свідомий впливу культурних відмінностей на результат професійного та ділового спілкування;
- поважає себе і своїх колег, водночас критично ставиться до своїх висловлювань, рішень, вчинків;
- уникає вербалних суперечок, але проявляє твердість і принциповість щодо зasadничих питань теорії та практики туризму;
- приємний співрозмовник, тактовний, має почуття гумору;
- уміє зберігати професійну таємницю;
- має переважно гарний настрій, позитивне ставлення до оточуючих людей, оптимізм у погляді на життєві проблеми.

Фахові знання, уміння та навички ефективного спілкування забезпечують успіх у професійній діяльності працівника туристичної сфери. Неправильність спілкування, зокрема його недостатність є ознакою непрофесіоналізму.

Недоліки в спілкуванні, за твердженням українського мовознавця Я. Радевич-Винницького, полягають передовсім у порушенні стандартів культурної поведінки, етичних та естетичних норм використання мовних і немовних засобів комунікативної взаємодії. За твердженням ученого, у спілкуванні також є своє добро і зло (об'єкт етики) та своє високе і низьке, прекрасне і потворне (об'єкт естетики). Органічне поєднання добра і краси у комунікативній взаємодії становить те, що називають мистецтвом спілкування [5]. Щоб бути приємним співрозмовником, успішним працівником, зокрема туристичної сфери, необхідно вивчати мистецтво спілкування та використовувати його у своїй професійній діяльності.

Також потрібно вдосконалювати мову невербального спілкування, яка є мовою не лише жестів, але й почуттів. Відомо, що одне й те саме слово, наприклад, привітання або вираження вдячності, може бути вимовлене з безліччю найрізноманітніших відтінків, які передаються за допомогою міміки, жестів, інтонації і відображають найтонші відтінки людських настроїв і почуттів.

Для невербального спілкування характерне використання несловесних комунікацій як головного засобу передавання інформації, формування образу, думки про спілкувальника, здійснення впливу на іншу людину. Фахівці з питань спілкування констатують, що

за допомогою слів передається всього 7 % інформації, звуковими засобами — 38 %, а за допомогою міміки, жестів, поз і рухів тіла — 55 % [7].

Невербальні засоби — вираз обличчя, поза, жести, погляди, пантоміміка — часто набагато виразніші, ніж словесне мовлення. Вони віддзеркалюють психічні, насамперед емоційні стани людини, які, як правило, є безпосередніми і не контролюються свідомістю, тоді як вербальне спілкування передбачає використання мовних знаків, що є невіддільним від мислення і свідомості. Таким чином, невербальна інформація часто правдивіша за словесну, оскільки відображає внутрішні стани особистості.

Для ефективного професійного спілкування, зокрема у сфері туризму, необхідно виробляти в собі звичку свідомо аналізувати мову невербальних знаків, вдосконалювати її використання. На думку американського вченого Алана Піза, на це потрібно виділяти щодня хоча б 15 хвилин — тоді не буде проблем із тим, де подіти руки, як сидіти чи стояти під час розмови з різними категоріями людей, який обрати вираз обличчя [4].

Уміле використання невербальних засобів підвищує якість та ефективність словесного мовлення, задовольняє потребу психологічного комфорту у спілкуванні, що надзвичайно актуально для професійної комунікації в індустрії подорожей.

Література

1. Власова Т. И., Данилова М. М., Шарухин А. П. Профессиональное и деловое общение в сфере туризма [Текст]. — СПб. : ДАРК, 2005.
2. Бодуэн де Куртенэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию [Текст]. — Т. 2. / И. А. Бодуэн де Куртенэ. — М., 1963б.
3. Bruner J. The Relevance of Education [Текст]. — London, 1971. — P. 52
4. Пиз А. Язык жестов [Текст] / Пер. с англ. — Воронеж, 1992.
5. Радевич-Винницкий Я. Етикет і культура спілкування [Текст]. — К, 2008. — 291 с.
6. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии [Текст]. — М., 1993.
7. Скотт Дж. Г. Конфликты и пути их преодоления [Текст] / Пер. с англ. — К., 1991. — С.96.

Гуляк О. Б.

РОЛЬ ЯЗЫКА В ЛИЧНОСТНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ СТАНОВЛЕНИИ СТУДЕНТОВ ТУРИСТИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

В статье проанализировано роль языка как способа познания объективной реальности, передачи общественного опыта и формирования профессионально-коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: *речевая деятельность, коммуникативная функция, профессиональное общение, профессионально-коммуникативная компетенция.*

Hulyak O. B.

ROLE OF LANGUAGE IN TO PERSONALITY PROFESSIONAL BECOMING OF STUDENTS OF TOURIST SPECIALITIES

The article suggests an analysis of the role of language as a means of perceiving objective reality, conveying social experience, and developing professional and communicative competence.

Key words: *speaking activity, communicative function, professional communication, professional and communicative competence.*

УДК 332.1

Миколюк С. М.

ЗАХИСТ ЖИТЛОВИХ ПРАВ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

У статті розглянуто деякі питання, які стосуються захисту житлових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Досліджено проблеми позачергового забезпечення житлом зазначеної категорії дітей.

Ключові слова: захист прав та інтересів, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, житлові приміщення, позачергове отримання.

Реалізація права громадян на житло стала одним із головних векторів соціальної політики. Особливо гостро це стосується, тих категорій людей, які найбільш соціально-незахищенні: діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Актуальність цього питання зумовлена необхідністю вирішення проблеми на сьогоднішньому етапі. Право громадян на житло закріплene нормативно — правовими актами та основним законом України — Конституцією. Саме у статтях 47, 48, 50 Конституції України містяться грунтовні положення щодо права людей на житло, на захист житлових прав громадян зі сторони держави [1]. Цивільне та сімейне законодавство містить низку норм економічного, організаційного та правового характеру, направлених на захист та забезпечення житлових прав дітей пільгових категорій. Однак аналіз законодавчої бази та практики її застосування свідчить про низку проблем у сфері захисту та охорони прав дітей пільгових категорій на житло. Ці питання на сьогодні є дуже актуальними, адже діти-сироти виявляються не захищенні. Саме тому окреслення проблемних питань захисту та охорони прав дітей на житло, формулювання пропозицій удосконалення українського законодавства у цій сфері є необхідним та своєчасним.

Проблемами житлових правовідносин за участю дітей розглядалися Є. О. Мічуріним, І. Ф. Севрюковою, Ж. Л. Чорною, Т. Р. Федосєєвою, Л. Г. Лічманом та ін. [2–6]. Питання утримання та виховання дітей пільгових категорій та проблеми, які при цьому виникають, досліджуються О. І. Карпенко, В. Ю. Москалюк [7,8]. Так, на їх думку означає, що діти, які тимчасово або постійно не проживають в колі сім'ї, користуються додатковим ступенем захисту з боку держави порівняно з іншими дітьми: у сфері праці, освіти, охорони здоров'я, забезпечення житлом, а також іншими соціальними послугами.

На нашу думку, соціальний захист дітей пільгових категорій полягає у встановленні на законодавчому рівні підвищеного (на додаток до загальних умов захисту дітей) соціального захисту цієї групи осіб. Законодавство встановлює низку правил, щодо захисту прав дітей на освіту, охорону здоров'я, забезпечення житлом та іншими пільгами. Однак проблема саме захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на житло вивчена недостатньо та потребує правового врегулювання.

Метою статті є виявлення проблемних питань захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на житло, формулювання пропозицій удосконалення українського законодавства у цій сфері.

Захист дитинства залежить від соціально-політичного клімату, що характеризує загальну ситуацію держави. Несприятлива політична, економічна та екологічна ситуації в Україні обумовлюють високий рівень сирітства. Законодавча база України прописує ряд пільг та допомог дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування. Нормативно-правову базу цьому складають: Конституція України, закони України, постанови Кабінету Міністрів України та інші міжнародні та українські нормативно-правові акти. Основним міжнародним нормативно-правовим документом є Конвенція ООН

про права дитини [9]. Україна, ратифікувавши Конвенцію, визнала пріоритет інтересів дитини у суспільстві. Держава взяла на себе турботу про соціально-незахищених дітей, особливо дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, та зобов'язалась забезпечувати усі права таких дітей.

Одним із головних обов'язків держави щодо дітей пільгових категорій є збереження права на житло, де проживали діти до влаштування їх у різноманітні заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, прийомні сім'ї чи дитячі будинки сімейного типу. Цей обов'язок закріплений Сімейним, Цивільним, та Житловим кодексами України, Законами України «Про охорону дитинства», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про житловий фонд соціального призначення» та іншими нормативно-правовими актами.

Таким чином, обов'язок держави закріплений на законодавчому рівні та зобов'язує відповідні державні органи дбати про захист житлових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Для вирішення питання захисту житлових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є два шляхи. Перший шлях це збереження права власності чи користування на житло, яке було у дитини до моменту її влаштування в інтернатний заклад або у сім'ї громадян. Другий — надання житла дитині у якої не має права власності або користування на будь-яке житло.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» за дітьми пільгових категорій зберігається право на житло, в якому вони проживали з батьками або рідними до моменту влаштування їх у відповідні заклади чи родини громадян [10, ст. 32]. Органи державної влади та місцевого самоврядування відповідають за збереження в належному стані житла дітей пільгових категорій і повернення його їм після завершення перебування дітей у відповідному інтернатному закладі чи у сімейній формі виховання.

Але, на практиці, на превеликий жаль, не має механізму збереження власності дитини у належному стані. Наприклад, якщо будинок розташований у сільській місцевості, то за кілька років, якщо будинок не підтримувати у належному стані, будівля може стати непридатною для проживання. А коштів для утримання будівлі в державному чи місцевому бюджетах немає.

Однією із проблем є і те, коли дитина повертається в житлове приміщення, де вона проживала разом із батьками, які були позбавлені батьківських прав щодо неї, або хворіють недугами, які можуть бути небезпечними для здоров'я дитини. Така ситуація також часто перешкоджає реалізації права дитини на житло.

Але самою складною проблемою у забезпеченні права дитини на житло є те, коли за дитиною взагалі не було закріплене житло, дитина ніколи не була зареєстрована та її батьки не мали житла. У таких випадках відповідно до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» органи державної влади та органи місцевого самоврядування після завершення перебування дітей особливих категорій у відповідних інтернатних закладах чи у родинах громадян повинні забезпечити дитину у позачерговому отриманні впорядкованим соціальним житлом [10, ст. 33].

Органи місцевого самоврядування ведуть облік дітей пільгових категорій і після виповнення їм 16-ти років зобов'язані поставити таких дітей на квартирний облік громадян, які потребують поліпшення житлових умов, за місцем їх проживання або походження [11, ст. 1]. Таким чином, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування мають право зараховуватися на соціальний та квартирний обліки. Коли дитина стає

повнолітньою, тобто їй виповнюється 18 років, держава зобов'язана протягом місяця забезпечити її соціальним житлом до надання їй житлового приміщення для постійного проживання. Варто наголосити на те, що діти пільгових категорій протягом місяця повинні забезпечуватись соціальним житлом. Ця норма взагалі виглядає недоречною, адже вона суперечить основному закону України — Конституції [1, ст. 47], де чітко прописано, що держава гарантує кожному право на житло, а в дітей пільгових категорій це право відсутнє до місяця часу.

Варто звернути увагу і на існування соціальних гуртожитків для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також для осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Це — заклади для тимчасового проживання дітей пільгових категорій та осіб із їх числа віком від 15 до 23 років. Соціальні гуртожитки створені для соціальної адаптації та підготовки до самостійного життя осіб, що в ньому проживають. Однією із основних функцій соціального гуртожитку є: тимчасове забезпечення житлом дітей пільгових категорій та осіб із їх числа до 23 років. Максимальний строк перебування особи у соціальному гуртожитку становить три роки. Далі проблема отримання житла для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб із їх числа стоїть дуже гостро.

Держава в 2009 році взяла на себе обов'язок збільшення соціальних виплат на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у два рази, таким чином покращивши їх соціальний захист. Уряд пішов шляхом збільшення соціальних виплат, а не шляхом профілактичної роботи з сім'ями, родинами, де можлива загроза позбавлення батьків батьківських прав щодо дітей. Таким чином, збільшилась кількість дітей, позбавлених батьківського піклування, при наявності живих батьків, особливо дітей, влаштованих під опіку (піклування) до рідних бабусь та дідусів. Такі діти користуються усіма пільгами статусних дітей, у тому числі правом на житло. Вважаємо доречним, дітей, які перебувають під опікою (піклуванням) у рідних бабусь чи дідусів на житлову чергу не ставити, а зобов'язати опікуна (піклувальника) залишити у спадок своє власне житло, або його частину, дитині під опікою (піклуванням). Витрати по оформленню права власності на житло, або його частину, повинна взяти на себе держава. Таким чином зменшиться кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують житло та збільшиться кількість дітей, які мають право власності на житло.

Органи опіки та піклування, обласні та міські ради, районні державні адміністрації повинні взяти під особливий контроль питання захисту житлових та майнових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Адже саме через відсутність дієвих механізмів реалізації законодавчих норм щодо надання житла у разі повернення дітей пільгових категорій із інтернатних закладів чи із сімейних форм виховання вони залишаються без даху над головою і поповнюють лави безпритульних дітей. Тому необхідно внести зміни до чинного законодавства України та чітко регламентувати процедуру оформлення права власності підопічних дітей на житло опікунів (піклувальників), можливість взяття дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на позачерговий квартирний облік та механізм отримання ними житла.

Для забезпечення житлом дітей пільгових категорій, а також осіб із їх числа необхідна відповідна державна програма. Саме державна програма фінансування отримання житла для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, допоможе вирішити дану проблему.

Але, в теперішній час, коли коштів практично не має, варто переглянути законодавчі акти і ставити питання отримання житла для дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування, тільки для проживання (користування), а не на праві власності.

І ще, можливо варто зінатись, що зобов'язання уряду у 2009 році були передчасними і не мали під собою ґрунтовного фінансування, тому варто переглянути їх у сторону зменшення. Варто також наголосити на бездієвість регіональних програм щодо забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування житлом. Так, наприклад, у Тернопільській області із загальної чисельності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, 936 дітей (76,2 %) мають житло, з них на праві власності — 140 (11,4 %), на праві користування — 796 (64,8 %). Не мають житла — 327 дитини (26,6 %). З них: 166 перебувають під опікою, 34 передані в прийомні сім'ї, 24 — виховуються в дитячих будинках сімейного типу, 103 — виховуються в інтернатних закладах. Таким чином проблема забезпечення житлом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, стойть гостро і на Тернопільщині. Не дивлячись на те, що в області є вільні земельні ділянки із розташуваннями на них об'єктами нерухомого майна, які можуть бути переобладнані під житло для сиріт. Такі земельні ділянки розташовані в Борщівському (0,31 га), Бучацькому (0,27 га), Гусятинському (0,25 га), Лановецькому (3,6 га), Підволочиському (0,5 га), Теребовлянському (0,1 га) та Шумському (0,15 га) районах Тернопільської області [12]. На наш погляд, це ще один дієвий варіант вирішення проблеми забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, житлом на регіональному рівні.

Підсумовуючи зазначену вище проблему, а також враховуючи практику її вирішення вважаємо за доцільне наступні заходи:

- переглянути нині діюче законодавство щодо обов'язків опікунів (піклувальників) добавивши у нього пункт про оформлення права власності житла на підопічних дітей;
- посилити контроль та відповідальність посадових осіб за збереженням житла дітей пільгових категорій, які перебувають в інтернатних закладах або влаштовані в сімейні форми виховання;
- установити порядок механізму постановки на квартирний облік дітей, які не мали житла до влаштування в інтернатний заклад чи сімейну форму виховання, або повернення до нього неможливе через загрозу життю чи здоров'ю дитини;
- відпрацювати механізм отримання житла на основі розробленої державної програми фінансування отримання житла для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на праві проживання (користування) із за участю місцевих фондів;
- удосконалити під контролем державних органів механізм оренди житла, яке належить на праві власності дитині-сироті чи дитині, позбавленій батьківського піклування, до повноліття дитини;
- запровадити щорічну оцінку можливості повернення дитини пільгової категорії до закріплена за нею житла;
- активізувати регіональні програми забезпечення житлом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Література

1. Конституція України [Текст] : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. — К. : Просвіта, 1996. — 80 с.
2. Мічурін Є. О. Цивільний договір як один із засобів реалізації права на житло [Текст] : автореф. дис. канд. юрид. наук / Університет внутрішніх справ. — Х., 2000. — 16 с.
3. Севрюкова І. Ф. Проблеми правового регулювання майнових та житлових прав дитини у сучасному законодавстві України [Текст] // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. — 2002. — № 2. — С. 46–47.
4. Чорна Ж. Л. Право неповнолітніх на житло [Текст] // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. — 2003. — № 2 (6). — С. 81–85.

5. Федосєєва Т. Р. Право громадян на житло у фонді соціального призначення [Текст] : автореф. дис. канд. юрид. наук / Національний університет внутрішніх справ. — Х., 2003. — 21 с.
6. Лічман Л. Г. Судовий захист прав та інтересів членів сім'ї власника житлового приміщення [Текст] : автореф. дис. канд. юрид. наук / Національний університет внутрішніх справ. — Х., 2005. — 18 с.
7. Карпенко О. І. Правові засади утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [Текст] : дис. канд. юрид. наук : 12.00.05. / О. І. Карпенко. — К., 2002. — 191 с.
8. Москалюк В. Ю. Дитячий будинок сімейного типу як одна з форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [Текст] : дис. канд. юрид. наук : 12.00.05 / В. Ю. Москалюк. — Х., 2003. — 176 с.
9. Конвенція ООН про права дитини [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
10. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [Електронний ресурс] : Закон України від 13.01.2005 р. № 2342-IV зі змінами та доповненнями. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.
11. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту житлових прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб з їх числа» [Електронний ресурс] : Закон України від 01.07.2010р. №2394-VI. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2394-17>.
12. «Про стан виконання органами місцевого самоврядування делегованих повноважень з питань захисту прав дітей» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.oda.te.gov.ua/data/upload/catalog/main/ua/13117/_11.doc.

Мыколюк С. М.

ЗАЩИТА ЖИЛИЩНЫХ ПРАВ ДЕТЕЙ-СИРОТ И ДЕТЕЙ, ОСТАВШИХСЯ БЕЗ ПОПЕЧЕНИЯ РОДИТЕЛЕЙ

В статье рассмотрены некоторые вопросы, касающиеся защиты жилищных прав детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей. Исследованы проблемы внеочередного обеспечения жильем указанной категории детей.

Ключевые слова: защита прав и интересов, дети-сироты и дети, оставшиеся без попечения родителей, жилые помещения, внеочередное предоставление.

Mikolyuk S. M.

PROTECTION OF THE HOUSING RIGHTS OF CHILDREN-ORPHANS AND CHILDREN WITHOUT PARENTAL SUPPORT

The article discusses some issues concerning the protection of the housing rights of orphans and children left without parental care. We investigate the problems of the emergency shelter this category of children.

Keywords: protection of the rights and interests, orphans and children without parental support, living quarters, an extraordinary provision.

УДК 339.92:338.48-6:37

Швець І. К.

АКТУАЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО СТАЖУВАННЯ ПРИ ФОРМУВАННІ ФАХІВЦЯ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

У статті розглянуто актуальність міжнародного стажування у формуванні фахівця у сфері туризму. Досліджено умови та засади успішного міжнародного стажування. Описані типи та етапи стажування, а також координація міжнародних фахових стажувань у Вищих навчальних закладах.

Ключові слова: міжнародний, стажування, фахівець, співпраця, координування.

Міжнародне стажування студентів — це один з найефективніших етапів отримання професійного досвіду. Стажування дозволяє не тільки отримати нові знання та навички, підвищити рівень володіння іноземними мовами, поринути у нову культуру та подорожувати, а й краще пізнати себе, розвинути особистісні якості та виховувати в собі лідера.

Міжнародне стажування студентів є вибірковою частиною процесу підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Організовується і проводиться згідно з «Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» від 08 квітня 1993 р. № 93 у відповідності до Закону України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 р. № 2984-III; Постанови КМУ № 38 від 20.01.97 р. «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними навчальними закладами» [3]. Okрім цього, міжнародне стажування є певним видом навчальної практики. Відповідно до положення «Про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» від 08 квітня 1993 р. № 93, практика студентів є невід'ємною складовою частиною процесу підготовки спеціалістів в вищих навчальних закладах і проводиться на оснащених відповідним чином базах навчальних закладів, а також на сучасних підприємствах і в організаціях різних галузей господарства, освіти, охорони здоров'я, культури, торгівлі і державного управління [2].

Актуальність міжнародного стажування полягає у поглибленні міжнародної співпраці серед ВУЗів країн світу, зокрема європейських ВУЗів, співтовариств, участі і міжнародних проектах, у потребі якісної підготовки фахівців з європейською кваліфікацією та у затребуваності фахівців з міжнародним досвідом праці.

Відповідно до Закону України Про вищу освіту, Розділу VI, Пункту 9 від 01.07.2014 № 1556-VII, кожен вищий навчальний заклад повинен вести діяльність щодо налагодження міжнародних зв'язків та провадження міжнародної діяльності в галузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури [1]. Таким чином ВУЗи України ведуть активну діяльність для забезпечення можливості скеровувати студентів та науково-педагогічних працівників на проходження практики за кордоном, навчання та участі у конференціях та спільніх проектах.

Міжнародне стажування студентів є сучасною дієвою та ефективною формою підготовки фахівців у Львівському інституті економіки і туризму.

Враховуючи головні сучасні вимоги Болонського процесу щодо міжнародного співробітництва, потреби стажування викладачів та студентів ВНЗ за кордоном, обміну науковим досвідом, сприяння інтеграції науки, освіти і сучасних інформаційних технологій навчання у галузі туризму, Львівський інститут економіки і туризму успішно реалізовує цю важливу наукову складову через співпрацю з профільними навчальними закладами низки країн.

Окрім того, з метою підвищення ефективності міжнародної співпраці Інституту та якості практичної підготовки фахівців у ЛІЕТ налагоджено міжнародне фахове стажування та практичну підготовку студентів ЛІЕТ в готельно-відпочинкових комплексах, ресторанних підприємствах, туристичних фірмах та інших організаціях, пов'язаних із

туризмом. Це забезпечує можливість отримати безцінний досвід роботи в закордонних організаціях, відвідати нові країни, уdosконалити комунікаційні навики та знання іноземної мови, що формує суттєві конкурентні переваги майбутніх випускників на ринку праці.

В рамках розвитку міжнародних зв'язків керівництво Львівського інституту економіки і туризму сприяє збільшенню кількості баз практик за кордоном (Греція, Туреччина, Польща, Німеччина, США, Єгипет, Італія, Швейцарія, Франція).

У 2014 р 92 студенти ЛІЕТ проходили виробничу практику у семи країнах світу — Греції, Туреччині, Німеччині, США, Польщі, Ізраїлі та Єгипті [4].

На даному етапі розвитку освіти і науки в Україні студенти отримали чудову можливість проходити стажування у різноманітних сферах та країнах. Зокрема, найпопулярнішими сферами серед студентів України є сфера туризму, гостинності, сфера технологій харчування, ІТ, економічна та правозахисна сфери. Щороку понад 18 % усіх студентів проходять професійне стажування за кордоном.

При виборі міжнародного стажування студент має можливість вибирати з-поміж соціального стажування, тобто робота у соціальних проектах типу AIESEC, DAAD, APOLO, SUSP чи інших громадських організаціях, що пов'язана з широким колом питань розвитку суспільства, тривалість такого стажування від 6 до 8 тижнів. Чи професійного стажування, а сааме робота у компаніях у сферах, які відповідають кваліфікації та освіті, яку здобуває студент.

Також студенти мають можливість вільного вибору серед численних баз практики та організацій, які пропонують варіанти для проходження стажування здебільшого у країнах Європи та Азії, а також можуть звернутись у заклади освіти, які координують роботу міжнародного стажування. Згідно Закону України «Про вищу освіту» координує та забезпечує міжнародну співпрацю науковий відділ навчального закладу. Для прикладу, у Львівському інституті економіки і туризму відділ науки і міжнародної співпраці займається організацією різних аспектів міжнародної співпраці, зокрема, сприяє налагодженню співпраці з вищими навчальними закладами та установами, підприємствами та організаціями іноземних держав та реалізації спільніх міжнародних проектів; забезпечує участь студентів у навчанні і стажуванні, у тому числі в порядку обміну у рамках договорів укладених інститутом [5].

Приймаюча сторона прагне запрошувати на стажування лише найкращих студентів з високими показниками успішності, лідерськими якостями, креативних та здатних швидко навчатись, тому для успішного проходження міжнародного фахового стажування студенти спершу проходять конкурсний відбір чи співбесіду для визначення рівня теоретичних знань у певній галузі, психологічної готовності до стажування та тестування на знання іноземної мови. Також студенти повинні надати компанії, яка запрошує грамотно складене резюме та мотиваційний лист іноземною мовою. Після етапу відбору обрані студенти отримують методичні вказівки та рекомендації щодо підготовки документів та власне самої поїздки.

Пройшовши стажування за кордоном студенти не лише здобувають практичні знання, вчаться гнучко мислити, знаходить вихід з різних нестандартних та життєвих ситуацій, а й знайомляться з іншою культурою, людьми, вивчають побут та устрій країни, в якій стажуються, проте найважливішим позитивним фактором є те, що таке стажування суттєво збільшує шанси студентів отримати перспективну та високооплачувану роботу на Батьківщині.

Отже, міжнародне стажування студентів є однією з найефективніших складових формування якісно нового типу фахівців, особливо туристичної та гостинної сфер. Перей-

маючи протягом стажування досвід європейських держав у поєднанні з теоретичними знаннями формується справжній фахівець галузі.

Міжнародні стажування — це чудова перспектива для молодої людини знайти свій шлях, визначитися у рамках власного покликання, отримати гранти та стипендії на продовження навчання, щоб згодом побудувати успішну кар'єру. Стажування за кордоном є невід'ємною складовою професійного, наукового, творчого, морального розвитку студентів.

Література

1. Закону України Про вищу освіту, розділу VI, пункту 9 від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України від 08 квітня 1993 р. № 93 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93>.
3. Положення про проведення міжнародного стажування студентів Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.URL : http://www.chdu.edu.ua/index.php?page=cmss_polog2.
4. Підрозділ Львівського інституту економіки і туризму, Відділ науки і міжнародної співпраці, Міжнародне стажування студентів ЛІЕТ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.URL : <http://www.liet.lviv.ua/redakce/index.php?clanek=1803&slozka=672&lanG=uk&xuser>.
5. Бочан І. О., Паньків Н. Є. Буклет Львівського інституту економіки і туризму [Текст] : Ювілейний випуск 2004–2014 pp. — Львів, 2014.

Швец І. К.

АКТУАЛЬНОСТЬ МЕЖДУНАРОДНОЙ СТАЖИРОВКИ В ФОРМИРОВАНИЕ СПЕЦИАЛИСТОВ В ТУРИСТИЧЕСКОЙ СФЕРЕ

В статье рассмотрено актуальность международной стажировки в формирования специалистов в туристической сфере. Исследованы условия и основы успешной международной стажировки. Описаны типы и этапы стажировки, а также координация международных профессиональных стажировок в Высших учебных заведениях.

Ключевые слова: международный, стажировка, специалист, сотрудничество, координирование.

Shvets I. K.

ACTUALITY OF INTERNATIONAL INTERNSHIP IN SPECIALIST FORMATION IN TOURISM INDUSTRY

The actuality of international internship in the formation of specialist in tourism industry is shown. The conditions and foundations of successful internship are researched. The types and stages and also coordination of professional internship in High Educational Establishments are described.

Key words: international, internship, specialist, cooperation, formation.

Розділ 10.
ПОДІЇ. ІНФОРМАЦІЯ. РЕЦЕНЗІЇ

УДК 339.92:351.863:338.48

Паньків Н. Є.

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ
ТА МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА ТУРИЗМУ»**

Туризм — одна з найбільш стійких складових світової економіки, яка за останні десятиріччя має стабільні (в середньому 9 % на рік) темпи зростання і не зазнає коливань попиту/пропозиції, тому вважається одним з найперспективніших напрямків соціально-економічного розвитку. На сучасному етапі туризм став частиною стилю життя більш ніж третини людства і участь особи у туристичному процесі можна розглядати як складову якості життя.

Однак, на напрямки туристичних потоків великий вплив має стан міжнародної безпеки та безпеки в країні, зокрема. Адже нестабільна політична ситуація призводить до значного погіршення іміджу країни у світі, а якщо при цьому мають місце збройні конфлікти — до втрати позицій на туристичному ринку.

Це питання є актуальним сьогодні для нашої держави. Загалом, ще позаминулого року Україна займала перші позиції в рейтингах місць, які пропонували відвідати провідні туристичні експерти. Однак, зміна політичної ситуації в країні, анексія Криму та військовий конфлікт на Сході суттєво вплинули на цю картину. Погіршення туристичного іміджу країни, знищення туристичної інфраструктури — все це наслідки політичної нестабільності та військового конфлікту в країні.

Питання Європейської інтеграції та міжнародної безпеки туризму обговорювали на Міжнародній науково-практичній конференції, яка відбулася 22 квітня 2015 року на базі Львівського центру вивчення питань міжнародної безпеки, за участю кафедр міжнародної економіки та інвестиційної діяльності й теорії і практики туризму і готельного господарства Львівського державного інституту економіки і туризму.

Співорганізаторами конференції були: Львівський центр вивчення питань міжнародної безпеки, Україна; Центр інформації і документації НАТО в Україні; Штаб-квартира НАТО, Бельгія; Вища державна технічно-економічна школа ім. Броніслава Маркевіча, Республіка Польща; Вища школа туризму і екології в Сухій Бескидській, Республіка Польща; Університет ім. Міколоса Ромеріса, Литва; Ілля державний університет, Грузія.

Метою конференції була потреба обговорити теоретичні та прикладні проблеми, які супроводжують туристичну сферу під час європейської інтеграції, формування міжнародної безпеки туризму як глобального явища сучасності, дослідження основних тенденцій та перспектив розвитку туристичної галузі в Україні, Європейському союзі та інших країнах світу.

Під час конференції обговорювали питання щодо:

— особливостей європейських інтеграційних процесів на сучасному етапі;

- формування міжнародної безпеки в умовах глобалізації суспільства;
- впливу європейської інтеграції та міжнародної безпеки на розвиток міжнародного туризму;
- сучасних тенденцій та пріоритетних напрямків розвитку міжнародного туризму;
- туризму як чинника євроінтеграції України: економічні та соціально-культурні аспекти;
- інноваційно-інвестиційного розвитку регіонів України в контексті європейської інтеграції;
- поглиблення транскордонного співробітництва у сфері туристичного бізнесу в контексті процесів євроінтеграції.

У роботі конференції взяли участь науковці, молоді вчені, аспіранти та студенти з різних міст України (Київ, Івано-Франківськ, Луцьк, Луганськ, Львів, Ужгород, Чернівці, Одеса), представники влади та громадських організацій міста Львова, а також науковці з Грузії, Німеччини, Литви та Польщі.

Під час роботи конференції заслухано та обговорено 42 доповіді, що охоплювали широке коло теоретичних і прикладних проблем міжнародної безпеки туризму в контексті європейської інтеграції. Значна увага приділялась фінансово-економічним та організаційно-правовим аспектам функціонування туристичного бізнесу з позиції міжнародної безпеки, проблематиці ефективного використання туристичного потенціалу України з метою ефективного розвитку національної економіки та успішної інтеграції до Європейського Союзу. Учасниками конференції розглянуто вплив політичних чинників на туристичний клімат в країні, що в подальшому може негативно відобразитись на безпеці міжнародного туристичного бізнесу.

Учасники конференції констатували, що незважаючи на постійну увагу представників влади, науки і бізнесу до питань розвитку туризму, недостатніми залишаються обсяги прямих іноземних інвестицій на розвиток цієї сфери, зокрема інвестиційна підтримка повинна здійснюватись у площах — фінансування розвитку сучасних інформаційних технологій та забезпечення міжнародної безпеки туризму. Важливим також визначено вектор подальшого руху в напрямку поглиблення транскордонного співробітництва у сфері туризму.

На підставі представлених доповідей та матеріалів учасниками конференції прийнято низку рекомендацій щодо формування стратегічних орієнтирів європейської інтеграції та зміцнення міжнародної безпеки туризму. Зокрема, в ході обговорення учасники конференції постановили: визначити пріоритетні напрямки для застосування інформаційних технологій в туризмі та покращити моніторинг за рівнем міжнародної безпеки туризму, зокрема шляхом вироблення системи показників для здійснення таких розрахунків; органам державної та місцевої влади при розробці програмних документів з питань розвитку туризму в регіоні та державі враховувати сучасні тенденції європейської інтеграції, вплив цих процесів на міжнародну безпеку туризму; науковцям в перспективі їх подальших досліджень розробляти нові підходи до застосування в туризмі України європейського досвіду інтеграції; працівникам туристичних підприємств та підприємств сфери гостинності в процесі здійснення основної діяльності з метою мінімізації ризиків впроваджувати системний підхід до посилення безпеки міжнародних подорожей; започаткувати практику проведення зустрічей, семінарів та круглих столів для працівників туристичного бізнесу з питань євроінтеграції туристичної діяльності; закладам вищої освіти в галузі туризму та сфери послуг сформувати чіткі механізми підготовки професіоналів з туризму, які відповідатимуть вимогам сучасності та володітимуть знаннями міжнародної дипломатії; сприяти комунікації всіх зацікавлених сторін з питань міжнародної безпеки туризму в контексті євроінтеграції; Міністерству економічного розвитку і

торгівлі, усім відповідальним відомствам зосередити увагу на управлінні ризиками у сфері міжнародної безпеки туризму під час Євроінтеграції; активніше висвітлювати в засобах масової інформації проблеми інтеграції туристичного бізнесу у світовий та європейський простір.

За результатами конференції видано збірник доповідей учасників конференції, у якому представлені статті, що стосуються теоретичних зasad і прикладних проблем формування європейської інтеграції та міжнародної безпеки туризму як глобального явища сучасності. Висвітлені сучасні тенденції та пріоритетні напрямки розвитку міжнародного туризму; фінансово-економічні та організаційно-правові механізми функціонування міжнародного туристичного бізнесу та індустрії гостинності, конкурентні переваги фахівців із туризму в контексті розвитку економіки у ХХІ столітті, перспективи застосування інноваційних технологій у туристичній діяльності, взаємозв'язки туризму з навколошнім середовищем, а також шляхи використання туристичного потенціалу України для ефективного розвитку національної економіки.

Сенько Ю. В.

ВПЛИВ ГРОМАДСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ НА ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ ТА ОБРАЗУ ДЕРЖАВИ НА СВІТОВІЙ АРЕНІ

У статті розкрито суть і значення громадської дипломатії, а також її можливі прийоми, що використовуються для формування суспільної думки та іміджу держави на світовій арені.

Ключові слова: громадська дипломатія, пропаганда, інформаційна війна, цільова аудиторія, соціальні мережі.

Щороку Відділ громадської дипломатії Організації Північноатлантичного Альянсу (НАТО) проводить Форум громадської дипломатії. Цього року цей захід відбувався 16 лютого і проходив у готелі «The Crown Plaza», у столиці Бельгії — Брюсселі. Головною темою цьогорічного форуму була інформаційна війна, зокрема, інформаційна війна розв'язана Росією проти Заходу і проти України, у тому числі, та заходи протидії цій війні. Участь в цьому заході представників Львівського центру вивчення питань міжнародної безпеки (ЛЦВПМБ) стала можливою завдяки багаторічній співпраці нашого Центру з Центром інформації та документації НАТО в Україні (ЦІДНУ), що дає змогу посилити співпрацю Львівського державного інституту економіки і туризму, на базі якого створений і працює ЛЦВПМБ, з різними міжнародними організаціями і структурами.

Але що ж, власне, таке «громадська дипломатія»? Низка дослідників визначають громадську дипломатію як діяльність, спрямовану на масову аудиторію іноземної держави та її суспільства, а також на сприяння досягненню зовнішньополітичних цілей певної країни [4].

У світі традиційної силової політики основне значення, зазвичай, відводилося перемозі збройних сил або економіки тієї чи іншої держави. Хоча, беручи до уваги сьогоднішні українську реалії, уже немає потреби доводити той факт, що війна збросю — це лише частина справжньої війни; не менш важомою її складовою є завоювання суспільної свідомості. На жаль, Російська Федерація використала свою пропаганду швидше, ніж наша держава встигла це усвідомити.

Репутація завжди була важлива у світовій політиці, проте довіра почала відігравати найважливішу роль через «парадокс достатку». Якщо та чи інша інформація у суспільстві пошиrena достатньо, то дефіцитним ресурсом стає увага. За таких умов «ненав'язлива реклама» може виявитися ефективнішою у порівнянні з «наполегливою» реклами. Таким чином, громадську дипломатію можна вважати своєрідним антонімом пропаганди. На що, власне, і зверталось увагу під час проведення форуму.

На думку професора Гарвардського університету Дж. С. Ная «звичайна пропаганда неефективна як громадська дипломатія. У свою чергу, громадська дипломатія також не є всього лише черговою рекламною кампанією. Громадська дипломатія передбачає, крім іншого, налагодження довготривалих взаємин, що створюють сприятливі умови для державної політики». [2]

Як показали факти російської пропаганди, зібрані директором школи журналістики Києво-Могилянської академії п. Євгеном Федченком на його медіа-ресурсі StopFake.org, пропаганда використовує у своїй роботі неетичне перекручування фактів, заборонені прийоми та «неоригінальні» світлини. Зокрема, такі як під час розповсюдження «фейкової» новини про протести у Києві українських громадян проти діяльності НАТО, де були використані світлини з трудових страйків в Італії та ще безліч таких прикладів, які можна знайти на цьому медіа-ресурсі.

У ході форуму неодноразово наголошувалось на сьогоднішній важливості соціальних мереж у комунікації з суспільством і поширенні інформації, адже вони, на відміну

від традиційних ЗМІ, мають можливість негайного зворотного зв'язку, хоча контролювати чи якось впливати на соціальні мережі державі набагато важче. В свою чергу, телебачення, радіо, преса, котрі, хоча й охоплюють величезну аудиторію і можуть формувати громадську думку, але не можуть вплинути на те, як сприйметься та чи інша ідея в різних культурах. Згідно з теоріями комунікацій «той, хто говорить, завжди знає, про що говорить, але не завжди знає, що почус аудиторія. Культурні бар'єри можуть спотворювати те, що сприймається на слух».

Гнучкість неурядових організацій у використанні соціальних мереж стала джерелом того, що деякі науковці і дослідники називають «новою громадською дипломатією», яка вже не зводиться лише до повідомлення інформації, рекламних кампаній і навіть до безпосередніх урядових контактів з іноземною громадськістю задля здійснення зовнішньополітичних завдань. Вона передбачає ще й побудову взаємин із діячами громадянського суспільства в інших країнах і полегшення спілкування між неурядовими організаціями всередині держави та за її межами.

За подібного підходу до громадської дипломатії метою державної політики є радше розвиток міжнародних мереж і участь у їхній діяльності, а не їхній контроль. Загалом дуже сильний державний контроль або навіть його видимість може підірвати віру в те, що подібні мережі створені з благими цілями. Еволюція громадської дипломатії від однобічного спілкування до двостороннього діалогу означає сприйняття громадськості як рівноправного партнера у формуванні громадської думки.

Таким чином, на сьогоднішній день громадська дипломатія є тим фактором, який може, за умови грамотного використання, зупинити ворожу пропаганду і допомогти традиційній дипломатії вибудовувати зовнішньополітичний курс держави та формувати потрібне середовище для неї на світовій арені.

Література

1. *Баст С.* Громадська дипломатія та характерний образ НАТО [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: WWW. URL. : http://www.nato.int/nidc/docs/2011/Public_Diplomacy_and_the_NATO_brand-ukr.pdf.pdf
2. *Дж. С. Най.* Нова публічна дипломатія [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: WWW. URL. : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/den-planeti/nova-publichna-diplomatiya>.
3. Національна безпека України крізь призму співробітництва з міжнародними організаціями / Національна безпека і оборона, № 6 (143) 2013. — С. 3–6. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : WWW. URL. : http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/Zhrnl_6_2013_site_rdc.pdf.
4. *Ціватий В.* Публічна дипломатія: традиції, тренди та виклики (досвід і пріоритети для України). [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: WWW. URL. : <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/publichna-diplomatija-tradiciji-trendi-ta-vikliki-dosv>.
5. *Шкідченко В. П.* Перспективи співробітництва України з міжнародними структурами безпеки [Текст] // Забезпечення національної безпеки України в умовах глобальних та регіональних невизначеностей : матеріали круглого столу (Київ, 6 березня, 2012 року) / за ред. Ю. В. Ковбасюка, К. О. Вашенка, Г. П. Ситника. — НАДУ, 2012. — 159 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

*Анісімович-Шевчук
Ольга Зенонівна*

к. політ. н., Львівський інститут економіки і туризму

Банера Надія Петрівна

старший викладач, Львівський інститут економіки і туризму

*Бачинська
Валерія Олександровна*

магістр, Харківський торговельно-економічний інститут
Київського Національного торговельно-економічного
університету (ХТЕІ КНТЕУ)

Бегей Оксана Ігорівна

к. і. н., доцент, Львівський інститут економіки і туризму

Берест Роман Ярославович

д. і. н., Львівський інститут економіки і туризму

Бігус Мар'яна Михайлівна

к. е. н., Львівський інститут економіки і туризму

Білонога Юрій Львович

д. т. н., професор, Львівський інститут економіки і туризму

*Білощерківська
Тетяна Миколаївна*

старший викладач, Львівський інститут економіки і туризму

Бляжкевич Тамара Петрівна

к. е. н., доцен, Житомирський національний агроекологіч-
ний університет

Бомба Мирослав Ярославович

д. с.-г. н., професор, Львівський інститут економіки і туризму

Бочан Ігор Омелянович

д. е. н., професор, ректор, Львівський інститут економіки
і туризму

Вайдович Ольга Богданівна

лаборант, Львівський інститут економіки і туризму

Василишин Дарія Василівна

майстер виробничого навчання, ДНЗ «Ставропігійське
ВПУ м. Львова»

Василишин Олег Миколайович

завідувач редакційно-видавничим відділом видавництва,
Українська академія друкарства

*Василишин-Грицина
Тетяна Миколаївна*

літературний редактор, Львівський інститут економіки
і туризму

Войтко Сергій Васильович

д. е. н., професор, Національний технічний університет
України «КПІ»

Гаврилюк Алла Михайлівна

к. н. держ. упр., доцент, Київський національний
університет культури і мистецтв

Гальків Любов Іванівна

д. е. н., професор, Львівський інститут економіки і туризму

<i>Гуляк Оксана Богданівна</i>	старший викладач, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Гусак Богдана-Марія Андріївна</i>	студентка, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Дембіцька Софія Миколаївна</i>	студентка, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Джурик Надія Романівна</i>	к. т. н., доцент, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Дідович Іван Іванович</i>	к. е. н., доцент, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Доманова Олена Володимирівна</i>	старший викладач, Харківський торговельно-економічний інститут Київського Національного торговельно-економічного університету (ХТЕІ КНТЕУ)
<i>Дуда Наталія Зіновіївна</i>	пошукувач, Львівський національний університет ім. І. Франка
<i>Жолинська Галина Мирославівна</i>	старший викладач, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Замрій Оксана Миронівна</i>	старший викладач, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Зінь Любомира Михайлівна</i>	методист, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Івашиків Лариса Ярославівна</i>	к. б. н., доцент, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Катрук Марія Ігорівна</i>	к. т. н., Українська академія друкарства
<i>Кінаш Ірина Петрівна</i>	д. е. н., доцент, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
<i>Клапчук Володимир Михайлович</i>	д. і. н., професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
<i>Клапчук Михайло Володимирович</i>	к. геогр. н., Львівський інститут економіки і туризму
<i>Ковалік Ярослав Іванович</i>	старший викладач, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Ковальчук Христина Ігорівна</i>	к. т. н., Львівський інститут економіки і туризму
<i>Козій Ірина Ярославівна</i>	викладач, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Кокнаєва Марія Олександрівна</i>	к. е. н., Львівський інститут економіки і туризму
<i>Корнєва Олена Валеріївна</i>	аспірант, Київський національний університет будівництва та архітектури
<i>Костів Наталія Василівна</i>	студентка, Львівський інститут економіки і туризму

<i>Кудла Назар Євгенович</i>	к. е. н., Львівський інститут економіки і туризму
<i>Кульчицька Евеліна Антоніївна</i>	к. е. н., Львівський національний лісотехнічний університет України
<i>Кучинська Ірина Василівна</i>	к. б. н., доцент, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Ладик Софія Романівна</i>	к. е. н., доцент, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Луців Наталія Василівна</i>	к. т. н., доцент, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Майструк Ірина Миколаївна</i>	к. т. н., Львівський інститут економіки і туризму
<i>Малинович Лариса Михайлівна</i>	старший викладач, Львівський державний університет внутрішніх справ
<i>Матвієв Ірина Богданівна</i>	студентка, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Матвієв-Лозинська Юлія Олександрівна</i>	к. пед. н., Львівський інститут економіки і туризму
<i>Миколюк Світлана Миколаївна</i>	аспірант, Тернопільський національний економічний університет
<i>Мяло Ніна Сергіївна</i>	студентка, Національний технічний університет України «КПІ»
<i>Негрич Ольга Ігорівна</i>	к. е. н., Львівський інститут економіки і туризму
<i>Паньків Наталія Євгенівна</i>	к. б. н., доцент, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Папінко Ярина Миколаївна</i>	студентка, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Перетяtkо Ірина Володимирівна</i>	студентка, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Петухова Ольга Михайлівна</i>	д.е.н., доцент, Національний університет харчових технологій
<i>Подвірна Христина Євгенівна</i>	к. геогр. н., Львівський інститут економіки і туризму
<i>Поплавський Василь Григорович</i>	д. е. н., професор, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Ревкевич Наталя Іванівна</i>	студентка, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Самодай Валентина Петрівна</i>	к. е. н., Інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Сенько Юлія Володимирівна</i>	заступник керівника навчально-методичного відділу, Львівський інститут економіки і туризму

<i>Старинська Владислава Олегівна</i>	студентка, Навчально-наукового інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Тетерко Надія Зеновіївна</i>	студентка, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Третяк Галина Степанівна</i>	к. е. н., доцент, Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України
<i>Турчин Ірина Миронівна</i>	к. т. н., доцент, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Франків Ірина Ярославівна</i>	к. і. н., Львівський інститут економіки і туризму
<i>Цимбала Ольга Стефанівна</i>	старший викладач, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Шай Олена Константинівна</i>	старший викладач, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Шах Андрій Євгенович</i>	к. б. н., доцент, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Швець Ірина Костянтинівна</i>	викладач, Львівський інститут економіки і туризму
<i>Штага Олександр Олександрович</i>	студент, Навчально-наукового інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Шувар Наталія Мирославівна</i>	к. б. н., Львівський інститут економіки і туризму
<i>Якубовська Людмила Вацлавівна</i>	головний редактор редакційно-видавничого відділу, Житомирський національний агроекологічний університет

ВІСНИК

Львівського інституту економіки і туризму

Головний редактор: *Бочан І. О.*

Літературний редактор *Швець І. К.*

Комп'ютерне верстання та дизайн обкладинки: *Василишин-Грицина Т. М.*

Вісник Львівського інституту економіки і туризму внесено
до Переліку наукових фахових видань
згідно постанови президії ВАК України
від 10 березня 2010 р. № 1-05/2

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 12765-1649Р

Підписано до друку 14.05.13. Формат 70x100/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Таймс Нью Роман».
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 26,44.
Наклад 300. Замовлення № 08-06/15.

Львівський інститут економіки і туризму
79007, м. Львів, вул. Менцинського, 8
Тел.: 8(032)255-45-47, 8(032)255-75-11,
тел./факс: 8(032)255-46-94,
e-mail: lebk@org.lviv.net
nvidil@i.ua

Друк ТзОВ «Компанія «Манускрипт»»
79008, м. Львів, вул. Руська 16/3
Тел./факс. (032) 261-51-00